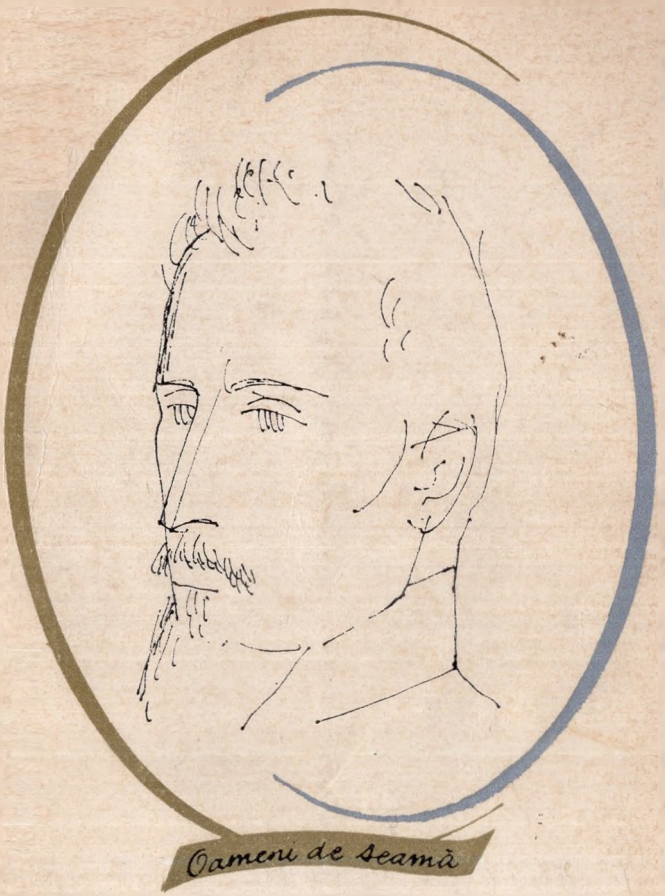

MARIN MIHALACHE

CUZA VODĂ

MARIN MIHALACHE

CUZA VODĂ

MARIN MIHALACHE

CUZA VODĂ

Oameni de seamă

EDITURA TINERETULUI

Portretul copertei: CIK DAMADIAN

I TREPTE

Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima română,
Să-nvîrtim hora frăției
Pe pămîntul României!

V. ALECSANDRI

DIN CRONICI

În istoria politică a Moldovei numele de Cuza este pomenit încă din trecutele veacuri. Neam de boieri mijlocii, cum erau socotiți Cuzeștii, cîțiva din rîndurile lor s-au ridicat totuși la înalte ranguri pe treptele cinurilor boierești. Unii avură însă parte de un sfîrșit tragic. Astfel, un strămoș al lui Alexandru Ioan Cuza, pe nume Dumitrașcu, ajunse comis și apoi clucer, iar mai în urmă, după ani lungi de pribegie, vel-spătar. Bănuindu-l însă de uneltiri, în ianuarie 1717, Mihai Racoviță puse să fie spînzurat de furca scrînciobului, în fața curții domnești din Iași. Despre această năprasnică întîmplare zice cu mîhnire Neculce : „Atunci Mihai Vodă, mîniindu-se, în grabă au spînzurat pe Cuza Spătarul, nepricestuit, încălțat, îmbrăcat, dîndu-i vina că a scris el la feciorii lui... ca să vie să prindă pe Mihai Vodă din Iași, ce nu (se) știe întru adevăr au ba, numai în pizmă l-au omorît că aice (a) fost năpaste, că n-a scris".

În același veac, Ioniță Cuza, nepotul celui spînzurat, urcă și el pe treptele boieriei, ajungînd, de asemenea, spătar. Erau însă vremuri de neagră urgie. În biata țară a Moldovei, turcii săvîrșeau revoltătoare samavolnicii. Însuși domnul se jelui la Poartă împotriva „neorînduielilor" comise de armatele otomane, arătînd printre altele că locuitorii nu găsesc scăpare decît părăsind țara. Și atunci de la cine ar mai fi putut scoate el birurile plătite turcilor, și pe deasupra îndestularea proprie ?

Nu era însă Constantin Moruzi omul care să îndrăznească să-şi supere cu ceva stăpînii ; soarta predecesorului său, Grigore Ghica, ucis mişeleşte, nu de mult, din ordinul Porţii, îi era vie în amintire. Aşa că, temător să nu-şi piardă scaunul, cînd mai mulţi boieri, loviţi în propriile lor interese, protestară pentru fărădelegile cotropitorilor, Moruzi îi puse la popreală ; mai mult, în august 1778, porunci ca Ioniţă Cuza şi Manole Bogdan, ce se făcuseră ecoul nemulţumirilor, să fie descăpăţinaţi, iar capetele să le fie înfipte în poarta curţii domneşti, „ca să ia învăţătură întreg norodul".

Trecuseră doar şase decenii de cînd bunicul său atîrnase în ştreang, pentru aceleaşi pricini „de amestec prea aprins în treburile ţării", iar acum Ioniţă Cuza îi împărtăşea soarta tragică. Aşadar, în cuprinsul aceluiaşi veac şi în aceeaşi cetate a Iaşului, doi dintre strămoşii lui Alexandru Ioan Cuza aveau un sfîrşit năprasnic, unul în spînzurătoare, iar celălalt scurtat cu un cap de iataganul gîdelui domnesc !

În cei şapte ani de domnie, şi mai ales în cei tot atîţia petrecuţi apoi în exil, departe de ţară, Alexandru Ioan Cuza va fi meditat poate de multe ori la întortocheatele căi ale istoriei şi va fi zîmbit ciudat, cu amară ironie, cum îi era felul, gîndindu-se la cele petrecute mai demult cu îndepărtaţii săi străbuni.

Să ne întoarcem însă înapoi pe firul istoriei. Un nepot al lui Ioniţă Cuza, ajuns postelnic, va fi tatăl viitorului domn al Principatelor Unite ; despăgubind în bani pe ceilalţi fraţi, pentru a rămîne singurul stăpîn al moşiei Barboşi, din ţinutul Fălciu, Ioan Cuza se căsători cu Sultana Cozadini, venită de curînd în ţară de la Constantinopol, unde se născuse (se trăgea dintr-o familie genoveză). În afară de Alexandru, mai avură un fiu, Dumitru, care muri însă de tînăr, căzînd de pe cal chiar în faţa casei părinteşti, precum şi o fiică, numită tot Sultana.

În cîteva rînduri, tatăl viitorului domnitor a fost ispravnic la Fălciu şi la Galaţi ; avea în oraşul de pe Dunăre mai multe proprietăţi, pe care fiul le va moşteni. Deputat de două ori în Obştească Adunare a Moldovei,

era se pare un om energic, pentru că, în 1834, ivindu-se ciuma pe o corabie din portul dunărean, el, ispravnic fiind, luă severe măsuri de stingere a molimei, primind pentru asta o mulţumire publică din partea Adunării.

ANII TINEREŢII

Născut la 20 martie 1820 [1], la Bîrlad, Alexandru Ioan Cuza şi-a petrecut o bună parte din copilărie pe moşia tatălui său, la Barboşi. A crescut astfel aproape de ţărani şi printre ei. Poate că şi aceasta explică, în parte, dragostea sa pentru oamenii satelor. Trimis la Iaşi, în pensionul deschis nu de mult la marginea oraşului de francezul Victor Cuénim (unul dintre ofiţerii rămaşi pe aici din armata condusă de Napoleon în dezastruoasa campanie împotriva Rusiei), îi avu colegi la învăţătură, printre alţii, pe Vasile Alecsandri şi Mihail Kogălniceanu, care îi vor deveni, mai tîrziu, în epoca Unirii şi a înfăptuirii statului naţional român, sfetnici apropiaţi şi colaboratori direcţi. Matei Millo, viitorul mare actor, i-a fost, de asemenea, coleg.

Viaţa şi atmosfera din pensionul de la Iaşi au fost pitoresc evocate, cu o jumătate de veac mai tîrziu, de colegul său Alecsandri, înciudat că a trebuit să stea „ghemuit pe un pupitru şi condamnat a învăţa pe de rost verbe franceze, germane şi greceşti", treziţi dimineaţa „în sunetul unui lighean de alamă, lovit ca un tam-tam chinezesc de doamna Cuénim" şi siliţi să înghită „bucate cu care nu erau deprinşi".

În vara lui 1834, prin august, tînărul Alexandru Cuza plecă la Paris să-şi completeze învăţătura. Împreună cu el plecau şi alţi fii de boieri, cam de aceeaşi vîrstă, prin-

[1] Aceasta este data arătată în diferite scrieri istorice, ca şi în cele închinate lui Al. I. Cuza. Diploma sa de bacalaureat, primită la Paris, indică însă dată de naştere ziua de 12 septembrie 1818, aşa cum se poate vedea în fotocopia păstrată la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (arhiva Cuza).

tre care vărul său Nicolae Docan şi Vasile Alecsandri. De asemenea, viitorul pictor Ion Negulici din Cîmpulung-Muscel, poposit o vreme la Iaşi. Toţi aceştia erau daţi în supravegherea unui fost profesor de liceu, venit de la Paris pentru anumite treburi de familie.

Trei săptămîni în şir dură drumul cu diligenţa. Tinerii fură găzduiţi chiar în locuinţa supraveghetorului lor, un anume Filip Furnaraki. Acesta, grec de origină, se ocupa cu pricepere şi interes de formarea copilandrilor moldovalahi daţi lui în grijă ; le urmărea progresele la învăţătură, îi însoţea la plimbare, arătîndu-le oraşul şi monumentele sale. Mai tîrziu, I. Ghica îi va aminti lui V. Alecsandri cum se întîlniseră la Paris cei vreo şase români munteni cu români moldoveni, printre care şi Alexandru Cuza. „Într-o duminică micile noastre cîrduri se întîlniră. Mentorii noştri se opriră un minut de vorbă. Nu ştiu cum, nici în ce fel, dar ne-am pomenit deodată amestecaţi şi braţ la braţ un muntean c-un moldovean ; vorbeam fiecare limbajul provinciei noastre şi ne înţelegeam, parc-am fi vorbit aceeaşi limbă. Ce revelaţiune ! Dintr-acel moment nu am mai fost nici munteni, nici moldoveni. Eram toţi români !“

Alexandru Ioan Cuza îşi trecu în decembrie 1835 examenul de bacalaureat în litere. Ca şi Vasile Alecsandri, vru apoi să înveţe medicina, înscriindu-se la facultatea respectivă, dar părăsi repede gîndul acesta, „neputînd suferi disecţiile“, şi trecu la drept.

Spre sfîrşitul lui 1839 se înapoie în ţară cu titlul de membru al Societăţii economiştilor din Paris, fără a-şi termina studiile juridice. Încă din septembrie 1837 devenise cadet ca şi Kogălniceanu şi alţii, pregătindu-se pentru cariera de ofiţer. Dar în februarie 1840, la numai cîteva luni după sosirea în ţară, îşi dădu demisia din armată, intrînd curînd în magistratură. Era un om curtenitor şi prietenos, dornic de petreceri şi de glume, amuzînd pe cei din juru-i cu snoavele şi conversaţia sa. Înfăţişarea-i era plăcută : statură mijlocie, păr castaniu bogat, ochii albaştri, strălucitori şi inteligenţi. Atrăgător şi plin de farmec, se bucura peste tot de o bună primire.

La una din obişnuitele petreceri boiereşti ce se ţineau lanţ iarna în „dulcele tîrg al Iaşilor“, Cuza cunoscu pe

aceea care avea să-i devină curînd soție : Elena Rosetti. Era mai tînără cu cinci ani decît el, fiică a postelnicului Iordache Rosetti și a Catincăi, născută Sturdza, boieri cu moșie la Solești, în ținutul Vasluiului, unde Elena își petrecuse anii copilăriei. Asemenea altor boieri, aceștia își aveau în Iași casă după rangul lor, dar trăiau mai mult la moșie, împreună cu copiii — trei băieți și două fete. Elena învățase germana și îndeosebi franceza, mama obligînd-o să folosească în corespondență, cu exclusivitate, această din urmă limbă, tocmai pentru a o deprinde cu scrierea ei. N-o dăduse la vreun pension de fete din cele care se înființaseră pe atunci la Iași, neavînd pesemne destulă încredere în învățătura ce se preda acolo. Cînd împlinise șapte ani, o încredințase însă fratelui său Constantin Sturdza, de la Scheea. Avînd și el copii de școală, acesta își adusese la curte profesori și guvernante străine, angajați cu anul, lucru obișnuit pentru marea boierime a vremii.

Fata învață deci cu copiii unchiului său, precum și cu alții, tot neamuri, după care, pe la 15 ani, se stabili la Iași, avînd preocupări obișnuite vîrstei și stării ei sociale. Așa îl întîlni deci pe Alexandru Cuza, al cărui farmec o cuceri din primul moment.

Rar se adunaseră însă două făpturi mai deosebite. Crescută de o mamă aprigă, cu o fire mai degrabă aspră, care-și impunea în casă și în afacerile moșiei punctul său de vedere, Elena avea o fire cu totul opusă soțului : domoală, retrasă, cumpănită, cam stîngace și puțin timidă, lipsită de încredere în forțele proprii, stăpînită în societate de puternice complexe de inferioritate. Avea o înfățișare distinsă, ochi negri, mari, sub sprîncenele pronunțate, fața ovală. Părul bogat îl purta strîns în cozi, cu cărare la mijloc, după moda vremii, cum se vede în portretele ce ni s-au păstrat.

Căsătoria lor avu loc la Solești, în ultima zi din luna aprilie a anului 1844. Este interesant de reținut că A. I. Cuza a refuzat să primească robii dați Elenei pe foaia de zestre.

Întinsele legături de rudenie ale părinților Elenei cu familii din protipendada Moldovei nu puteau să-i fie decît de folos tînărului Cuza. Încă înainte de căsătorie era membru la judecătoria ținutului Covurlui, unde apoi va

fi președinte. Împreună cu soția, se instală în casele părinților săi de la Galați.

Deși căsnicia lor n-a fost dintre cele mai izbutite, Cuza nedovedindu-se a fi un soț prea statornic, între ei s-au păstrat totuși întotdeauna relații respectuoase.

Abia ieșită în lume, aflîndu-se încă sub autoritatea aproape tiranică a unei mame cu severe principii pedagogice, Elena ocolea petrecerile, neînsoțindu-l decît arareori pe Alecu. Apriga soacră se amesteca necontenit în căsnicia lor, răscolindu-le viața. Cuza căuta dese prilejuri de a evada la Iași, unde se aflau atîția dintre prietenii săi, iar Elena rămînea de obicei singură, trăind aproape izolată.

ÎN VÎLTOAREA REVOLUȚIEI

Repetatele mișcări țărănești arătaseră cît de adînci erau în acei ani nemulțumirile din lumea atît de amărîtă a satelor, de veacuri asuprită și batjocorită. Iar în iarna aceea, a anului 1848, țărănimea avea încă motive în plus de a se plînge. Cu un an în urmă bîntuise amarnic seceta. Colac peste pupăză, valuri de lăcuste venite cine știe de unde pustiiseră ogoarele. Multe vite muriseră apoi din pricina unei molime. Așa că sfîrșitul lui martie îi găsea pe oameni cu hambarele goale, înfometați, cu inima plină de mocnită revoltă, îndelung adunată împotriva privilegiilor feudale, a birurilor, a dominației boierimei hrăpărețe și a despoticului vodă Mihail Sturdza.

O răzvrătire generalizată a satelor apărea multora ca iminentă. De altfel, în acele luni, în toate ținuturile Moldovei actele de împotrivire fuseseră mult mai numeroase decît în trecut. Într-o reclamație adresată ispravnicului din Fălciu, un boier arăta că un „duh de revoltă, de nesupunere și de anarhie se înfățoșează astăzi între locuitori".

Spiritele erau acum mai nemulțumite ca oricînd. Urît și blestemat nu numai de poporul de rînd, odiosul regim

al lui Sturdza, întemeiat pe prevederile Regulamentului Organic (adevărat „jug de fier" pentru țărănime), se menținea doar prin forța brutală a armelor; domnia lui Sturdza era regimul privilegiilor pentru marea boierime, al unei administrații corupte de sus pînă jos, abuzive în cel mai înalt grad, imitînd în toate pe șeful statului, care, fără rușine și fără teamă, aproape în mod public, ca la tarabă, vindea după bunul plac slujbele administrației. Acest Sturdza, scria Alecsandri, „vinde rangurile boierești, vinde posturile statului de la cele mai mici pînă la cele mai înalte; vinde scaunele clerului, vinde hotărîrile judecătorești, vinde măsurile administrative; vinde cinstea; vinde cugetul *oamenilor*; vinde drepturile patriei noastre!"

Iar nesătulul vodă nu era singur; mai avea doi fii asemenea lui; unul, beizadea Grigore, se și făcuse cunoscut prin necuratele sale afaceri cu pămînturile mănăstirilor, arendate pe nimica preț, iar celălalt, Dimitrie, era hatman al miliției.

M. Sturdza era căsătorit cu o fată a bătrînului Ștefanache Vogoride, fost caimacam în Moldova, după cunoscutele evenimente de la 1821. Într-un timp bey de Samos, acesta trăia acum la Constantinopol. Dacă îndrăznea cineva a se jelui acolo de abuzurile domnului, se putea aștepta la cele mai mari persecuții; avînd strînse legături cu dregătorii turci, socrul intercepta orice plîngere împotriva coruptului său ginere.

De libertatea cuvîntului, a presei nici nu putea fi vorba. Orice năzuință de mai bine, în orice domeniu, era sugrumată cu brutalitate, ca și orice gînd de reformă socială, orice aspirație cu caracter democratic. Domnia bunului plac, neîngrădită de nici o lege — acesta era sistemul împotriva căruia se ridica, nemulțumită, majoritatea populației (tîrgoveții, meșteșugărimea, toate celelalte categorii și forțe populare, și îndeosebi țărănimea, clasa cea mai numeroasă), năzuind fierbinte spre cîștigarea libertății, a unor posibilități economice mai largi, spre abolirea privilegiilor.

În fruntea acestei largi opoziții se găsea burghezia în ascensiune, care-și vedea stînjenită dezvoltarea, ca și intelectualitatea progresistă, precum și unii boieri liberali.

La rîndu-i, mica boierime se ralia și ea nemulțumirilor, întărind rîndurile acestei opoziții, căreia i se alăturau, în parte, și unii dintre boierii conservatori, nemulțumiți de abuzurile domnitorului, care atingeau uneori și interesele lor ; înlăturarea lui Sturdza le crea speranța (și pentru unii chiar posibilitatea) de a-i lua locul.

Starea de agitație a diferitelor pături sociale era amplificată și de veștile sosite de peste hotare, unde izbucniseră revoluțiile ce au caracterizat anul 1848. Oricît încerca cenzura unui regim despotic să oprească știrile tot mai numeroase (și mai îmbucurătoare pentru grosul populației) privitoare la frămîntările din apusul Europei, ele pătrundeau totuși pe diferite căi pînă la acei ce continuau să-și manifeste revolta împotriva unui regim tiranic.

La Paris, unde se aflau de cîțiva ani la învățătură numeroși tineri moldoveni și munteni, izbucnise în zilele lui februarie revoluția ; încă o dată francezii alungaseră monarhia ; biruitoare, flăcările revoluției luminau cu putere conștiințele înaintate ale epocii ; răsunau cu putere cuvintele purtătoare de mesaj ale celor ce luptau împotriva tiraniei, pentru dreptate socială, pentru libertatea popoarelor.

Cu înflăcărarea-i cunoscută, Nicolae Bălcescu scria din Paris prietenului său V. Alecsandri, în „Întîia zi a Republicii", adică la 24 februarie 1848, că „minunata revoluție, ce te căiesc amarnic că n-ai văzut-o cu ochii, va schimba fața lumii". Asemenea altor români aflători atunci acolo, Bălcescu luase parte la luptele de pe străzile Parisului și smulsese o fîșie din catifeaua de pe tronul tiranului francez, trimițînd-o ca un simbol în țara sa.

În luna următoare, la Viena, ca și la Berlin, răsunaseră, de asemenea, pe străzi, aceleași triumfătoare cîntece ; vechile și putredele guverne și regimuri, și o dată cu ele întregul eșafodaj social șubrezit și urît de mulțimi, se prăbușeau ; o nouă și tînără forță socială — muncitorimea — care începuse încă de pe atunci să-și manifeste conștiința de sine — ieșise în stradă, constituind partea cea mai combativă în luptă.

Tinerii români care trăiseră sau chiar participaseră la evenimentele din Paris, hotărîră a se întoarce cît mai degrabă în țară. Aveau de întocmit un plan de desfășurare a revoluției române și un program formulat în principalele sale puncte. Dar cei de aici, din capitala Moldovei, trecură la acțiune mai devreme decît ar fi trebuit și încă nu de-ajuns de bine pregătiți.

În acea vreme, circula în țară un apel anonim, chemînd la luptă pentru „fericirea norodului". Dar nu numai acest apel era răspîndit pe atunci în Moldova. De o și mai largă atenție se bucurau pamfletele, datorită formei lor atrăgătoare, umorului popular care le caracteriza ; prin viu grai sau tipărite în foi volante, parodiind rugăciuni sau cunoscute balade, asemenea forme de agitație făceau ușor înconjurul ținuturilor.

Cînd sosiră vești despre izbucnirea revoluției la Paris și apoi la Viena, Sturdza, speriat și neavînd pare-se destulă încredere în oaste, își formă la repezeală o gardă personală, numărînd cîteva sute de arnăuți, elemente de strînsură, mercenari nărăviți la jafuri și fapte ce înspăimîntau populația.

Coleg de școală și prieten cu mulți dintre membrii mișcării naționale din Moldova, Alexandru Ioan Cuza avea strînse și statornice legături cu cei ce pregăteau o schimbare în starea lucrurilor. Tatăl său împărtășea și el ideile înnoitoare de regenerare a țării. Amîndoi, și fiul și tatăl, se găseau alături de capii mișcării revoluționare, printre fruntașii opoziției.

Prin luna martie începuseră să se adune la Iași oameni de prin toate ținuturile, potrivnici regimului despotic ; se discuta cu aprindere soarta Moldovei.

În marea sală a hotelului Petersburg din Iași, aflat nu departe de curtea domnească, se adunaseră în acea seară de sîmbătă, 27 martie, ca la o mie de oameni. Erau reprezentate acolo cercurile burgheze, boierimea cu vederi liberale, ca și parte din boierimea conservatoare aflată în opoziție, mica burghezie, negustorii și meseriașii, unii veniți și din celelalte ținuturi. Se aflau de asemenea și emigranți polonezi. Guvernul lui M. Sturdza, împotriva căruia era îndreptată de fapt întrunirea, nu avusese în-

cotro și aprobase ținerea ei, speriat de starea de agitație ce domnea în țară, și îndeosebi la Iași, unde era fierbere mare. Totuși, prudent, și mai ales șiret, vrînd să cîștige timp, să tergiverseze lucrurile pe calea anevoioasă a tratativelor, a discuțiilor, vodă însărcină pe ministrul dinlăuntru, în persoana logofătului Ștefan Catargiu, să ia parte la această întrunire, însoțit de șeful poliției, și să vadă ce revendicări formulau nemulțumiții. La început, făcînd uz de funcția sa în stat, ministrul încercă să intimideze adunarea. Dar intervențiile sale nu avură efectul scontat. Nu era de loc vorba de o adunare oarecare, spontană ; ea fusese pregătită într-un șir de tainice întîlniri ale elementelor progresiste, de numeroase discuții în cercuri mai restrînse, de o acțiune publicistică ș.a. Mieros, Catargiu se prefăcu a fi de acord cu cererile formulate, făgăduind să le înainteze domnitorului, de îndată ce le va primi în scris.

Adunarea era prezidată de bătrînul boier Grigore Cuza, unchiul lui Al. I. Cuza, om cu idei liberale, adversar al regimului. Printre cei ce luară cuvîntul, cerînd cu înflăcărare reforme pentru țară, propunînd măsuri de îndreptare a unei situații ce nu mai putea dăinui, și împotriva căreia se pronunțaseră pături largi ale populației, fu și Alexandru Cuza. Dezbaterile se sfîrșiră cu hotărîrea ca un comitet format din 16 persoane, din care făcea parte și Alexandru Cuza, să se adune a doua zi pentru a redacta petiția cu dorințele adunării.

Cîțiva miniștri și înalți funcționari ai dregătoriilor publice, precum și deputați în Obștească Adunare, speriați pesemne de ceea ce ar putea urma, își prezentară demisiile. Unii dintre ei semnară chiar petiția-proclamație, redactată în cele din urmă, după ce s-a căzut de acord asupra celor 35 de puncte ale ei, de către poetul Vasile Alecsandri, figură de seamă a mișcării revoluționare din Moldova, prieten apropiat al lui Cuza.

Rod al discuțiilor purtate de mai multă vreme, petiția oglindea dorințele opoziției, prevăzînd revendicări moderate, care nu atingeau baza orînduirii feudale. Nevoile țărănimii erau trecute cu vederea. Aceasta nu pentru că obștea adunată la Iași n-ar fi avut „trebuință și de

alte reforme mai radicale", avea să spună peste cîteva luni Kogălniceanu, ci fiindcă acest memoriu reflecta slăbiciunea grupării burgheze, acceptarea punctului de vedere al boierimii liberale moderate, ca și al celei conservatoare, temătoare de tulburări. Mișcarea revoluționară din Moldova fu astfel lipsită de sprijinul țărănimii, care ar fi putut constitui principala forță socială a acestei largi mișcări de împotrivire.

O dată redactat, memoriul fu semnat mai întîi de comitet și apoi de sute și sute de alte persoane ce se perindară pînă a doua zi prin casa logofătului Costache Sturdza, unde se adunaseră fruntașii opoziției ; o delegație plecă apoi să-l înmîneze domnitorului. Acum, după dorința exprimată înainte de redactarea petiției, ca o condiție *„sine qua non"* a cooperării boierimii liberale moderate, și îndeosebi a celei conservatoare opoziționiste, trebuia ca alte manifestări și întruniri să nu mai aibă loc pînă cînd Sturdza nu se va pronunța. Cu toate că-și afișa nemulțumirea față de regim, boierimea aceasta se temea, în aceeași măsură, de mișcarea maselor. Avea și de ce ; Moldova întreagă era în fierbere. Țărănimea nutrea o profundă ură împotriva boierilor, chiar dacă unii dintre ei își dădeau ifose liberale.

Dar cealaltă grupare, din care făcea parte Alexandru Cuza, nu se arăta pe de-a-ntregul de acord cu o asemenea poziție de așteptare. Astfel că petiția fu îndată multiplicată și răspîndită în Iași și în alte ținuturi.

Fiindu-i pesemne teamă că vodă ar putea să ia măsuri împotriva lui, bătrînul C. Sturdza bătu în retragere. Elementele mai înaintate își găsiră un nou loc de adunare, la marginea orașului, aproape de bariera Copoului, în casa lui Alexandru Mavrocordat, fost coleg de școală și prieten al lui Cuza.

Pe lîngă fruntașii mișcării se strînseră în acel loc o mulțime de oameni, printre care și meseriași, lucrători, țărani — umplînd ulița. Zaharia Moldovanu le vorbise despre o apropiată proclamare a republicii ; unii se străduiau să facă rost de arme în vederea unei eventuale ciocniri.

Luni, 29 martie, către ora prînzului, delegația obștei moldovene aștepta cam multișor în cancelaria ministru-

lui treburilor din lăuntru, pînă cînd acesta o vesti în sfîrşit că este aşteptată de vodă. Discuţiile au durat apoi lungă vreme. Domnitorul nu se împăca de fel cu multe din dorinţele opoziţiei. Constrîns însă de împrejurări, vicleanul voia să cîştige timp, declarîndu-se, chipurile, de acord cu reformele cuprinse în petiţie, în afară doar de cîteva, sub pretext că îndeplinirea acestora i-ar depăşi puterile ; era vorba de dizolvarea Adunării Obşteşti (care numai „obştească" nu era), de înfiinţarea gărzilor cetăţeneşti şi de înlăturarea cenzurii.

Delegaţia nu putea hotărî singură. Se înapoie deci să consulte obştea, adunată acum în casa lui Mavrocordat. Începuse să amurgească, dar aici se strînsese mult norod. Trăsurile boierilor abia de mai aveau loc în uliţă. Numai oamenii de rînd veniseră pe jos, cum le era felul şi starea. Nimeni nu voia să audă însă de concesii.

Cînd află de la delegaţia revenită rezultatul, Sturdza stătu puţin în cumpănă : încă nu ştia ce atitudine să ia. Unul dintre delegaţi, mai energic, se uită la ceas şi declară :

— Vi se dă o jumătate de oră răgaz pentru a vă hotărî.

Atît i-a trebuit despotului. Obişnuit să vadă în juru-i doar spinări plecate, o astfel de atitudine ultimativă l-a scos numaidecît din sărite. Fără nici un protocol, delegaţia fu poftită afară ; trecuse vremea tratativelor, acum vorbea forţa brutală.

Aflînd de refuzul domnitorului, mulţimea fu cuprinsă de indignare. Cîţiva dintre cei prezenţi luară numaidecît cuvîntul, îndemnînd la luptă. Vodă îşi bătea joc de ei, cum făcea de atîţia ani. De aceea se ceru înarmarea tuturor, ca a doua zi să pornească asupra baionetelor tiranului. De faţă, Alexandru Cuza cuvîntă cu avîntul cerut de împrejurări. Dacă e vorba de luptă, arătă el, apoi ea trebuie bine pregătită şi dusă cu hotărîre şi riscul vieţii, pentru a deschide „un viitor naţiei noastre, vrednic de trecutul strămoşilor noştri... Astăzi, toate naţiile învie, trebuie să învie şi a noastră !"

Mişcarea revoluţionară nu luă însă şi alte măsuri. Oamenii se risipiră care încotro, cei din Iaşi pe la casele lor, iar ceilalţi pe unde îşi aflară adăpost, lupta şi înarma-

rea tuturor, „cu mari și mici", cum îndemnaseră oratorii, fiind amînate pentru a doua zi.

Dîndu-și seama că nu-i vorba doar de o „opoziție gălăgioasă și pe hîrtie", Sturdza trecu hotărît la înăbușirea mișcării. În acea noapte oamenii săi nu se culcară ; lumina zilei următoare trebuia să găsească Iașul curățat de duhul revoluției.

Se dezlănțui teroarea. Pe ulițele orașului o mulțime de oameni erau tîrîți spre închisori. Se operară sute de arestări. Stimulați și de băutură, arnăuții se purtară fără menajamente. Pe străzile Iașului pacificat cu atîta duritate, apăru apoi o proclamație ; Sturdza anunța pe orășenii de toate treptele de sfărîmarea „complotului urzit cu viclene închipuiri și ademeniri... de cîțiva netrebnici..."

Înfricoșat de posibilitatea răzvrătirii țărănimii, vodă mai trimitea ispravnicilor din toate ținuturile strașnice porunci de a sta de veghe și a sfărîma prin puterea armelor orice „adunături".

EXILUL

Spre deosebire de revoluția din Muntenia, mișcarea revoluționară din Moldova a avut la început un caracter mai restrîns. Lipsiți de un program concret de revendicări, cu țeluri bine precizate, în numele cărora mulțimea să fie chemată la luptă, revoluționarii moldoveni rămaseră firește izolați de popor. În jurul lor nu se adunase, cum ar fi trebuit, masele țărănești, singurele atunci în stare să-i apere de arnăuți și miliția lui Sturdza. „Tinerii noștri moldoveni — scria Radu Rosetti — n-au înțeles *nevoia absolută* (s.n.) pentru triumful cauzei lor, a chemării și a interesării în luptă a obștei celei mari. Iaca cauza pentru care mișcarea pusă la cale de ei s-a isprăvit în chip atît de lamentabil. Era numai niște diletanți în revoluție !"

Adunarea fusese privită mai mult ca o treabă a boierilor. Prin graiul unui țăran ce-l însoțea la Iași, fiindu-i om credincios, G. Sion, participant direct la evenimente, arată sugestiv cum satele rămăseseră în afara mișcării. Văitîndu-se că în altă parte a lumii asemenea act ar fi sculat în picioare toată țara, poetul primi un răspuns plin de înțelepciune, uimitor prin ascuțimea observației : „Ce-i tot dai cu țara ! Dar de unde știe țara că *o mînă de oameni* (s.n.) s-au adunat în Iași ca să-i facă binele ?... La noi în sat nu se știe nimica... Eu mă mir de boieri : *dacă aveau să facă un lucru ca acesta, de ce n-au dat de știre satelor ; că, crede-mă, ar fi venit cinci sute de mii de oameni*" (s.n.)... [1]

Unii conducători își părăsiseră postul tocmai cînd trebuia să se treacă la acțiune, plecînd noaptea pe furiș din Iași, fără măcar a fi anunțat pe tovarășii lor. „Am acționat cu bună-credință, pînă în ultima clipă, scria mîhnit V. Alecsandri, în speranța unei revoluții menite să întărească naționalitatea română, și în ultima clipă m-am aflat surprins într-un *simplu complot* (s.n.) contra lui Mihail Sturdza".

Atunci, noaptea, arnăuții călcară mai multe case, confiscînd arme și dedîndu-se la prădăciuni ; cazarma și închisoarea se umpluseră de arestați. Cei mai mulți dintre proscriși au fost trimiși curînd în surghiun pe la moșii sau la mănăstiri, sub supraveghere.

Alexandru Ioan Cuza fu și el prins. Legîndu-l împreună cu alții, zbirii îl duseră într-o cazarmă. Supus schingiuirilor, se alese cu o rană la picior. Treisprezece dintre fruntașii mișcării, printre care și Alexandru Cuza, fură aruncați a doua zi în niște căruțe de poștă, legați cot la cot și porniți spre Galați, sub strașnică pază. De acolo urmau să fie trimiși în exil în Turcia.

Cunoscînd cele petrecute, prietenii o vestiră pe Elena, aflată la Solești. Dovedindu-se neașteptat de energică și întreprinzătoare, cu toată firea ei domoală, soția lui Cuza (după cum povestește Lucia Borș în cartea ce-i închină) luă numaidecît drumul pe urmele prinșilor.

[1] G. Sion, *Suvenire contimpurane*, pag. 188.

Închiși într-o cazarmă, Cuza și ceilalți arestați rămaseră la Galați cîteva zile. Urmau să fie transportați cu bărci militare pe Dunăre, pînă la Măcin și dați în paza autorităților turcești. Înainte de asta însă, li se îngădui să se aprovizioneze cu alimente din oraș ; era un prilej de a intra în legătură cu prietenii din localitate, vestiți de Elena.

Deși păzită, îmbarcarea se făcu totuși sub privirile unui numeros public îngrijorat de soarta lor ; se zvonise că vor fi împușcați sau aruncați în Dunăre, cu mîinile legate. Pe drum se făcură mutări dintr-o barcă în alta, iar cînd ajunseră la Brăila, profitînd și de o furtună ce stîrnise valurile, șase dintre exilați, printre care și Cuza, reușiră să fugă (ceilalți, ajunși totuși la Măcin, au fost trimiși la Constantinopol).

Rănit, Alexandru Cuza nu putea merge destul de repede, încît un ofițer îl prinse din urmă. Arătîndu-se supărat pe tovarășii săi de surghiun, pentru că-l părăsiseră, deși-l știau într-o asemenea situație, Cuza se folosi de un vicleșug, ușor de crezut în acele împrejurări : el spuse ofițerului că vrea să se răzbune, și că îi va arăta locul unde se ascund fugarii.

Găsind, se vede, reacția întemeiată, ofițerul îl crezu și se lăsă prins în cursă, dîndu-i chiar brațul pentru a-l ajuta să meargă. Cuza îl conduse astfel pînă la clădirea consulatului englez. Ajuns aici, îi mulțumi printr-un gest de exagerată politețe, scoțîndu-și pălăria și înclinîndu-se cu ironie abia disimulată, de moldovean hîtru. Abia acum, văzînd unde a fost adus, căci zărise undeva culorile steagului britanic, ofițerul își dădu seama c-a fost tras pe sfoară ; nu mai era însă nimic de făcut.

Alexandru Cuza rămase o vreme aici, ca și ceilalți fugari, îngrijindu-și rana. Apoi, cu pașapoarte austriece, exilații se îmbarcară într-un vapor austriac și plecară pe Dunăre, pînă la Baziaș, spre Transilvania. La Giurgiu se întîlniră cu C. Negri, Al. Russo și I. Alecsandri, fratele poetului ; veneau de la Paris și voiau să ajungă în Moldova prin Țara Românească, sperînd astfel să fie mai puțin bătător la ochi pentru poliția lui M. Sturdza.

Cu toții se îndreptară spre Brașov, pe atunci un puternic focar al mișcării revoluționare românești din Tran-

silvania și, datorită așezării sale, principalul centru de legătură cu Țara Românească. Erau tocmai în toi pregătirile pentru marea adunare de la Blaj. Șuvoaie de săteni se îndreptau spre orășelul de pe Tîrnave, unde la 3 mai 1848, pe cîmpia numită de atunci a Libertății, avea să aibă loc istorica adunare. Ajunși la Sibiu (unde întîlniră pe G. Sion), Alexandru Cuza, Zaharia Moldovanu, Lascăr Rosetti și alți surghiuniți, precum și cîțiva revoluționari veniți din Țara Românească, plecară și ei într-acolo.

Sub impresia de neuitat a acestei mărețe adunări populare, la care masele de iobagi participaseră cu multă însuflețire, formulară ei, după cîteva zile, la Brașov, noul program al mișcării revoluționare din Moldova, numit *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei.* Programul acorda de data aceasta problemei țărănești un loc central. Acolo, la Blaj, revoluționarii moldoveni văzuseră fără îndoială cît de greșit porniseră la drum, în martie, fără participarea țărănimii. Astfel, sub înrîurirea evenimentelor din Transilvania, programul mișcării, vag și prea general în martie, deveni mai concret, mai revoluționar. Soluționarea problemei rurale era formulată acum în spiritul protocolului de la Blaj : „desființarea iobăgiei fără despăgubire din partea țăranilor iobagi".

Multe altele au avut de învățat pribegii moldoveni de la frații lor de peste munți, ca și de la muntenii cu care s-au întîlnit în orașul de sub poalele Tîmpei : de aici înainte acțiunile lor vor sta fără îndoială sub această binefăcătoare înrîurire.

Ca și alții dintre cei aflați la Brașov, Cuza era atunci destul de tînăr, neavînd împliniți decît 28 de ani. Cu toate astea, ca și ceilalți, dovedea maturitate și chibzuință. Pribegii urziră aici planul aventuros, însă nobil prin intențiile sale, de a intra cu armate în Moldova, pentru a răsturna despotismul. Aceste armate ar fi venit din trei părți : din Țara Românească, din Transilvania și din Bucovina, fapt pentru care răsculații se și răzlețiră în curînd. Aveau chiar și promisiuni în acest sens, îndeosebi de la bănățeanul Eftimie Murgu, unul dintre capii revoluției din Transilvania ; acesta fusese nu demult profesor

la Iași și cunoștea bine pe cîțiva dintre fruntașii mișcării moldovene.

Bucovina, spre care porni cea mai mare parte a grupului, oferea prin așezarea ei geografică posibilități mai largi de legătură cu cei ce își continuau activitatea în Moldova. După ce străbătură aproape o săptămînă Transilvania, cu trăsurile, pe la începutul lui iunie ajunseră la Cernăuți, unde aflară mai mulți revoluționari moldoveni, fugiți din pricina persecuțiilor, printre care D. Ralet, A. Panu, N. Pisoschi, prieten al lui Cuza, precum și alții. Se adunaseră astfel ca la 50 de oameni, găzduiți pe la hoteluri, după punga fiecăruia, sau prin diverse case, formînd un fel de colonie moldovenească. Mai cu seamă familia Hurmuzachi arătă pribegilor toată înțelegerea, acordîndu-le sprijin larg.

După sosirea la Cernăuți, acțiunile exilaților căpătară un caracter mai organizat, mai metodic. La 13 iunie se constitui Comitetul revoluționar moldovean, avînd în frunte pe Costache Negri, Alexandru Cuza, Vasile Alecsandri, Zaharia Moldoveanu și alții. Comitetul stabili ședințe regulate de lucru, atribuțiuni precise, mergînd pînă la amănunte. Se alcătui totodată un statut și se fixă contribuția bănească a fiecăruia, mișcarea avînd nevoie și de mijloace materiale. Luă ființă o așa-numită „casă de bani", condusă de un comitet executiv format din C. Negri, Al. Cuza și P. Cazimir. Se lansă, totodată, o listă de subscripții în Moldova, unde începuseră a se strînge arme în vederea noilor acțiuni ce se pregăteau ; o parte a miliției fusese cîștigată pentru cauza revoluției. În toată țara erau răspîndite satire și pamflete la adresa lui Sturdza, unele redactate de Kogălniceanu, precum și copii după petiția-proclamație din martie, prelucrată acum pe înțelesul țăranilor.

Comitetul alcătui de asemenea un memoriu în limba franceză pe care-l trimise unor ziare din țările Europei, solicitînd sprijinul opiniei publice, căutînd să cîștige interesul marilor puteri pentru cauza lor. În același scop i se încredințează lui Vasile Alecsandri misiunea de a merge în Franța, pentru a pleda cauza lor pe lîngă guvernul provizoriu de la Paris. La fel procedaseră revoluționarii

munteni cu Ion Ghica, trimis nu demult la Constantinopol, sau cu Al. Golescu-Arăpilă și I. Maiorescu, plecați cam în aceeași vreme în apusul Europei.

Comitetul de la Cernăuți avea strînse legături cu celălalt comitet revoluționar din Moldova, din rîndurile căruia făceau parte bătrînul Grigore Cuza, unchiul lui Alexandru Cuza, prietenul său Al. Mavrocordat, Gr. Ghica (viitorul domnitor) și alții. Delegați ai ambelor comitete se întîlneau conspirativ, coordonîndu-și acțiunile ; ștafete secrete făceau legătura cu Iașul.

Desfășurarea evenimentelor din Țara Românească, unde în iunie izbucni revoluția, imprimă activității celor din Cernăuți un spirit mai ofensiv. Apare semnificativ mesajul trimis acum de ei comitetului revoluționar de la Iași de a se înțelege cu frații de peste Milcov în vederea conlucrării, căci, se spunea cu dreptate, de va izbîndi Valahia „va izbîndi și Moldova", soarta lor fiind strîns legată. Declarația românilor din Banat și Transilvania că sînt gata a veni la nevoie în ajutorul Moldovei și Valahiei, dacă le-ar călca vreun dușman, era socotită drept o dovadă „de duhul ce insuflă astăzi pe toți românii".

Totodată, prin pana lui Alecsandri, salutau cu entuziasm pe frații din Țara Românească, „vrednicii fii ai libertății", a căror izbîndă îi mîngîia de nenorocirile Moldovei „căci pentru noi Țara voastră este tot o patrie".

Nefigurînd printre semnatarii petiției din martie, M. Kogălniceanu fu o vreme în afara celor urmăriți de satrapii lui Sturdza. De aceea cînd țarul trimise în vară la Iași pe generalul Duhamel, pentru a cerceta la fața locului pricinile nemulțumirilor și revoltei înăbușite cu atîta brutalitate, el nu se sfii să-i înfățișeze acestuia situația jalnică a Moldovei. Aflînd despre această „scandaloasă purtare", vodă porunci să fie prins și trimis sub pază în surghiun la mănăstirea Soveja. După multe peripeții, ascunzîndu-și înfățișarea sub haine de împrumut, Kogălniceanu ajunse însă și el la Cernăuți, unde i se încredință sarcina de a se apuca fără zăbavă de redactarea unui program politic al mișcării. Proclamația de la Izlaz îi putea servi drept model, după cum, de asemenea, propria sa experiență, în urma celor petrecute la Iași, îl îndemna să

ţină mai mult seama de nevoile şi dorinţele poporului de rînd.

În scurtă vreme harnicul Kogălniceanu termină cunoscuta broşură *Dorinţele partidei naţionale din Moldova,* asupra căreia emigranţii adunaţi în casele familiei Hurmuzachi îşi dădură asentimentul. Poate că unii vor fi privit cu nemulţumire ideea de a nu îngădui ca „omul să exploateze pe om" şi ca cei mulţi să nu fie „instrumentele de muncă a celor puţini", cum scrisese Kogălniceanu, dar făţiş nu ridicară nici o obiecţie. Se hotărî deci tipărirea şi răspîndirea în Moldova a acestei broşuri-program, cerînd desfiinţarea robiei şi a boierescului, împroprietărirea sătenilor (dar cu despăgubire), abolirea privilegiilor boiereşti, trecerea în seama statului a averilor mănăstireşti, egalitatea de drepturi pentru toţi, un guvern reprezentativ şi constituţional, şi mai presus de toate Unirea, căci „cheia boltei fără de care s-ar prăbuşi tot edificiul naţional — spunea Kogălniceanu — este Unirea Moldovei cu Ţara Românească".

În afară de generalul Duhamel, mai sosi în vara aceea la Iaşi, pentru aceleaşi pricini, Talaat Efendi, trimisul Porţii. Opoziţioniştii îi înmînară un memoriu semnat de peste o mie de persoane. Fără a deschide hîrtia, comisarul turc întrebă numai ce cuprinde. Aflînd despre ce-i vorba, declară, spre indignarea celor de faţă, că Poarta aproba actele lui Sturdza ; declaraţia fusese plătită, se zice, cu cîteva mii de galbeni.

Dar regimul lui Sturdza nu se mai bucura de nici un prestigiu. Alţi funcţionari îşi dădură curînd demisia. Dorinţa Moldovei întregi era exprimată într-un cunoscut cîntec :

„Mihaiu-vodă cel vestit
La prădat şi la răpit
Care-a scurs ţara de bani
Domnind cincisprezece ani
În sfîrşit e alungat
De popor şi de-mpărat.
Plîngă curtea cît a vrea
Eu oi rîde şi-oi juca..."

Mai fusese de asemenea răspîndit un blestem alcătuit de pana ascuțită a lui Kogălniceanu ; era tipărit cu negru chenar de îngropăciune și cap de mort peste ciolane încrucișate.

Abia în anul următor, Sturdza fu, în sfîrșit, înlocuit, spre marea bucurie a poporului. Pînă atunci însă, în afară de persecuțiile tiranului, țara avea să trăiască zile de mare jale, căci în tîrgul Iașului izbucni o violentă epidemie de holeră. Printre atîția alții, avea să-i cadă victimă și tatăl lui Alexandru Cuza. Arestat și el în martie, Ioan Cuza scăpase prin intervenția familiei. Aflînd de venirea lui Talaat Efendi la Iași, se dusese să i se plîngă împotriva domnitorului, înfruntînd molima. Se întoarse însă bolnav la moșie, unde se petrecu din viață fără a-și mai vedea fiul pribeag. Din Cernăuți, Alexandru Cuza scrise prietenului său Iordache Lambrino, rugîndu-l să aibă grija treburilor sale și s-o ajute pe Sultana Cuza, rămasă acum văduvă.

Din pricina holerei, treburile politice luară curînd o altă întorsătură. Circulația oamenilor, adunările erau împiedicate. Activitatea practică revoluționară fu pentru o vreme serios stînjenită. Nici la Cernăuți lucrurile nu stăteau mai bine. Exilații se adunau acum mai greu, căci molima ajunsese și aici. Căzu bolnav și Costache Negri. De teamă, comitetul se împrăștie.

Înainte de moartea socrului său, sosise la Cernăuți soția lui Alexandru Cuza, ajutată fiind să treacă granița de către o prietenă din Galați, ale cărei rude aveau în această parte a Moldovei o moșie ce se întindea și dincolo de frontieră. Pregătită să plece în surghiun, Elena îi aducea soțului, precum și celorlalți, ajutoare bănești de la rude și prieteni.

Speriați de spectrul holerei, Cuza și soția, precum și alți exilați, plecară din Cernăuți, iar în toamnă își luară drumul spre Apus.

Spre sfîrșitul anului 1848, capitala Franței adăpostea o mulțime de români care desfășurau sub diverse forme o activitate îndeosebi propagandistică, făcînd cunoscută opiniei publice situația țărilor lor, trezind simpatii pentru poporul român și cauza sa, evocîndu-i tradițiile de luptă

împotriva cotropitorilor turci, înfățișîndu-i posibilitățile de dezvoltare.

Mai puțin obișnuit cu ale scrisului, Alexandru Cuza nu ne-a lăsat ca alți tovarăși de idei și de luptă documente din care să reiasă activitatea sa din această perioadă. Știindu-i însă firea, cunoscîndu-i situația de fruntaș printre exilați, bănuim că în lunile cît a rămas la Paris, oraș cunoscut din vremea studiilor, a legat noi prietenii printre moldovenii și muntenii aflați acolo, luînd parte la activitatea acestora.

ÎNSENINARE

În primăvara anului următor se produseră noi schimbări în situația Moldovei și a Țării Românești. Grigore Ghica, noul domnitor, se deosebea de predecesorul său, căruia îi fusese de altminteri adversar. Fără a depăși limitele liberalismului marii boierimi din care făcea parte, el imprimă totuși un caracter mai progresist administrației de stat, mai apropiat de interesele țării. Chiar din acel an, spre deosebire de domnul muntean, îi invită pe tinerii revoluționari să se întoarcă în țară. Ducîndu-se la Constantinopol pentru a-și primi, după obicei, investitura, luă legătură cu exilații moldoveni, arătîndu-și dorința de a conlucra cu unii dintre ei.

În această vreme, sosiseră pe malurile Bosforului numeroși emigranți, printre care și Alexandru Cuza. Așa se face că veni în țară, călătorind pe același vapor cu noul domn al Moldovei. Cei doi se cunoșteau mai demult. Între ei se stabiliseră bune relații, Cuza fiind, după mărturiile contemporanilor, un om distins, jovial, cu maniere alese, care plăcuseră firește lui Gr. Ghica. Curînd, acesta încredință posturi importante unor personalități de frunte ale mișcării de la 1848, ca M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, C. Negri, Al. Russo, Ion Ionescu (de la Brad) și alții. Alexandru Cuza fu numit președinte al judecătoriei ținutului Covurlui. Spirit onest, de o rară probitate, el voia

să aplice cu dreptate dispozițiile noii cîrmuiri, lucru foarte rar într-o vreme caracterizată îndeobște prin frecvente abuzuri. Poate de aceea, în februarie 1851, Gr. Ghica îl numi director al departamentului din lăuntru, în sarcinile căruia cădeau multe dintre funcțiunile statului.

Cuza s-a ocupat și aici cu interes și spirit de dreptate de numeroasele plîngeri ale țăranilor împotriva proprietarilor hrăpăreți, ca și a diferitelor abuzuri ale autorităților. Om integru, el ia unele măsuri pentru frînarea ilegalităților, și uneori chiar destituie pe funcționarii vinovați.

În acest timp se mutase la Iași, provizoriu, soția rămînînd la Galați. Prea lunga ședere la Iași, pare-se, l-a împovărat pe Cuza, iar despărțirea de Elena încordase relațiile lor, lucru ce reiese și dintr-o scrisoare a lui Cuza către Lambrino. Astfel în octombrie își dădu demisia, invocînd motive personale, avînd a face față „casnicelor sale interese". Semn al bunelor relații stabilite între cei doi, Gr. Ghica îl eliberează din funcție „cu părere de rău", manifestîndu-și și public acest regret, într-un ofis domnesc. Își exprima totodată nădejdea că în curînd împrejurările îi vor îngădui să primească o altă însărcinare, lăudîndu-i „desăvîrșita vrednicie și rîvnă" ce o arătase. În locul său veni M. Kogălniceanu.

În primăvara anului următor, Cuza pleacă împreună cu Elena la Paris. El mergea mai departe, la Ostende, iar ea rămînea în capitala Franței, pentru a-și îngriji sănătatea ; trăi aici o vreme mai mult singură. În toamnă, Cuza se duse s-o aducă acasă, întorcîndu-se amîndoi prin ianuarie 1853. În anii următori, el va mai călători de cîteva ori peste hotare, singur sau cu soția.

Ridicat în mai 1855 la rangul de vornic, după un an Cuza este numit pîrcălab (prefect) al ținutului Covurlui, cel mai important ținut după Iași, din pricina portului dunărean. La început ezită, funcția aceasta nefiind de durată. Sfătuit însă de prietenii săi unioniști, în cele din urmă primi postul ; își avea mama la Galați și trăise el însuși aici o bună bucată de vreme. Se dovedi din nou un dregător destoinic, cu autoritate, reprimînd necinstea ; protestă energic pe lîngă autoritățile turcești împotriva

funcționarilor otomani abuzivi, care încălcau atribuțiile vameșilor moldoveni ai portului.

În această vreme, vechiul său prieten Iordache Lambrino îi devine cumnat, căsătorindu-se cu sora mai mică a Elenei, pe nume Zoe, cu care va avea trei copii. La ultima naștere, Zoe muri ; vlăstarele rămaseră mai ales în seama Elenei, care nu-i dăruise lui Cuza nici un urmaș.

Nădăjduind pesemne să fie reales domn, Ghica ajută elementele înaintate să-și desfășoare activitatea ; în mai 1856, se formă chiar un Comitet central al Unirii ; fu promulgată o nouă lege a presei, care desființa de fapt cenzura. Din această pricină, Grigore Ghica nu era bine văzut nici de Austria și nici de Poartă. Încercînd să-l cîștige de partea sa, diplomația austriacă îi oferi sprijinul pentru a ajunge domn pe viață, și poate chiar ereditar, dacă ar fi luptat împotriva Unirii, dar Ghica nu s-a lăsat prins în mreje. De cîteva ori protestase împotriva socotirii Principatelor Române ca parte integrantă a Imperiului otoman.

La încheierea celor șapte ani de domnie, în iulie 1856, Turcia fu deci bucuroasă să scape de el ; după ce marele vizir îi anunță telegrafic încetarea funcțiunilor, Ghica părăsi fără întîrziere Moldova, luînd drumul Parisului.

Cuza și Negri organizară în onoarea lui o strălucită serbare. Salutîndu-l înainte de îmbarcarea pe vapor, cu regretul despărțirii de un om care le arătase prețuire, ei își luau în felul acesta, fără să știe, un ultim rămas bun, întrucît la Paris, în vara anului următor, fostul domn al Moldovei își va pune capăt zilelor, în urma, se pare, a unor calomnii care treziseră în el o „veche nebunie". Aflată de cîtăva vreme la Paris, Elena Cuza anunța mamei sale o „foarte tristă noutate : sărmanul principe Grigore Ghica și-a zburat creierii. Am fost, ca și ceilalți moldoveni ce se găsesc la Paris, la înmormîntare. Cu toate acestea a fost o tristă și sărăcăcioasă paradă în comparație cu aceea pe care i-ar fi făcut-o în țara lui".

Din 1853 marile puteri europene erau încleștate în sîngerosul război al Crimeii, izbucnit între Rusia și Turcia.

Gravitatea intereselor orientale, aflate în joc, atraseră neîntîrziat în conflagrație Anglia și Franța cu aliata ei Sardinia. Acum, în martie 1856, se încheia la Paris tratatul de pace. Așa cum s-a observat, războiul Crimeii transformase cauza celor două Principate românești, aflate în aria spinoaselor probleme orientale, într-o problemă europeană. Tratatul încheiat prevedea o serie de articole legate de viitoarea organizare a acestor țări; deși rămîneau mai departe sub suzeranitatea Porții, ele urmau să aibă o administrație independentă. În acest sens, o comisie specială internațională întrunită la București, reprezentînd toate statele semnatare, avea să facă propuneri. Totodată, lucrul cel mai important, se prevedea convocarea unor Adunări ad-hoc care „să exprime dorințele populațiilor cu privire la organizarea definitivă a Principatelor". O viitoare conferință, întrunită tot la Paris, avea să ia în discuție aceste dorințe și să hotărască în consecință.

Așadar, Principatele trăiau acum un moment important din multzbuciumata lor istorie. Cele stabilite la Paris erau rezultatul unei îndelungi activități desfășurate acolo de revoluționarii munteni și moldoveni, în frunte cu Nicolae Bălcescu, Costache Negri, Vasile Alecsandri și alții. Și ce-și putea dori mai fierbinte poporul român decît realizarea unității sale naționale? Majoritatea zdrobitoare a populației năzuia spre Unire. Totuși, această firească dorință izvorîtă din dezvoltarea sa lăuntrică, cerută de implacabilele legi social-economice, avea să întîmpine pe plan intern împotrivirea marii boierimi separatiste, îndeosebi în Moldova, iar în afară vrăjmășia unor țări ca Austria, Turcia și Anglia, fiecare din alte pricini.

Austria s-a arătat de la început ostilă Unirii, rămînînd toată vremea în fruntea uneltirilor împotriva intereselor Principatelor Române, a căror anexare o dorea și o urmărea cu perseverență, prin întreaga sa politică. Astfel și-ar fi extins dominația asupra gurilor Dunării, principala cale de comunicație în această parte a Europei. Ocupația din vara anului 1854, socotită ca începutul acaparării teritoriilor românești, sporea fără îndoială pofta de expansiune a imperiului habsburgic. Armatele curții din Viena n-ar mai fi voit să plece înapoi. Ministrul de

externe austriac se și lăuda unui prieten : „Avem Principatele în buzunar".

Planurile austriece mergeau și mai departe, vizînd chiar colonizarea acestor teritorii cu elemente germane, înghițirea și eliminarea treptată a populației băștinașe. Ne-o spune un om autorizat, contele Coronini, șeful autorităților austriece de ocupație : „Printr-o largă și mai bine condusă emigrare și colonizare de elemente germane deprinse cu agricultura în valea Dunării, prin înlesnirea relațiilor comerciale și prin concentrarea inteligenței germane, a capitalului german și a puterii de muncă germane în țările acestea, sugera el, va putea fi accelerat procesul de asimilare, astfel că în scurt timp elementele germane mai puternice vor putea înăbuși pe cele indigene..." [1]

Iată de ce Austria era categoric împotriva Unirii ; un stat român unificat ar fi fost desigur mai greu de anexat. Pe de altă parte, el ar fi constituit un puternic centru de atracție pentru românii din Transilvania, aflați sub jugul imperiului habsburgic. Cu toate opreliștile, aceștia își păstraseră naționalitatea, tinzînd în mod firesc să se unească cu „țara".

Retragerea trupelor austriece, în primăvara lui 1857, a însemnat fără îndoială un eșec al politicii habsburgice. Totuși, consulatele austriece au continuat să desfășoare o politică de imixtiune activă în treburile interne ale Principatelor. La Iași, considerîndu-se adevăratul stăpîn al Moldovei, Gödel de Lannoy conducea propaganda separatistă, sprijinind prin toate mijloacele uneltirile boierilor antiunioniști. El nu era numai omul curții de la Viena, ci și al Porții, ambele unite în aceeași politică contrară intereselor românești.

Astfel, năzuințele legitime ale românilor se izbeau de împotrivirea furioasă a Austriei, care avea să ceară (ca și Anglia de altfel), ca pe steagul comun al celor două țări să fie așezată... semiluna turcească (Imperiul turc, în plină descompunere, fiind sub influența puternică a acestor două puteri).

[1] Citat după Dan Berindei, Introducere la *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. II, Ed. Academiei, pag. XII.

Cu atît mai mult Turcia era dușmana Unirii, care însemna desigur un pas înainte spre neatîrnare. O dată cu legăturile de vasalitate, se pierdeau pentru totdeauna și grasele foloase realizate prin vînzarea la mezat a scaunului acestor țări, prin tributuri și abuzuri de tot felul. La Paris, atît Turcia cît și Austria se opuseră deci cu hotărîre Unirii, pretinzînd că ea n-ar fi dorită de popor. Argumentul se întoarse însă împotriva lor, căci la propunerea Rusiei de a fi consultate cele două țări, se adoptă hotărîrea ca în fiecare principat un „divan ad-hoc" să arate dorința poporului. Vrăjmașilor le rămînea acum posibilitatea uneltirilor pentru ca în aceste divane să nu ajungă elementele unioniste, sau ele să fie în minoritate.

Oricum, Principatele trecuseră sub protectoratul marilor puteri; Poarta, care susținuse pînă atunci că ele sînt „parte integrantă din Imperiul otoman", primea o serioasă lovitură. Poate și asta explică de ce, în afară de tărăgăneala ei caracteristică, abia prin ianuarie 1857 se hotărî să trimită firmanul pentru alegeri, în vederea constituirii Adunărilor ad-hoc.

UN CAIMACAM AMBIȚIOS...

Cei mai înverșunați dușmani ai Unirii se dovediseră, în țară, conservatorii antiunioniști, căci realizarea statului național, cerută cu înflăcărare de întreg norodul, le-ar fi împuținat șansele de a ajunge în scaun. Fiecare dintre acești boieri cu înalte ranguri, din familii ce se îndulciseră din mierea domniei, își avea la Constantinopol, acolo de unde porneau firmanele de numire, protectori puternici, cîștigați prin repetate și foarte sunătoare atenții.

Printre asemenea podoabe de boieri, de care Moldova, din nenorocire, n-a dus lipsă, figura, dacă se poate spune astfel, la loc de cinste, pentru că semnase în fruntea altora o petiție pentru menținerea separației — Todiriță Balș. Om nu prea strălucit la minte, dar în schimb foarte vanitos,

acest Balș ocupase slujbe însemnate, ca șef al miliției și ministru de Finanțe.

Știindu-l împotriva Unirii, Ghica renunță în 1854 la serviciile lui. De-a lungul celor doi ani, cît avea să mai rămînă Ghica la domnie, Balș nu încetă o clipă să uneltească, atît pe lîngă austrieci cît și pe lîngă turci, asmuțindu-i împotriva lui, semnalîndu-le neobosit orice măsură progresistă și mai cu osebire acțiunile acestuia favorabile Unirii.

Bogatul boier dăduse puteri depline, cu chitanță în regulă, după toate legile afacerilor, unor zarafi ai săi de la Constantinopol, să-i obțină de la Poartă numirea la domnie. În caz de reușită, suna înțelegerea, bancherii aceștia ar fi primit arenda salinelor țării la un preț foarte scăzut, precum și dreptul de export pentru cereale. Dar Poarta îi oferi deocamdată doar căimăcămia, plătită cu multe mii de galbeni. Nu degeaba scrisese Alecsandri că „atmosfera bizantină e alcătuită din miazme de corupție materială și mai cu seamă morală ce te scîrbesc".

La instalarea caimacamului, cetățenii Iașului își arătară încă o dată dorința de unire ; în iluminația făcută, ei închipuiră o alegorie reprezentînd un moldovean și un muntean ce-și dau mîna cu frăție, avînd la picioare, reuniți, zimbrul și vulturul, semnele heraldice ale celor două țări surori ; deasupra sta scris : „Unirea Principatelor, fericirea românilor !"

Parcă arătînd pe cine înțelege să slujească, la luarea în primire a postului, Balș intră în palat între doi generali austrieci. De asemenea, tunurile armatei austriece de ocupație salutară evenimentul. Unealtă supusă a Austriei și Turciei, de la care primise instrucțiuni confidențiale de a duce o politică antiunionistă, Balș își dădu curînd arama pe față. Scurta lui căimăcămie, plină de abuzuri și ilegalități, de uneltiri împotriva intereselor țării, îi dezvălui josnicia, lipsa de orice scrupule, dependența totală de consulul austriac. Acesta scria la Viena că interesele imperiului habsburgic, „care sub regimul trecut (e vorba de domnia lui Ghica — n.n.) întîmpinaseră numai împotrivire și dușmănie, au acum în fața lor un viitor strălucit".

De la nimic nu se dădu în lături Balș pentru a-și sluji stăpînii. În toate posturile statului, de la departamente și

pînă la funcționarii mărunți, oamenii cunoscuți sau bănuiți ca partizani ai Unirii fură înlocuiți cu separatiști recomandați de zelosul consul. Pe Costin Catargiu, antiunionist cunoscut, urît de toată lumea, îl făcu ministru al Justiției. La rîndu-i, acesta avu o purtare scandaloasă în noile numiri din magistratură. La ordinul primit, ispravnicii căutau a sili pe săteni să semneze petiții separatiste. În ținutul Bacăului se văzuseră chiar militari austrieci mergînd prin sate cu asemenea petiții și cerînd țăranilor să le iscălească.

Prin septembrie, Balș reînființă cenzura ridicată de Ghica. *Steaua Dunării* își încetă deci apariția (curînd ea va apare în limba franceză, la Bruxelles). Pînă și *Hora Unirii* a lui Vasile Alecsandri, devenită foarte populară, fu interzisă din repertoriul muzicilor militare și al tarafurilor de lăutari. Dar fără succes, căci poporul va continua s-o cînte cu și mai mare înflăcărare.

Prin atitudinea sa, Alexandru Cuza constituia și el o piedică în calea planurilor lui Balș. Comisarul austriac aflat la Galați pentru lucrările începute pe Dunăre se plînse în repetate rînduri împotriva lui. Astfel că, în septembrie 1856, Balș îl înlocui cu D. Mavrocordat.

...ȘI UN ALTUL TOT ATÎT DE SLUGARNIC

Prin februarie 1857, Balș muri pe neașteptate, în urma unei pneumonii. Noul caimacam, Nicolae Vogoride, avea și mai mare trecere la turci : tatăl său, Ștefan Vogoride, era dregător pe lîngă Poartă, fratele, secretar al ambasadei turcești la Londra, iar un cumnat al său, Fotiadi, trimis diplomatic (capuchehaie) al Moldovei la Constantinopol. Așadar, avea toate șansele de partea sa. În plus, se însurase cu unica fiică a bogatului logofăt Costache Conachi, și fusese de curînd înpămîntenit (cu totul nelegal, spune R. Rosetti).

Se spune că Vogoride ajunse caimacam recurgînd la un vicleşug : se duse la consulul francez şi-i ceru să-l recomande şefului său la Constantinopol, ca acesta să-l susţină pe lîngă Poartă. În schimb, se angaja să nu facă nimic care să împiedice libera expresie a poporului. Bucuros că Franţa e de acord cu omul său, marele vizir acceptă deci propunerea fără rezerve.

Numirea produse firește indignare, îndeosebi în rîndurile unioniştilor. Vogoride vorbea o moldovenească „din cele mai pocite". Pentru a se face înţeles, se folosea uneori de tălmaci. Tot aşa de vanitos ca şi predecesorul său, trăind în mare lux pe socoteala zestrei primite de la Conachi, el se dovedi mai viclean şi mai primejdios decît ridicolul Balş. La sugestia Austriei, îl mută pe Costin Catargiu la Ministerul de Interne, departament cheie, dîndu-i puteri depline să lucreze împotriva Unirii.

Oricine părea cît de cît „suspect" că va vota pentru Unire, era tăiat din listele electorale, sub pretextele cele mai absurde. Aşa că, din cei 40 000 de cetăţeni, cîţi aveau drept de vot pe întreaga Moldovă, în afară de ţărani, nici 5 000 nu fură trecuţi în liste. Faptul stîrni indignarea şi protestul mişcării unioniste, care se plînse încă o dată nu numai guvernului, ci şi comisiei internaţionale de la Bucureşti ; în cele din urmă, reprezentanţii puterilor favorabile unirii cerură înlocuirea lui Costin Catargiu, care se şi făcu la 28 aprilie 1857.

În cercurile din preajma caimacamului se aflase că acesta păstra ascunsă corespondenţa secretă privind politica sa antiunionistă. Prin iunie 1857 i se sustrag dintr-un scrin mai multe scrisori compromiţătoare. Circulară diverse versiuni în legătură cu sustragerea lor. Ceea ce interesează însă este faptul că ele ajunseră în mîna consulului francez şi apărură în presa din străinătate şi în *L'Étoile du Danube*, la Bruxelles, producînd un mare scandal. Erau date la iveală instrucţiunile secrete ale Turciei, Austriei şi Angliei împotriva Unirii, precum şi mîrşăvia caimacamului slugarnic. În numele Porţii, membrii familiei lui Vogoride îl îndemnau să falsifice alegerile. Fratele său, secretar al ambasadei otomane la Londra, îi scria că lordul Palmerston este cu totul împotriva Unirii, „consi-

derînd-o răsturnătoare a drepturilor și supremației suveranului nostru (adică sultanul — n.n.) și asemenea instrucțiuni au fost trimise lui sir Henric Bulwer, comisarul Marii Britanii în Principate. Este de mare nevoie ca să întrebuințezi la timp toate eforturile tale pentru ca moldovenii să nu-și exprime dorința pentru unire și astfel să te faci *vrednic de bunăvoința sublimei Porți și de sprijinul Angliei și Austriei, deoarece toate aceste trei state sînt hotărîte a împiedica din toate puterile lor Unirea*" (s.n.). La rîndul său, tatăl lui Vogoride își îndemna fiul să rămînă neclintit pe poziție, urmînd o linie care să arate totdeauna că este „funcționarul puternicului Imperiu al Turciei", ale cărui interese trebuia să le apere „pînă în momentul cînd Sublima Poartă va putea să se declare fățiș împotriva Unirii".

RĂSUNĂTOAREA DEMISIE

Caimacamul îi arăta lui Alexandru Cuza multă bunăvoință, pentru a-l atrage de partea sa. Astfel, în februarie 1857, Ministerul de Interne din Iași îi aduce la cunoștință numirea din nou în funcția de pîrcălab al ținutului Covurlui. Într-o cărticică intitulată *Un mois en Moldavie,* publicată în acest an la Bruxelles, un călător străin (Doze) arăta prestigiul dobîndit de Cuza, scriind că pîrcălabul din Galați „este un tînăr moldovean de mare merit, care și-a făcut educația la Paris... și care a profitat de lecțiile învățătorilor săi, precum și de mișcarea intelectuală a Franței". Îl găsea „administrator inteligent... om de inițiativă, plin de patriotism".

La dorința vornicului Alexandru Cuza de a reintra în serviciul militar — din care făcuse parte, cu grad de cadet, de la 15 septembrie 1837 și pînă în februarie 1840, cînd demisionase — Vogoride dădu un ordin de zi, în martie 1857, în care, ținînd seama de lungul său serviciu și de rangul social, îi confirma reintrarea în rîndurile armatei, cu gradul de sublocotenent adjutant domnesc. Funcția era

se pare onorifică pentru că, spun unele izvoare, caimacămul avea nu mai puțin de vreo 40 de asemenea aghiotanți.

În această primăvară, Vogoride îl înaintă în grad într-un ritm puțin obișnuit ; la 12 aprilie la gradul de locotenent, peste patru zile la cel de căpitan, motivîndu-se această rapidă înaintare prin „înțelepciunea pe care el a arătat-o ca aghiotant domnesc și prefect de Galați", iar peste alte cinci zile este avansat maior, pentru „zelul arătat în serviciul statului". Cuza continua să dețină în acest timp postul civil la Galați, unde se afla casa părintească și unde trăia bătrîna sa mamă.

Înșirînd actele abuzive ale lui Vogoride, *L'Étoile du Danube* prezenta ca un „caz curios" această repetată avansare, în numai zece zile, la gradul de ofițer superior. Ziarului i se părea un fapt demn de a fi subliniat, pentru ceea ce poate să facă un caimacan în Moldova. Căutînd să-și atragă astfel simpatia elementelor tinere, Vogoride mai procedase însă și cu alții la fel.

Cu toate aceste stăruitoare atenții, Alecu Cuza rămăsese mai departe același devotat partizan al Unirii. Dînd impresia de om al lui Vogoride — zice Xenopol — el a adus mai mari servicii luptei unioniste, prin răsunătoarea sa demisie, decît dacă s-ar fi pierdut în mulțimea celor ce protestau. [1]

Comitetul unionist din Galați informa Iașul că, tocmai pentru această atitudine a sa favorabilă Unirii, Cuza urma a fi trimis chiar în timpul alegerilor într-o localitate mai depărtată. Într-adevăr, Ministerul de Interne propune la 19 iunie caimacamului Vogoride, să numească în locul lui Cuza, trimis într-o misiune nu prea certă, cu posibilități de prelungire, pe sameșul Alecu Franga. Caimacamul se grăbește să încuviințeze chiar în aceeași zi propunerea, și astfel Alexandru Cuza fu îndepărtat din Galați, pentru a nu fi de față în timpul alegerilor.

Cînd ieși la iveală, în toată hîda lui goliciune, adevăratul chip moral al lui Vogoride, politica lui dușmănoasă Unirii, legăturile secrete cu țările potrivnice intereselor

[1] A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, pag. 22.

românești, dezvăluite prin publicarea corespondenței sustrase — maiorul Alexandru Cuza, care nu voia să fie socotit asociat la asemenea fapte reprobabile, luă atitudine publică față de toate aceste abuzuri, dîndu-și demisia în scris. Actul său stîrni vîlvă nu numai în țară, ci și peste hotare, unde nu rămase fără urmări.

Demisia lui Cuza era fără îndoială un mare act de demnitate și de curaj, care atrase în mod firesc asupra lui atenția și simpatia opiniei publice nu numai din Moldova, ci și din Țara Românească. Numele lui deveni dintr-o dată popular. Consulul francez scria în acest timp despre el că este socotit „printre funcționarii cei mai capabili, cei mai cinstiți și cei mai energici ai țării".

În demisia sa, Cuza arăta că găsise întemeiate „strigările și jeluirile cetățenilor de toate clasele" din Galați și întregul ținut, care fuseseră amenințați pentru a li se înăbuși libera voință, că funcționarii se abătuseră de la prescripțiunile legii — și înșira motivele gestului său : se falsificaseră listele electorale ; funcționarii „vrednici și cu caracter cinstit" fuseseră înlocuiți prin persoane „în toate privirile nedestoinice și primejdioase într-un timp așa de gingaș și critic pentru țară" ; se introdusese, în lipsa lui din oraș, un sistem de teroare, fiind călcată în puterea nopții casa unui cetățean de către autorități, cu aprobarea chiar a lui Vogoride, dată pe cînd el, Cuza, se afla în Iași, însă pe ascuns, întrucît Cuza ar fi fost „stavil unor așa nedreptăți și *niciodată unealtă rușinoasă a ocîrmuirei*" (s.n.) ; respingerea de către comitetul de alegeri a persoanelor cu drept de vot ; abaterea de la regulile alegerilor a Comitetului electoral, care executase dispoziții ilegale ; înlăturarea sa, a lui Cuza, din fruntea acelui comitet, prin trimiterea, tocmai atunci, departe de Galați ; ridicarea drepturilor electorale „la opt mahalale întregi", a unor bresle și corporații de meseriași și negustori.

Socotind toate acestea ca „lovitoare" în drepturile pămîntenilor, și neconforme cu Tratatul de la Paris, și văzînd că nici o măsură nu fusese luată împotriva celor care săvîrșiseră asemenea acte „înspăimîntătoare", deși raportase

verbal atît caimacamului cît și ministrului de Interne, Cuza se vede silit, împotriva dorinței și datoriei sale de a sluji Patriei, a-și cere demisia din funcția de pîrcălab, care-i devenise „o tristă povară sub un asemenea sistem".

Totodată, Cuza trimite copie de pe demisia sa consulului francez Victor Place, cu rugămintea de a fi înaintată Comisiei de la București, ca un nou document privind dreptele reclamații ale țării împotriva samavolniciilor guvernului. Comitetul central al Unirii din Iași îi făcu o largă popularitate, trimițînd-o în copie comitetelor unioniste din județe, cu recomandarea că ea făcuse „mare senzație și a dat însemnător sprijin protestației generale ce s-a trimis la București".

La numai o săptămînă după asta, maiorul Alexandru Cuza se adresează Comitetului de cercetare a reclamațiilor electorale din districtul Covurlui, arătînd că fiind pîrcălab era oprit de a fi ales sau alegător. „Acum, demisionîndu-mă din asemine ocupație, mă găsesc liber și ca proprietar din orașul Galați cu casile din mahalaoa Ponti-Vechi, rog pe onoratul comitet a mă trece în listele de alegător și ales a orașului Galați".

După trei zile, pe cererea sa se punea următoarea rezoluție : „Se va cerceta reclamația de față și se va închee jurnalul cuvenit". Urmau opt semnături, în cap cu aceea a înlocuitorului său, A. Franga. Jurnalul respectivului Comitet arăta că, primind reclamația maiorului Alecu Ioan Cuza cu cererea de a fi înscris în numărul alegătorilor și aleșilor, clasa proprietarilor orășeni din Galați, după cercetarea ce a făcut, a văzut că „d-lui nu posedează însușirile cerute prin împărătescul firman", fiind dregător al acestui tîrg. Inițial însă, redactarea jurnalului era altfel întocmită, arătîndu-se că deși s-a văzut că posedă însușirile cerute de firman, Comitetul cu pricina nu ar fi avut însă nici o știință că și-ar fi dat demisia, și că „numai atuncea va putea intra între alegători, cînd se va primi știință că dum-lui s-a demisionat". Cum demisia devenise publică prin apariția ei în presa progresistă, comitetului i s-o fi părut pesemne nepotrivită această formulare, și revenise asupra ei.

ANULAREA ALEGERILOR

Comisia internațională de la București oglindea, firește interese contrarii, din care pricină în sînul ei se dădea o luptă fățișă. În urma repetatelor reclamații primite, reprezentanții puterilor favorabile Unirii au mers în Moldova, convingîndu-se de grosolana falsificare a listelor electorale. Dezaprobînd asemenea samavolnicii, ei informară pe larg guvernele lor. Totodată, protestară în comun la Constantinopol. Deși Poarta tăgăduia orice solidaritate cu agenții săi din Moldova, i se atrăgea atenția asupra răspunderii sale, cerîndu-i-se să-i dezaprobe în mod formal și să-i oblige să-și schimbe purtarea. O conferință a ambasadorilor celor șapte puteri la Constantinopol, convocată în urma acestui protest, cerea caimacamului să țină seama de recomandările comisiei de la București, privitoare la obiectivitatea guvernului față de alegeri.

Dar, încurajat în secret de reprezentanții puterilor ostile Unirii, Vogoride își continuă acțiunile. La alegerile de la începutul lui iulie se prezentară la vot doar nu număr ridicol dintre cei înscriși în listele electorale. „Tot ce nu era slugarnic, cumpărat sau terorizat de guvern, s-a abținut de la vot" — își amintește un contemporan.

Din asemenea alegeri nu putea ieși, bineînțeles, decît o adunare separatistă. Se aleseseră, spune Iorga, „indivizii cei mai groși la minte, cei mai tari la inimă din cîți se găseau pe vremea aceea în Moldova." [1]

Puse în fața acestei situații, cele patru țări favorabile cauzei românești — Franța, Rusia, Prusia și Sardinia — se adresară din nou Turciei, pe un ton și mai energic, cerîndu-i să anuleze aceste așa-zise alegeri. La refuzul Porții, sprijinită de Anglia și Austria, ele hotărîră, spre sfîrșitul lui iulie, să rupă relațiile diplomatice cu Turcia, considerînd încălcat tratatul de la Paris, încheiat anul precedent, și autoritatea lor lezată. O mare încordare diplomatică

[1] N. Iorga, *100 de ani de la nașterea lui Cuza Vodă*, pag. 35.

domnea acum la Constantinopol. Ambasadorii puterile protestatare își ceruseră pașapoartele, coborîseră pavilioanele și își făceau bagajele. Îndeosebi Franța se arăta cea mai afectată de știrbirea prestigiului ei.

Față de această atitudine hotărîtă, poate că Turcia, gata să ajungă la o înțelegere, ar fi acționat acum în sensul ce i se cerea, dar între timp Anglia devenise puterea cea mai ostilă cauzei românești. Londra era de astă dată atît de pornită împotriva Unirii, încît ambasadorul francez pe lîngă Poartă scria șefului său că „centrul împotrivirii pe care trebuie s-o învingem nu se află nici la Constantinopol, nici la Viena, ci la Londra", iar altă dată ca „adevăratul protector al principelui Vogoride este lordul Stratford" (ambasadorul englez pe lîngă Poartă — n.n.).

Lucrurile ajunseseră deci într-un impas. Se căută însă o soluție de compromis, pentru a înlătura pericolul unui nou conflict european. La începutul lui august, împăratul Napoleon al III-lea se întîlni la Osborne cu regina Angliei, ajungînd la un acord.

Nemaiavînd încotro și sfătuită acum și de Anglia, Poarta se văzu silită să dea înapoi, admițînd anularea alegerilor. Caimacamul primi astfel o serioasă lovitură. Dar, lipsit de caracter și năzuind la scaunul domnesc, Vogoride adoptă îndată o atitudine opusă : mai mult decît orice, îl interesa să fie pe placul stăpînilor săi și să-și păstreze postul. Avînd aerul de a nu fi cunoscut ce se petrecuse, mustră cîțiva dregători și recomandă autorităților o atitudine obiectivă față de noile alegeri. Șubredul său prestigiu nu-l împiedică însă de a fi menținut în funcție mai bine de un an.

Prin august 1857, el dădu un decret prin care Alexandru Cuza era șters din numărul domneștilor aghiotanți și trecut în cavalerie ca ofițer supranumerar, primind un lung concediu ; „Cuzaki" — cum îl alinta Vogoride — nu fusese la „înălțimea" așteptărilor. În anul următor, la cerere, i se acordă încă un concediu, de patru luni, motivat prin necesitatea „căutării sănătății sale în străinătate".

ADUNAREA AD-HOC

După anularea alegerilor, Alexandru Cuza ceru din nou, și de astă dată obținu, a fi trecut în listele electorale. Faptul se repetă cu mulți dintre unioniști, șterși sau omiși din liste la alegerile precedente. Maiorul A. Cuza fu ales deputat în Adunarea ad-hoc, din partea orașului Galați, împreună cu C. Negri. Cei doi fruntași unioniști au înregistrat un strălucit succes în alegeri, fiind apoi sărbătoriți „cu muzica militară pe uliță", cum se telegrafie în aceeași seară, la Iași, Ministerului de Interne.

Imensa majoritate a deputaților noi aleși (dintre cei vechi au fost realeși doar doi) erau partizani ai Unirii. Astfel că Adunarea ad-hoc ce își deschise lucrările la 22 septembrie 1857, în mijlocul unei însuflețiri necunoscute pînă atunci, avea să exprime adevărata dorință a obștei. Pe ulițele Iașului domni în acea zi o atmosferă cu totul sărbătorească. În sunetele muzicii militare și al dangătelor de clopote, deputații se îndreptară spre sala Adunării. Oștirea le prezentă armele. În semn de salut, tunurile traseră cuvenitele lovituri.

Îndeosebi cei 15 deputați pontași (săteni) erau înconjurați de simpatia cea mai vie a populației. Aceștia, mărturisea Kogălniceanu mai tîrziu, au venit în Adunare îmbrăcați în straie nu prea arătoase. Din pudoare pentru străini și pentru instituția în care intrau ca reprezentanți a mai mult de un milion de împilați, unioniștii s-au grăbit a le înlesni cumpărarea de haine noi. Fotografia care s-a păstrat îi arată pe țărani în sumanele noi, albe, de o croială uniformă. Despre unul dintre acești deputați, marele Ion Creangă ne-a lăsat mai tîrziu o mărturie plină de tîlc în cunoscuta povestire *Moș Ion Roată și Unirea.*

Socotit unul dintre cuvîntătorii de seamă ai Moldovei, de o elocvență „hrănită totdeauna cu fapte și idei", cum zice N. Iorga, și de o inteligență pătrunzătoare, unită cu un înflăcărat patriotism, Kogălniceanu rosti un amplu discurs în memorabila ședință de la 7 octombrie, propunînd unirea celor două țări într-un singur stat. Împotriva

acestei propuneri se ridică un singur glas, al boierului Alecu Balș, om putred de bogat, proprietar a 80 000 fălci de pămînt, căruia i se alătură doar locțiitorul episcopului de Roman, Nectarie Hermeziu, toți ceilalți deputați votînd rezoluția propusă.

Deputatul Alecu Cuza nu se afla printre vorbitorii des pomeniți în procesele verbale ale ședințelor, de la cîteva chiar lipsind. Era încredințat că nu are (și nu avea într-adevăr) elocința unui Kogălniceanu sau a altor redutabili oratori, care-și încrucișară aici, în repetate rînduri, tăioasa spadă a cuvîntului. Îl găsim însă de mai multe ori subscriind un amendament sau altul, precum și cîteva propuneri colective, cu caracter progresist. Astfel, împreună cu Kogălniceanu, el propuse Adunării desființarea tuturor privilegiilor, egalitatea înaintea legilor și a contribuțiilor, în proporție cu averea fiecăruia, accesibilitatea tuturor la orice funcție în stat, supunerea tuturor la obligațiile militare, principii salutate cu entuziasm de cei prezenți. În anul următor asemenea principii vor fi înscrise în art. 46 al Convenției de la Paris, care prevedea că „toate privilegiile, scutirile și monopolurile... vor fi oborîte, și se va proceda fără întîrziere la revizuirea legii care regulează raporturile proprietarilor solului cu plugarii, în vederea îmbunătățirii soartei țăranilor".

În lupta lor pentru împingerea țării înainte, Alexandru Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu se vor referi deseori la aceste prevederi ale Convenției. Dar, spune cu dreptate Xenopol, „era ușor de decretat pe hîrtie transformarea unui popor ; de a înlocui, în articole, privilegiile cu egalitatea, fărădelegile cu libertatea, neștiința cu lumina, barbaria cu civilizația ; dar era greu, cumplit de greu, de a face să pătrundă aceste principii în viața reală, și să prefacă înseși formele ei, învechite și ruginite, în forme mai frumoase și strălucitoare" [1]. Inegalitatea fusese, teoretic, desființată. În practică însă, ea va dăinui încă aproape un veac, pînă în anii puterii populare, care a măturat toate rămășițele feudalismului.

[1] A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, pag. 30.

Alături de foştii domni, de marii proprietari, de episcopii şi egumenii mănăstirilor (aceştia ei înşişi stăpîni de moşii adesea mai hrăpăreţi decît boierii) luaseră loc şi cei 15 ţărani, deputaţi ai ţărănimii obijduite, arătîndu-se „respectuoşi, dar fără înjosire către nobilii lor colegi şi stăpîni", rămînînd demni chiar cînd aceştia încercară să le tăgăduiască în faţă vreun drept la pămîntul pe care-l munceau. Printre problemele ce urmau să se dezbată în Adunare nu se prevăzuse mai nimic referitor la îmbunătăţirea soartei ţăranului. Nu mică fu deci surprinderea cînd în a 16-a şedinţă aceşti deputaţi depuseră o jalbă, „adevărată plîngere a unui întreg popor", cum a numit-o Kogălniceanu.

Deputaţii clăcaşilor îi ascultaseră pe boieri vorbind şi acum îşi strigau şi ei păsurile, în graiul lor, cuprinzînd amarul unei situaţii ce nu mai putea să dăinuie : „noi... deputaţii săteni a locuitorilor pontaşi a patrusprezece ţinuturi ale Moldovei — glăsuia jalba — întrunindu-ne pentru a rosti dorinţele treptei noastre în privirea noului aşezămînt şi a nouei rînduieli ce are a se pune în ţară, şi chibzuindu-ne noi între noi despre nevoile şi durerile a douăsprezece sute de mii de suflete, care ne-au trimis să fim răsunetul geamătului lor la marea Adunare alcătuită din toate treptele ţării, în numele acelora glasul nostru cel slab ridicîndu-l, adevărul ca înaintea lui Dumnezeu mărturisim :

Că pînă în ziua de azi toate sarcinile cele mai grele numai asupra noastră au fost puse, şi noi mai de nici unele bunuri ale ţării nu ne-am îndulcit, iar alţii fără să fie supuşi la nici o povară, de toată mana ţării s-au bucurat ; că noi biruri grele pe cap am plătit, oameni de oaste numai noi am dat ; ispravnici, judecători, privighitori şi jandarmi numai noi am ţinut ; drumuri, poduri şi şosele, numai noi am lucrat ; beilicuri, podvezi şi havalele numai noi am făcut ; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit ; clacă de voie şi fără de voie noi am dat... pîne neagră şi amară şi udată cu lacrimi numai noi am mîncat ; bătălii şi resmeriţe cînd au fost, tot greul numai noi l-am dus ; oşti cînd au venit noi le-am hrănit, noi le-am slujit,

noi le-am purtat ; că cel cu putere țara își părăsia, peste hotare trecea ; și cînd de la Dumnezeu se făcea pace și liniște și țara se îmbielșuga, cu toții se întorceau de se desfătau, de nevoie nu știau ; nevoia și greutatea o făceau cei ce rămîneau la vatra lor. Iarna era grea, oști multe, cărături multe și la loc depărtat, căram la Dunăre și peste Dunăre, boii degerau și cădeau, alăturea cădea și omul cu dînșii, acasă copiii flămînzeau, căci ceea ce nu lua ostașul la nevoia sa, luau zapciii cei din țară de se îmbogățiau.

Iară dacă puhoiul oștirilor se scurgeau și furtuna se alina, holdele se semăna, grînele înverzia, cîmpurile înfloria, că sudoarea noastră le uda. Țara asta nici băi, nici măestrii nu are, nici meșteșuguri multe ca alte țări nu are ; toată bogăția, toată îmbielșugarea, brațele și sapele noastre le aduc. Cîtu-i Dunărea de mare și de largă curge rîul sudorilor noastre, se duce peste mări și peste hotare, acolo se prefac în rîuri de aur și de argint... iar noi nici rînduială, nici dreptate nu am avut. Cînd ne-am jăluit, cînd ne-am tînguit păsurile, cînd ne-am spus nevoile : ispravnicul ne-a bătut, privighitorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătășelul ne-a bătut, vechilul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul ne-a bătut : cine s-a sculat mai de dimineață, cine a fost mai tare, acela a fost mai mare. Boul și vaca, munca ostenelilor noastre, nu știam de sînt ale noastre ; puiul și găina, laptele de la gura copiilor noștri de multe ori cu nedreptul ni-au fost luat.

Boierescul era odinioară șase și apoi douăsprezece zile de la răsăritul și pînă la asfințitul soarelui. Apoi au făcut lege ca să tălmăcească ziua lăsată de Dumnezeu cîtu-i de mare, și boierescul s-a tot îngreuiat. Acuma sînt douăsprezece zile de pont, ziua cît luna ; lucrăm din primăvară pînă în toamnă, lucrăm de cînd să iea omătul pînă ce dă înghețul tot la boieresc. Lucrăm cît zice legea și mai des și peste lege, lucrăm și nu mai mîntuim, nu-i nici sărbătoare, nici lucrătoare.

Holdele cele mari și întinse se fac frumoase și mînoase, iar cînd treci pe lîngă pămînturile noastre — se rupe inima ; ogoarele ni rămîn în paragină, popușoii ni se înecă în buruiană și rămîn necopți de-i bate bruma ; cei boierești așăzați de noi în coșere șăd ca aurul de frumoși. Cînd

dă frigul, cînd bate crivățul, cînd ne bate nevoia, ne ducem să ne răscumpărăm însuși munca noastră ca să ne hrănim copiii cu dînsa, și de multe ori pe lîngă năcazul nevoiei, unii tari de inimă ne țineau de leneși, că nu am putut a ni lucra ogoarele.

Înainte de Reglement, săteanul avea zece, cincisprezece și peste douăzeci de fălci ; rădicam vite, ne prindeam nevoia și era țara folosită, că cirezile cele multe care ieșiau din țară noi le creșteam. Cu Reglementul munca ni s-a împovărat, iar pămînturile ni s-au micșorat. Ni s-au dat numai patru fălci celor cu doi boi, celor fără de boi li s-au dat și mai puțin. Tot Reglementul zice, că unde boierul de moșie nu va avea pămînt de ajuns de dat locuitorilor, acolo să aibă a li da două treimi din întregul moșiei ; unii dau, alții nu dau, care cum vroiau. Noi nici la facerea legii aceștia, nici la celelalte nu am fost chemați, nici întrebați, nici la o învoială nu am stătut. Domnia lor boierii de moșii singuri le-au făcut, noi le-am urmat, și de greu și amar ni-au picat...

Pe lîngă cele mari dorinți, care dimpreună cu celelalte le-am arătat în Adunarea Obștească a țării, treapta locuitorilor pontași cere că pe viitorime sătcanul să fie și el pus în rîndul oamenilor, să nu fie ca pînă acum asămăluit cu dobitoacele necuvîntătoare ; bătaia, care atîta amar de timp ne-a umilit și ovilit, biciul și varga, care de multe ori au batjocorit părul cel alb al părinților noștri, și cîteodată au făcut pe femeile noastre să-și peardă pruncii din pîntecele lor, să se rîdice pentru totdeauna deasupra noastră. Pentru orice vină să ni se pue pedepsi, ca la cealaltă lume, și să nu mai fim osîndiți fără judecată... toate beilicurile, scrise și nescrise în lege, toate havalele precum și birul pe cap să fie pentru totdeauna oborîte. În locul acestora să se puie un singur bir pe averea fie-cui, fără osebire în țară, iar nu ca pînă acum ; că cei ce nu aveau de unde, dau mult, iar cei ce aveau mult, dau puțin sau nimic...

Apoi suspinul, — durerea noastră de toate zilele, dorința cea mai mare pentru care ne rugam zi și noapte lui Dumnezeu ca să se îndure, este căderea boieresculuí ; de aceea vrem să răscumpărăm boierescul și toate acelea cu care suntem împovărați de către boierii de moșii. Vroim să scăpăm, să ne răscumpărăm de robia în care suntem...

am îngenunchiat, am îmbrîncit cu toții, cum suntem nu o mai putem duce îndelung...

Să fie deci o adunare obștească, unde să avem și noi oamenii noștri, să se cearnă și să se desbată drepturile boierilor și drepturile noastre, și ceea ce o țară va găsi că suntem datori, cu sudorile noastre vom plăti ; că omul ca să scape din robie și să fie stăpîn la casa, vatra și ogorul său, cu tragere de inimă va lucra și se va răscumpăra..."

Geamăt de durere de la un cap la altul, scrisă într-o limbă de o aspră frumusețe, jalba prezenta cu litere de foc amara viață îndurată de truditorii pămîntului pe moșiile boierilor, dintre care majoritatea deputați acolo de față. Prin logica ei strînsă, prin simplitatea și stilul atît de expresiv, prin sinceritatea cu care spunea lucrurilor pe adevăratul lor nume, dezvăluind hîdele aspecte ale asupririi feudale, jalba aceasta, rezumînd dureri înăbușite de veacuri, avu asupra reprezentanților marilor proprietari efectul exploziei unei bombe. Aceștia îi învinuiră apoi pe deputații semnatari, de tendințe „comunistice". După părerea lor, jalba fusese scrisă de niște persoane care n-au avut alt scop decît a tulbura liniștea publică „și a ațința discordia și ura între proprietari și țărani..."

Multă vreme nu se potoli furtuna stîrnită de aceste doleanțe. Nici în ruptul capului boierii de moșii nu voiau să audă de ele. În toate ținuturile proprietarii se străduiau să arate că afirmațiile deputaților pontași ar fi neîntemeiate ; întocmeau proteste, publicîndu-le prin ziare, trimiteau memorii reprezentanților puterilor străine, aducînd țăranilor învinuirile cele mai absurde. Cei ce încercau să caute o soluție favorabilă țăranilor au fost pur și simplu „asediați și amenințați" de proprietari.

Sub presiunea acestora, Adunarea a votat mai multe propuneri, fără a obține pentru nici una majoritatea. În cele din urmă, pentru a scăpa de mult sîcîitoarea problemă, li se făgădui deputaților pontași că problema va fi dezlegată într-o viitoare adunare legislativă.

În decembrie 1857, Adunarea își încheia lucrările ; printr-un firman, Poarta se grăbea s-o dizolve. Deputații țăranilor se întorceau pe la casele lor „cu deznădejde în inimă și blestemul pe buze". Dar nici acolo proprietarii nu i-au

lăsat în pace, lovindu-i amarnic în avutul și cinstea lor și prigonindu-i în tot felul.

Cam tot pe atunci își sfîrșea lucrările și Adunarea de la București. Temîndu-se pesemne de tulburări, Poarta socotea că s-a discutat de ajuns.

Deocamdată, satele încă așteptau. Îndelung răbdate, nemulțumirile mocneau. Dar orice răbdare are o limită... „Nimeni să nu se gîndească — avertiza unul dintre deputații sătenilor munteni — a tălmăci tăcerea noastră ca o dovadă că sîntem mulțumiți cu starea noastră de acum".

Agitația țăranilor determină pe mulți stăpîni de moșii, cum își amintește Radu Rosetti, să ia măsuri de apărare, angajînd oameni de încredere. Își făcuseră chiar tunuri de lemn, pentru mînuirea cărora tocmiseră arnăuți sau poloni. Înșiși părinții scriitorului, boieri cu peste 8 000 de hectare, aveau două tunuri pentru aceleași scopuri, iar alți boieri „baterii întregi".

ȘEFUL OASTEI MOLDOVENE

Încă o dată, în mai 1858, la Conferința de la Paris a celor șapte puteri, Turcia și Austria se arătară ostile. După aproape patru luni de discuții fu semnată totuși o Convenție: cele două țări aveau să se numească „Principatele Unite Moldova și Țara Românească". Funcționînd la Focșani, oraș de graniță, o Comisie centrală avea a se ocupa de legile de interes comun. Se mai prevedea o Curte de casație comună, cu sediul tot la Focșani. Ambele armate puteau avea o organizare identică, însă steaguri deosebite; la nevoie, pentru unificarea instrucției, puteau fi concentrate în aceeași tabără.

Țările rămîneau totuși ca două state diferite, fiecare avîndu-și domnul, adunarea, guvernul, armata, capitala și administrația sa. După cum se vede, un act întortocheat, neviabil, lipsit de orice consecvență. Întreg textul Convenției nu pomenea măcar o singură dată de români, ci numai de „moldo-valahi", ca două popoare aparte. Principatele

rămîneau mai departe sub suzeranitatea Turciei, căreia urmau să-i plătească în continuare tributul, consfinţit acum şi printr-un act internaţional. Cu deplină dreptate numea Xenopol această Convenţie „un amestec hibrid şi nefiresc de unire şi despărţire, în care caută să se împace interesele deosebite ale puterilor pe capul poporului român."

Ceea ce nu dăduse Conferinţa urma însă ca poporul român să obţină prin continuarea luptei sale. Ideea aceasta îşi va găsi în Alexandru Ioan Cuza un abil şi consecvent susţinător. Patrioţii moldoveni şi munteni aveau să ajungă pe căi ocolite la realizarea unirii, simbolizată la început prin persoana aceluiaşi domnitor, prin dubla sa alegere.

Trimiţînd textul Convenţiei, precum şi instrucţiunile electorale anexate, sultanul poruncea ca „toţi să privegheze spre a nu fi întru cît de puţin jignite". Citirea firmanului avu loc abia peste trei zile după sosirea comisarului turc, la 19 octombrie, pe o vreme posomorîtă. Primind firmanul din mîna lui Afif-bey, Vogoride îl duse la frunte şi apoi îl sărută, după cum impunea protocolul Porţii, retrăgîndu-se îndată din sală. Publicul păstră tot timpul o tăcere semnificativă. Pînă la alegerea domnitorului, fu numită provizoriu o căimăcămie de trei : Anastase Panu, Vasile Sturdza şi Ştefan Catargiu ; tustrei ocupaseră posturi înalte sub domnia lui Ghica.

Încă din luna septembrie, Alexandru Cuza fusese înaintat la gradul de colonel şi numit ajutorul şefului oastei. Cunoscîndu-i sentimentele unioniste, căimăcămia îl păstră în această funcţie, numele lui bucurîndu-se de prestigiu. „Considerînd deosebitele merite ce vă caracterizează — spunea ordinul de numire — căimăcămia găseşte de cuviinţă a vă însărcina, în funcţiunea ce ocupaţi, şi cu îndeplinirea tuturor îndatoririlor prescrise de aşezămînt pînă la înlocuirea postului de hatman". Tot la aceeaşi dată de 23 octombrie se aducea la cunoştinţă publică faptul că cei trei caimacami au găsit de trebuinţă a întări pe dumnealui, colonelul A. Cuza, ca „îndeplinitor funcţiei de hatman (al) miliţiei". Ceilalţi miniştri erau : Iancu A. Cantacuzino la Finanţe, Gheorghe Cuciuran la Culte şi Instrucţia Publică,

iar Panait Donici la Lucrările Publice. Poetul Vasile Alecsandri era numit secretar al statului, sau postelnic, cum se spunea pe atunci ministrului de Externe. Toți ocupau provizoriu aceste funcții, pînă la alegerea domnitorului.

Făcînd parte din guvern, Alexandru Ioan Cuza va semna de acum înainte, alături de ceilalți miniștri, toate actele de stat. Era socotit om priceput, energic, cinstit, lipsit de prejudecăți aristocratice, adică printre tinerii care au rupt cu trecutul. Avea, în afară de asta, o inteligență ascuțită și experiență în funcții de stat. Încă de pe vremea cînd era judecător, se făcuse cunoscut ca om integru. Cîrmuitor, apoi, al ținutului Covurlui, dobîndise multă autoritate. Avea un dezvoltat simț al demnității personale și al mîndriei naționale, apărînd cu zel prestigiul țării. El nu înțelegea să-și plece capul înaintea ocupanților. Aflînd, pe atunci, de pildă, că soldații austrieci se poartă rău cu populația orașului Galați, că sînt agresivi și se dedau la acte huliganice, Cuza ordonă unei companii de ostași români să-i adune de prin localurile unde se îmbătau, să-i lege cot la cot și să-i ducă la cazarma lor, predîndu-i comandantului, căruia i se cerea să-i pedepsească aspru pentru comportare nedemnă. Faptul îi atrăsese desigur nu numai simpatia populației, ci și a oștirii române, jignită de aroganța trupelor de ocupație.

„TURCII DINĂUNTRU"

Bătrînul logofăt Ștefan Catargiu (bărbat de o inteligență foarte modestă și cu totul lipsit de cultură — zice R. Rosetti) se situa pe poziții conservatoare, pe cînd ceilalți doi caimacami mergeau pe linia partidei naționale. Între cei trei se iviră curînd conflicte. Ofisurile căimăcămiei apărură fără semnătura lui Catargiu, care se arătă împotriva libertății presei și se opuse cu înverșunare la înlocuirea unor ispravnici, rude ale sale, oameni „cu totul deocheați", numiți de vechea căimăcămie.

Un adevărat scandal, semnificativ pentru moravurile epocii, izbucni cu prilejul înlocuirii lui Iordachi Pruncu, director al Ministerului de Interne, care își făcuse o tristă faimă prin samavolniciile și abuzurile sale, avînd un rol dintre cele mai odioase în falsificarea alegerilor. Catargiu se opuse înlocuirii acestuia. Cum ceilalți doi caimacami stăruiau, logofătul deveni violent ; își strigă „dreptul" de stăpîn al departamentului său, fiind, pe lîngă caimacam, și ministru de interne. Apoi părăsi sala de ședințe. În zilele următoare nu se mai arătă pe acolo. În zadar îi trimiseră A. Panu și V. Sturdza adrese, rugîndu-l să-și reia atribuțiile.

De această boală a refuzului se molipsi curînd și Pruncu ; chemat să lucreze cu ceilalți doi caimacami, acesta refuză să meargă, aidoma șefului său.

Spre cinstea lor, A. Panu și V. Sturdza dădură dovadă de energie și demnitate ; fiind în majoritate, trecură peste capul retrogradului lor coleg, înlocuind nu numai rudele acestuia. Adus la realitate, Pruncu fu și el destituit și înlocuit cu Al. Teriachiu, tînăr ce-și trecuse cu succes în străinătate examenele în studii juridice.

Abia acum bătrînul logofăt ieși din „grevă", dar în sens negativ ; merse la minister și cu brutalitatea boierului stăpîn de moșie, îl scoase „de guler" afară pe noul numit, poruncind funcționarilor să nu-i prezinte actele și să nu-i asculte ordinele.

În acele zile se ivi încă un caz de insubordonare, de astă dată din partea șefului poliției Iașului. Colonelul Cuza dădu ordin să fie arestat. A doua zi însă, dovedindu-se mai iertători decît s-ar fi cuvenit, miniștrii, printre care Cuza însuși, cereau căimăcămiei să-l pună în libertate.

Asemenea acte, nu lipsite de o notă comică, făcură desigur înconjurul tîrgului și al Moldovei. Ele nu puteau fi decît pe placul dușmanilor Unirii. Lumea reacționară își manifestă speranțele în „înțelepciunea" lui Catargiu. O deputație a „partidului trecutului" veni chiar să-l felicite pentru această ispravă.

Curînd lucrurile căpătară însă un aspect dintre cele mai grave. Catargiu căuta să provoace o intervenție din-afară. Vorbind, zicea, „în numele țării spăimîntate", trimise vizirului un lung memoriu, în care făcea „un de pe

urmă apel la dreptatea" Porții cerînd „sprijinul ei mîntuitor..." Fără îndoială că cei doi caimacami pîrîți turcilor aveau destul temei să socotească asemenea acte drept „crimă națională".

Totodată, în aceeași lună noiembrie, peste 60 dintre cei mai mari proprietari din Moldova, corifei ai partidului reacționar, pe care poporul îi numea atît de sugestiv „turcii dinăuntru", se plîngeau și ei Porții că fusese reintrodusă libertatea presei, care „încurajează masele puțin luminate și tulbură dreapta judecată a națiunii".

Fără a avea vreo împuternicire în acest sens, Afif-bey rămăsese mai departe la Iași. Nemulțumit de schimbările produse în administrație, el notifică în scris căimăcămiei dezacordul Turciei. Dar, departe de a se intimida, Panu și Sturdza îi contestă dreptul de a interveni în treburile interne ale țării. Mai mult încă, telegraful primi ordin să-i refuze telegramele cifrate către Poartă. Pentru mai multă siguranță, căimăcămia scoase cu acest prilej din funcție pe directorul telegrafului, un austriac. Totodată, fu destituit agentul român la Constantinopol, Fotiadi, în care nu se putea avea încredere, fiind omul lui Vogoride.

În zadar interveni încă o dată Poarta, numindu-l de astă dată pe Afif-bey împuternicitul ei. În zadar se adresă chiar puterilor garante ; cei doi caimacami n-au mai revenit asupra măsurilor luate. Mai mult chiar, au cutezat ca în locul lui Ștefan Catargiu să numească pe unul dintre miniștri.

II AFIRMĂRI

A trăi respectat sau a muri regretat, iată...
deviza mea și de asemenea ambiția mea...

ALEXANDRU IOAN CUZA

DOMN AL MOLDOVEI

Adunarea electivă a Moldovei se deschise cu toată solemnitatea la 28 decembrie 1858. Urmărind să împiedice sau măcar să amîne lucrările Adunării, al cărei președinte de drept era, mitropolitul Sofronie, sub influența fostului caimacam Ștefan Catargiu, făcuse cunoscut în scris căimăcămiei că nu poate să participe, întrucît aștepta rezultatul plîngerii făcute de Catargiu la Poartă, unde trimisese el însuși o scrisoare ostilă noii stări de lucruri din țară.

Răbdători, caimacamii însărcinaseră pe V. Alecsandri, secretar de stat și om abil, să-l invite să revină asupra „unei hotărîri vătămătoare". Totodată, îl anunțase că oricum, chiar și fără prezența sa, Adunarea își va desfășura lucrările, alegînd ca președinte pe cel mai în vîrstă dintre deputați. Văzîndu-se jumătate înfrînt, preașiretul prelat invocă de data aceasta oboseala, propunînd o amînare, care nu fu însă luată în seamă.

În timp ce Kogălniceanu, furios, socotea că niciodată nu văzuse o mai mare „insultă făcută maiestății nației", fapt pentru care ar fi fost gata să ceară punerea mitropolitului sub acuzație, Alexandru Ioan Cuza, mai împăciuitor, arătă că acesta era „înșelat de către unii" și insistă să se adopte măsuri conciliatoare. Văzînd pesemne că obstrucția sa nu dăduse rezultatul scontat, la 4 ianuarie, în ajunul alegerii, mitropolitul catadicsi să-și ia locul în Adunare. Chiar din ziua deschiderii ei, colonelul Cuza, șef al oastei moldovene, fusese ales vicepreședinte al Adunării. El se arăta

acum mult mai activ decît în trecut, ca deputat în Adunarea ad-hoc ; din primele zile intervine eficient în discuții, dovedindu-și energia și spiritul practic.

Dintre cei 55 de deputați, cîți număra Adunarea electivă după validarea mandatelor, 33 erau membri ai partidei naționale, deci unioniști. Ceilalți, împărțiți în două, unii susținînd pe M. Sturdza, fostul domn de la 1848, iar alții pe fiul acestuia, Gr. Sturdza, erau în majoritate conservatori. Departe de a se înțelege între ei, candidații acestor două grupări voiau fiecare să ajungă domn, punînd în joc mari sume de bani.

Deși partida națională deținea majoritatea în Adunare, în rîndurile ei nu domnea unitate deplină de vederi asupra candidatului. Urma să voteze în Adunare pe acela dintre ei care întrunea cel mai mare număr de voturi. Opiniile nu erau încă fixate, dar un lucru le era comun : pentru nimic în lume n-ar fi voit să fie ales unul dintre sturdzești. Își luară în acest sens și un angajament de onoare, stipulat într-un proces-verbal.

Cît de dulce trebuie să fi fost visul domniei dacă lista publicată de *Monitorul Oficial* număra nu mai puțin de 38 de candidați ! Fiecare grup își susținea candidatul său. Circulau mai ales numele lui Vasile Alecsandri, Costache Negri, Petre Mavrogheni, Anastase Panu, Lascăr Catargiu, Mihail Kogălniceanu și Lascăr Rosetti. Numai un singur candidat ar fi putut asigura succesul partidei naționale. La un moment dat, poetul Alecsandri întrunea cele mai multe șanse, avînd 17 voturi, dar printr-un frumos act patriotic el renunță în favoarea „unui om care să reunească toate simpatiile". Acesta era C. Negri. Proprietar al moșiei Mînjina, Negri făcuse din conacul său locul de întîlnire al partizanilor Unirii, atît moldoveni cît și munteni. Înainte de 1848 se aflase o vreme în Italia, unde se împărtășise de duhul revoluționar al mișcării risorgimentale condusă de Mazzini și care urmărea eliberarea și unitatea națională. Negri însă nu primise a fi propus printre candidații la domnie, și nici la deputăție, nedispunînd de averea prevăzută în anexele electorale ale Convenției. „De vreme ce nu m-am încercat a-mi face drituri pentru deputăție, cînd nu le aveam — scria el lui Alecsandri — asemenea nu mă voi încerca a mi le face pentru domnie, cînd le am încă și

mai puțin. Plec dar capul înaintea pravilei..." Renunțarea lui Alecsandri îi sporea mult șansele. În ședințele Adunării ad-hoc, el se pronunțase însă pentru împroprietărirea țăranilor și desființarea clăcii, așa că o parte din deputații de față, moșieri, se opuseră. Lascăr Catargiu, singurul care nu voise să renunțe la candidatură, declară pe față că nu-și dă votul aceluia care, devenit domn, i-ar lua moșiile și le-ar da la țărani. Spontan la replică, M. Kogălniceanu îi strigă : „Nici eu nu voi da votul meu d-lui Catargiu care, dacă ar fi domn, m-ar trimite peste hotar, pe mine care sînt pentru împroprietărirea țăranilor".

În seara zilei de 3 ianuarie, membrii partidei naționale, care-și țineau reuniunile pregătitoare la cabinetul de istorie naturală, lîngă sala elefantului, s-au strîns din nou aici ; îi mai despărțea doar o zi de data alegerii. Dar și de această dată discuțiile prevesteau să se prelungească fără nici un rezultat. Părea un lucru foarte greu ca majoritatea să se pună de acord asupra unui singur candidat. Aproape de miezul nopții, văzînd această situație, Lascăr Rosetti încuie ușa sălii și „amenință" că nimeni nu va pleca de acolo pînă ce nu vor ajunge la o înțelegere. La reluarea discuțiilor, Nicolae Pisoschi propune să fie ales colonelul Alexandru Cuza. Trecîndu-se la vot, prima oară nu întruni decît cinci glasuri, deputații fiind oarecum surprinși de această idee. La celelalte votări partizanii săi deveniră mai numeroși. Neîntîlnind împotrivirea de care se loviseră celelalte candidaturi, în cele din urmă Cuza întruni sufragiul unanim. În sfîrșit, „Partidul național independent", cum se intitulase grupul deputaților unioniști, avea acum un singur candidat.

Trecuse de miezul nopții cînd cei 30 de deputați prezenți încheiară un proces-verbal prin care se angajau să susțină „prin vot pe față", în ședința Adunării elective, candidatura colonelului Alexandru Cuza. Întrucît Kogălniceanu lipsea, cîțiva merseră acasă la el, atunci noaptea, îl treziră din somn și-l puseră să iscălească. Văzînd numele candidatului, fu și el surprins de întorsătura lucrurilor.

Alexandru Cuza nu fusese de față. Aflînd, crezu mai întîi că-i vorba de o farsă. A doua zi spuse în glumă unui prieten : „Pezevenghii ăștia vor să mă aleagă domn". Era

foarte tulburat. Nu figura pe lista atît de numeroşilor pretendenţi şi nici nu se gîndise desigur la această posibilitate.

Xenopol crede că mulţi dintre cei ce votaseră atunci pentru Cuza nădăjduiau că-l vor putea influenţa, întrucît el nu-şi arătase prea clar opinia în problema ce forma mărul discordiei între deputaţii partidei naţionale — aceea a pămîntului, a împroprietăririi ţăranilor. Era binecunoscut celor de faţă ; cu unii fusese coleg de şcoală la Iaşi sau la Paris, luase apoi parte activă la evenimentele anului 1848 şi împărtăşise după aceea cu mulţi dintre ei amărăciunile exilului. Demisia lui publică, cu mai bine de un an în urmă, îi crease un frumos prestigiu.

Prin scăpare din vedere — se spunea într-o adresă a Căimăcămiei către Adunare — netrecîndu-se în lista candidaţilor la domnie „pe d-lui colonelul Alecu Cuza, care posedă toate calităţile cerute de art. 13 din Convenţie, Căimăcămia cu onor pofteşte pe onorabila Adunare de a lua în cuvenita băgare de seamă dreptăţile d-sale, colonelului Cuza, şi a-l înscrie între candidaţii la domnie". Avură loc în acea zi mai multe retrageri de la candidatură, în timp ce a sa singură fu propusă şi acceptată pe listă.

Prinţul Gr. Sturdza, abia admis deputat, insistă a fi trecut şi el pe lista celor cu drepturi la domnie. Dar Adunarea îi respinse cererea cu o bună majoritate, întrucît slujise în armata turcă sub numele de Muhlis Paşa, cu gradul de general. Astfel, numărul celor ce-l susţineau pe Cuza crescu. Pentru a nu-şi înstrăina simpatiile viitorului domn, grupul susţinătorilor lui M. Sturdza, rămas în minoritate, îl părăsi pe acesta în ziua următoare, cînd în ziarul *Steaua Dunării,* sub semnătura poetului Dăscălescu, apăru un asemenea îndemn :

„Deputaţi ! grija e mare
Căutaţi bine printre voi ;
În obştească Adunare
Am văzut cîţiva strigoi".

O interesantă discuţie se iscă asupra listei civile a domnului ce urma a fi ales a doua zi ; unii propun 24 000 de galbeni pe an, iar alţii 30 000. Este semnificativă motivarea ce se aduse. „Pînă acum se da mult domnilor — spu-

nea Kogălniceanu — pentru că și domnii dădeau mult pe aiurea (aluzie la sumele plătite Porții — n.n.) ; acum domnul n-are să mai dea nimica ; și unde va trebui să dea drept și legiuit, va da țara. Țara noastră are nevoie de economii ; nouă nu ne trebuie un domn luxos ; ne trebuie un domn, un cetățean, bun român, simplu și modest, ca și țara noastră." Fu acceptată prima propunere. Totodată, i se da domnului spre locuință partea stîngă din palatul ocîrmuirii, „cu mobilația, atenanțele și grădina" și i se plătea în suită „un șef de stab și patru aghiotanți."

În acea zi de 5 ianuarie 1859, în tot orașul, ca și în restul țării, lumea în așteptare ieșise pe străzi să întîmpine evenimentul. Era, se spune, una din acele frumoase zile de iarnă, cu soare vesel, parcă anume pregătită pentru sărbătoarea aceasta. În jurul palatului fuseseră aduși o mulțime de ostași, pe care un corespondent al unui ziar austriac, evident ostil evenimentului, îi vedea, se pare, peste tot, de vreme ce ținea să noteze că „toate coridoarele, antreurile, ferestrele, ușile, scările, aproape fiecare treaptă erau ocupate de polițiști și militari cu baioneta la armă".

Fără îndoială exagerată, dar nu lipsită de oarecare temeiuri, această relatare, trecută cu vederea în alte mărturii, oglindea o anumită situație. Nu fără o bază reală s-a vorbit mai apoi de complotul pus la cale de Grigore Sturdza. Dispunînd de o avere considerabilă, acesta urmărea să folosească ajutorul unor refugiați polonezi, în genere militari adăpostiți pe la moșiile sale, pentru a ocupa cu forța sala de adunare, silind pe deputați să-l proclame domn. Planul era mult mai vast, cu ramificații și în alte orașe. Alegerea lui Cuza, propusă doar cu o zi înainte, poate să fie explicată, în parte, și prin faptul că el se afla atunci în fruntea oștirii și putea astfel, mai mult decît oricare altul, să zădărnicească urzelile bogatei beizadele, ins priceput, se pare, în materie de conspirație. Poziția fostului general turc în fața Porții era desigur favorabilă. Iar aici, la Iași, ambițiosul prinț avea de partea lui o parte dintre deputați. În acele împrejurări, rangul militar al lui Cuza, ca și autoritatea sa față de oștire, singura forță în stare să împiedice o încercare de lovitură de stat, constituiau considerente demne de luat în seamă.

Ședința se deschise la orele 12. Firește, consulii fuseseră poftiți și ei. În mod special, ca o concesie, consulului austriac, care vedea roșu înaintea ochilor cînd citea pe actele oficiale „Principatele Unite", i s-a trimis de astă dată o invitație cu un sigiliu fără asemenea titulatură. După apelul deputaților, la care cîțiva lipsiră, unul după altul, în ordine alfabetică, începînd cu Vasile Alecsandri, aceștia fură chemați să voteze. Fiecare urca la tribună, unde rostea cu „glas mare" numele candidatului pentru care își dă votul. În sala stăpînită de adîncă tăcere, răsună pe rînd, de 48 de ori, același nume : „Alexandru Ioan Cuza". În uralele și aplauzele deputaților, și îndeosebi ale tribunelor pline pînă la refuz, președintele Adunării proclamă ales în unanimitate domn al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan Cuza ; partida națională din Moldova repurta astfel un strălucit succes.

Palid, profund emoționat, noul domnitor se urcă și el la aceeași tribună, rostind cu o voce puțin gîtuită : „Jur... în fața țării mele, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele patriei, că voi fi credincios Constituției în textul și în spiritul ei, că în toată domnia mea voi priveghea la respectarea legilor pentru toți și în toate, uitînd toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cel ce m-a iubit și pe cel ce m-a urît, neavînd dinaintea ochilor mei decît binele și fericirea nației române".

Mihail Kogălniceanu, „privighetoarea Moldovei", rosti cu acest prilej cuvinte pline de semnificație, străbătute de multă căldură patriotică. Ținînd seama de colaborarea dintre cei doi la efectuarea reformelor de mai tîrziu, apare ca un simbol faptul că tocmai lui i-a revenit sarcina de a-l saluta acum pe Cuza, vechiul său prieten și tovarăș de luptă.

„După una sută cincizeci și patru de ani de dureri, de umiliri și de degradație națională, Moldova a intrat în vechiul ei drept, consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pe domn — spunea cu înflăcărare fostul profesor de istorie de la Academia Mihăileană.

Prin înălțarea ta pe tronul lui Ștefan cel Mare s-a reînălțat însăși naționalitatea română... Alegîndu-te pre tine domn în țara noastră noi am vroit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește : la legi noi, om nou... Fii dar omul

epocii ; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul ; fă ca legea să fie tare, iar tu, Măria ta, ca domn, fii bun, fii blînd ; fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi.

Nu uita că dacă cincizeci de deputați te-au ales domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni !

Fă dar ca domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate... Fii simplu, Măria ta... fii domn cetățean ; urechea ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire..."

Cînd Kogălniceanu își sfîrși emoționanta-i cuvîntare, afară băteau toate clopotele străvechiului oraș, umplînd văzduhul cu sunetul lor. De asemenea, 101 lovituri de tun îl salutau pe noul domn. Înaintea palatului din Iași aștepta o mulțime de lume. „Bucuria de a fi scăpat de cei doi Sturdza a fost așa de spontană, așa de mare — spunea V. Alecsandri — că timp de trei zile populația Iașilor s-a dedat la adevărate nebunii. Mase de oameni, ducînd torțe și transparente alegorice, parcurgeau străzile strigînd : Trăiască prințul ! Trăiască deputații ! Jos strigoii ! La moarte Mihail Sturdza !... Numai bătrînii mari boieri nu știu unde le e capul, nu înțeleg nimic. Cum, zic ei, un Cuza domnitor ! E cu neputință, e un vis urît ! Și cu toate acestea, a doua zi după alegerea lui Cuza, ei merseră cu toții să facă pe cățelușii dinaintea lui. Pînă și Grigore Sturdza, pînă și Mihail Sturdza, toți s-au prosternat umili în fața noului astru. O, soi mîrșav de ciocoi !"

Un alt martor al evenimentului scria că n-a văzut niciodată un entuziasm ca-n ziua aceea. „Toată Strada Mare era plină de lume. Ore întregi au durat strigătele entuziaste ale poporului. Patru zile orașul a fost iluminat. Patru zile în șir, procesiunile au venit, la lumina a 400 sau 500 de torțe, să felicite pe domn..."

Telegrafiind ministrului său la Paris că noul domnitor este unul dintre luptătorii cei mai înfocați pentru Unire, consulul Victor Place aprecia că pentru întîia oară în Moldova s-a săvîrșit o alegere fără să se cheltuiască un singur galben, deși Mihail Sturdza nu s-a dat îndărăt a-și cumpăra scump voturile. Cuza însă nu ar fi avut cu ce să-și cumpere voturile. Cineva din preajma sa își va aminti mai tîrziu că în ziua de 5 ianuarie alesul n-avea în buzunar

decît... opt galbeni... Era cel mai sărac dintre candidați. Locuia pe atunci în două odăi, în casele unui anume Pavel Stoianovici.

A doua zi după alegere, foarte palid și grozav de emoționat în frumoasa-i uniformă de colonel de cavalerie, domnitorul primi defilarea unităților militare din Iași. Defilarea era prezentată de generalul Milicescu, avansat chiar în ajun la acest grad și numit în locul lui Cuza ministru de război (denumirea de hatman înceta a mai fi folosită).

Presa progresistă a publicat în acele zile de entuziasm patriotic numeroase articole elogioase la adresa noului domnitor. Chiar a doua zi *Românul* din București arăta că Alexandru Ioan Cuza „a fost unul dintre aceia care au susținut cu tărie drepturile nației, și de aceea și nația astăzi, avînd încredere că și pe viitor va susține autonomia și libertățile țării contra oricui, l-a numit domn al Moldovei". *Steaua Dunării* vedea pînă și în numele său, simplu și cu rezonanță românească, „un contrast vederat cu sistemul ce ne-a ocîrmuit pînă acum". Mergînd spre esența lucrurilor, sus-zisul ziar îl saluta pe Cuza ca pe un „domn național, popular, energic și inteligent", arătînd însă că actul de la 5 ianuarie este numai începutul, că victoria dobîndită trebuie dusă mai departe „în toate consecințele sale", pentru ca nația să fie pusă în stare să se folosească de rezultatele triumfului. Roadele victoriei abia trebuia dobîndite. „Încă n-am sfîrșit de a sfărîma și, prin urmare, cu atît mai puțin am început de a zidi". Și ziarul chema a fi distrus cu desăvîrșire „regimul privilegiului și al abuzului, al corupției și al nepotismului, regimul degradației naționale, sociale și morale", și înlocuit cu un „regim de demnitate națională, de libertate, de egalitate, de ridicarea claselor împilate". Ziarul se declara împotriva unui guvern de coaliție. Partidele trecutului nu trebuia să intre în guvern. Stăruințele înjositoare pe care le făceau mulți reacționari pentru a ajunge în funcții trebuia să fie lui Cuza „o îndemnare mai mult spre a se ține în pază în contra acestor devotamente improvizate"... I se amintea domnului că articolul 46 din Convenție, menit a întemeia egalitatea de drepturi și îndatoriri, are să întîlnească „rezistența cea mai îndărătnică și cea mai înfuriată din partea privilegiaților". Cuza trebuia

să se ferească de asemenea oameni, să închidă urechile la toate linguşirile, chiar cînd reacţionarii „ar lua glasul sirenelor". Dovedind mult simţ al realităţii, articolul îi amintea lui Cuza (căci în atenţia acestuia părea scris) să nu creadă că poporul se poate mulţumi numai cu vorbe frumoase. Clasele de mijloc şi de jos, acele împilate, ale căror inimi formează scutul cel mai puternic al lui Alexandru Ioan I, reclamă o administraţie care să prefacă făgăduinţele în fapte : *„ele aspirează să ocupe în societate locul ce le este însemnat prin activitatea, prin interesele, prin numărul lor..."*

Alegerea colonelului Alexandru Cuza a produs „o uimire generală", atît în Moldova cît şi mai ales dincoace de Milcov, unde numele lui „mai că nu este cunoscut", afirma G. Sion în *Românul,* arătînd că noul domn provine dintr-o familie a cărei vechime este cunoscută de peste două secole şi din care s-au ridicat „zeloşi apărători ai libertăţilor publice". E adevărat că familia Cuza n-avea prestigiul aristocratic, aroganţa şi mîndria vanitoasă a celor cîteva familii care dăduseră domni ţării, dar tocmai în asta vedea autorul un merit al colonelului Cuza, pe care-l considera „crescut în ideile secolului", cunoscut ca un om inteligent, onest, energic, ca patriot zelos, demn, fără prejudecăţi, care nu se aplecase la ademenirile străinilor, nici la „influenţa coteriilor antinaţionale" şi încheia cu speranţa că „domnul Moldovei ne va arăta fapte mai frumoase decît poate ţara îşi închipuieşte".

Prezenţa lui Cuza în scaunul Moldovei apărea ca un fapt neobişnuit, reprezentînd mai curînd un simbol al noilor stări de lucruri ce se afirmau cu tărie. Rezultatul acestei alegeri trebuie căutat mai ales în presiunea exercitată de masa alegătorilor. Votul deputaţilor conservatori pentru Alexandru Ioan Cuza fusese determinat de teama de a nu apărea ostili acestuia, care-şi avea, oricum, majoritatea asigurată. Atitudinea deputaţilor reacţionari nu se datora deci vreunei schimbări în poziţia lor politică. În timpul demonstraţiilor din acele zile poporul manifesta pentru Unire, pentru înlăturarea vechiului regim, strigînd : „Jos boierimea", „Jos conservatorii", „Jos turcii", „Trăiască egalitatea", „Trăiască Unirea" ş.a.

Masele populare considerau alegerea lui Alexandru I. Cuza ca începutul unei noi epoci. Ele așteptau acum fapte, voiau ca noul domn, așa cum elocvent spusese Kogălniceanu, să fie bun mai ales cu „acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi". Aceasta explică entuziasmul de care vorbesc mai toți cei ce au lăsat însemnări asupra evenimentului.

În aceste zilele de după alegere, Cuza primi zeci de telegrame din toate colțurile Moldovei. Pe lîngă felicitări, i se făcea urarea de a împlini năzuințele de eliberare socială și națională ale poporului, acele reforme de care se vorbise în vremea lui 1848 și, de asemenea, cu puțin în urmă, în Adunarea ad-hoc.

Vom vedea cum și în ce măsură Alexandru Ioan Cuza a împlinit așteptările maselor care-și manifestau în aceste zile bucuria pe ulițele vechiului tîrg, unde, în celălalt veac, un strămoș al său fusese spînzurat de scrînciobul domnesc, iar un altul descăpățînat...

După mai bine de o săptămînă de la alegere, Cuza alcătui primul guvern al Moldovei. Președinte și ministru de interne era Vasile Sturdza, fostul caimacam. Alți fruntași îl refuzaseră, printre ei numărîndu-se și Kogălniceanu, care nu voia un guvern de „fuzie". Vasile Alecsandri deținea în continuare funcția de ministru de externe. A. Panu și Gr. Sturdza îl sfătuiră pe domnitor să meargă cu armată la București, pentru a sili Adunarea munteană să-l aleagă tot pe el ca domnitor, dar înțeleptul Cuza nu se arătă de loc încîntat de o asemenea idee aventuroasă.

Conform Convenției, alegerea făcută de Adunarea Moldovei trebuia să primească investitura Porții. O delegație plecă deci spre Constantinopol. La propunerea lui V. Alecsandri, domnitorul însărcină cu această delicată misiune pe unul dintre cei mai de seamă oameni ai țării, Costache Negri, care avea să acționeze cu multă dibăcie, apărînd cu pricepere și adînc devotament interesele românești. El se arătă bun sfetnic, fiindu-i de un prețios ajutor lui Cuza în tot ce privea relațiile cu Poarta și în general politica externă. Pe amîndoi îi lega o veche și statornică prietenie, stabilită încă din prima tinerețe, deși Negri era cu vreo cîțiva ani mai în vîrstă. Rodnica sa activitate la Constanti-

nopol, unde rămase apoi pe toată durata domniei lui Cuza, a înscris o frumoasă pagină în istoria diplomației române.

C. Negri plecă însoțit de N. Catargiu și colonelul Mavrichi. În drum spre Constantinopol, deputația moldoveană rămase la București cîteva zile, întîlnindu-se cu fruntași ai partidei naționale. Anunțînd cititorilor sosirea delegației, precum și banchetul dat în cinstea ei, unde se rostiseră înflăcărate discursuri patriotice, *Românul* ar fi dorit să fi fost de față și consulii, „căci ar fi avut dovada cea mai pipăită că nici o putere omenească nu va mai putea în viitor despărți ceea ce este unit pentru eternitate".

Agenții vizați nu se „îndoiau" însă asupra dorinței de Unire, numai că această dorință nu le era unora nicidecum pe plac. Astfel, în acele zile, urmărind cu atenție desfășurarea evenimentelor din Principate, ministrul de externe austriac avu perspicacitatea să prevadă că alesul uneia dintre țări avea să fie și alesul celeilalte.

„ZIUA CEA MARE A VEACULUI"

Căimăcămia de la București fusese alcătuită din oameni ai trecutului, ca I. Manu și bătrînul boier Băleanu, cunoscuți retrograzi, și din moderatul I. A. Filipescu. Îndeosebi primii doi se „bucurau" de o largă antipatie. Stipulațiile electorale ale Convenției de la Paris au făcut ca, după alegerile din prima jumătate a lunii ianuarie, majoritatea în Adunare să o dețină boierii conservatori, al căror candidat era fostul domn de la 1848, Gheorghe Bibescu. Un altul, cu mai puține șanse, era Barbu Știrbei, de asemenea fost domn, frate mai mare al primului, dar purtînd alt nume întrucît fusese adoptat de cel din urmă boier din această familie. Așadar, la Iași își disputau tronul tatăl și fiul, iar aici — doi frați...

Încă în ajun de alegere, consulii telegrafiau guvernelor lor, dînd ca sigură revenirea pe scaunul Țării Românești a celui izgonit de revoluția din vara lui 1848. Pentru a sărbători alegerea lui Bibescu, marea boierime pregătise

chiar și un banchet. Dar, cum bine zice o vorbă, nu-i pentru cine se pregătește... Socotelile boierimii nu se potriviră cu voința poporului.

Spre deosebire de Moldova, aici partida națională se afla în minoritate în Adunare, candidatul ei cu cele mai multe șanse fiind Nicolae Golescu. Lupta între diferiții candidați nu era atît o luptă pentru persoane, cît între cei ce voiau să mențină trecutul și elementele înaintate care urmăreau transformarea societății.

Cu tot succesul obținut în alegeri, guvernul din București instituise o aspră cenzură, de teama amploarei ce o luase mișcarea revendicativă a maselor. În locul articolelor oprite, ziarul *Dîmbovița,* condus de Bolintineanu, publică în acele zile... moliftele Sf. Vasile. Se vorbea foarte serios de răscularea sătenilor, care vor veni să asiste la alegerea domnitorului. Unii prefecți raportau că luaseră măsuri pentru a opri plecarea spre capitală a locuitorilor „fără pricini binecuvîntate".

Exprimînd teama boierimii, căimăcămia interzicea orice adunare, întrucît liniștea publică era amenințată „prin răsculări și adunări de săteni în capitală", unde persoane „răuvoitoare" împărțeau afișe și vorbe amenințătoare, iar oamenii se adunau în număr „necuviincios" pe ulițe. Se ordona să fie arestate și pedepsite persoanele dovedite că fac propagandă, „de orice condiție vor fi". În lumina celor petrecute mai pe urmă, cît de ridicole păreau asemenea încercări de a opri în loc mersul nestăvilit al istoriei !

Deschiderea Adunării a fost favorizată de o vreme dintre cele mai frumoase. Publicistul N. T. Orășanu, unul dintre participanții cei mai activi la acest istoric eveniment, a descris pe larg filmul desfășurării lui. Încă în dimineața zilei de 22 ianuarie o mulțime de oameni se strînsese pe dealul Mitropoliei și pe străzile din preajmă, căutînd să se strecoare înăuntru. Porțile erau însă bine păzite. Totuși, pînă la urmă, prin diferite șiretlicuri, mulțimea izbuti să pătrundă nu numai în spațioasa curte, ci unii chiar și în sala dezbaterilor.

După începerea discuțiilor, mulțimea forță santinelele și dădu năvală înainte. Acum — spune Orășanu — era rîndul guvernului să se țină bine, căci poporul nu se mai putea opri. Pe cînd curtea mitropoliei „gemea de lume", o mul-

țime și mai numeroasă venită din toate colțurile orașului se adunase pe deal, voind, de asemenea, să ajungă lîngă zidurile Adunării. Ajutată de cei din lăuntru, care descuiară porțile, mulțimea aceasta dădu în lături paza militară, năvălind „cu strigăte asurzitoare de ura" ; deocamdată cîștigase prima victorie — libertatea de a intra în curtea Adunării.

Cei doi caimacami reacționari, Manu și Băleanu, fură întîmpinați cu huiduieli și fluierături. Însuflețită de o serie de elemente radicale, mulțimea adunată acolo se înfățișa „ca o mare vie, ale cărei valuri abia se puteau mișca, și care amenința să năvălească pe uși și pe ferestre în cameră, ca să-și susțină drepturile și principiul său". Sub această presiune, majoritatea conservatoare începu să cedeze în favoarea partidei naționale. Martor al ședinței, consulul Austriei, Eder, recunoaște că „prezența mulțimei adunată în curtea mitropoliei a contribuit mai mult decît elocința oratorilor să facă majoritatea înțelegătoare".

A doua zi, „oameni de toate clasele și de toate vîrstele", apreciați ca la 10—12 mii, umplură din nou curtea mitropoliei. Urcat într-un pom, Orășanu îi vedea bine pe cei din sală. Și cînd vorbea vreun conservator, dădea semnalul agitațiilor ; vociferările îl readuceau la tăcere. Masele își exercitau astfel presiunea asupra desfășurării alegerii.

Guvernul luase însă măsuri militare mai puternice decît în ajun. În curtea caselor lui Bibescu, din apropiere, fuseseră postate trupe. Un batalion de infanterie fu adus chiar în curtea mitropoliei, în mijlocul mulțimii, iar un escadron de cavalerie se înșirase dincolo de deal, în uliță. Generalul Vlădoianu, capul oștirii, dăduse ordin colonelului Macedonski, tatăl poetului, ca „la trebuință, să se împrăștie lumea cu orice preț".

Măsurile stîrniră mînia maselor, care începură a striga din toate puterile și din toate părțile : „Afară oștirea ! Jos tiranii ! Trăiască libertatea !" Poporul amenința să pătrundă în sală. Unii voiau să spargă ușile clopotniței pentru a trage clopotele.

Într-o asemenea atmosferă, deputații de stînga refuzară să delibereze, cerînd cu energie să fie retrase trupele. Unul propuse chiar a se lua puterea din mîna căimăcămiei, urmînd ca Adunarea să se îngrijească singură de mă-

surile necesare asigurării liniștei sale. Pătruns în sală, N. T. Orășanu strigă : „Goniți oștirea, domnilor, sau nu mai răspundem de viața dumneavoastră". Mulțimea nu se liniști decît atunci cînd însuși generalul Vlădoianu ieși afară și dădu dispoziții să se retragă armata.

Din ordinul guvernului, dorobanții păzeau toate intrările în capitală, căutînd să împiedice cu forța pe țărani de a lua parte la desfășurarea evenimentelor. Cu toată paza pusă de guvern, aceștia știau însă să se strecoare noaptea, în cete, prin intrări lăturalnice. Avură loc ciocniri și arestări. Astfel, la Colentina au fost închiși și maltratați sute de țărani. Aflînd de această ispravă, la 23 ianuarie, spre seară, un mare grup de oameni porniră pe jos într-acolo pentru a-i elibera. Pe drum, auzind despre ce-i vorba, se adăugară mereu alții și alții, numărul lor crescînd la cîteva mii. Unii se înarmară cu pari de la garduri. Douăzeci și opt de dorobanți fură făcuți prizonieri. Țăranii arestați se eliberaseră însă singuri. Departe de-a fi înfricoșați, ei se întorseseră într-un număr sporit, și mai dîrji încă, părînd hotărîți „la orice".

Între timp se înnoptase de-a binelea și mulțimea porni înapoi. Dezarmați, ostașii mergeau cu caii de căpăstru. Ca unii ce erau fii ai aceleiași țări, manifestanți și militari fraternizară pe drum, cîntînd cu toții *Hora Unirii,* atît de cunoscută acum de mic și mare. Manifestară astfel pînă tîrziu pe străzile orașului, adăugîndu-li-se noi mase de oameni. Manifestanții merseră acasă la prefectul județului Ilfov, dar îl căutară zadarnic prin toate camerele, căci acesta, temător, sărise pe fereastră și fugise. Deși era aproape de unsprezece noaptea, mulțimea se îndreptă spre poliție, unde nu voi a elibera pe prizonieri decît contra chitanță semnată de șeful poliției : „S-a primit la prefectură 28 dorobanți de district, cu toată muniția lor, pentru care s-a dat aceasta", suna actul.

Peste noapte, tot orașul se afla în mișcare. Mari cete de oameni umblau pe ulițe, într-o stare de fierbere, încrucișîndu-se cu patrule de cavalerie și infanterie. Înfricoșați, boierii reacționari își căutară adăpost, cu familii cu tot, la consulatele străine. Caimacamii înșiși se retraseră în pala-

tul domnesc, dublînd garda și ordonînd soldaților a trage cînd manifestanții „vor cuteza a călca palatul...“

Deputații partidei naționale și ai grupării aliate, ca și unii conducători ai maselor, partizani ai liberalilor radicali, se adunară la 23 ianuarie în ședință secretă într-o sală a hotelului Concordia, aflat pe actuala stradă Smîrdan, pentru a cădea de acord asupra candidatului ce urmau să-l susțină a doua zi, cînd se fixase alegerea. Pînă la ora două noaptea au durat furtunoasele discuții. În cele din urmă, se făcu propunerea, unanim acceptată, de a se susține candidatura lui Cuza.

În aceeași seară, speriați de cele petrecute în aceste ultime două zile, deputații majorității conservatoare, întruniți în casa Oteteleșeanu, erau pe punctul de a hotărî să nu mai participe în ziua următoare la ședința Adunării. Consultați, agenții puterilor garante consideră greșită ideea retragerii. Cel austriac le sugeră să ceară ținerea ședințelor în alt oraș, sperînd să scape astfel de presiunea maselor. Cu toate că era în majoritate, partida retrogradă, temîndu-se de mînia poporului, n-a îndrăznit să propună pe unul din domnii trecuți, căci negreșit, spune același consul, revoluția eclata și ei erau să fie cele dintîi victime“. Poporul se întărîtase într-un asemenea grad, scria un deputat, încît „numai Dumnezeu ne-a scăpat de o vărsare de sînge“.

Sîmbătă, 24 ianuarie, în jurul Adunării domni liniștea. Grijulii ca nu cumva marile puteri să aibă motive de anulare a alegerilor, liberalii radicali s-au înțeles cu prefectul poliției, ca nici oștirea, nici publicul să nu mai staționeze lîngă mitropolie. Înțelegerea fusese publicată într-o foaie volantă răspîndită în oraș. „Plină de neîncredere și bănuieli“, o parte din mulțime merse pe dealul Filaret, unde aștepta semnalul de a interveni în caz de nevoie. Altă parte rămase mai pe aproape. Cei mai bravi oameni din popor se așezaseră pe la intrările Adunării „ca să bareze ieșirea deputaților înșelători la caz de necredință“. Intrat în sală, Orășeanu se postă lîngă una din ferestrele dinspre curte, urmînd să dea semnalul către cei de afară. Avea pregătite două batiste. Cea roșie însemna că mulțimea trebuie să

năvălească, iar albă că fusese ales Cuza. Poporul aștepta cu înfrigurare rezultatul.

Tînărul deputat Vasile Boerescu, reprezentant al partidei naționale, ceru ședință secretă pentru a face o propunere, cu care prilej rosti un patetic discurs despre necesitatea imperioasă a unirii celor două țări, pentru a cărei înfăptuire trebuia susținută candidatura lui Alexandru Ioan Cuza, domnul Moldovei. Se spuseră acolo cuvinte emoționante, făcîndu-se apel la unitatea națională : „Pentru ce să fim împărțiți în două tabere, numindu-ne noi și voi ? Nu sîntem toți români ? Nu avem aceeași patrie ? Nu sîntem fiii aceleiași mame ?..."

În cercurile diplomatice se vîntura atunci ideea că văzînd neînțelegerile de la București, Poarta va impune pe domn prin forță, bineînțeles în persoana unui favorit al său. Amenințarea aceasta avea pesemne o bază reală, de vreme ce Boerescu spuse că „inamicul e la porțile noastre". Partida națională voia să ferească țara de nenorocirea unei invazii străine. Majoritatea celor de față se temeau însă nu atît de cizma turcului, cît de furia mulțimii de afară. Cu toții depuseră jurămînt solemn că vor vota pentru același candidat.

Cu acest înălțător prilej s-a redactat un document (rămas inedit timp de un veac), în care se spune că „unanimitatea deputaților Adunării României, voind a consacra pentru totdeauna unitatea românilor... s-au legat prin jurămînt a numi domn pe prințul Alexandru Ioan Cuza, domnul Moldovei". Așa că, după-amiază, cînd se redeschise ședința publică, aceasta nu mai constituia decît o formalitate ; alegerea propriu-zisă fusese făcută.

La redeschidere, după cum se stabilise, Constantin Cantacuzino propuse să se treacă chiar atunci la alegerea domnului, și între candidații la domnie „să se înscrie și alesul Moldovei ca unul ce are calitățile cerute".

După terminarea votării, începu despoierea urnei. Pe toate biletele era scris numele domnitorului Moldovei, urmat uneori de urarea : „Spre fericirea românilor", „Spre mărirea patriei", și altele în același sens. Alexandru Ioan Cuza fu proclamat oficial domn al Principatelor Unite. Sala răsună de aplauze și de strigăte puternice de ura.

Nu din convingere au acceptat deputaţii majorităţii conservatoare această propunere, ci de teama că nu vor părăsi vii sala de şedinţă. Ei ştiau de hotărîrea ce se luase de către Comitetul unionist că îndată ce albii (conservatorii) ar persista în alegerea lui Bibescu, poporul adunat în curtea mitropoliei, unit cu cel de la Filaret, să năvălească în Cameră şi să-i silească a proclama ales pe alesul Moldovei. Boierii — spune consulul austriac — erau bucuroşi, dar nu din pricina lui Cuza, pe care nu-l văzuseră niciodată, ci pentru că „li se oferise posibilitatea de a-şi salva viaţa în dosul unei perdele patriotice". Alegerea se datora exclusiv presiunii puse în lucrare de popor asupra deputaţilor.

Cînd apăru la fereastră batista albă, mulţimea răspunse cu frenezie, dînd frîu liber entuziasmului. Din toate piepturile izbucniră strigăte de bucurie, electrizînd numaidecît „toată Capitala". De la Filaret, atunci în marginea oraşului, şi pînă la Băneasa, lumea era în picioare. Începură a bate clopotele. Deşi cădea „o ploaie subţirică", oamenii n-o băgau în seamă. Muzica militară cînta *Hora Unirii*. Din zilele lui 1848 nu se mai văzuse în Bucureşti atîta entuziasm popular. La lumina torţelor, cu muzica în frunte, cîntînd şi jucînd, mulţimea străbătu uliţele capitalei.

În toate oraşele şi satele ţării avură loc mari manifestări populare. În această privinţă s-au păstrat numeroase şi emoţionante mărturii. Iată, de pildă, ce povestea mai tîrziu pictorul Nicolae Grigorescu, pe atunci angajat să zugrăvească mănăstirea Agapia : „Într-o dimineaţă ne vine vestea că s-a ales Cuza domnitor în amîndouă capitalele. Am lăsat tot, am pus şaua pe cal, şi fuga la tîrg. Atunci am văzut eu ce va să zică bucuria unui popor. Cîntece, jocuri, chiote în toate părţile. Îţi ieşeau oamenii în drum cu oala plină cu vin ; care cum se întîlneau luau vorba de Cuza, de Unire, se îmbrăţişau şi încingeau horă în mijlocul drumului. Şi era un ger de crăpau pietrele. Dar unde mai sta cineva în casă ? Am văzut bătrîni care plîngeau de bucurie. Vro săptămînă n-am mai putut lucra. Trimiteam la tîrg de două ori pe zi după veşti. Plăteam cite trei şi patru sfanţi pe-o gazetă, şi ne strîngeam toţi s-ascultăm noutăţi, „novitale", cum se zicea pe atunci. Nici nu era chip să ne mai gîndim la altceva. Mi-aduc aminte că stam seara

pînă tîrziu și făceam desenuri alegorice despre Unirea Principatelor..."

Pe bună dreptate s-a observat că masele aclamau atunci nu atît pe domn, ci un principiu, o idee biruitoare. În gura lor, Unirea însemna ceva mai mult decît simpla întrunire a Principatelor ; însemna drepturi, demnitate, desființarea privilegiilor, o viață mai bună. Însemna, înainte de toate, pămînt. Masele populare legau totodată de înfăptuirea Unirii vechea lor năzuință de a dobîndi neatîrnarea față de Imperiul otoman, al cărui nesuferit jug îl îndurașeră mai bine de patru veacuri.

Pe harta politică a Europei apăruse un nou stat. Se punea astfel capăt separării celor două țări surori. Avînd adînci urmări în dezvoltarea istorică a poporului român, Unirea a însemnat actul de naștere al României moderne. Contemporanii cei mai înaintați salutau cu aprecieri entuziaste această memorabilă zi, numind-o „cea mai frumoasă zi a neamului românesc".

Ideea Unirii nu era desigur o idee nouă. După cum se știe, chiar în trecutul ceva mai îndepărtat, pe vremea lui Ștefan cel Mare, și după el de alte cîteva ori, s-a făcut încercarea (din partea unor domnitori mai ales) de a realiza unitatea de acțiune a celor două principate. Dar unirea înfăptuită în cîteva rînduri, în condițiile unei slabe dezvoltări social-economice, a fost vremelnică.

Deși vorbeau aceeași limbă, și aveau aceeași origină, aceeași cultură populară, obiceiuri, tradiții și atîtea alte elemente comune, locuitorii acestor pămînturi, ca și cei de peste munți, din Transilvania, au continuat să trăiască în țări separate, cu legislații diferite, fiecare cu statul și cîrmuirea sa. Intervenind în „cealaltă Valahie", cum îi spunea el, viteazul Ștefan cel Mare, remarca un istoric, nici nu s-a gîndit s-o unească sub sceptrul său. Domnul moldovean urmărea doar să așeze, în locul celui alungat, un alt domn cu care să se poată înțelege și să aibă raporturi de bună vecinătate, luptînd împreună împotriva amenințării otomane. Iar peste un veac, Mihai Viteazul, de amintirea căruia este legată unirea temporară a Țării Românești cu Moldova și Transilvania, în vederea realizării unei baze materiale mai puternice în lupta contra turcilor, avea să

menţină, de asemenea, domni deosebiţi în fiecare ţară, el păstrîndu-şi autoritatea supremă asupra lor. Conştiinţa comunităţii de origine şi de limbă a fost însă mereu prezentă.

Actul realizat la 1859 constituia deci un rezultat firesc al dezvoltării istorice a poporului român, care ajungea, în urma unor îndelungi şi neîncetate prefaceri interne, la încheierea unităţii sale naţionale, şi nicidecum vlăstarul unor urzeli diplomatice ale unor puteri europene rivale. Încă în Regulamentele organice, în urma cerinţelor opiniei publice, fusese înscrisă această dorinţă de unire într-un singur stat. În deceniile următoare ideea a fost apoi susţinută cu elan sporit, pe cele mai diverse căi, mai ales în cultură, oglindă a conştiinţei sociale ; în cele din urmă, ideea a înfrînt toate împotrivirile, căci burghezia românească în dezvoltare avea nevoie de o piaţă internă lărgită, de un stat centralizat, organizat pe noi principii, care să nu-i stînjenească, ci dimpotrivă să-i favorizeze creşterea. Treceam atunci într-o fază nouă a dezvoltării noastre, de la economia şi piaţa locală, regională, la economia cu un spaţiu de manifestare mai larg, naţional, cu o piaţă şi debuşee sporite, în care circulaţia mărfurilor să nu fie stingherită de vămi şi bariere anacronice. Adevărul că nevoile vieţii, existenţa determină conştiinţa era tocmai în acea vreme formulat, cu limpezime şi rigoare ştiinţifică, de către Marx şi Engels. Lărgirea pieţei interne asupra întregului teritoriu al celor două ţări, prin desfiinţarea, în 1853, a vămii de la Milcov, preceda cu aproape un deceniu unirea administrativă înfăptuită pe deplin abia în 1862.

La rîndu-le, meşteşugărimea şi celelalte pături sociale îşi aveau propriile lor revendicări, după cum ţărănimea, cea mai numeroasă clasă, lega actul Unirii de realizarea unor reforme antifeudale, în primul rînd de împărţirea pămîntului.

Cele şapte ursitoare ale Convenţiei de la Paris hotărîseră însă Principatelor un regim artificial, creaţie monstruoasă de cancelarie, care prevedea pentru fiecare ţară alt guvern, altă capitală şi alt domnitor, deşi acum se numeau, chipurile, „Principatele Unite" ; era fără îndoială o hotărîre dintre cele mai absurde, născută din teamă şi intrigi diplomatice.

Reprezentînd un îndrăzneț act de independență, de maturitate politică și de apărare a unor înalte interese naționale, dubla alegere de la 24 ianuarie însemna o lovitură dată acestor urzeli, o manifestare a spiritului patriotic. Și este semnificativ că actul Unirii avu un puternic ecou și în Transilvania, unde entuziasmul românilor era la fel de mare ca și în Principate.

Chiar în acea seară de 24 ianuarie, o telegramă a președintelui Adunării îi vestea lui Alexandru Ioan Cuza alegerea sa în unanimitate și ca domn al Țării Românești. Primind telegrama, Cuza, copleșit de emoție, se sfătui cu Mihail Kogălniceanu, cu Manolache Costache Epureanu, Vasile Sturdza și cu alții, după care declară oficial că primește cu mîndrie și recunoștință de a fi domn al Țării Românești, precum este domn al Moldovei.

Întrunită din nou, Adunarea de la București îi aducea la cunoștință, de această dată printr-o adresă semnată de toți deputații, că numele său a ieșit din urnă cu unanimitatea voturilor „în aclamațiile entuziaste ale Camerei, ale numerosului public ce asista în tribuna ce i se hotărîse, *și ale poporului care cuprinsese dealul și curtea Mitropoliei* (s.n.)", și îl invita a da dispoziții pentru cîrmuirea treburilor țării. Totodată, Adunarea aducea la cunoștința Porții că fiind legal constituită a procedat, prin vot secret, la alegerea „în toată liniștea, maturitatea și buna rînduială" a lui Alexandru Ioan Cuza. Cerea apoi a se da alesului țării investitura prevăzută de Convenție.

Înveninați, Manu și Băleanu telegrafiau și ei marelui vizir, dar cu totul în alt sens ; plîngîndu-se că puterea le este smulsă, solicitau, printr-un act de trădare, intervenția Porții. La început, Manu nici nu vru chiar să-și părăsească postul, obiectînd că el fusese numit de turci, și numai aceștia aveau dreptul să facă schimbarea.

Mai tîrziu, cînd Cuza îl revocă pe grecul Aristarchi din funcția de agent al Țării Românești pe lîngă Poartă, acesta refuză cu impertinență a se supune decretului domnesc, invocînd și el motivul că postul său ar depinde de... puterile garante, și ca atare, deci, numai conferința acestora ar fi în drept să-l mențină sau să-l schimbe. Revoltat de o asemenea atitudine, Alexandru Ioan Cuza dispuse, fără șo-

văială, să i se suprime numaidecît leafa, ceea ce îl făcu pe agent să accepte faptul împlinit.

Îndată după îndoita sa alegere, domnul Moldovei și al Țării Românești se adresa puterilor garante, vorbindu-le despre unirea completă a Principatelor, pe care națiia română a voit a o întemeia, și le ruga să consfințească acest măreț act, reprezentînd realizarea celei mai scumpe și mai statornice dorinți a poporului român. Declara cu acest prilej că este lipsit de ambiție personală și că nu dorește altceva decît binele țării, așa precum ea îl înțelege și îl cere ; va fi totdeauna gata de a se întoarce la viața particulară, fără a considera retragerea sa ca un sacrificiu, dacă se va hotărî aducerea pe tron a unui prinț străin.

Fiind ales domn pe viață, la o vîrstă încă tînără, avea oare rost ca la alegerea sa să exprime o asemenea idee ? N-a lăsat oare prin asta dușmanilor săi deschisă posibilitatea uneltirilor în afară ? Poate era numai o concesie din partea-i către o credință a contemporanilor, exprimată și în ocazii solemne, ca aceea a Adunării ad-hoc și pe urmă a deschiderii Adunării pentru însăși alegerea în care el fusese norocosul ? Cert este că adversarii săi au știut să exploateze apoi această făgăduială, întreținînd în opinia publică ideea că Alexandru Ioan Cuza ar fi doar un domnitor provizoriu.

În zilele următoare avură loc în Adunarea de pe dealul Mitropoliei discuții prelungite privitoare la primirea în București a noului domn al țării, precum și la lista sa civilă. Avîntat cum îi era firea, C. A. Rosetti propuse să se înceapă de urgență repararea mobilierului din palatul domnesc, aflat într-o stare deplorabilă. Dar mai prozaicul Barbu Catargiu se opuse, arătînd, ca unul ce era ministru de finanțe și cunoștea adevărata situație a vistieriei, că țara nu este în stare a face lux. După părerea sa, era mai bine ca domnitorul să-i găsească în starea în care se aflau.

Adunarea fixă o listă civilă de 36 000 de galbeni pe an, plătită lunar. Această sumă, se spunea, oferă domnului destule mijloace pentru a menține „o splendoare demnă și simplă așa precum se cuvine să aibă un domn constituțional, ce-și propune a regenera o țară ce are trebuință de atîtea îmbunătățiri materiale și ale cărei venituri au fost

risipite fără nici un rost". I se punea la dispoziție un palat, reparat pe socoteala statului. În ce privește reparațiile curente, de întreținere, avînd în vedere abuzurile administrative ce se petreceau cu asemenea prilejuri, ele rămîneau în seama listei civile. Pentru a ilustra cît de mari erau aceste abuzuri, un deputat avea să arate că în trecut fuseseră plătiți 60 de mii de lei pentru reparația sobelor la palat, iar pentru construirea unui simplu grajd la Mitropolie, sub caimacami, se cheltuise nu mai puțin de un milion de lei.

Curînd după alegerea lui Cuza la București, Adunarea însărcinase o comisie formată din reprezentanți ai tuturor partidelor pentru a merge la Iași să-i înmîneze domnului, oficial, actul alegerii sale. La 29 ianuarie, V. Alecsandri, ministru de externe, prezintă domnitorului comisia sosită în capitala Moldovei. Deputații munteni se arătară foarte mulțumiți de personalitatea lui Cuza, care le lăsă o bună impresie. Unii chiar se entuziasmară. C.A. Rosetti telegrafie încîntat la București: „Domnul este întru toate sublim!"

Alexandru I. Cuza avea „acel spirit de a se face plăcut prin manierele sale la toți aceia care-l vedeau pentru prima oară" — spune Bolintineanu. Și de data aceasta, inteligența sa sclipitoare, vioiciunea și francheța îl făcură repede plăcut trimișilor Adunării muntene. Căutînd să ghicească de ce sentimente erau însuflețiți, întrucît cu aproape toți avea să colaboreze într-un fel sau altul, Cuza le vorbi cu înflăcărare despre libertatea Principatelor, pe care abia trebuia s-o dobîndească, despre înălțarea poporului și despre altele, lucru puțin obișnuit pînă atunci din partea domnilor, de obicei oameni supuși tiraniei otomane, și ei înșiși despoți.

Salutîndu-l pe domn în fraze cam nebuloase, cum îi erau și lungile articole din *Românul*, C. A. Rosetti îi spuse că românii munteni au ales în Alexandru Ioan Cuza nu pe un individ, ci marile principii de viață ale poporului. Îl încredința că primește, o dată cu scaunul, „inimile a două milioane și jumătate de români, care ne-au însărcinat a ți le închina cu amor și respect, și a te asigura că pe cît vei ține cu tărie stindardul Unirii, al naționalității, al dreptății și al libertății, românii de peste Milcov, ca și cei de aici, te vor urma ca un singur om".

Cam în aceleași fraze protocolare, străbătute de ideile epocii, Cuza declară la rîndu-i că e mîndru de a-și vedea numele înscris în rîndul domnilor Țării Românești.

Vizita fu însoțită de mari manifestații de stradă prin care populația Iașului saluta evenimentul.

PRIMIREA ÎN BUCUREȘTI

După două săptămîni de la îndoita sa alegere, Alexandru Ioan Cuza se hotărî să plece spre cea de-a doua capitală a Principatelor Unite. Potrivi în așa fel lucrurile ca să ajungă aici într-o zi de duminică, zi în care steagurile țărilor străine fluturau deasupra clădirilor consulatelor respective, pentru a înlătura astfel situația neplăcută ca vreunul dintre consulii potrivnici actului de la 24 ianuarie să-și manifeste deschis atitudinea.

Domnul și suita plecară din Iași la 4 februarie, miercuri. În această a sa primă călătorie de la Iași la București, proaspătul ales pe tronul ambelor țări unite fu întîmpinat cu mult entuziasm pe tot parcursul, atît prin satele cît și prin orașele ce avea de străbătut.

Joi seara dormi la Focșani, în orașul de graniță, de unde plecă dimineața, trecînd prin Rîmnicul Sărat. La hotarele județului Buzău fu întîmpinat, în afară de autorități, de numeroși țărani. La următoarele stații de poștă populația îl primi, de asemenea, cu mare bucurie. Uneori Cuza cobora din trăsură și sta de vorbă, îndeosebi cu sătenii mai bătrîni.

Pînă la Buzău, suita domnească fu însoțită de o parte și de alta de vreo 200 de tineri călăreți. La marginea acestui oraș, comandantul dorobanților veni să-l întîmpine cu drapelul tricolor, fapt de care Cuza fu foarte mișcat. Aici, încă la barieră, îl așteptau numeroși orășeni de toate treptele, care îl conduseră spre centru în aclamații înflăcărate. Sunetul profund al clopotelor vestea tuturor intrarea domnului în oraș. La poarta episcopiei, Cuza primi raportul escadronului de cavalerie. Fură rostite discursuri entuziaste.

De unde inițial programul prevedea numai o întrerupere a călătoriei pentru masă, la stăruința locuitorilor domnitorul se văzu nevoit să-și prelungească șederea pînă a doua zi. Seara, întregul oraș avea un aspect sărbătoresc, fiind iluminat și pavoazat cu tablouri simbolizînd Unirea, iar populația manifestă pînă tîrziu pe străzi. La plecare, înaltul oaspete fu iarăși condus de călăreți și numeroși orășeni.

Trecuseră numai două săptămîni de cînd se știa că Alexandru Ioan Cuza va călători spre București, și totuși, pentru a nu-i da nici un „motiv de nemulțumire", se depusese o activitate însuflețită, de loc caracteristică administrației din acea epocă. Nepietruite, desfundate de ploi, cu poduri șubrede, starea drumurilor era atunci dintre cele mai rele. În vederea primirii domnitorului, se dăduseră ordine de a fi luate „cele mai grabnice și necesare măsuri" pentru repararea drumului și a podurilor, de-a lungul traseului stabilit alaiului domnesc. Deși iarnă, la Ploiești se aduseseră zeci de căruțe de nisip pentru repararea uliței principale, iar orașul fu împodobit cu peste trei mii de brazi, căpătînd într-adevăr un aspect sărbătoresc. O comisie anume venită de la București, ajută autoritățile de aici la stabilirea și organizarea programului de primire, în care se cuprindea, printre altele, și un ospăț domnesc.

Pe tot parcursul, Cuza fusese întîmpinat de săteni îmbrăcați cu ce aveau mai frumos, ca și de populația orășenească, cu tradiționala pîine și sare. La fiecare poștă, trăsura domnească era încadrată de cîte opt dorobanți în uniformă de sărbătoare. Primindu-l pe Cuza la hotarele districtului Prahova, administratorul îi declară că toți locuitorii se socotesc fericiți să-l primească între dînșii „cu singura speranță că înălțimea-voastră le veți îndulci soarta prin noile instituții".

Înconjurat, înaintea și în urma trăsurii, de plutoane de dorobanți, ca și de autorități, Cuza își făcu sîmbătă după-amiază intrarea în Ploiești, unde mulțimea întîmpină impunătorul alai cu ovații prelungite, cîntînd cu însuflețire *Hora Unirii*, cunoscută acum și de copii. Covoare și steaguri împodobeau ferestrele. Pînă a doua zi, orchestra a cîntat necontenit în centrul orașului.

Condus de același alai, la care se adăugau elevii, duminică dimineața își continuă drumul spre București, unde ajunse în aceeași zi după-amiază. Aici ieșiseră să-l întîmpine cam la o sută de mii de oameni (Bucureștiul avea vreo 120 000 de locuitori), făcîndu-i o primire triumfală, pe măsura entuziasmului de care era însuflețit poporul cel mare al Capitalei, cel care cu trei săptămîni înainte manifestase atît de hotărît în dealul Mitropoliei, impunînd Unirea, prin alegerea lui Cuza ca domn. Întocmai ca după o furtună, cînd valurile agită încă multe zile apele mării, bucuria stîrnită de Unire continua să încălzească inima poporului.

În afară de imensa mulțime venită și din satele din preajmă, precum și din alte orașe, întreaga garnizoană întîmpina alaiul. Nicolae Golescu, pe care, la sfatul lui Alecsandri, Cuza îl numise ministru de interne, îi ieși întru întîmpinare dincolo de bariera orașului, cu o trăsură domnească de paradă.

Niciodată poate nu se mai văzuse în București o asemenea manifestare populară. Pe Podul Mogoșoaiei înțesat de lume, nu se mai găsea un singur loc liber în ferestre. Se urcaseră oamenii și pe acoperișuri. Pe întregul drum stabilit alaiului domnesc, fîlfîiau steaguri. Sunetele clopotelor de la biserici, ca și cîntecele, umpleau văzduhul acelei frumoase zile de februarie.

Într-un reportaj despre intrarea lui Cuza în București, Nicolae Filimon arată că Piața Teatrului Național era ornată cu piramide de brazi verzi, printre care erau așezate numeroase lumini colorate ; un mare portret al lui Cuza înconjurat de alegorii (Justiția, Abundența, Gloria), avînd în partea de jos acvila și zimbrul, era așezat pe balconul teatrului ; palatele publice, ca și casele de pe Podul Mogoșoaiei, cum se chema pe atunci Calea Victoriei, fuseseră frumos împodobite, avînd în ferestre „șaluri scumpe, ghirlande de flori și desene mitologice aluzive la unirea țărilor și la gloria domnitorului" ; la bariera Podului Mogoșoaiei fusese ridicat un arc de triumf, pe care scriitorul îl asemuia cu unul aflat în apropierea Forului Roman.

La cel dintîi rond al șoselei, Alexandru Ioan Cuza coborî din trăsură, însoțit de Nicolae Docan, vărul său, de colonelul Pisoschi, prieten apropiat și șef de cabinet, de căpi-

tanul Costache Silion, aghiotantul său, precum și de Dimitrie A. Sturdza, secretar particular.

În afară de tradiționala pîine cu sare, autoritățile municipale îl primiră, ca de obicei, cu discursuri. Cuza însă nu se simțea de loc bine. Tot drumul îl chinuise o durere de măsea și avea febră, ceea ce îl împiedica să guste din plin primirea entuziastă a bucureștenilor.

Își continuă călătoria pînă la Mitropolie într-o caretă. De ambele părți ale șoselei îl salutau delegațiile înșirate ale diferitelor bresle : brutari, măcelari, zidari, tabaci etc. De la bariera orașului și pînă la Mitropolie bărbați și femei îngrămădiți la ferestre aruncau în trăsură buchete de flori, și admirau echipajul îmbrăcat în uniformă albastru-deschis, cu margini aurite, cu vestă roșie ca focul, deasupra pantalonilor albi ca neaua, peste care cizmele înalte aveau carîmbul răsfrînt, după moda timpului.

Cuza însă părea rezervat, muncit de gînduri. După cum s-a remarcat, răspundea cam reținut, rece chiar, la uralele populației, atitudine ce stîrni, firește, unele umbre de nemulțumire.

Cortegiul ajunse în dealul Mitropoliei o dată cu amurgul. După trăsura domnitorului, înconjurată de un impunător escadron de cavalerie, mergeau miniștri și căpeteniile militare, iar după aceștia, spune N. Filimon, „veneau frații tabaci și alți isnafi, călări pe cai ageri și strigînd din timp în timp : „Uraa !... să trăiască Măria-sa !...“

Valului de oameni veniți de bună voie i se adăugau pompierii, elevii școlilor, aduși în mod organizat, și, firește, armata.

Se oficie un scurt tedeum, după care se intră în sala Adunării. Vorbind atît de încet încît aproape nimeni nu auzi nimic, bătrînul mitropolit îl invită pe domn să depună jurămîntul. Mai era încă în vigoare formula cuprinsă în Regulamentul Organic, deși în 1848 actul acesta fusese ars și prohodit pe străzile orașului. Cu un gest foarte potrivit firii sale, Alexandru Ioan Cuza dădu deoparte acest simbol al trecutului întunecat, spunînd că jurămîntul îi este scris în inimă și că îl știe pe de rost ; el vorbi repede, scurt.

Părăsi apoi cam grăbit Adunarea, îndreptîndu-se spre trăsură. Însoţit din nou de uralele mulţimii, plecă spre palatul domnesc.

Dacă în acea zi poporul participase masiv la primirea domnitorului, marii boieri nu prea s-au grăbit să-i iasă în cale ; ba unii chiar plecaseră ostentativ din Bucureşti, pe la moşii. De altfel, între aceştia şi Cuza n-au fost niciodată cele mai bune relaţii ; alegerea lui pe tronul pînă atunci lor hărăzit îi jignea în ighemoniconul lor.

PRIMELE GREUTĂŢI

Venindu-şi în fire, parcă dezmeticiţi după evenimentele din ianuarie 1859, reacţionarii îşi reîncepură vechile lor uneltiri. „Se aflau în Bucureşti multe feţe palide şi foarte îngrijate de ceea ce făcuseră... Unii tot mai sperau că Unirea nu va fi primită de puteri, şi că au să se mai întoarcă iar lucrurile pierdute", mărturisea mai tîrziu generalul Barbu Vlădoianu, comandantul din acea vreme al armatei muntene. În ţară începură a avea loc manifestări ostile domnitorului. Chiar a doua zi după ce Cuza plecase spre Bucureşti, izbucni un incendiu la cazarma de cavalerie din Iaşi, care arse în întregime. La cercetări s-a stabilit că focul fusese pus din patru părţi, de o mînă criminală. Numai la cîteva zile după formarea guvernului Creţulescu la Bucureşti, se descoperi un complot împotriva domnitorului. Populaţia îşi manifestă indignarea împotriva uneltitorilor. În afară de acela al Austriei, consulii participară la un tedeum. Numeroase persoane particulare, şi îndeosebi corpuri constituite ale statului, îi trimit lui Cuza emoţionante mărturii de devotament. Ofiţerii oştirii muntene îl felicită pentru „scăparea sa nevătămată".

Adresîndu-se Adunării de la Bucureşti, în prima sa întîlnire cu deputaţii munteni, Alexandru Ioan Cuza găsea în mesajul său cuvinte pe măsura acestei solemne împrejurări, declarînd că actul de înalt patriotism care întrunise în unanimitate asupra sa voturile lor este „triumful unui

principiu mîntuitor şi înălţarea unei naţii întregi". Doar peste cîteva zile însă, trecînd la probleme mai concrete, era nevoit să constate, adresîndu-se aceloraşi deputaţi, că a găsit starea finanţelor foarte gravă, un deficit însemnat care mai curînd sau mai tîrziu trebuie acoperit, iar guvernul avea nevoie de mijloace „spre a face faţă la neprevăzutele cheltuieli". După aceste neplăcute constatări, bine ştiute de cei de faţă, le cerea votarea unui credit de opt milioane de lei.

Cu trei săptămîni în urmă, Adunării de la Iaşi îi ceruse suma de cinci milioane, realizaţi printr-o dare nouă, ce urma să fie impusă asupra marii proprietăţi, fapt ce avea să provoace îndelungi frămîntări şi discuţii, deputaţii arătîndu-se mai mult decît nemulţumiţi. Deşi pînă la urmă propunerea a fost votată, Adunarea avea să revină asupra votului, căutînd pricini de formă. Potrivit Convenţiei de la Paris, care ţinea loc de Constituţie, înainte de promulgare, legea ar fi trebuit să fie acceptată de către Comisia centrală de la Focşani. Cum aceasta nu luase încă fiinţă, iar nevoile erau presante, Cuza se grăbise cu promulgarea, specificînd însă într-un articol că se va executa provizoriu, urmînd a fi supusă Comisiei centrale „după a ei constituire." Pe acest motiv fu depusă o moţiune de blam împotriva guvernului. Era, de fapt, o retragere a votului privind darea pe proprietate, „un mijloc de a lua cu o mînă ceea ce dăduse cu cealaltă". Astfel, după mai puţin de două luni de la instalare, guvernul moldovean îşi prezintă demisia.

Aşadar, chiar de la început, Cuza se izbea de rezistenţa cînd surdă, cînd făţişă a unor adunări alcătuite în majoritate din reprezentanţi ai marii proprietăţi. Căci, potrivit legilor înguste, alegătorii din Moldova, în număr de numai 1 724, proveneau doar din clasele avute ale societăţii, iar dincoace de Milcov, pe baza aceloraşi legi, numărul lor abia trecea de două mii, avînd, de asemenea, aceeaşi apartenenţă de clasă. De la asemenea adunări nu era de aşteptat o conlucrare armonioasă, fapt de care domnitorul se va convinge foarte curînd.

Guvernul de la Bucureşti era format dintr-o coaliţie neviabilă. Venit din Moldova, domnitorul încercă să se plaseze pe o poziţie de arbitru între cele două tabere ad-

verse, punîndu-le alături, în același guvern. Cele două extreme, Nicolae Golescu și Barbu Catargiu, nu puteau avea însă din capul locului o unitate de acțiune, așa că silința lui Cuza se dovedi cu totul zadarnică. În timp ce Golescu, de pildă, ministru de interne, numea ca prefecți ai județelor oameni aleși dintre elementele mai înaintate, colegul său de la finanțe, Catargiu, nemulțumit, se orienta în numirea secretarilor de județe către reacționarii cei mai declarați.

Acest dualism de putere se oglindea și în Adunare, unde domnea aceeași dezbinare. Deși reprezentanții dreptei se pronunțară împotriva proiectului, el fu votat totuși cu majoritate (28 pentru și 19 contra). Cele 19 bile negre erau fără îndoială îndreptate și împotriva domnitorului, căci el ceruse legea.

Spre sfîrșitul lui martie, guvernul muntean își prezentă și el demisia, de asemenea după mai puțin de două luni de la instalare. Ambele ministere căzură deci în aceeași lună și cam pentru aceleași pricini. Majoritatea reacționară din cele două adunări se opunea reformelor, urmărind păstrarea vechilor privilegii.

La propunerea lui V.Alecsandri și C. Negri, consilierii săi cei mai apropiați în această perioadă, Cuza aduse în fruntea guvernului de la Iași pe Ion Ghica, deși se pare că personal nu prea avea încredere în fostul bey de Samos. Ghica era cunoscut în capitala Moldovei, unde fusese o vreme, înainte de 1848, profesor la Academia Mihăileană.

Faptul că domnitorul încredințase unui muntean sarcina alcătuirii guvernului moldovenesc va fi socotit pe bună dreptate ca un „lucru vrednic de însemnat pentru propășirea ideii Unirii" (Xenopol), făcut anume în scopul de a întări legăturile frățești între cele două țări. Cazul nu era izolat. Cam în aceeași vreme, A. G. Golescu va fi ales deputat de Bacău, pe un loc rămas vacant. Adunarea moldovenească salută cu entuziasm pătrunderea primului muntean în sînul său. Într-un caz asemănător, muntenii vor avea și ei grijă, mai tîrziu, să propună la Buzău candidatura bătrînului Grigore Cuza, care însă, fiind bolnav, nu poate primi. Deși încă în Regulamentul Organic se preve-

dea că „românii se vor împărtăși în Moldova de aceleași drepturi pe cît moldoveni în Țara Românească", asemenea relații frățești abia acum se statorniceau cu adevărat. Pe aceeași linie, se formă o comisie care să unifice uniforma celor două oștiri. Se luă apoi măsura, aprobată cu căldură de Cuza, sau poate inspirată chiar de el, de a se aduce trupe moldovenești în București, iar la Iași unități muntene.

Guvernul condus de I. Ghica nu rămase însă nici două luni. Se pare că de astă dată însuși Cuza înrîuri căderea, căci Ion Ghica, unul dintre cei ce se vruseseră domn, nu prea-i dovedise simpatie. La propunerea lui M. Kogălniceanu, Adunarea moldovenească votase cu mare majoritate o moțiune, reluînd chestiunea cu privire la aducerea unui prinț străin. I. Ghica o susținuse și el, influențînd astfel votul. Pe drept mîhnit și jignit, Cuza se întoarse numaidecît la Iași, admonestînd printr-un ordin guvernul pentru grăbita sa adeziune la propunerea lui Kogălniceanu. O asemenea cerere din partea Adunării, în momentul cînd „are un domn din sînul ei și ales cu unanimitate de ambele țări surori, zicea Cuza, ar părea a fi o doleanță împotriva chiar a domnului".

Posibilitatea conlucrării între domn și guvern se punea astfel sub semnul întrebării ; Ghica își depuse deci demisia. Schimbările de guverne deveniră curînd proverbiale. În numai trei ani, pînă la unirea deplină, aveau să se perinde în cele două capitale nu mai puțin de 20 de formațiuni ministeriale.

După părerea lui Bolintineanu, încă de pe acum se născu ideea loviturii de stat. Colaborator apropiat al lui Cuza, care l-a folosit în mai multe rînduri în guvern și-l va lua cu el în călătoria ce avea să facă la Constantinopol, scriitorul afirmă că de cîte ori domnul mergea la Iași și se întorcea la București, revenea cu alte simțăminte mai puțin liberale.

Cuza avea acum în Moldova al treilea guvern (condus de Manolache Costache Epureanu), deși nu trecuseră decît patru luni de la alegerea sa. Numai V. Alecsandri, aflat în misiune în Apus, precum și generalul Milicescu,

la război, rămîneau în continuare la posturile lor. Aceste numeroase perindări de guverne îl enervau mult pe domnitor. „Înainte de a forma un minister — scrie tot Bolintineanu — (Cuza) suferea ca o mamă înainte de a naște pruncul. Ministerul o dată încropit, era voios".

Schimbările atît de dese creară însă o stare de nesiguranță. Funcționarii nu mai știau dacă indicațiile date de șefii departamentelor nu vor fi a doua zi anulate de noii miniștri ; autoritatea statului nu se făcea simțită. Miniștrii veneau și plecau, dar moravurile rămîneau aceleași. „Dezorganizarea și demoralizarea sînt la culme", afirma un ministru.

Din această pricină, unii dintre fruntașii vieții culturale nici nu primeau cu bucurie a face parte din asemenea guverne nesigure. Astfel, solicitat să ocupe postul de... ministru al finanțelor, poetul Grigore Alexandrescu nu se arătă de loc încîntat de ofertă, refuzînd-o politicos, și nu pentru că ar fi preferat un alt minister mai apropiat de preocupările și aptitudinile sale, de care Cuza se pare nu prea ținuse seama, ci motivîndu-și atitudinea prin semnificativul argument că nu se află într-o poziție materială independentă „ca să mă poci susține în urmă". Se mulțumi deci cu un post mai modest, de director al Departamentului cultelor și al instrucțiunii publice, unde rămase o vreme.

Au trecut numai cîteva luni de la alegerea sa, și situația în Principate este de natură să-l nemulțumească serios pe Alexandru Ioan Cuza. Are 40 de ani, n-a visat că va ajunge în acest înalt post, își iubește țara și ar vrea s-o vadă înălțată, așa cum a declarat solemn în fața poporului. Bunăvoința lui se izbește însă de mai multe greutăți decît și-a închipuit : în treburile publice încă nu se pusese ordine, Regulamentul Organic fusese abrogat, dar prevederile Convenției încă nu se aplicau, starea financiară era de-a dreptul îngrijorătoare ; nu se puteau achita regulat nici măcar lefurile funcționarilor. Împrumutul lansat în primăvară nu constituia de loc o reușită a guvernului.

ÎN DILEMA

Îndoita alegere a lui Alexandru Cuza constituia o afirmare evidentă a dorinței de unire a românilor, lucru de care erau conștienți toți cei ce luptau pentru realizarea mărețului act național. Exprimînd desigur nu numai sentimentele sale, I. Alexandri, fratele poetului, scria de la Paris că această alegere „ia proporțiile unei declarații politice ; ea este un protest național împotriva încălcărilor streine. Alexandru Cuza poate și trebuie să fie adevăratul întemeietor al naționalității române, al cărui prim strigăt de libertate a fost Unirea Principatelor".

Era însă necesar să se obțină cît mai curînd confirmarea puterilor garante, și în primul rînd a Turciei, căci la Constantinopol se puneau la cale și se țeseau toate intrigile împotriva Principatelor Române. Dar confirmarea întîrzia. Termenul de o lună prevăzut în Convenție trecuse de mult, iar situația devenea tot mai neclară. Iată de ce, odată entuziasmul primelor zile potolit, Alexandru Ioan Cuza trecea prin clipe de frămîntare, de îndoială și îngrijorare, de ezitare în luarea unor măsuri hotărîtoare pentru consolidarea actului de la 24 ianuarie.

Adunarea Moldovei se grăbi să voteze pentru întrunirea la Focșani, într-o singură reprezentanță națională, a ambelor adunări. Principatele ar fi avut astfel un singur guvern. Dar aceste măsuri politice de mare însemnătate pentru viitoarea organizare a statului român nu fuseră puse în aplicare. Dovedind prudență și înțelepciune politică, Cuza nu vru să bruscheze lucrurile. Trebuia mai întîi să-și consolideze situația, să mențină îndoita sa alegere, ca un prim și serios pas pe calea Unirii. Abia apoi putea merge mai departe. Avea motive temeinice să se teamă că orice pripă ar putea să zădărnicească și ceea ce se dobîndise. Dubla sa alegere constituia prin ea însăși o încercare îndrăzneață de a forța mîna Europei în favoarea Unirii. Puterile garante fuseseră așadar puse în fața unui fapt împlinit ; Convenția nu interzicea alegerea aceleiași persoane în ambele Principate. Chițibușarii diplomați nu

avuseseră în vedere o asemenea eventualitate, de care forțele patriotice știură să se folosească.

Sfătuită și de Austria, al cărei ministru de externe o îndemna să „protesteze cu toată tăria împotriva ilegalității faptului săvîrșit", Turcia se hotărî să ceară convocarea unei conferințe a puterilor europene. Ministrul austriac atrăgea totodată atenția Londrei să nu uite că recunoașterea îndoitei alegeri „va fi urmată de noi cereri". Guvernul englez, la rîndu-i, se arăta împotriva acestei alegeri. Ambasadorul englez la Poartă scria că cea mai bună soluție ar fi ca Alexandru Cuza să fie lăsat alesul Moldovei, dacă renunță la tronul Țării Românești. Iar la Constantinopol, unde exista temerea nu lipsită de temeiuri că folosindu-se de complicațiile situației europene, domnitorul român ar putea să proclame independența Principatelor, lipsindu-se astfel de confirmarea Porții, se proiecta chiar trimiterea unui caimacam la București.

Nu-i deci de mirare că Alexandru Cuza trăi multe luni de nesiguranță, prelungită de atitudinea Turciei care amîna mereu investitura, căutînd fel de fel de pretexte, în timp ce în interior era presat să proclame Unirea definitivă și chiar independența. Desigur, nu Cuza era acela care să nu fi dorit realizarea acestor adînci năzuințe ale poporului. Dar el nu voia să riște acum pierderea pozițiilor cîștigate.

Domnitorul nu putea să nu țină seama că Unirea întîmpinase atîtea împotriviri la Conferința de la Paris, și că dubla sa alegere constituia, oricum, o sfidare a Convenției. Dacă s-ar fi simțit cît de cît sprijinit în afară, poate că s-ar fi arătat gata să proclame Unirea chiar la intrarea sa în București ; mărturisise acest gînd consulului francez, dar nu primise nici un răspuns. Proclamînd Unirea atunci, ar fi riscat poate să compromită totul, iar domnii să fie numiți direct de Poartă, cum se întîmplase mai înainte. De aceea nu voia să se aventureze într-o asemenea situație. Ca om de stat, era obligat să ocolească primejdiile. Dezamăgind poate pe deputații radicali munteni, care-l susținuseră la 24 ianuarie, le declară că trebuie să se aștepte confirmarea pentru a cărei obținere începu o susținută acțiune diplomatică.

Pînă la Cuza, domnii se foloseau mai ales de trimiși secreți pentru a rezolva în străinătate probleme privind situația Principatelor Române. Trimișii aceștia reprezentau mai mult pe domnii respectivi și mai puțin țara. În afară de Constantinopol, unde existau trimiși diplomatici ai Moldovei și Țării Românești, în restul lumii interesele țărilor românești erau reprezentate de... Poarta otomană, care le considera parte din imperiu.

O dată cu domnia lui Alexandru Ioan Cuza începe și în istoria diplomației românești un nou capitol. În locul celor doi reprezentanți pe lîngă Poartă, Cuza numi pe Costache Negri din partea ambelor țări. Negri avea să fie, în fapt, adevăratul său ministru de externe, căci acolo, la Constantinopol, se afla nodul problemelor privind noul stat. El dovedise alese însușiri de caracter. Refuzase nu numai scaunul Moldovei, pentru care avea asigurat un mare număr de voturi, dar și posturile de șef al guvernului sau al Adunării. În schimb, aici, pe lîngă Poartă, va aduce mari servicii țării, contribuind, alături de Cuza, la afirmarea autonomiei și demnității naționale. Dezinteresat, însuflețit de o caldă dragoste pentru patrie, al cărui prestigiu l-a apărat cu un subtil simț politic, el se dovedi un excelent diplomat, un sfătuitor prețios al prietenului său Alexandru Cuza. „Nu se va ști niciodată îndeajuns, spunea francezul Baligot de Beyne, secretarul lui Cuza, tezaurul de uitare de sine, de devotament și de patriotism pe care Negri îl cheltuiește în poziționea sa diplomatică, plină de curse, de înșelăciuni, de șiretenii..." Negri a știut să-și facă aliați printre ambasadorii favorabili Unirii și să folosească în interesul țării intrigile dintre marile puteri europene.

La Paris, unde plecase (pe cheltuiala sa) la începutul lui februarie, trimis de Cuza cu scrisori și cu îndemnul plin de prietenească încredere („Du-te și fă cum te-or povățui inima și conștiința"), Vasile Alecsandri lucra în același sens, cu un tact remarcabil. În afară de prietenia ce-l lega de poet și de încrederea ce-i acorda, Cuza conta desigur și pe relațiile acestuia cu anumite cercuri politice pariziene și cu gazetari influenți, precum și pe faptul că avea la Paris pe fratele său, stabilit prin căsătorie acolo.

Acesta, la rîndu-i, legase prietenii ce puteau deveni folositoare. Apoi Alecsandri era ministru de externe al Moldovei. În această calitate el îi propusese lui Cuza crearea unei agenții diplomatice române la Paris, idee primită de domnitor cu entuziasm. „A fost primul care a pronunțat numele tău" — îi scrisese poetul fratelui său, vestindu-l că Alexandru Cuza dorește să-l facă... maior, pentru ca în raporturile cu guvernul francez să poarte uniformă, și să aibă astfel mai multă prestanță.

Înconjurat de oameni de talia lui Negri și Alecsandri, precum și de alții care se arătară diplomați iscusiți, și mai ales patrioți înflăcărați, Cuza avea să obțină pe plan extern o serie de succese în politica sa. Lucrînd cu însuflețire și perseverență pentru desăvîrșirea Unirii, problemă esențială în viața statului român, este ușor de înțeles cîte piedici avea să întîmpine și cîte greutăți trebuia să învingă.

Adoptînd o poziție de rezistență ascunsă față de evenimentele din Principate, Turcia zăbovea cu răspunsul, tergiversa, născocind mereu noi pretexte pentru a-și amîna încuviințarea. Iar de la Paris, unde luase deja contact cu Napoleon al III-lea, precum și cu ministrul de externe al acestuia, contele Walewski — fiul lui Napoleon I și al contesei poloneze Maria Walewska — Vasile Alecsandri recomanda stăruitor prudență. Într-o lungă scrisoare trimisă printr-un student român la Paris, poetul îi scria că împăratul francez „va apăra cu căldură faptul împlinit în Principatele Unite. Dar, să ne înțelegem bine (atrăgea el atenția), vorbesc de faptul împlinit al dublei alegeri și *nu de cele pe care anumite spirite înaintate vă îndeamnă să le împliniți la Focșani* (s.n.). Tot ce ar duce la noi complicații în situația actuală, orice nou act din partea noastră care ar fi în afara clauzelor stipulate în Convenție *ne-ar fi fatal și ar compromite în mod grav interesele noastre (s.n.),* căci nu vom mai putea fi apărați"... Napoleon îl sfătuia în schimb să-și întărească forța militară pentru a fi gata „să se folosească de evenimente".

Iată de ce Cuza nu se grăbea să dea curs unor propuneri poate bine intenționate, dar premature, aventuroase.

ÎNDRĂZNEALĂ

Întîrzierea confirmării încuraja pe foştii candidaţi la domnie, atît de numeroşi, întreţinîndu-le speranţa că Poarta nu va încuviinţa alegerea. Din această pricină, Principatele trăiau într-o stare de nesiguranţă : va fi recunoscut domnul ales de cele două adunări ? Vor avea loc noi alegeri ? ori, cum se zvonise, Poarta va numi ea însăşi un caimacam ?

Cuza dovedeşte şi cu acest prilej îndrăzneală. Lăsînd la o parte nesiguranţa poziţiei sale pe plan extern, faptul că alegerea nu fusese confirmată de marile puteri, el se hotărăşte să pună capăt unei situaţii neclare, de espectativă, privind organizarea lăuntrică a ţării. Fără a mai aştepta deci hotărîrea Conferinţei puterilor garante, şi contrar sfatului diplomaţiei franceze, domnitorul român ia măsurile necesare pentru constituirea şi convocarea, în mai 1859, a Comisiei centrale de la Focşani.

Rolul principal al Comisiei centrale era acela de a pregăti legi comune pentru ambele ţări. Dintre membrii săi, jumătate moldoveni şi jumătate munteni, opt erau numiţi de domn, iar ceilalţi opt aleşi de adunări. Comisia aceasta, numită de Xenopol a cincea roată la căruţă, oglindea fidel situaţia din cele două adunări. Predominau adică şi aici conservatorii, oameni ai trecutului din partida numită de dreapta, care se opuneau reformelor progresiste, fapt pentru care Kogălniceanu, membru al Comisiei, se grăbi să arate că el nu face parte din această majoritate.

Cuza ceruse Comisiei centrale să se ocupe de o serie de reforme urgente. Dar, după ce pierdu trei săptămîni cu chestiuni minore privind regulamentul de desfăşurare a lucrărilor, ea dovedi că are alte gînduri. În proiectul de răspuns la mesajul domnesc se aducea de-a dreptul o jignire lui Cuza, căruia i se amintea, încă o dată, problema principelui străin. Se găsea motivarea, formulată şi altădată, că un domn ales ar însemna o primejdie de desfacere a Unirii, pe cînd un principe străin, fiind ereditar, ar potoli rivalităţile dintre diverşi pretendenţi la domnie şi ar dobîndi pentru Principate favoarea Europei ; domnitorul era chiar rugat să acţioneze în acest sens.

Se stîrniră vii discuții, arătînd poziția celor două tabere față de Alexandru Ioan Cuza, mai bine spus față de principiile reprezentate de el și de susținătorii săi. În mai multe ședințe legate de votarea acestui răspuns, minoritatea încercă să-l respingă, aducînd argumente judicioase. Era cel puțin nepoliticos, lipsit de „curtoazie", susținea un reprezentant al stîngii, ca în „cea dintîi comunicare ce avem cu domnul, în cea dintîi adresă ce-i facem, să nu găsim alta a-i spune decît că dorințele noastre vor fi împlinite numai atunci cînd se va scoborî de pe tron, pentru a face loc unui alt domn". Proiectul deci trebuia respins, ca un act ostil domnitorului, de discreditare a acestuia față de țară.

Cel mai aprins susținător al cererii unui prinț străin se arătă Grigore Sturdza. Ideile acestuia fură chiar înscrise ceva mai tîrziu în Constituția proiectată de Comisia centrală, care arăta că pînă la dobîndirea principelui străin puterea constituțională să fie exercitată de Alexandru Ioan Cuza, în numele acestuia.

Bineînțeles că domnitorul nici nu se gîndise să aprobe o asemenea Constituție. Și aceasta nu numai pentru că ea era jignitoare față de persoana celui abia ales. Mai erau și alte motive, îndeajuns de temeinice, pentru ca el să respingă sus-zisul proiect. Căci în afară de ideea unui principe străin, care nu fusese luată în considerație de Convenția de la Paris, era prevăzută acolo realizarea imediată a Unirii în fapt, prin contopirea celor două guverne și a celor două adunări, la București, oraș ce urma a fi ales capitala țării. Proiectul era ispititor, dar putea oare Cuza să treacă acum la înfăptuirea lui ?

Adevărat grăise Kogălniceanu numind acest proiect „un prunc mort înainte de a se naște", și avertizîndu-i pe cei din partidul dreptei că se pun în situația ca rezultatul lucrărilor Comisiei să se anuleze, întrucît aceasta era chemată să facă legi, să emită principii de natură a fi puse în aplicare, iar nu dorințe ce nu pot fi sancționate de domn.

Că uneltirile dușmanilor lui Cuza și ai alegerii sale mergeau mult mai departe decît luptele parlamentare din cele două adunări și din Comisia de la Focșani, o dovedește, printre altele, propunerea lui Mihail Kogălniceanu

de a se vota în această Comisie o lege care declara trădători de țară pe acei ce ar fi cerut intervenția vreunei puteri străine în treburile țării.

Criticînd poziția majorității reacționare, *Steaua Dunării* scria că boierii strigă Unire ca s-o compromită, că ei vor din toată inima să provoace confuzie, intervenție străină, ca apoi, după vechiul obicei, să pescuiască în apă tulbure privilegii și altele. Ziarul își punea nădejdea în domnitor, dat fiind puterea pe care o deținea în stat. „Lucreze cum vor voi majoritățile adunărilor sau a Comisiei centrale. Noi avem încredere în domnitorul nostru care, cu veto al său, poate nimici toate creațiunile lor. *Țara așteaptă totul de la el, și nu de la adunări ieșite din o clasă de privilegiați*" *(s.n.)*.

CONFLICTE

Curînd după sosirea sa la București, Cuza dispusese aplicarea și aici a legii presei din Moldova. Unele ziare însă se folosiră de libertatea acordată pentru a combate noua stare de lucruri. Căderea celui dintîi guvern muntean se datora, în parte cel puțin, și atacurilor presei. Noul guvern, avînd în frunte pe C-tin Crețulescu, înștiință însă ziarele să-și frîneze tonul căci „la dincontră ocîrmuirea va fi nevoită a lua măsuri". Guvernul pregăti chiar o lege de restrîngere a libertăților presei. Dar deputații, cum era și de așteptat, o resping sub pretextul (iarăși același !) că nu trecuse mai întîi prin Comisia centrală.

Cu acest prilej Cuza făcu un gest cam ciudat, prea spontan, potrivit poate unui deputat oarecare, dar nu lui, ca șef al statului. Domn încă nou, nu se obișnuise probabil cu această funcție, crezîndu-se tot printre deputați. El găsi de cuviință, nici mai mult nici mai puțin, decît să felicite Adunarea că nu votase proiectul de lege prezentat de propriul său guvern, întrucît, după a sa părere, „mai bine este ceva licență". Să fi fost poate aici o încercare

iscusită de a atrage de partea-i o Adunare ce începuse, foarte curînd după ce-l alesese, să i se arate ostilă ? După o vreme însă, silit de împrejurări, avea să-şi schimbe părerea.

Cînd *Românul* şi *Nichipercea* atacară pe N. Creţulescu, ministru de interne, faptul le aduse suspendarea. Adresîndu-se lui Cuza, *Steaua Dunării* protestă împotriva acestui act, iar liberalii radicali, urmărind să forţeze mîna lui Cuza pentru a le încredinţa puterea, convocară prin invitaţii tipărite o întrunire în sala Bossel, din piaţa Teatrului Naţional. C.A. Rosetti, redactorul *Românului*, pregătise o petiţie colectivă către domnitor. Prefectul poliţiei, frate cu ministrul de interne şi cu şeful guvernului, pune jandarmi la uşă şi porunceşte evacuarea sălii. Majoritatea celor adunaţi se opun însă cu energie, invitîndu-l ei înşişi pe prefect să părăsească sala.

Jandarmii scoaseră săbiile, dar „civilii" aveau şi ei bastoane, după moda timpului. Se produse o încăierare, în care intervin şi pompierii. Avu loc apoi o manifestaţie de stradă. Ca la o mie de oameni strigară : „Jos ministerul ! Jos vodă !" Sînt arestaţi vreo cîţiva, printre care C. A. Rosetti şi N. Orăşeanu, cărora li se intentează proces. Avocatul M. Kogălniceanu se oferă să-i apere. La judecată, prin noiembrie, sînt achitaţi. Magistraţii dovedeau astfel că nu sînt de acord cu măsurile luate de ministerul de interne. De altfel, după această manifestaţie, urmează şi căderea guvernului.

Nemulţumit de sentinţă, prefectul poliţiei redeschide curînd procesul. Dar la 24 ianuarie 1860, cu prilejul aniversării unui an de la alegerea sa, Cuza îi amnistiază pe acuzaţi, punînd astfel capăt incidentului.

AFIRMAREA DEMNITĂŢII NAŢIONALE

Încă din primele luni de domnie, Alexandru Ioan Cuza şi guvernele sale luară o serie de măsuri pe diverse planuri, dovedind continuitate şi perseverenţă în apăra-

rea drepturilor statului român. În istoria României începe acum o perioadă însemnată de afirmare hotărîtă a autonomiei și demnității naționale. Șirul actelor întreprinse, uneori mărunte în aparență, dar pline de semnificații și cu adînci urmări, pentru a șterge rînduielile trecutului, este foarte lung. Treptat, prin eforturile susținute ale elementelor progresiste, conștiința unității naționale își face tot mai mult loc în felul de a gîndi și acționa al românilor. Faptul citat de Xenopol este grăitor în acest sens : trimițînd un proiect de lege la Focșani, pentru a fi dezbătut și aprobat de Comisia centrală, guvernul din Iași arăta în adresa însoțitoare că o face în numele domnitorului care „lipsește din țară". Comisia se sesizează de formularea defectuoasă, oglindind o anumită gîndire devenită anacronică, și pune comunicarea guvernului la dosar, întrucît, zicea, „nu se poate spune că, atunci cînd domnul se află în București, el ar lipsi din țară".

Cele mai multe piedici erau întîmpinate în înlăturarea jurisdicției consulare. Se aflau pe atunci în Principate un mare număr de supuși străini, care se sustrăgeau justiției și legilor locale, rămînînd numai sub jurisdicția consulatului respectiv, fapt de natură a știrbi serios prestigiul național. Din multe puncte de vedere ei se bucurau de o situație privilegiată, neplătind, de pildă, impozite. Cum numai supuși austrieci erau ca la o sută de mii, mulți ocupîndu-se cu negoțul, o asemenea stare aducea desigur grave prejudicii veniturilor statului.

De aceea, domnitorul și guvernele sale hotărîră ca toți supușii străini să fie justițiabili în fața instanțelor locale și să plătească impozite alături de cetățenii români ; introducerea altor legiuiri îi avea de asemenea și pe ei în vedere.

Consulii se arătară foarte iritați de o asemenea atitudine. Socotindu-l, nu fără temei, drept sufletul acestor acțiuni, ei hotărăsc să-i prezinte domnului note identice, cerînd respectarea vechilor privilegii ale supușilor străini. Dar Cuza nu-și schimbă atitudinea, luînd uneori măsuri drastice împotriva celor vinovați, expulzîndu-i fără a mai anunța consulatul respectiv. Numeroase asemenea fapte arătau ivirea unor vremuri noi pe aceste meleaguri. Așa, de pildă, delictele comise de supușii austrieci (ei erau cei

mai numeroși) urmau a fi judecate acum de tribunalele românești. Cînd, pentru aceasta, un ziar austriac găsește de cuviință să amenințe Moldova, scriind că „nu-i bine a supăra pe leu", *Steaua Dunării* ripostează prompt, cu multă ironie, arătînd că probabil articolul cu pricina va fi fost scris înaintea bătăliei de la Montebello (unde Austria suferise o înfrîngere, în conflictul cu Franța izbucnit în primăvară).

Invocînd un articol din regulamentul său, Curtea de apel din Iași refuză dragomanului austriac să asiste la deliberările din camera de chibzuință. Cum acesta nu vrea să părăsească sala, Curtea suspendă judecarea procesului. Guvernul transmise felicitări judecătorilor. Încălcînd granița la Burdujeni, trupele austriece primesc un răspuns prompt din partea grănicerilor români.

Era un început ferm, care urmărea să contracareze, de fapt, amestecul în treburile interne ale țării. Aceasta privea deopotrivă și atitudinea față de Turcia, putere suzerană. Pentru diverse abateri, mai mulți turci sînt pedepsiți cu închisoarea, lucru cu totul nou. Se luă totodată măsura de a se întocmi o situație (catagrafie) a tuturor turcilor aflați la noi și de trimiterea peste hotare a celor cu pașaportul expirat. Un depozit turcesc de lemne, aflat la Calafat, fu mutat peste Dunăre, la Vidin.

Relațiile cu reprezentanții consulari ai puterilor garante erau puse acum într-o nouă lumină. Ministerul Justiției respingea astfel o notă a consulatului general prusian, fiindcă ea nu era însoțită, cum cer regulile protocolului, de o traducere în limba română. În zadar protestară în repetate rînduri, uneori uniți, reprezentanții consulari ; pînă la urmă au trebuit să se supună. Ambasadorii de la Constantinopol, unde erau trimise numeroase reclamații ale consulilor împotriva regimului instituit în țară, întreprinseră și ei pe lîngă Cuza demersuri colective. Protestară chiar și acele puteri care se arătaseră favorabile Unirii, într-atît afirmarea autonomiei țării le stîrnea nemulțumirea.

Cea mai supărată se arăta Austria. În ziarele vieneze apăreau fel de fel de știri urmărind a compromite pe Cuza și regimul său în fața opiniei publice, ceea ce îl făcu pe domnitor să-i spună pe un ton tăios consulului aus-

triac că nu va „îngădui să se hotărască drepturile străinilor în țările române în dauna intereselor românești".

Consulii străini găsiră în noul domnitor „o frunte ridicată", nu un cap plecat, cum se întîmplase cu cei mai mulți dintre domnii de pînă la el, la care agenții puterilor veneau în toate zilele pentru a le cere felurite lucruri. Cuza le fixă o anumită zi pentru primirea oficială, iar pentru chestiuni ce priveau pe supuși îi invită să se adreseze miniștrilor. La început, consulii aceștia își îngăduiau să-l caute pentru fel de fel de nimicuri, care depindeau de colaboratorii săi sau chiar de funcționari ceva mai mărunți. Lăsîndu-se de obicei atrași în meschinele intrigi ale opoziției, depășindu-și cu mult atribuțiunile și amestecîndu-se în treburile interne ale țării, consulii căutau să-l dădăcească la tot pasul, dîndu-i „sfaturi" în diverse probleme, exercitînd presiuni asupra sa. Nearătîndu-se dispus să-i asculte, Cuza nu prea le dădea atenție și nu avea de loc aerul că-i ia în serios. În aparență politicos, el păstră cu prudență o atitudine de independență. Toți istoricii și biografii sînt unanim de acord asupra demnei sale purtări. „Patriotismul lui Cuza avea să pună deseori la încercare răbdarea acestor nepoftite slugi străine" — observa un istoric american, Riker, scriind despre acțiunile acestor consuli. Cel englez, de pildă, raporta odată cu părere de rău că o scrisoare a șefului său „nu avusese nici cel mai mic efect asupra lui Cuza". Mai tîrziu, și îndeosebi după lovitura de stat din mai 1864, domnitorul român se va arăta și mai puțin dispus să asculte de intrigile și intervențiile lor.

Apărînd cu energie autonomia țării, Cuza și guvernele sale luară în această vreme și alte măsuri pentru limitarea și înlăturarea amestecului dinafară în treburile interne. Natura relațiilor cu Poarta se modifică substanțial. În locul umilinței, al plecăciunii slugarnice, al scaunului de domnie scos la mezat și acordat de dregătorii turci celui care oferea mai mult, erau luate acum măsuri îndrăznețe pentru dobîndirea neatîrnării, la nevoie chiar prin luptă.

Încă din aprilie, Cuza încuviințează restabilirea convenției telegrafice încheiată de Moldova în toamna lui

1855 cu Austria, anulînd dispoziția dată ulterior de Vogoride, din slugărnicie, de a se aplica înțelegerea stabilită de Turcia cu această țară. Principatele Române încep în această privință negocieri directe cu statele vecine. În decembrie 1860 se va încheia cu Rusia prima convenție internațională a Principatelor Unite, urmată puțin mai tîrziu de altele. Guvernul moldovean protestă acum împotriva actului de navigație pe Dunăre, încheiat la Viena cu doi ani în urmă, fără participarea sa și, bineînțeles, ca de obicei, fără a se ține seama de interesele românești.

În problema noii titulaturi de „Principatele Unite", aprobată de altfel de Convenția de la Paris, a trebuit să fie dusă o luptă dîrză, îndelungată. Cînd agenții Austriei refuzară a primi adrese oficiale ce purtau pe ele titulatura țării, guvernul dispuse ca, potrivit legii, după ce chemările vor fi făcute prin „foile publice", tribunalele să procedeze la judecarea pricinilor. Atît Turcia cît și Austria nu voiau să recunoască, apoi, folosirea pașapoartelor eliberate de guvernele Principatelor. O vreme, pașapoartele purtînd titulatura „Principatele Unite", ca și alte acte oficiale fură respinse de consulatele austriece. Prin luna mai însă, Austria fu nevoită să renunțe ea însăși la această măsură, care lovea în propriile interese. Scriindu-i lui Cuza că Austria „a trebuit în sfîrșit să cedeze", N. Crețulescu găsea motivele acestei schimbări de atitudine în ordinul de a opri prin reciprocitate intrarea în țară a diligenței austriece și mai ales în concentrarea armatei lîngă Ploiești.

Același lucru se petrece și cu pașalele turcești de la Dunăre, care interziceau posesorilor de pașapoarte românești să treacă în Imperiul otoman, sau cînd încuviințau trecerea, le preschimbau cu altele turcești. Faptul atrage protestul hotărît al țării. Ministerul de Externe declară că dacă o asemenea atitudine va continua, atunci pur și simplu nu va mai intra în Principate nici un pasager cu pașaport otoman. Acțiunea nu rămase fără urmări : în anul următor, Poarta va emite o circulară către agenții săi, cerîndu-le să respecte pașapoartele românești.

Chiar de la începutul domniei, Alexandru Cuza se arătă preocupat de nevoile armatei, luînd unele măsuri de unificare a țărilor și pe tărîm militar. Ocolind cu abi-

litate întortocheatele prevederi ale Convenției, folosind în interesul național clauzele privind o organizare identică a oștirilor, el caută să înfăptuiască grabnic o singură armată ; prezența sa în fruntea celor două țări simplifica mult lucrurile. În aprilie 1859 semnă decretul de concentrare a oștilor în tabăra de lîngă Ploiești (la Florești), avînd în vedere o eventuală participare la conflictul franco-sardo-austriac, asupra căruia era informat prin V. Alecsandri. În acest sens el îi și scrise poetului, la Paris : „Ca român, simt necesitatea de a ridica țara mea în ochii națiunilor și în propria mea stimă ; ca domnitor, sînt convins de necesitatea de a acționa cu vigoare și decis să folosesc cît de mult evenimentele care se pregătesc pentru fericirea și independența poporului... Poporul are încredere în mine și are dreptate, căci îmi voi face datoria mea de domnitor și de om pînă la capăt. A trăi respectat sau a muri regretat, iată, dragul meu Alecsandri, deviza mea și de asemenea ambiția mea..."

Prezența, la poalele Carpaților, a oastei române înfrățite, cînd în Transilvania existau peste două milioane de români asupriți, obliga Austria să țină aici „o armată întreagă". Bunăvoința pe care Napoleon o arătase față de Principatele Unite și domnitorul lor capătă deci o explicație mai largă. Nicolae Iorga arată că ar fi „o greșeală să se vadă în Napoleon al III-lea un filantrop cu orice preț, un prieten al națiunilor nedreptățite, gata să întindă mîna oricărui neam care tindea, în puterea dreptului său de a trăi, să se ridice de la pămînt". Explicația trebuie căutată în dorința de a opri înaintarea Austriei spre gurile Dunării, de a-și asigura acest drum de apă, și a-și păstra un grînar de aprovizionare, cu prețuri mici, și totodată legături cu mările Răsăritului. Acordînd deci ajutor țărilor române, Franța își avea socotelile sale precise.

Exprimînd părerea opiniei publice, presa progresistă se manifesta pe aceeași linie cu domnitorul, cerînd îmbunătățirea pregătirii militare a românilor, pentru a face față oricărei eventualități. „De i-o mai veni neamțului și turcului să mai vie în țară, să-i oprim la graniță că ne-am săturat de lăcuste străine", scria *Dîmbovița*. Iar *Steaua Dunării*, punîndu-și întrebarea ce va face țara în cazul

izbucnirii unui conflict european care ar fi amenințat-o, răspundea că întreaga nație, afară de cîțiva boieri... nu mai vrea ca „Principatele să ajungă din nou ceea ce au fost în atîtea rînduri, un întins cîmp pentru lupte străine și o bogată magazie de îndestulare pentru năvălitori".

Cam aceasta era starea de spirit cînd Cuza hotărî întrunirea armatelor într-o singură tabără.

Concentrarea aceasta, în toiul muncilor agricole, produse însă unele nemulțumiri, în rîndurile trupelor de grăniceri mai ales. *Românul* publica scrisoarea unor țărani care se plîngeau că „în această grozavă lipsă de bani în care ne aflăm, să fim și astăzi îndatorați a cumpăra cai și toate cele trebuincioase pentru recruți ș-a le da încă și bani de cheltuială ? Ș-aceasta fără să fi văzut nici o îmbunătățire a mulțimilor de rele ale trecutului ?... Pînă cînd vom merge totdeauna numai noi la trebuințele statului și d-lor niciodată ?" Prin acest „d-lor" subînțelegîndu-se cei privilegiați.

Parte din grăniceri și dorobanți refuzară să plece în tabără. La Brăila, un grup de dorobanți își manifestară pe față nesupunerea, fiind dezarmați de soldați aduși din altă garnizoană. Raportîndu-i-se lui Cuza incidentul, acesta, pe lîngă aprobarea măsurilor propuse de guvern împotriva a 3 căprari și 17 soldați, socotiți mai vinovați și „îndemnători", hotărăște ca în ceea ce îi privește pe căprari să fie degradați înaintea frontului și „pedepsiți trupește, dacă legile permit".

Grănicerii dădură și mai mult de furcă autorităților. Se petrecură incidente grave. Cînd să plece spre tabără au apărut vătafii proprietarilor și ai arendașilor, întrebîndu-i „cum se pornesc fără a gîndi că ei au să facă clacă". Femeile lor au început a fi amenințate cu biciul. Grănicerii cer ca femeile și copiii lor „să fie scutiți de clacă și biciul boieresc", iar Alexandru Ioan Cuza să le dea la mînă o carte cu „iscălitura sa și pecetea sa cea roșie".

Pe la începutul lunii mai, la Rîmnicu Sărat, cîteva sute de grăniceri, înconjurați de vreo 1 500 de țărani, familii ale lor, strigară că „boierii sînt deprinși a trăi numai de pe pălmile țăranilor și că dacă bărbații s-or duce, cum ar face femeile să îndeplinească și claca și să lucreze și la-

nurile lor"... De la Focșani, unde de asemenea au loc mari agitații, i se telegrafiază lui Cuza să trimită un batalion din Tecuci pentru a potoli pe răsculați. Însuși ministrul de război, generalul Macedonschi, se duse la fața locului, solicitînd îngăduința de a rămîne „pînă la desăvîrșita potolire și pornire a grănicerilor" spre tabără.

Asemenea nesupuneri determinară amînarea trimiterii grănicerilor în tabără. Comandanții primiră dispoziții să le explice că acolo vor fi văzuți de „măria sa" și „hrăniți de stăpînire".

Cuprins, se vede, de îngrijorare, Cuza plecă la Focșani pentru a cerceta personal cauza nesupunerii. Grănicerii de la Vădeni, care se arătaseră și ei nemulțumiți, sînt aduși pentru a fi trecuți în revistă. Arătînd înțelegere pentru situația lor, domnitorul nu numai că îi iartă, dar, pentru a le dovedi încredere, îi pune chiar de pază la poarta locuinței sale, ceea ce are drept urmare faptul că aceștia acceptară să plece în tabără.

Din teamă de a nu se generaliza nesupunerea și a izbucni vreo răscoală de mari proporții, guvernul nu trecu la punerea în practică a amenințărilor cu judecata. Prin august, Cuza puse să se anunțe că le sînt iertate „toate faptele"... În tabără merg abia vreo 800 de grăniceri, dintre cei neînsurați. Ofițerii trimiși în satele lor încearcă să liniștească familiile că nu vor mai face claca în natură, ci o vor plăti în bani, cum cereau proprietarii.

Toate aceste nesupuneri arată o stare de nemulțumire generală a țărănimii, un spirit de revoltă îndreptățit de crîncena exploatare la care o supuneau proprietarii și arendașii ; orice reforme urmau a se face, ele nu puteau avea nici o eficacitate pînă cînd nu se rezolva spinoasa problemă agrară.

Dacă dorobanții și mai ales grănicerii nu arătară entuziasm pentru tabără, în schimb numeroși tineri din păturile orășenești, din rîndurile mici burghezii, se cerură voluntari. Pe la jumătatea lui iulie, cînd se adunaseră ca la 12 000 de oameni, Al. I. Cuza, devenit și șef al armatei, merse personal în tabără, unde rămase pînă la sfîrșitul lunii următoare.

Prin această măsură Cuza urmărea grăbirea recunoașterii îndoitei sale alegeri, poate chiar dobîndirea

neatîrnării, cum credeau unii. Dar este cuprinsă aici grija pentru preîntîmpinarea unui eventual atac dinafară; Turcia concentrase trupe dincolo de Dunăre, iar Austria ţinea unităţi peste Carpaţi, desigur nu cu scopuri prieteneşti. O asemenea tabără la începutul Văii Prahovei, cale de acces spre Transilvania, unde poporul luptase cu atîta dîrzenie pentru eliberare şi îşi exprimase în repetate rînduri dorinţa de unire cu cele două Principate, neliniştea desigur imperiul habsburgic, înlesnindu-i astfel lui Napoleon purtarea războiului declarat în aprilie. Problema căpăta o importanţă de prim plan în preocupările domnitorului, care va manifesta tot timpul un viu interes pentru instruirea, organizarea şi întărirea forţei combative a armatei, adunată aici sub comanda sa directă. Vechile puşti cu cremene fură înlocuite acum cu arme mai moderne, cu cocoş şi capsă, primite din Franţa, unde Alecsandri obţinuse succes în pledarea cauzei româneşti. În luna precedentă, poetul semnase, împreună cu generalul Klapka, reprezentant al emigraţiei maghiare, două importante documente. Klapka fusese în martie la Iaşi, unde se înţelesese în secret cu Cuza asupra participării Principatelor la viitorul conflict franco-austriac, prin ajutorul dat ungurilor. Aceştia urmau să primească armament din Franţa, şi cel mai bun loc pentru introducerea lui în Ungaria era peste munţi, prin Ardeal, a cărei vecinătate directă favoriza transportul. Acesta explică şi darul celor zece mii de puşti pe care Napoleon avea să-l facă românilor, precum şi trimiterea unor instructori militari. Desigur că înţelegerile acestea rămîneau pentru mulţi un secret, de unde şi nedumerirea lor şi criticile aduse domnitorului.

În iulie, cînd se întoarse din misiune, Alecsandri îl găsi pe Cuza în tabără, unde-i povesti drumurile sale, bătăliile cu „cumpliţii diplomaţi englezi", precum şi „cuvintele măgulitoare" la adresa acestuia auzite în Franţa şi Italia. Domnitorul îl ascultă cu tot interesul şi mulţumit de contribuţia adusă de prietenul său la cauza definitivării Unirii, nu numai că nu-i primi demisia, dar peste puţină vreme îl numi ministru de externe şi în guvernul de la Bucureşti, poetul rămînînd pe mai departe un preţios sfetnic pentru problemele atît de dificile ale politicii sale în afară.

În anul următor se realizează noi paşi înainte spre unificarea armatelor. Colonelul I. Florescu, numit mai întîi şef al statului-major unic, de curînd format, este înălţat la gradul de general şi numit ministru de război al celor două departamente, măsură motivată de necesitatea... economiilor. Tot acum se unifică legea gradelor militare din ambele Principate şi se contopesc şcolile militare de la Iaşi şi Bucureşti. Adresîndu-se ministrului său, domnitorul îi dădea indicaţii precise să completeze cadrele oştirii, să se îngrijească de echiparea ei, trecînd chiar, la nevoie, peste cifra bugetară. Ambele departamente ale armatei fură contopite în 1862 într-un singur Minister de Război. Iar la 1 septembrie unităţile militare primeau noile drapele, în culorile roşu, galben şi albastru, purtînd inscripţia : Onoare şi Patrie.

Alexandru Ioan Cuza şi oamenii săi de nădejde lucrară în continuare la treptata lărgire a armatei, reorganizînd-o de cîteva ori. Noua lege a recrutării proclama principiul egalităţii tuturor înaintea serviciului militar. Realităţile sociale fiind însă cele cunoscute, prevederile acestei legi, ca şi ale altora, rămîneau de cele mai multe ori doar frumoase şi lăudabile intenţii, nescrisa lege a obiceiurilor pămîntului dovedindu-se, ca totdeauna, mai tare.

Pentru cei 14 000 de soldaţi cît număra la un moment dat armata regulată, ne informează Bolintineanu, se cheltuia din bugetul ţării o sumă enormă, aproape 40 de milioane. Din acest efectiv, destul de redus de altfel, mulţi soldaţi erau folosiţi ca slugi pe la ofiţeri. Mai rămîneau, zice poetul, vreo opt mii. Un soldat costa astfel statul de două şi chiar de trei ori mai mult decît în alte ţări. Şi asta nu pentru că la noi el ar fi trăit mai bine. Nu ! Ci cu totul din alte pricini. Lucrurile trebuincioase armatei erau plătite de trei ori mai scump decît costul lor, iar corupţia şi întregul sistem de „ciupeală“ avea rădăcini adînci în tradiţia administraţiei.

Ca militar, Cuza îşi dădea desigur seama de importanţa oştirii în aparatul de stat. Într-o ţară unde guvernele „treceau ca umbrele“, armata singură avea un caracter de permanenţă, de aceea domnitorul urmărea s-o atragă de partea sa. Unii dintre vechii ofiţeri trecură la pensie

sau fură sfătuiți să-și dea demisia, luîndu-le locul alții, cărora li se făcură multe favoruri. Cuza nu pierdea de altfel niciodată prilejul de a declara ofițerilor că este mîndru de armata sa și că nu va uita niciodată că el însuși se ridicase din mijlocul lor.

IAVAȘ, IAVAȘ...

Franța și Rusia, precum și Prusia și Sardinia se aflau pe poziții de sprijinire a confirmării actului de la 24 ianuarie. Stăruința lor determină unele schimbări și în atitudinea Angliei. Așa că, la Conferința de la Paris, de la începutul lunii aprilie, marile puteri, mai puțin Turcia și Austria, se arătară favorabile investiturii. Noua situație creată prin conflictul intervenit între Franța și Austria complica lucrurile ; Poarta aștepta rezultatul războiului, pentru a vedea ce atitudine să ia. „Iavaș, iavaș", spuneau turcii.

Poate că și de teama unui amestec românesc în acest conflict, Austria reluă totuși prin luna mai legăturile diplomatice cu Principatele, fără însă a le recunoaște formal. Cuza concentrase cele două oștiri, iar pe plan diplomatic pusese în discuție eventualitatea definitivării Unirii și a dobîndirii independenței, printr-o acțiune internă.

După alegerea de la București, Cuza trimisese la Constantinopol încă o delegație pentru a cere confirmarea. Trecuseră atîtea luni, iar șansele nu se arătau favorabile. Poziția lor acolo, contopite sub conducerea lui Negri, devenise oarecum penibilă. O asemenea situație știrbea prestigiul țării și al domnitorului. De aceea, în iunie, Cuza se hotărăște a-i pune capăt. În ordinul de rechemare a delegațiilor, el specifică (firește, mai mult pentru Poartă) că „soluționarea ce v-ați dus s-o căutați acolo" va fi dată de celelalte puteri.

Curînd, Franța avea să iasă învingătoare în războiul cu Austria. Așa că, la o altă conferință, tot la Paris, Austria

se văzu nevoită a recunoaşte îndoita alegere. Turcia mai tărăgăna, dar spre sfîrşitul lui septembrie, trimise în sfîrşit cuvenita confirmare. O limita însă numai la durata vieţii lui Alexandru Ioan Cuza şi găsea totodată cu cale să atragă atenţia asupra respectării întocmai, pe viitor, a prevederilor Convenţiei, nici o altă încălcare nemaifiind îngăduită. Istoria României va lua însă curînd un alt curs, rezervele acestea rămînînd, ca şi atîtea altele, de domeniul unui trecut tenebros.

Poziţia de împotrivire a Turciei faţă de Unire este ilustrată şi de această dată printr-un fapt cît se poate de semnificativ. Deşi era vorba de acelaşi domnitor, Poarta trimite totuşi două firmane de investitură, cîte unul pentru fiecare ţară, ţinînd să sublinieze şi prin această formalitate existenţa separată a două state diferite. O asemenea atitudine învederează cîtă dreptate avusese Cuza să se teamă de uneltirile diplomaţiei turceşti şi ale celei austriece, aliate împotriva intereselor ţării, şi cît de necesară fusese prudenţa sa.

Deşi recunoaşterea lui ca domn pentru tot timpul vieţii îi dădea un prestigiu pe care predecesorii, numiţi de Poartă pe timp limitat, nu-l aveau — Alexandru Ioan Cuza se considera pe drept a fi ales de popor (şi încă în unanimitatea adunărilor !). De aceea, poate, el nu acordă prea mare importanţă ceremoniei citirii celor două firmane, căutînd s-o reducă la o simplă formalitate. La Bucureşti, ea nu dură decît ceva mai mult de un sfert de oră, desfăşurîndu-se într-un cadru foarte restrîns. În sala aproape goală nu se aflau decît oficialităţile şi consulii străini. Cuvîntul domnitorului fu strict protocolar ; Cuza căută să folosească şi acest prilej pentru afirmarea demnităţii naţionale.

Reprezentantul turc trebuie să fi fost fără îndoială cel puţin mirat că acest supus valah nu găsi de cuviinţă, după cum era pînă atunci obiceiul, să sărute firmanul sultanului. Cuza cunoştea şi el desigur acest umilitor protocol feudal, dar prin purtarea sa voia să arate că nu de la Poartă îi venea puterea, ci de la votul unanim al celor două adunări din ţara sa.

Repetă ceremonia la Iaşi, fără nici un fast, şi chiar fără a-i mai chema încă o dată pe consuli. De altfel, simplitatea

în purtări, fuga de tot ce era pompă în ceremoniile ce însoțeau inevitabil domnia constituiau pentru el o trăsătură caracteristică, spre deosebire de vanitoșii predecesori, obișnuiți a se înconjura în toate prilejurile cu deșartă fală.

CE VOIA CUZA ?...

Se împlinea în curînd anul de la alegerea lui Cuza și bilanțul era departe de a se arăta mulțumitor. Patru guverne se perindaseră în Moldova, iar în Muntenia trei. Instabilitatea miniștrilor era și mai mare. Unii se schimbau de cîteva ori chiar în cursul aceleiași guvernări. Pe la departamentul ieșean al finanțelor, de pildă, trecuseră în acest timp... șapte titulari. Și este cît se poate de semnificativ că tocmai la acest departament, refuzat, cum am văzut, de poetul Gr. Alexandrescu, se produceau cele mai dese schimbări. Criza economică se prelungea. Statul nu găsea nicăieri credit. Vistieria era goală. Lipseau fonduri pînă și pentru hrana armatei. Orice propunere mai îndrăzneață pentru îmbunătățirea situației financiare, dar care atingea cît de cît vechile privilegii, nu primea votul adunărilor și nu putea fi deci aplicată. Din pricina opoziției întîmpinate, Cuza și guvernele sale s-au văzut siliți să ia unele măsuri, absolut necesare bunului mers al statului, nu prin legi votate de deputați, ci prin ordonanțe (decrete) ale domnitorului, date în răstimpul dintre sesiunile adunărilor legislative.

La deschiderea noii sesiuni a Adunărilor, din decembrie 1859, domnitorul găsi momentul potrivit pentru a-și expune public vederile sale cu privire la noile legi și reforme. La București, amplul mesaj domnesc fu citit de Ion Ghica, chemat de astă dată în fruntea guvernului muntean. Nu era de loc un mesaj oarecare, ci avea caracterul unui adevărat program politic : domnitorul înfățișa planurile sale, ideile de care era însuflețit în reorganizarea întregii administrații a statului. Țara avea nevoie de o temeinică așezare, de instituții noi, de o legiferare

potrivită noii orînduiri, progresistă în marginea liberalismului burghez. Tonul hotărît al mesajului, la care I. Ghica colaborase substanţial, era un lucru nou, surprinzător chiar. Cîtă rezonanţă vor fi avut, acum mai bine de un veac, cuvintele : drumuri, poduri, industrie, căi ferate, porturi ş.a. într-o ţară în care toate erau de făcut !

Indicînd proiectele şi principiile menite a împinge ţara înainte, domnul începea cu problema finanţelor. Dorea o echilibrare a cheltuielilor statului, potrivit cu veniturile, întrucît domneau reguli complicate şi nu se ţinea o evidenţă centralizată, apoi instituţii de credit, folosirea judicioasă a împrumutului extern (se duceau încă tratative) pentru a pune „în mişcare toate trebile ţării, care se află în cea mai ticăloasă amorţire". Cerea cheltuieli inteligente şi roditoare, un control aspru, permanent.

Pentru realizarea lucrărilor publice, cu mijloacele băneşti de care dispunea ţara, ar fi trebuit, se aprecia, pe puţin un sfert de veac. Cuza propunea a se face apel la „capitalişti întreprinzători" din alte ţări, care într-un timp mult mai scurt ar realiza căile de comunicaţii atît de trebuincioase, bineînţeles cu beneficiul respectiv pentru ei, cu dobînzi şi „amortizare regulată a sumelor întrebuinţate". Enumerînd avantajele ce ar rezulta din această „combinare", arăta că asemenea lucrări executate de „companii de întreprinzători", vor fi şi o şcoală practică pentru formarea de arhitecţi, ingineri şi constructori de la noi, nemaifiind astfel nevoie de a-i trimite în străinătate, pe mari cheltuieli, ca să-şi capete instrucţie. Să profităm deci de experienţa ce nu ne-a costat nimic — îndemna el — atrăgînd atenţia că, înainte de a gîndi la drumurile de fier, ar fi necesar să se înceapă exploatarea minelor de fier şi de cărbune, „condiţia de viaţă a drumurilor de fier".

Observaţiile aduse sistemului de învăţămînt, şi mai ales propunerile de îmbunătăţire se caracterizează printr-un evident bun-simţ şi poziţie patriotică. Deşi existau de aproape trei decenii, şcolile nu realizaseră „sperările naţiei". Vina era a sistemului însuşi, care căutase să imite alte ţări, pregătind oameni mai mult pentru profesiile liberale. România avea însă nevoi proprii. Instrucţia elementară, răspîndirea luminii „în poporaţia cîmpenească

este neapărată pentru a răspîndi o viaţă nouă în toată ţara". Fiecare locuitor să înveţe să scrie şi să citească. Cerea o facultate de ştiinţă economică şi administrativă, precum şi o alta de ştiinţă agronomică, industrială şi comercială. Dorea ca într-un viitor apropiat un doctor de agronomie să ajungă la aceeaşi considerare şi avantaje materiale precum ar putea ajunge un doctor în litere. Vorbind de iniţiativa particulară în comerţ şi industrie, se pronunţa pentru necesitatea înlăturării oricărui sistem proteguitor, care ar subordona interesele naţiei întregi în folosul cîtorva particulari. Industria fierului, legată de minele de fier şi cărbune, atît de necesară unei ţări agricole, ca şi atelierele de construit şi dres maşini agricole, ar fi trebuit să primească, zicea, încurajarea statului, întrucît ele „cer chiar de la început mari jertfe şi sînt de un interes prea însemnător pentru ţară".

În ceea ce priveşte problema principală a vremii, reforma agrară, Cuza nu ajunsese încă la cristalizarea unui punct de vedere asupra modalităţii de înfăptuire. În cuvîntul său îşi face loc o idilică chemare către marii proprietari de a manifesta „o simţire părintească" faţă de ţărani. Cunoscînd că problema proprietăţii agrare înseamnă „o chestie foarte grea", care preocupă toate spiritele şi „tulbură ideile obştei", înrîurind asupra „tuturor calculelor", el declară solemn că „această chestie trebuie să fie hotărîtă, şi va fi". Dar cînd să arate „cum", apăru clară poziţia sa de clasă ; cerea a se lua în considerare şi interesele marilor proprietari ; „nici o jertfă să nu se ceară de la nimeni fără o dreaptă despăgubire". Şi ca să fie şi mai bine înţeles, în pasajul următor arătă că dacă pînă la promulgarea acestor măsuri, şi în vremea aplicării lor ar îndrăzni cineva a aţîţa ura între proprietari şi ţărani, îl va pedepsi în toată asprimea legilor. Ţăranii erau îndemnaţi să-şi îndeplinească „datoriile", adică să robească mai departe, aşteptînd „în linişte" măsurile ce se vor lua. Nu-i de mirare, deci, că în acei ani Ion Ionescu de la Brad, spirit înaintat al vremii şi luptător dintre cei mai înflăcăraţi pentru emanciparea ţărănimii, ca şi Mircea Mălăeru şi mulţi alţii, care nu voiau să aştepte „în linişte", ci dimpotrivă răspîndeau „seminţe de tulburări", vor fi în repetate rînduri arestaţi.

Dar cel mai mult nu voiau şi nu mai puteau să aştepte în linişte ţăranii înşişi, care nădăjduiseră că acum, după Unire, li se va îmbunătăţi şi lor soarta, aşa cum sta scris în jalba către Adunarea ad-hoc. Doreau, adică, să aibă şi ei „o ţară", să aibă pămînt şi drepturi, să nu mai fie ai nimănui ! Ţăranii aceştia n-aveau nevoie să fie aţîţaţi. Ei continuau să se agite. Iar dacă ar fi trebuit să fie cineva pedepsit pentru aţîţarea de care pomenea mesajul domnesc, apoi aceia erau proprietarii înşişi, şi, ironie, poate chiar cel care citea acum acest mesaj, adică Ion Ghica, proprietar el însuşi, ca şi domnul de altfel. Prin privilegiile lor, prin huzurul dobîndit pe seama clăcaşilor, ei, proprietarii, erau semănători de tulburări, căci ei nu voiau să dea pămîntul din mînă, menţinînd prin asta acea stare de spirit încordată. Inima lor era mai neagră decît pămîntul pe care-l stăpîneau. Nu trecuse decît un deceniu de cînd Nicolae Bălcescu, bun cunoscător al stărilor sociale de la noi, scrisese pe bună şi sfîntă dreptate, scîrbit, că „boierul e boier, el nu e român" ; iar în vremea lui Cuza, boierii nu erau mai puţin boieri.

În încheierea mesajului, Cuza pare puţin încurcat, pierzîndu-se în explicaţii în legătură cu hotărîrea de a dizolva adunările chiar în ziua deschiderii sesiunii lor. După ce le arătă că mandatul primit cu un an în urmă, de a alege pe domn, a luat sfîrşit, şi că acum se cer o mulţime de legi pentru o „lungă şi laborioasă reorganizare", le declară că socoteşte sosit momentul de a cere pentru această treabă mandatari noi. Trecuse vremea îndestulătoare pentru a lua cunoştinţă de adevărata faţă a deputaţilor. Cum prea bine zice Bolintineanu, adunările din Bucureşti şi Iaşi doreau mai mult o schimbare de domnie decît una de constituţie, adică de serioase reforme social-politice.

Alexandru Ioan Cuza îşi arăta acum independenţa faţă de adunările care-l aduseseră în fruntea ambelor ţări. Îndoita sa alegere fusese între timp recunoscută de către puteri, al căror cuvînt atîrna încă greu, fapt care-i consolida situaţia şi în interior. Aşteptase cu legitimă nerăbdare momentul. Iar cînd el veni, în sfîrşit, domnitorul se arătă grăbit să uzeze de prerogativele sale. Era un act de autoritate făcut cu zadarnica speranţă că noile alegeri ar putea da alte rezultate.

Pricini de nemulțumire avea destule, atît împotriva adunărilor care răsturnaseră de cîteva ori, într-un răstimp foarte scurt, guvernele numite de el, și se împotriviseră cînd pe față, cînd mai ocolit la reformele cerute, cît și împotriva Comisiei centrale de la Focșani, care nu găsise altceva mai potrivit pentru activitatea ei de o vară întreagă decît să alcătuiască proiectul unei Constituții preconizînd un principe străin, dar respingînd în schimb propunerea de modificare a așa-zisei legi electorale, prin care aveau dreptul la vot, în ambele țări, mai puțin de patru mii de oameni dintre cele cinci milioane de locuitori.

ALEGERI INUTILE

Cum era și de așteptat, noile alegeri aduseră pe băncile adunărilor cam aceleași persoane, de vreme ce aceste alegeri se efectuaseră pe baza aceleiași legi electorale „de tot restrînse", care excludea cu totul „orice capacitate necăptușită cu avere", cum zice Xenopol, în timp ce grosul populației rămînea lipsit de drepturi. Era un sistem absurd de reprezentare. Listele electorale din Moldova, publicate în Monitorul Oficial, cuprindeau de data aceasta abia vreo 1 300 de nume ; țara propriu-zisă nu participa la viața publică. Adunările nu erau deci ale țării, ci ale clasei avute. De aceea, chiar și cu alți deputați decît cei aleși, nu era de nădăjduit o schimbare serioasă a lucrurilor, care să vindece rănile unui trecut jalnic și dureros și să ridice națiunea română la locul ce i se cuvine, cum spuse Cuza, deschizînd noile adunări, în ultima zi a lui februarie 1860.

Într-adevăr, primăvara aduse, încă o dată, căderea ambelor guverne. Împotriva acestora își dădură mîna, prin votul lor de neîncredere, deputații de dreapta cu cei de stînga. Motive se găsiră ; guvernul de la Iași exercitase, se spunea, presiuni asupra alegătorilor pentru a fi aleși doi dintre miniștrii săi, iar cel de la București era făcut răspunzător pentru că prefectul de Dolj arătase prea mult zel prin arestarea unui candidat conservator

care în timpul alegerilor rostise „vorbe ocărîtoare" la adresa domnitorului.

În politica lui Cuza se produse acum o schimbare. Timp de aproape un an și jumătate își îndreptase atenția spre guverne moderate sau de coaliție. Îi ocolise pe conservatori, dar și pe liberalii radicali, pe primii pentru ideile lor retrograde, pentru că voiau să împiedice cursul progresului, „ținînd țara în vechea sa stare", iar pe ceilalți pentru că vederile lor împingeau țara „într-o cale hazardoasă". Cu atît mai mult se arăta temător de mișcările maselor populare, la al căror sprijin n-a voit niciodată să recurgă. Încercînd să se situeze deasupra lor, Cuza voia să-și cîștige o poziție independentă față de partide. Mergînd mai mult spre elementele ponderate, a căror politică o socotea a fi mai potrivită cu interesele statului, își punea de fapt guvernele în situația de a avea dintr-o dată „doi dușmani în loc de unul", cum se exprima un ziar. Încă din primul an de domnie, el căută să folosească divergențele dintre conservatori și liberali, pentru a încerca să-și formeze un partid propriu, de centru, adică nici alb nici roșu, cum erau numite cele două grupări politice, ci liberal moderat.

N-a izbutit, firește, să împace cele două tendințe, din care pricină guvernele, puterea executivă se aflau într-un necurmat conflict cu puterea legislativă. Aceasta fu cauza prea deselor schimbări de cabinete, precum și a dizolvării adunărilor. Alese pe aceleași baze înguste, noile adunări nu erau însă prea diferite de cele precedente. Pînă la schimbarea a însuși sistemului electoral, cercul acesta vicios își va pune pecetea pe viața politică a țării, producîndu-i lui Cuza multă amărăciune și bătaie de cap.

De această dată, Cuza încredință lui Kogălniceanu formarea guvernului moldovean. Pînă a se decide, făcuse timp de o lună de zile cîteva încercări neizbutite, ceea ce dovedește că poziția sa în fața partidelor nu era dintre cele mai bune. Nici Hurmuzachi și nici Mavrogheni, vicepreședinți ai Adunării, nici Șt. Catargiu și Lascar Cantacuzino, din partidul dreptei, la care se gîndi apoi, nu voiră a alcătui cabinetul, neîntîlnindu-se cu părerile domnitorului. Primii voiau aplicarea Constituției elaborată de

Comisia centrală, care prevedea, cum am văzut, unirea efectivă (fapt socotit pe atunci de Cuza ca primejdios pentru poziția Principatelor în afară), iar ceilalți ar fi dorit ca domnitorul să revină asupra unor părți din programul anunțat în mesajul din decembrie 1859.

În aceste împrejurări făcu el apel la Kogălniceanu, care peste vreo trei ani avea să spună : „Fiind și eu chemat de tron, am zis : atunci cînd toți vor refuza, eu voi primi..." Mergînd pe o cale nouă în alcătuirea guvernului, Kogălniceanu se adresă unor oameni mai puțin cunoscuți, gata însă a se supune voinței sale. Unul, Mihai Jora, îi era chiar cumnat, frate cu soția sa. La finanțe nu se sfii să cheme pe un cunoscut om de afaceri, Evghenie Alcaz, care purta însă gradul de colonel, cum, de altfel, purta însuși Kogălniceanu.

În aceeași lună, Cuza aduse și în Țara Românească un guvern liberal, format de N. Golescu, care se înconjură de oameni făcînd parte din stînga liberală, cum erau C. A. Rosetti, D. și I. Brătianu ș.a. Dar guvernarea lor nu dură mult, întrucît într-o ședință a Adunării doi dintre miniștri atacaseră cu violență unele țări semnatare ale Convenției de la Paris (Austria și Turcia). Veghind cu grijă la păstrarea neutralității, domnitorul ceru demisia cabinetului. Urmă un guvern condus de moldoveanul Manolache Costache Epureanu, progresist moderat, în care intrară însă și cîțiva dintre vechii miniștri. Conduse acum de doi moldoveni, guvernele Principatelor rămaseră de această dată ceva mai mult în fruntea treburilor : Kogălniceanu opt luni, iar Epureanu aproape un an, perioadă lungă pentru acele vremuri.

CĂLĂTORIA LA CONSTANTINOPOL

După ce amînase mai bine de un an această călătorie, în septembrie 1860 Cuza își anunță printr-o proclamație plecarea la Constantinopol, „pentru sprijinirea intereselor României".

În trecut, domnitorii se îndreptau spre orașul de pe malul Bosforului cu inima plină de teamă, pentru că mulți dintre ei nu se mai întorceau niciodată. Cuza nu mergea acolo ca domn supus și plecat, temător pentru viața sa. Ales prin voința poporului, înțelegea să-și păstreze neștirbită demnitatea de suveran. De altfel, prin Costache Negri luase din vreme măsurile necesare în vederea primirii sale de către sultan. Protocolul se alcătuise după lungi tratative, prin sforțările lui Negri, care nu voia să fie lezat prestigiul țării și al domnitorului. Acesta se va bucura de toate onorurile cuvenite unui șef de stat, fiind găzduit în același palat unde fuseseră primiți marele duce Constantin și principele Napoleon. De asemenea, va intra în serai prin poarta cea mare.

Relațiile româno-otomane îmbrăcau, așadar, noi aspecte. Cuza înțelegea să rupă cu obiceiurile trecutului, cînd domnilor celor două țări, ca și altor vasali, li se impuneau să poarte fesul turcesc, cînd se prezentau în audiență sultanilor și să le sărute supuși papucul aurit. Cuza era scutit de acest umilitor ceremonial. Niciodată n-au fost oferite mai multe onoruri „aleșilor românilor", avea să scrie în același an Bolintineanu ; „însă niciodată domnul român nu a arătat mai multă demnitate, fiertate [1] națională și mai puțină grabă de a face această vizită impusă de tractate..."

Adunarea aprobă pentru călătorie suma de un milion. Era, se spune, o sumă mai mică decît aceea luată altădată de domnii ce plecau să se închine Porții, pe care o împărțeau cu dărnicie diverșilor dregători cu influență pe lîngă sultan.

Alexandru Ioan Cuza pleca însoțit de o numeroasă suită, formată din vreo 35 de persoane. Printre civili se aflau Dimitrie Bolintineanu, care trăise aproape zece ani la Constantinopol, unde cunoștea locurile, oamenii și obiceiurile și putea deci să-i fie de mare folos, și Marin Serghiescu-Națională, prieten al domnitorului. Asupra călătoriei, Bolintineanu ne-a lăsat o descriere destul de amănunțită, străbătută de firească mîndrie patriotică.

[1] Mîndrie.

Îl mai însoțeau apoi Ștefan Golescu, președintele Comisiei centrale de la Focșani, generalii N. Golescu și Herescu, pictorul Carol Popp de Szathmary, aghiotanți și alți ofițeri, precum și șase sergenți din gardă, cîte unul din fiecare armă. Din suită mai făcea parte și doctorul Glück, care va deveni apoi agent al emigrației polone pe lîngă domnitor.

Îmbarcarea se făcu la 22 septembrie la Galați. O parte din suită merse mai înainte cu trăsurile pînă la Giurgiu, iar de aici cu vaporul pe Dunăre, pînă la Galați, unde avea să aștepte cîteva zile. Tot cu trăsurile plecă și Cuza cu cealaltă parte din suită. Pe drum, în prima noapte, făcură popas la Broșteni, pe malul Ialomiței, la conacul unuia dintre moșierii Bărăganului, cunoscut lui Cuza. În zori plecară mai departe, străbătînd întinsa cîmpie a Dunării. La Brăila îi întîmpinară unitățile militare din garnizoană. Un pluton de dorobanți însoți apoi trăsura domnească pînă la Galați, unde sosiră pe înserat.

Cuza se putea considera la el acasă. Nu numai pentru că fusese cîrmuitor al ținutului, ci în primul rînd pentru că își avea aici casa părintească [1]. Gălățenii îi ieșiră cu toții în întîmpinare. Oficialitățile îi pregătiseră găzduire în cea mai frumoasă casă a orașului. Dar Cuza refuză politicos onorurile ce i se făceau și despărțindu-se de suită, rămase peste noapte alături de bătrîna sa mamă.

Cei doi colonei turci trimiși de sultan sosiseră în întîmpinarea sa de trei zile. Venise de la Constantinopol și Costache Negri, ca să-l pună încă o dată în curent pe Cuza cu pregătirile pentru primire. A doua zi dimineața, într-o joi, se îmbarcară cu toții pe vaporul francez *Taurus*, tocmit cu 1 300 de galbeni pentru această călătorie.

Înainte de a ajunge la Sulina, unde îi aștepta corveta turcească *Beirut*, guvernatorul turc, însoțit de doi funcționari, se urcă pe vaporul domnesc pentru a-l saluta pe domnitor după regulile protocolului. Cuza, ne informează Bolintineanu, îl primi amabil, dar demn.

În portul Sulina îi aștepta o plăcută surpriză. Cînd se apropiară de corvetă, de pe bordul ei și al altui vas, tot

[1] Fosta casă a lui Cuza, restaurată în acești ani, adăpostește astăzi Muzeul regional de istorie.

turcesc, izbucniră bubuituri de tunuri, iar pe cerul întunecat se aprinseră feeric jerbe de foc strălucitoare. Domnului român i se dădeau încă de aici toate onorurile cuvenite unui suveran. Numai o parte din suită îl însoţi pe puntea corvetei ; călătorind mai departe pe *Taurus*, vas ceva mai greoi, ceilalţi rămaseră numaidecît în urmă, ajungînd ceva mai tîrziu pe malurile Bosforului.

A patra zi, duminică, vasul îşi aruncă ancora : erau la Constantinopol. La debarcader, o gardă otomană dădu onorul ; bubuiră încă o dată tunurile. Fură găzduiţi în fostul palat al lui Reşid Paşa, de pe malul Bosforului, pregătit în acest scop. Cuza se instală la etaj, iar suita la parter. Mai multe caiace turceşti, legate cu frînghii de mal, se aflau la dispoziţia sa şi a însoţitorilor. Cheltuielile ocazionate de masa şi deplasarea domnitorului şi a suitei sale priveau Poarta. În aceeaşi zi, după-amiază, ministrul de externe al guvernului turc, cel dintîi, şi apoi primii secretari ai ambasadelor puterilor europene veniră să-l salute.

Vizita la sultan fusese stabilită pentru a doua zi spre prînz. În uniformă de general, însoţit de oamenii din suita sa „îmbrăcaţi ca pentru nuntă, cu decoraţiuni, cu cravate şi mănuşi albe“ — spune, glumeţ, Bolintineanu — Alexandru Ioan Cuza fu întîmpinat mai întîi de marele vizir, care-l conduse la sultan. Aşteptînd în picioare în mijlocul salonului, Abdul Medjid veni cîţiva paşi spre Cuza. Se interesă de sănătatea sa, arătîndu-şi dorinţa de a-l vedea de mai multe ori în timpul şederii la Constantinopol. Cuza i se adresase în limba franceză, pe care o stăpînea cu uşurinţă. Sultanul cunoştea şi el această limbă, dar îi vorbi prin mijlocirea dragomanului, cum cerea protocolul Porţii. La sfîrşitul audienţei, impresionanta suită fu condusă din nou de marele vizir, de astă dată într-o încăpere a palatului, unde li se serviră băuturi răcoritoare.

Douăsprezece zile dură şederea la Constantinopol. Cuza făcu o vizită şi guvernului otoman, unde fu primit de acelaşi Ali Paşa, marele vizir, un om slăbănog, care se mişca foarte încet, vorbind mai mult în şoaptă. În timpul acestei recepţii, în semn de omagiu adus oaspeţilor, muzica turcească intonă sub ferestre cîntece româneşti.

Într-una din zile, domnitorul şi suita sa fură invitaţi de sultan la un spectacol de gală dat în Serai de o trupă italiană sosită atunci la Constantinopol. Fu instalat în lojă, alături de sultan. Într-o altă zi, sultanul îi decoră cu diferite ordine pe toţi românii veniţi împreună cu Alexandru Ioan Cuza. În afară de un înalt ordin, acestuia îi trimise, printre altele, o sabie de onoare împodobită cu pietre preţioase, precum şi un album cu 50 fotografii ale demnitarilor turci, toate aflate astăzi la Muzeul militar. Bănuind probabil că în ţară li s-ar fi putut reproşa că primiseră decoraţii de la turci, Bolintineanu simţea nevoia să precizeze, în descrierea călătoriei, că ele nu le fuseseră date pentru „servicii aduse turcilor, nici pentru trădări", ci pentru că aşa era obiceiul.

Subliniind demna ţinută a domnitorului român, poetul ne informează că atunci cînd vizirul încercă a aduce în discuţie chestiunea mănăstirilor închinate, Cuza ocoli cu abilitate problema, răspunzînd politicos, dar mereu ferm, că el a venit să facă o vizită sultanului, iar nu să trateze lucruri ce privesc pe miniştrii acestuia şi pe reprezentantul român pe lîngă Poartă. El refuză, de asemenea, să primească vizita călugărilor greci veniţi în aceeaşi problemă, şi nici măcar nu se duse, după vechea datină, să se închine la Patriarhia din Fanar, unde slujeau aceiaşi monahi.

Însoţit de Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza va face o vizită sultanului şi în particular. Va fi invitat, de asemenea, de ambasadori şi miniştri. Mereu plin de tact, prin manierele sale alese, prin francheţea sa, Cuza lăsă peste tot o foarte bună impresie, impunînd respect pentru ţară. Ambasadorul englez pe lîngă Poartă scria la Londra că domnitorul român „este un om care iese din comun, înzestrat cu o inteligenţă care pare a fi în stare să progreseze de pe urma răspunderii şi a experienţei". Asemenea elogii din partea zgîrcitului diplomat trebuie desigur înţelese la superlativ.

Conform tradiţiei, Cuza luase cu el o sumă de galbeni ce urma a fi împărţită oamenilor ce-l serveau. Se pare însă că în ultima vreme începuseră a se schimba moravurile ce domniseră atîta amar de vreme la Constantinopol, şi pe care un Dimitrie Cantemir sau alţi scriitori le-au

consemnat la vremea lor, căci dintre înalţii funcţionari ai Porţii, doar secretarul sultanului, şi încă cu ştirea acestuia, primi un dar de cîteva mii de galbeni. În schimb se împărţiră celorlalţi numeroase obiecte de valoare, printre care ceasuri şi tabacheri. Felurite instituţii de binefacere îi solicitară domnului român ajutoare, iar „damele cele mai frumoase din Pera — zice Bolintineanu — veniră să-i ceară pentru săraci".

Domnitorul şi suita sa se înapoiară în ţară tot prin portul Galaţi, călătorind de data aceasta pe vaporul francez *Balkan.*

ADMONESTAREA MITROPOLITULUI

După întoarcerea de la Constantinopol, Alexandru Ioan Cuza se arătă mai hotărît, mai ferm în acţiunile sale, gata să-şi impună autoritatea.

El ţinea să încredinţeze oficialităţilor din ţară că vizita sa la Constantinopol a avut un deplin succes, iar „acest succes va fi al ţării". „Va atîrna numai de noi, de patriotismul, de prudenţa şi de concordia noastră pentru ca în curînd aspiraţiunile noastre cele mai fierbinţi să se realizeze şi patria noastră să redobîndească în Europa locul ce i se cuvine". La recepţia dată în palatul domnesc de la Iaşi, unde invită toate autorităţile, el găsi prilejul nimerit de a spune şi unele lucruri „tari", înfierînd abuzurile, ilegalităţile, mustrînd cu deosebită asprime pe unii dintre cei de faţă. Le vorbi pe un ton tăios, imputîndu-le că a primit mai multe tînguiri cu privire la neaplicarea legilor de către unele tribunale. Atrăgea energic atenţia ministrului respectiv asupra indisciplinei şi delăsării unor judecători, invitîndu-l să fie fără cruţare faţă de cei care încalcă legalitatea. Mulţi funcţionari trimişi în judecată pentru învinuiri foarte grave nu erau de loc pedepsiţi ; ba veneau şi *cu carte de onorabilitate,* cerînd să fie reprimiţi în slujbe. Cuza declara că nu va mai îngădui această situaţie,

fiind hotărît a exercita el însuşi o strictă priveghere asupra autorităţilor judecătoreşti.

De faţă se afla şi mitropolitul Moldovei, înverşunat duşman al noilor rînduieli, care-şi manifestase nu o dată sentimentele-i ostile. Domnitorul găsi nimerit prilejul de a-l apostrofa într-un mod cu totul neobişnuit pînă atunci. De fapt, cea mai mare parte a cuvîntării se referi la abaterile acestuia, lăsînd impresia că cele spuse mai înainte fuseseră doar o introducere. Mai întîi arătă că mitropolitul îi răstălmăcise întotdeauna cuvintele. De aceea dorea să vorbească acum în faţa tuturor oficialităţilor, pentru ca ţara să cunoască chiar din gura sa cauzele conflictului dintre guvern şi mitropolit. Aprecia că Sofronie Miclescu este rău sfătuit de consilierii săi, care-l conduc pe o cale nepotrivită cu interesele statului. De la un timp, clerul înalt s-a pus în stare de adevărată revoltă, îndemnînd la anarhie. O asemenea stare de lucruri nu putea fi tolerată, chiar şi capepetele cele mai îndărătnice trebuind să se supună legii.

Avea desigur motive temeinice să-i spună toate acestea. Guvernul voise a introduce rînduială în mănăstiri, a controla folosirea unor averi dăruite pentru altceva decît întreţinerea trîndăviei, a ignoranţei şi imoralităţii. Dar mitropolitul, opunîndu-se oricărui amestec al statului, trimisese în mănăstiri „cărţi de afurisenie", predicînd nesupunerea faţă de dispoziţiunile guvernului.

Deşi dovedise de atîtea ori că ţine foarte puţin la ceremoniile şi serbările de paradă, Cuza nu se putea totuşi împăca cu atitudinea mitropolitului ; sub diferite pretexte, acesta, de ziua onomastică a domnitorului, se eschivase doi ani de-a rîndul de la oficierea slujbelor. „Ca simplu individ, zicea Cuza, eu nu cer, n-am trebuinţă de rugăciuni de comandă şi făcute fără voie ; însă ca şeful statului, cerem şi pretindem ca mitropolitul Moldovei să se roage pentru domnul românilor". Era, aşadar, o chestiune de prestigiu, o datorie de cuviinţă naţională peste care nu se putea trece.

Domnitorul se prefăcu apoi a mustra şi pe Kogălniceanu însuşi pentru „molătate şi indulgenţa" faţă de insubordonarea înaltului cler, cerîndu-i să ia energice măsuri pentru ca legea şi autoritatea să fie respectate de toţi fără osebire... „Ţara voieşte a merge înainte ; vom şti a înlătura pe cei ce fac piedică propăşirii obşteşti".

Aluziile vizau desigur și pe alții dintre cei de față. În sînul adunărilor domnea o stare de nemulțumire, uneori chiar de ostilitate, care se răsfrîngea negativ în administrația statului. Pretutindeni își făcea loc arbitrariul, nerespectarea legilor, ambiția personală. Cuza era, firește, mîhnit din această pricină. Cunoștea bine adevărata stare a lucrurilor și voia sincer să-i pună capăt.

Pomenind de răuvoitorii ce nu se pot împăca cu noua rînduială, ca și de fericirea României, expresie des întîlnită în cuvîntările sale și ale lui Kogălniceanu, Cuza încheia (poate nu din întîmplare) referindu-se la „juna armată", pe care o numi puterea și viitorul nației. „Nu voi uita niciodată — spunea adresîndu-se ofițerilor — că țara m-a ales din șirurile voastre ; știu că am fost colonel. Acest rang și uniformă îmi sînt dragi." Era, desigur, o aluzie la forța pe care înțelegea să se sprijine pentru a impune tuturor respectul legilor. Aprecie că a vorbit într-un limbaj „franc și sincer" și hotărî ca *Monitorul* să publice această cuvîntare, pentru a fi obștește cunoscută.

Dar lucrurile nu se oprirră aici. Mitropolitul fu numaidecît suspendat din funcție, dat în judecată și trimis în surghiun la mănăstirea Slatina ; Kogălniceanu nu aștepță deci a fi invitat și a doua oară la măsuri energice.

Conflictul între domn și mitropolit avea, se pare, dedesubturi mai adînci, căci între hîrtiile acestuia se descoperiseră mai multe acte compromițătoare. Dar îndată după căderea guvernului Kogălniceanu, urmașul acestuia determină Adunarea să renunțe la orice urmărire împotriva mitropolitului, pus acum să demisioneze ; i se aprobă chiar și o pensie de 200 de galbeni pe lună.

INCIDENT DIPLOMATIC

Parcă n-ar fi avut și așa destule greutăți, sfîrșitul anului 1860 îi aduse lui Cuza noi necazuri. Se știa că emigrația maghiară organizase în Italia o armată care ar fi trebuit să lupte contra Austriei, avînd sprijinul Franței. Datorită si-

tuației sale geografice, ungurii voiau să folosească Moldova ca bază pentru pregătirile lor militare. Domnitorul se arătă gata de a susține mișcarea revoluționară maghiară, pentru care nutrise simpatii încă din 1848 ; cerea însă garanții clare privind drepturile românilor din Transilvania, unde numele său ajunsese în acea vreme destul de popular ; după unele mărturii Cuza întreținea legături strînse cu patrioții de peste munți.

Încă din anul precedent, între domnitorul român și revoluționarul maghiar Klapka avuseseră loc discuții secrete și intervenise o înțelegere. Acordîndu-le sprijin emigranților unguri în vederea luptei împotriva imperiului austriac, guvernul Sardiniei le dărui cîteva zeci de mii de puști, al căror transport conspirativ (conform unui plan asupra căruia Alecsandri convenise cu Cavour în misiunile sale diplomatice) urma a se face cu vapoare genoveze pînă la Galați. De aici, ele ar fi fost trecute ușor peste Carpați. Dar nu se știe din ce pricină, n-a fost păstrată discreția necesară asupra cuprinsului acelor vapoare, încărcate în plină zi, sub ochii tuturor, astfel încît, cînd ele sosiră în portul dunărean, Cuza și primise protestul oficial al consulului austriac.

Incidentul îi provocă multe neplăceri, tocmai într-un moment cînd urmărea consolidarea Unirii. El nu vru totuși să predea Turciei armele, luînd măsuri să fie debarcate și confiscate, socotite drept marfă de contrabandă. În urma scandalului izbucnit, în dezacord cu alții, urmărind mai presus de orice păstrarea neutralității „ca cel mai bun titlu" ce-l putea avea țara înaintea puterilor garante, „căci atunci nu știu pentru ce alții ar respecta neutralitatea noastră", Cuza consimți în cele din urmă, mai ales sub presiunea Angliei, ca armele să fie îmbarcate pe vase engleze și înapoiate la Genova. Firește, aceasta produse nemulțumiri, atît în Italia cît și în Franța. Cuza însă nu avea cum ieși altfel din încurcătură. Deși inițial fusese de acord cu transportul, în situația nou creată prin desconspirarea încărcăturii, avea datoria, înainte de toate, să ferească țara de pericolul unei ocupații militare străine. Trimis din nou în Apus în misiune diplomatică, V. Alecsandri declara pe bună

dreptate primului ministru italian, Cavour, că „departe de a acuza pe prințul Cuza de reavoință, ar trebui, pentru a fi drepți, să i se mulțumească de a fi dat dovadă de curaj și de tact în această împrejurare".

ALTE ALEGERI INUTILE

Alexandru Ioan Cuza își îndrepta acum eforturile spre desăvîrșirea Unirii în interior, prin contopirea organelor și instituțiilor centrale ale celor două țări. Bucureștii deveneau principala sa reședință. Pe noua pecete a acestui oraș apar acum unite simbolurile celor două steme : vulturul și zimbrul. Domnitorul se arătase de asemenea preocupat de instituirea unei decorații (Alecsandri o și numise „Ordinul jerbei de aur") și de baterea unei monede naționale, întrucît pe atunci aveau circulație la noi numeroase monede străine. Comisia centrală adoptă proiectul *romanatului,* cum urma să fie numită această monedă rămasă, ca și decorația, doar în stare de proiect.

Desfășurarea procesului de desăvîrșire a Unirii, de consolidare a statului național unitar a continuat sub diverse forme. S-a luat, de pildă, măsura de a se renunța ca adresele și corespondența oficială între Iași și București să fie trimise, ca pînă atunci, prin intermediul celor două ministere de externe, ca și cum ar fi fost vorba de state aparte ; pe viitor comunicările aveau să se facă direct. Tot pe această linie, în decembrie 1860, M. Kogălniceanu, deși moldovean, nu manifestă vreun spirit îngust, regionalist, ci propuse domnitorului ca alegerea sa să fie sărbătorită doar la 24 ianuarie, întrucît a se păstra ambele serbări ar fi fost a se consacra un separatism ce trebuia să dispară din legile și deprinderile românilor.

Încă de la începutul anului se unifică vama, a cărei administrație centrală se fixă la București. De altfel, vama între cele două țări fusese suprimată cu mult înainte, în vremea lui Bibescu, cerută de puternice interese de ordin economic. Însăși viața de toate zilele a celor două țări arăta

astfel cît de neviabile erau hotărîrile Convenţiei de la Paris, şi cît de mult se înşelaseră cei ce credeau că asemenea artificiale prevederi ar putea fi respectate de un popor ce-şi afirma cu hotărîre dreptul la unitatea naţională.

Totuşi, principalele piedici dăinuiau. Cuza îşi pierdea o mare parte din timp călătorind (cu mijloacele de atunci !) de la Bucureşti la Iaşi şi de acolo înapoi. Avea încă două guverne şi două adunări, la care se adăuga Comisia de la Focşani, în fond a treia capitală şi a treia adunare. Toate acestea constituiau un sistem foarte complicat de guvernare, implicînd greutăţi enorme. La Focşani, de pildă, tîrg de graniţă, ales tocmai pentru asta reşedinţă a Comisiei centrale, nu se găseau nici măcar destule case pentru găzduirea membrilor ei şi a personalului ajutător, ca să nu mai vorbim că aceştia nu aveau la îndemînă biblioteci de specialitate şi arhive necesare studierii vechilor legi, din care pricină pierdeau multă vreme cu procurarea lor. După cum însuşi greoiul mecanism al alcătuirii şi aprobării diferitelor legi, atît de necesare într-o perioadă de trecere la o nouă orînduire, dădea loc la tărăgăneli supărătoare. La toate acestea se adăuga lipsa drumurilor de fier, mijloacele de comunicaţie înapoiate, primitive chiar.

Uneori, pentru simplificarea lucrurilor, una dintre adunări adopta legea întocmită de cealaltă, şi invers. Ba în această vară, cu prilejul discutării legii Curţii de Casaţie, instituţie comună ambelor ţări, se făcu propunerea ca Adunarea de la Iaşi să fie adusă la Bucureşti, pentru a lucra împreună cu cea de aici. Nu fără asentimentul lui Cuza, Kogălniceanu se opuse, considerînd faptul ca o „lovitură de stat" pentru realizarea căreia ar fi trebuit să aibă mijloacele necesare. „Ocazia trebuie prinsă de păr — spuse el plastic ; dar ocazia aceasta nu are păr ; trebuie să ne silim a face să-i crească părul, ca să avem de unde o apuca".

La redeschiderea Adunării din Moldova, în decembrie 1860, Cuza mărturisea în mesajul său că cea mai mare greutate întîmpinată în cursul anului ce se încheia fusese aceea de a obişnui clasele avute „la un sistem de dări bazat pe egalitate, cînd pînă acuma sistemul era acela al privilegiilor şi al scutirilor". Cît de greu se puteau introduce legiuirile cele noi se văzuse încă o dată în acest an, cînd

guvernul condus de Kogălniceanu puse în aplicare darea asupra proprietății funciare, trecută acum și prin Comisia centrală. Deși se prevedea încasarea lor în cursul acelui an, pînă la sfîrșitul lui octombrie nu se realizase nici măcar două din cele cinci milioane stabilite.

În legătură cu impozitele avură loc chiar și unele tulburări. În vară se votă o nouă lege asupra patentelor. Se înăspreau sarcinile fiscale pentru negustori și meseriași. Cam vreo sută de negustori din Craiova protestară în noiembrie la prefectură, într-un mod se pare violent, pentru că se produseră cîteva arestări. Faptul întărîtă însă și mai mult spiritele. Făcîndu-se încercări de a-i elibera cu forța pe cei închiși, dorobanții folosiră armele. Incidentul se soldă cu opt morți, patrusprezece răniți grav, iar alte zeci de persoane arestate. Un incident similar se produse și la Ploiești, iar în alte orașe avură loc frămîntări care duseră la concentrarea dorobanților. Arătîndu-se foarte afectat de cele petrecute, Cuza le numi întîmplări „nenorocite", puse la cale de uneltitori.

Tulburările acestea deveniră pricina unor noi neînțelegeri între guvernul muntean și Adunare, fapt care-l determină pe domnitor să aprobe dizolvarea Adunării, pe motiv că s-ar fi amestecat în atribuțiile judecătorești. Mai grijuliu ca oricînd, întrucît aștepta confirmarea Unirii și nu voia pesemne să ofere pretexte pentru refuzarea ei, Cuza simți acum nevoia să se justifice față de Poartă pentru actul său, dar Negri, sfetnicul său la Constantinopol, mereu veghind pentru apărarea autonomiei țării, îi atrase atenția că pentru ceea ce intra în atribuțiile domnitorului nu-i necesar a se cere aprecierea altora.

Parcă și mai îndîrjită acum în ambițiile sale (fuseseră aleși cam aceiași deputați), noua Adunare bucureșteană dădu în judecată guvernul, care demisionă în aprilie 1861. Sătul de atîtea schimbări, Cuza însărcină pe conservatorul Barbu Catargiu să formeze noul cabinet, gîndind că acesta va avea astfel asigurată majoritatea în Adunare. Nu trecură însă nici două săptămîni și noii miniștri, intrînd în conflict cu domnitorul, își prezentară și ei demisia. Fapt puțin obișnuit, scrisoarea de demisie era motivată prin aceea că Barbu Catargiu îi ceruse, fără succes, să pună în dezbatere chestiunea agrară și legea electorală. Or, cu un guvern și o

Adunare conservatoare, domnul nu se încumeta a trece la rezolvarea unor probleme de o atît de covîrșitoare importanță. Mai refuzase de asemenea a schimba pe cîțiva prefecți, printre care și al poliției Capitalei, precum și pe membrii numiți de el în Comisia centrală de la Focșani.

De această dată Cuza făcu din nou o schimbare în politica sa. Trecînd de la aripa dreaptă la cea mai de stînga, chemă oameni care luaseră parte activă la Revoluția de la 1848. Guvernul avea acum în frunte pe Ștefan Golescu. Cu treburile externe fu însărcinat poetul Dimitrie Bolintineanu. Chiar a doua zi, Golescu prezentă Adunării programul cabinetului său, care nu fu însă pe placul deputaților. Aceștia discutau, discutau într-una, fără a vota nici măcar bugetul anului în curs, necum celelalte legi, deși pentru asta, încă din martie, li se prelungise sesiunea. P. Orbescu arăta într-o scrisoare că fusese în ajun în cameră, de unde plecase numai după o jumătate de oră, scîrbit de atîtea „prostii și reavoință" din partea dreptei. „Ciocoi s-au opintit și se opintesc a dărîma tot ce am cîștigat în libertăți, și mai ales pe Cuza". Cu aprobarea domnului, guvernul hotărî ca ziua de 11 iunie să fie sărbătorită, cu tot fastul cuvenit, pe dealul Filaretului, loc amintind atît de viu de evenimentele de la 1848.

Circulă cu acest prilej și o petiție semnată de sute de mii de oameni, care cereau reforma legii electorale, în sensul democratizării ei, vizînd în același timp, într-un fel, și reforma agrară. Deputații conservatori se manifestară însă împotriva sărbătoririi Revoluției de la 1848, cît și împotriva acelei petiții, declarîndu-le „mișcări ilegale și incendiare". Astfel că, în urma unui vot de neîncredere, guvernul condus de Ștefan Golescu fu nevoit, conform uzanțelor, să-și dea demisia.

Aflat atunci la Iași și luînd cunoștință de cele petrecute, Cuza îl chemă telegrafic pe Bolintineanu, arătîndu-se foarte mîhnit de hotărîrea guvernului de a se retrage. Poetul se strădui să-i explice că n-a vrut să-l pună într-o situație neplăcută ; o dată blamat, guvernul nu mai putea rămîne la conducerea treburilor țării. „Pusesem în voi, oamenii de la 1848, toate speranțele spre mîntuirea relelor țării", îi declară Cuza cu regret, întrucît ar fi dorit să se folo-

seească din nou de conflictul între cele două puteri în stat, care să-i îngăduie schimbarea regimului constituțional.

După căderea guvernului condus de Șt. Golescu, Alexandru Ioan Cuza avea intenția de a încredința lui C. A. Rosetti formarea noului guvern. Dar influențat, se pare, de marii proprietari, precum și de consulii străini (cel francez, Béclard, se însurase cu o fată a lui Barbu Catargiu și nutrea deci aceeași frică de revoluție ca și conservatorul său socru), domnitorul își schimbă gîndul și chemă pe Dimitrie Ghica, din partidul dreptei, dezamăgind astfel pe radicalii pașoptiști. De altfel, între aceștia și Cuza nu prea au fost bune raporturi. Temîndu-se de radicalismul lor, domnitorul se arăta destul de rezervat față de ei și uneori chiar ostil.

Sînt însă mărturii că nu cu dragă inimă a apelat la serviciile lui Dimitrie Ghica, deși la întrunirea de la hotelul Concordia, din noaptea de 23 ianuarie 1859, acesta făcuse propunerea alegerii sale. Într-o stare de maximă îngrijorare, care arată cîtă dreptate avea Bolintineanu cînd scria că domnitorul român era foarte neliniștit pînă izbutea să formeze guvernul, Cuza telegrafiază lui N. Crețulescu, aflat atunci la Paris, să se întoarcă numaidecît la București : „Am nevoie de dumneata. Un ceas de întîrziere din parte-ți ar avea cele mai grele urmări". Neprimind nici un răspuns, a doua zi telegrafiază din nou, parcă și mai neliniștit : „Te aștept. Pe dumneata se reazemă liniștea și rînduiala în țară. Vino îndată". Aflat însă tocmai atunci în drum spre țară, Crețulescu n-a putut primi nici una din telegrame.[1]

[1] Nicolae Crețulescu era un moderat. Luase parte la Revoluția din 1848. „Compromis" cu acest prilej, a trebuit să se refugieze și el în străinătate. Fiind singurul căruia Bibescu i-a îngăduit să se întoarcă în țară, a ocupat apoi funcții publice înalte.

În patru rînduri, totalizînd aproape jumătate din timpul domniei, Alexandru Ioan Cuza l-a avut pe N. Crețulescu colaborator apropiat, dintre care doi ani președinte al Consiliului de Miniștri. Cuza înțelegea să se sprijine pe asemenea oameni care încercau un compromis între politica trecutului și cea prezentă, dar care nu o dată alunecau pe panta conservatorismului. „Moderațiunea" de care își va bate joc mai tîrziu I. L. Caragiale, cu inegalabila sa vervă satirică, era criticată acum și de Cezar Bolliac, care mergea pînă la a spune că „moderații fac mai mult rău progresului decît chiar retrograzii".

„REVOLUȚIA DE SUS“

Burghezia se dovedea destul de neputincioasă pentru a impune țării un nou drum. Fiecare reformă sau legiuire se dobîndea într-un ritm de melc. Deținînd necontenit majoritatea în cele două adunări, precum și la Focșani, conservatorii urmăreau să tergiverseze cît mai mult lucrurile, să amîne orice reformă serioasă, prelungindu-și astfel privilegiile.

Prea puțin se realizase din ceea ce sperase domnitorul. Numai cîțiva dintre oamenii înaintați ai timpului susțineau înfăptuirea reformei agrare. M. Kogălniceanu, șeful guvernului din Moldova, îi scria în decembrie 1860 : „Credeți-mă, nici cu această cameră, nici cu oricare alta care ar izvorî din sistemul electoral (actual), nu este cu putință de a realiza cuvintele ce ni le-ați adresat : *à l'oeuvre, à l'oeuvre !* [1] Singura mîntuire, singura propășire stă în convocarea unei adunări după legea electorală de la 1857“ (cea care dăduse Adunarea ad-hoc, în care intraseră și cei 15 deputați ai țărănimii).

După cum îi scria lui Negri, Cuza ajunsese la concluzia că „chestiunea rurală cere *cu orice preț* (s.n.) o soluție netedă și rapidă, dacă nu vrem să devie prilejul unor agitații periculoase, și pricina unor mari nenorociri“. Cam în aceeași vreme la Iași, primind biroul Adunării, domnitorul vorbi cu hotărîre despre reforma agrară, chestiunea cea mai importantă la ordinea zilei, apreciind că a sosit timpul ca ea să fie rezolvată cît mai curînd, spre a se liniști spiritele. *„Chestia este foarte gravă și viitorul țării atîrnă de soluția ce i se va da“* (s.n.).

Este de presupus că avea motive foarte întemeiate să facă asemenea afirmații. Ca șef al statului, el cunoștea pare-se destul de bine adevărata stare de lucruri din țară, fiind informat cu regularitate de organele respective. Afară de asta, atîția dintre contemporani mărturisesc obiceiul său de a lua deseori înfățișarea unui om oarecare și de a se strecura prin mulțime pentru a înregistra astfel nemijlocit opinia poporului. Iar Cuza va fi avut desigur

[1] la lucru, la lucru !

de multe ori prilejul să audă cuvinte nu tocmai măgulitoare la adresa ocîrmuirii sale, care întîrzia a trece la acele reforme îndelung așteptate de masele largi, cum era, cu prisosință, cea agrară.

În ianuarie 1861, guvernul moldovean condus de M. Kogălniceanu fu răsturnat. Raportul unei comisii a Adunării ceruse chiar trimiterea lui în judecată. Este semnificativ că numai după cîteva luni și Adunarea de la București va proceda la fel cu Epureanu, șeful guvernului de aici. Dar, cum era de așteptat, în anul următor Curtea de Casație îl achită de orice vină.

Cauzele adevărate ale înlăturării lui Kogălniceanu trebuie căutate în teama de reforme a boierimii conservatoare. Problema agrară, care-l preocupa necontenit pe Cuza, se strecura în rîndurile celor două adunări „ca o stafie și o sperietoare cumplită ce neliniștea pe foștii privilegiați" (Xenopol), care se purtau „cînd mîndri și neînduplecați, cînd domoi și împăciuitori", sperînd că pe o cale sau alta vor putea să amîne rezolvarea ei.

Trei ore în șir durară acuzațiile „strigoilor trecutului" împotriva lui Mihail Kogălniceanu și a guvernului pe care-l condusese timp de opt luni. De cîte n-a fost învinuit! Era numit nici mai mult nici mai puțin decît „comunist", „socialist", „terorist" ș.a., tăgăduindu-i-se orice merit. Luînd cuvîntul în apărare, Kogălniceanu defini discuțiile din sînul Adunării ca pe o luptă între reacție și progres, între Regulamentul Organic și Convenție, căci, însușindu-și unele dintre principiile proclamate de Adunarea ad-hoc în octombrie 1857, Convenția de la Paris, primită cu bucurie de forțele progresiste, a însemnat, prin unele din prevederile ei democratice, „o întreagă revoluție politică, națională și socială", care lovea în multe dintre interesele materiale ale celor privilegiați. Kogălniceanu însuși, pe un ton puțin glumeț, dar cu deplină sinceritate, recunoaște cît i-a fost de greu, chiar lui, care susținuse egalitatea în fața legilor, cînd s-a văzut supus la dări, darămite celor care pînă atunci avuseseră „cel mai frumos privilegiu, acela de a nu plăti nimica!" Cînd văzuse venind la el un subprefect și un comisar de poliție, invitîndu-l să plătească dările pentru șosea, pentru cele două moșii ale sale și pentru cea arendată, pentru fabrica de

postav, pentru casă, adică vreo 350 de galbeni, entuziasmul său pentru cele susținute la 1857 „s-a răcit foarte mult". Cu atît mai vîrtos deci aveau să se simtă „jigniți" boierii; nu numai că ei nu susținuseră niciodată principiul egalității înaintea dărilor și nu plătiseră niciodată nimic, dar se arătaseră adversari neînduplecați ai unor asemenea reforme.

Proprietarii nu voiau să fie puși în nici un fel alături de țărani, scrierea lor pe aceeași listă apărîndu-le unora ca o grozăvie de neiertat. Deprinși a se pune totdeauna deasupra legilor, socoteau că li se aduce o insultă cînd li se pretindea să contribuie și ei la veniturile statului, aceasta fiind, ziceau, doar treaba celor de jos.

Pînă în acea vreme, conform Regulamentului Organic, 50—60 de săteni erau datori să deie un recrut. Cum se petreceau lucrurile? Se adunau sătenii, își puneau ochii pe vreun flăcău mai sărman, îl prindeau noaptea cu arcanul, îl legau fedeleș și îl tîrau la oaste. Cu aprobarea domnitorului, Kogălniceanu îndrăznise a introduce în Moldova o regulă mai umană (de altfel existentă dincoace de Milcov), aceea de a se face recrutare prin „tragere la sorți" (expresie rămasă încă multă vreme, pînă aproape de zilele noastre, chiar după ce legea recrutării s-a schimbat).

Înlocuirea arcanului cu tragerea la sorți poate n-ar fi supărat atîta pe boieri, dacă obligația satisfacerii serviciului militar n-ar fi fost extinsă și asupra lor. Deși, precum s-a văzut mai apoi, aveau încă destule posibilități de a se eschiva de la această obligație, în afară de faptul că, de obicei, fiii claselor avute, avînd o altă instrucție, deveneau ofițeri.

Mai fusese acuzat Kogălniceanu că desființase bătaia. Într-adevăr, chiar din primele zile ale venirii sale în fruntea guvernului, trimisese o circulară către prefecți, invitîndu-i să oprească „cu desăvîrșire bătaia". Departe de a nega intențiile sale, declara că primește cu bucurie, ca pe o glorie, acuzația de a fi ridicat biciul de pe spinarea a milioane de țărani. Cu toată interzicerea, era însă nevoit să constate că din nenorocire în multe locuri bătaia „tot se dă, țăranii tot se bat mereu și voinicește". Acest „mereu și voinicește" sună ca o amară floare de stil pentru prezentarea unei situații revoltătoare. Chiar și slujbașii sta-

tului tremurau în fața atotputerniciei boierești. Cînd ei vrură să-și facă datoria și să execute poruncile guvernului, nu numai că fură luați în rîs, ci și maltratați pe alocuri, ceea ce voia să însemne că obiceiul pămîntului era mai tare decît legea, că el nu putea fi schimbat cu una, cu două. Zvîntat în bătăi cu varga și cu biciul, batjocorit mai abitir ca înainte, țăranul continua să ducă aceeași viață amară. În a sa carte *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, Radu Rosetti recunoștea că, în pofida interzicerii, bătaia continua, căci intrase prea adînc în moravurile țării pentru a putea fi desființată printr-o simplă poruncă pe hîrtie. Ba încă boierii își mai băturâ joc și de circulară. „Cînd se bătea un om, se așăza circulara pe spinarea lui și se poruncea celor ce țineau biciul sau nuielile : „Păziți circulara, măi ! Nu vă atingeți de porunca stăpînirii !"

Cu prilejul apărării sale, Kogălniceanu rosti o caldă pledoarie pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, partea cea mai mare a poporului. Și tocmai această parte era lipsită de orice drept. „Sînt pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, declară oratorul, *sînt pentru împroprietărirea lor*. În îmbunătățirea soartei țăranilor văd tot viitorul țării mele, văd fundarea naționalității române. Cîtă vreme țăranii vor fi sub jug, cît ei vor fi considerați numai ca niște mașine bune de produs grîu și popușoi, pînă cînd ei nu vor fi lipiți către țară prin drituri și avere, pînă cînd, într-un cuvînt, ei nu vor fi *cetățeni*, noi nu avem *nație* !" Realizarea acestei dorințe era obiectul întregii sale activități, căci atîta timp cît țăranul va fi „asuprit, bătut, tratat ca un dobitoc, nelegat către țară prin nimica", nu se poate conta pe el în caz de pericol. „Două mii de boieri nu fac o nație. Acesta este un adevăr pre care nimenea nu-l poate contesta". Căutînd să lege prin același interes sumanul și surtucul, pentru ca sub amîndouă să bată „o singură inimă", vorbise țăranilor, zicea, despre demnitatea de români, despre gloria strămoșească și timpurile lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul „cînd și țăranul simțea că are o patrie și alăturea cu boierul se bătea pentru apărarea ei". Mihail Kogălniceanu vedea în Convenție o întreagă revoluție în existența națională, politică și socială

a țării, *„însă o revoluție de sus, o revoluție de pace, ce împiedică pe acea de jos, revoluția din strade* (s.n.)". De revoluția aceasta din stradă îi era teamă. Ca ministru, se văzuse pus în fața a două revoluții : una de sus și alta de jos. O preferase pe cea de sus.

Ca și Alexandru Ioan Cuza, al cărui prim sfetnic a fost în momentele cele mai importante, Kogălniceanu își da seama, cum singur o spune, că nu numai pentru clasa sa, ci și pentru proprietari, „revoluția de sus" era de preferat celei „de jos". Mai toate măsurile susținute de cei doi la aceasta tindeau, la împiedicarea „revoluției de jos", căci, o dată pornită revoluția, era greu de prevăzut unde se va opri. De altfel, ne-o spune el însuși în mai multe rînduri. De vom căuta bine, zice despre unele măsuri de ordin administrativ, ele sînt „cu totul în favoarea proprietarului". Pentru că și el, Kogălniceanu, este proprietar, și l-ar durea și pe el dacă s-ar vedea despoiat de moșia sa. De aceea „între a vroi îmbunătățirea soartei țăranilor, între a vroi *prin însuși aceasta a siguripsi proprietatea*" (s.n.) și împărțirea moșiilor, vedea o foarte mare deosebire. „Sînt mulți proprietari dintre care sînt și eu unul, care socot *că ora concesiilor a sosit* (s.n.), care cred că este patriotic, că este prudent, că este *folositor chiar pentru proprietar* (s.n.) de a nu amîna necontenit aceste concesii, de a nu lăsa să fim surprinși prin cuvîntul fatal : prea tîrziu !"

O formulare mai clară nici că se putea. După aprecierea sa, România se afla în ajunul unei mari crize. Proprietarii erau îndemnați să privească la alte țări și să învețe din experiența acestora. Mai concret, li se cerea de a avea ei înșiși inițiativa emancipării țăranilor, de a face *concesii,* dînd o *parte* pentru a nu li se smulge *totul.*

Întîlnim aici aceleași idei și chiar aceleași cuvinte ca în mesajele domnești, dovedind o strînsă conlucrare ; aceeași „neadormită grijă" pentru păstrarea ordinei, aceeași străduință pentru a insufla țăranilor încredere în noua ocîrmuire și mai ales în domnitor, a cărui „inimă părintească" avea să se îngrijească de țărani.

Mai dîrji decît înainte, țăranii însă nu se arătau de loc dispuși a mai răbda împilarea și bătaia. Căci prea de multă vreme așteptau să fie și ei egali înaintea legii și să li se

îmbunătățească soarta. De trei ani nici un glas nu se ridicase în favoarea lor. Acum, după ce Unirea se înfăptuise, nemulțumirea le era și mai mare decît în trecut; în ținuturile de jos ale Moldovei domnea foametea; bîntuia din nou molima în vite; lăcustele năvăliseră iară, pîrjolind recolta.

Cînd veni tragerea la sorți, în unele locuri se produse împotrivire, țăranii cerînd să se desființeze mai întîi boierescul. *„De ce să deie țăranii oameni de oaste?* strigau satele. *Deie soldați cei ce au moșii, deie boierii!“* Se produseră chiar încercări serioase de revoltă. Amintindu-și de alte vremuri, țăranii își ridicau „coasele în formă de suliți“. Ba în ținutul Galați, 40 de sate adunate la Cudalbi s-au împotrivit să tragă la sorți, cerînd să li se deie mai întîi pămînt, fapt pentru care, alarmat, a trebuit să meargă la fața locului însuși primul ministru, informînd îndată despre aceasta pe Cuza „și ca domn și ca șef suprem al armatei“.

Alexandru Ioan Cuza îi răspunse că orice se va face să se facă pe răspunderea guvernului, că la întrebuințarea armelor să se recurgă numai „la cea de pe urmă estremitate“ și numai cu încuviințarea primului ministru. Recomanda în același timp să li se vorbească țăranilor insuflîndu-li-se credință în bunele intenții ale domnitorului, ceea ce Kogălniceanu se și grăbi să facă, temîndu-se ca nu cumva împotrivirea să se întindă și mai departe. Intervenția sa directă, ca și referirea la autoritatea lui Cuza, avu efectul scontat. Cele 40 de sate revoltate au tras la sorți fără a fi trebuință de arme. Căci întrebuințarea armelor, recunoștea Kogălniceanu, „ar fi putut potoli o răscoală prin tîrguri, mișcări parțiale, dar nu o răscoală generală“.

Repetata referire la încrederea în domn arată fără îndoială prestigiul dobîndit de Cuza în ochii poporului; se recurgea deci la numele lui din motive bine întemeiate.

Proprietarii ar fi avut, în fond, motive de a-i fi recunoscători lui Kogălniceanu, în loc să-l huiască. Dacă fusese aspru pentru cineva, mărturisea el, apoi fusese cu țăranii. „Nu e un singur proprietar căruia să-i fi atacat

libertatea măcar că sînt mulți care au călcat legea, dară *am călcat libertatea multor țărani pe care i-am și dat în judecată*" (s.n.), deși știa ce se întîmplă cu un țăran trimis în judecată, căruia i se ruinează gospodăria, iar soția și copiii ajung să cerșească pe la ușile altora.

Kogălniceanu rostea atunci un înflăcărat protest împotriva inegalității sociale, împotriva asupririi seculare a țăranilor ; discursul său avea să fie socotit un strălucit model de elocință.

III ÎMPLINIRI

Eu trebuie să fac Unirea, căci sînt dator către naţia care m-a ales şi către istoria faţă de care trebuie să am o responsabilitate.

Unirea este credinţa mea politică; ea este ţinta de mîntuire a naţiunii române, la care părinţii noştri au căutat a ajunge şi la care sper că vom putea ajunge.

ALEXANDRU IOAN CUZA

CONSOLIDAREA UNIRII

Cîtă vreme cele două ţări nu erau încă închegate într-un singur stat, cu o administraţie unică, centralizată, Unirea rămînea realizată numai pe jumătate. Pentru desăvîrşirea ei trebuia revizuită Convenţia de la Paris. Turcia se opunea însă din răsputeri acestei revizuiri. Cu prilejul vizitei sale la Constantinopol, Cuza încercase a obţine o schimbare în atitudinea Porţii, dar nu izbutise. Nu putea însă să se resemneze; dubla sa alegere era legată tocmai de dorinţa împlinirii acestui act. Aşa că, prin C. Negri, trimise un lung memorandum în care încerca să explice cu argumente foarte serioase necesitatea revederii Convenţiei, urmărind astfel să convingă pe sultan şi cancelaria sa de a-şi da consimţămîntul. Ideea principală a acestui important document era aceea a simplificării şi modernizării aparatului de stat, greoi şi complicat, a înlăturării unor piedici stingheritoare dezvoltării celor două ţări. Cerea, de asemenea, introducerea unei noi legi electorale, cea în vigoare, consfinţită prin Convenţie, stabilind nişte norme cu totul înguste, care duceau uneori la situaţii de-a dreptul ridicole. În urmă, însă, el reveni în ceea ce priveşte legea electorală, considerînd-o ca o chestiune internă, şi ceru agenţilor săi a susţine doar cealaltă problemă, a desăvîrşirii Unirii. În esenţă se cerea un singur guvern şi o singură Adunare.

După tărăgăneli specifice administraţiei turceşti, Poarta îşi dădu în sfîrşit acordul pentru convocarea la Constan-

tinopol a unei conferințe. Ministru la externe, Bolintineanu urmărea îndeaproape și cu viu interes desfășurarea acțiunilor întreprinse de C. Negri pe lîngă Poartă și pe lîngă ambasadorii puterilor garante.

Între Cuza și Negri, de-a lungul celor șapte ani de domnie a primului, a avut loc o bogată corespondență, dar parcă niciodată ca în această perioadă legăturile lor n-au fost atît de strînse, străbătute de îngrijorare, de sfaturi, de soluții vădind nu numai dibăcia lor politică, ci și priceperea de a folosi animozitățile și antagonismul de interese dintre puterile garante, în folosul cauzei românești.

Poarta ar fi fost, se pare, dispusă să accepte Unirea, dar cu anumite limite, numai pe timpul vieții lui Cuza. În curent desigur cu intențiile guvernului turc, ambasadorul francez la Constantinopol îl sfătuia pe Negri că e de preferat o unire în aceste condiții, decît de loc. La urma urmei, după părerea lui, restrîngerea pe care Poarta voia s-o impună n-avea nici o importanță. O dată dobîndită, Unirea n-ar mai fi putut fi desfăcută. Trebuia să se dea Porții măcar această mîngîiere, „despre a cărei zădărnicie turcii înșiși sînt mai bine convinși decît noi", remarca subtilul diplomat.

Cuza însă avea motive puternice să protesteze împotriva unei asemenea restricții. Pe un ton mîndru, caracteristic comunicărilor sale, cu care Poarta nu era de loc deprinsă, el arătă mai apoi guvernului otoman că înfățișînd această unire ca o necesitate supărătoare, decurgînd din îndoita sa alegere și ca o concesie excepțională și trecătoare, pregătind chiar în momentul cînd este încuviințată, tot ce trebuie spre a o desființa la sfîrșitul domniei, al cărei termen ar putea fi grăbit de o mînă criminală, se osîndește guvernul român și țara întreagă „la tristul rol de a trăi de azi pe mîine, fără a putea întreprinde ceva definitiv și stătător..."

Turcia voia să trimită un comisar în țară pentru a se încredința, chipurile, că poporul, așa cum afirmaseră Cuza și Negri, dorește cu adevărat Unirea. În fapt nu urmărea decît să tergiverseze lucrurile și să și afirme prin asta autoritatea. La sfatul domnitorului, Negri se opuse acestei măsuri, găsind-o pe drept cuvînt jignitoare. Argumentul hotărîtor îl căută însă în faptul că trimiterea unui aseme-

nea comisăr nu se putea face fără învoirea celorlalte puteri. Abilul diplomat avu totodată grijă să facă aluzie la posibilitatea unor manifestații ostile din partea populației, determinînd pe marele vizir să renunțe la ideea sa. Dar el mai făcu să se înțeleagă un lucru foarte important. Anume că, față de starea tot mai încordată a spiritelor, pentru a feri țara de tulburări ce ar putea merge chiar pînă la o revoluție, domnitorul român va fi nevoit să treacă la proclamarea Unirii, dacă puterile ar mai întîrzia cu răspunsul la propunerile ce li s-au făcut în acest sens. Astfel că, în urma activității desfășurate, C. Negri se considera îndreptățit să-i scrie lui Cuza prin martie 1861 că „zdravenele" sale declarații au avut un bun efect. Am deprins pe toată lumea cu ideea că în cazul cînd Poarta n-ar încuviința Unirea, Înălțimea-voastră ați proclama-o de la sine. Diplomatul român cerea chiar a fi rechemat în cazul nereușitei, într-atît își legase eforturile de realizarea acestui act, din care Cuza însuși își făcuse un crez politic. „Eu trebuie să fac Unirea, îi declara el lui A. Panu, încredințîndu-i formarea guvernului, căci sînt dator către națiia care m-a ales și către istoria față de care trebuie să am o responsabilitate".

Dar Poarta, după obiceiul ei, începu din nou tărăgănarea, astfel că, în primăvară, Cuza se hotărî încă o dată să proclame Unirea, alegînd anume ca dată pentru acest eveniment ziua de naștere a lui Napoleon al III-lea, cu gîndul, desigur, de a-l măguli pe vanitosul împărat, pentru a-i obține sprijinul. Trimis încă odată în misiune, Vasile Alecsandri îi recomandă însă din nou prudență și răbdare ; orice pas pripit nu putea decît să fie dăunător. Tot în această vreme, la Constantinopol, C. Negri primea de la ambasadori asigurări că pînă la urmă Unirea va fi totuși încuviințată, așa că n-avea rost să forțeze lucrurile.

Grijuliul Victor Place îl îndemna pe Cuza să folosească pînă atunci timpul pentru a studia temeinic toate ramurile administrației. „Aduceți aici acel spirit practic, pe care vi-l recunosc într-un grad atît de înalt și încercați să țineți singur în mînă toate firele." Pleda pentru necesitatea unui guvern de durată, fiindcă neregulile tuturor serviciilor au ajuns „la culme", fiecare știind că are a face

cu miniștri trecători, „încît nu e nici ordine, nici continuitate, nici supunere".

În timp ce Cuza, ajutat de cei mai devotați colaboratori ai săi, se străduia să obțină Unirea, conservatorul Lascăr Catargiu, la Iași, ridică din nou chestiunea principelui străin. Și este interesant de remarcat că îndată ce se află știrea la București, tot un Catargiu (Barbu) fu acela care propuse Adunării de aici să trimită deputatului moldovean o adresă de mulțumire pentru isprava sa!

După amînări și tergiversări, unele cauzate de reavoință, altele de evenimente neprevăzute sau chiar de... vacanța de vară, conferința ambasadorilor se deschise în septembrie la Constantinopol, luînd în discuție cererile prezentate de domnitorul român. Acesta îi trimise în ajutor lui Negri pe Dimitrie Bolintineanu, care din iulie nu mai era ministru al externelor. Între timp sultanul Abdul-Medjid murise, luîndu-i locul Abdul-Aziz.

În sfîrșit, cauza Unirii învinse. În consens cu Austria (Franța fiind împotrivă), Turcia limitase însă și de data aceasta încuviințarea, cum o mai făcuse și la confirmarea alegerii, numai pentru timpul vieții lui Cuza, după care ar fi urmat ca Unirea să se desfacă. Cuza nici nu mai anunță însă poporului această condiție, pe care istoria se însărcina a-i dovedi întreg ridicolul. Chiar la deschiderea adunărilor, mesajul domnesc făgăduia solemn că „Unirea va fi așa cum dorim noi". Un ziar al vremii remarca semnificația faptului că firmanul de încuviințare a Unirii era adus în țară nu de C. Negri, ci de secretarul său, care sosi la Galați spre sfîrșitul lunii noiembrie. Aflat atunci la Iași, Cuza luă parte la deschiderea celei de pe urmă sesiuni a Adunării moldovene. Era din nou stăpînit, s-a spus, de o mare tulburare; îi tremura mîna în care-și ținea manuscrisul cuvîntării. Glasul său egal răsună într-o sală cufundată în tăcere. Deputații îl primiră cu răceală, îngrijorați; Iașul înceta de la acea dată de a mai fi capitală; unii dintre cei de față aveau în vedere interesele lor personale, ca și pe cele de clasă; ca proprietari de moșii, pe care le puneau mai presus de cauza națională, ei știau că va veni rîndul și problemei agrare. Realizarea Unirii îndepărta putința răsturnării lui Cuza, la care nu încetaseră a visa.

Într-o stare de spirit nu prea bună, Cuza se retrase apoi pentru cîteva zile la țară ; limitarea încuviințării crea un motiv în plus de instabilitate politică, lăsînd deschisă posibilitatea manifestării unor ambiții din partea celor care (și erau atîția !) se considerau îndreptățiți a aspira la tron. Proclamarea în care anunța cu mîndrie poporului că Unirea este îndeplinită și naționalitatea română întemeiată, se încheia însă cu urarea înflăcărată : „Să trăiască România !"

Dobîndirea Unirii sporise mult prestigiul domnitorului. Un călător străin care ne-a vizitat în acea toamnă țara scria că Alexandru Ioan Cuza „are negreșit cîteva adevărate calități — multă subtilitate, un intelect strălucit și uneori seducător, o reală probitate..." Îl credea „cu siguranță superior celor mai mulți oameni politici" din țară. Foarte puțini dintre adversarii săi „ar putea ține frînele domniei în mîini mai dibace și mai cuminți".

Proclamarea Unirii fu însoțită la București de mari manifestații de bucurie. Muzica militară cîntă pe străzi. Încă o dată *Hora Unirii* încălzi inimile mulțimilor. Sunară clopotele tuturor bisericilor, iar casele fură luminate a sărbătoare. Adunarea îi trimitea domnului o adresă de răspuns la proclamația sa, care se încheia patetic cu omagii de recunoștință și devotament și urarea „să vă înzilească Dumnezeu pe acest tron care nu va mai putea fi zdrobit decît cu viața a cinci milioane de români". Pînă și șeful conservatorilor, Barbu Catargiu, fu nevoit acum să ureze pentru Cuza, „care singur, prin a sa stăruință, ne-a dat această zi strălucită". Aflat la Iași, domnitorul a cerut să i se comunice discursul acestuia prin telegraf.

În fine, Cuza pleacă spre București, pentru a proclama solemn Unirea. De-a lungul drumului, și mai ales la Buzău și Ploiești, țăranii îl întîmpinară pretutindeni cu aclamații de simpatie, deși guvernul, format acum din conservatori, a încercat să stăvilească entuziasmul maselor ; la Buzău, de pildă, poliția a închis barierele orașului, oprind pe săteni din drum. Ajungînd spre seară în București, domnul fu primit doar de oficialități și de armată ; guvernul luase și aici măsuri de a împiedica orice manifestație.

În această lună se produseră în țară numeroase incidente. Țăranii din diferite județe se agitară din nou, cu mai multă hotărîre. Unificarea administrativă le sporise nădejdea că vor primi în sfîrșit și multrîvnitul pămînt. Îndelungata lor așteptare ajunsese la limită ; avu loc acum cea mai însemnată mișcare țărănească din timpul domniei lui Cuza. Din numeroase sate, grupuri de țărani revoltați se îndreptau spre București, căutînd să se înarmeze. La Fierbinți, răsculații arestară pe un procuror venit din București să ancheteze. Pesemne că magistratul avu o purtare nu prea cuviincioasă față de săteni, fiindcă aceștia îl și maltratară, iar pe însoțitorii săi, făcuți prizonieri, îi tîrîră după ei, ca un fel de ostatici.

Îndeosebi în zilele de 22 și 23 ianuarie, zeci de sate fură cuprinse de o mare agitație. Auzind că se proclamase Unirea, credeau că a sosit momentul să li se facă dreptate. Căpetenia lor era Mircea Mălăeru, fost deputat în Adunarea ad-hoc din 1857, și deci om cu experiență și oarecare suprafață politică. Cu trei ani în urmă, în ianuarie 1859, avusese, de asemenea, un rol important în conducerea manifestațiilor populare care impuseseră alegerea lui Cuza la București.

Subprefectul Alexandru Notara, de la Mostiștea, este lovit de țărani pentru că încercase a li se opune (voia să-l aresteze pe Mălăeru). Lăsat iscoadă de stăpînul său fugit, vizitiul subprefectului este bătut atît de crunt încît moare peste cîteva zile la spitalul Colțea.

Șeful guvernului se prezentă alarmat la Cuza, arătîndu-i raportul prefectului de Ilfov ; îi cerea a fi trimise trupe împotriva țăranilor insurgenți. Ca și altă dată, om al „ordinii", domnitorul consimte, lăsînd guvernului întreaga răspundere. Iar acesta trimite armata pentru a-i întoarce din drum pe săteni și a înăbuși răscoala. Comandantul acestei „expediții militare" primise severe instrucțiuni ca după trei somații legiuite, dacă locuitorii nu vor voi să dea pe mîna administratorului pe uneltitorii tulburării și nu vor voi a se împrăștia, să fie respinși prin șarje de cavalerie sau cu baioneta. Prin toate mijloacele, inclusiv focul, trebuie a se „tăia drumul răzvrătitorilor spre Capitală".

Scoaterea trupelor împotriva lor împrăștie pe unii dintre țărani, dar alții nu șovăiră de a-și continua drumul, ajungînd pînă la Afumați. Noaptea însă se fac aici numeroase arestări. Chiar cifrele oficiale vorbeau de 235 de persoane. Se confiscară pistoale, sulițe, săbii, topoare, ciomege. În urma schingiuirilor, unii dintre cei închiși la mănăstirile Plumbuita și Văcărești au murit. S-a spus apoi, ca o acuzare împotriva guvernului, că au fost îngropați pe furiș în bălegar ca să nu se afle cum au fost uciși. Guvernul conservator considera situația atît de gravă, încît împiedică orice discuție asupra sîngeroaselor evenimente.

Aniversarea de la 24 ianuarie, ziua îndoitei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, căpătă anul acesta un caracter cu totul solemn : cele două adunări fuseseră convocate într-o ședință comună, la București, devenit acum singura capitală a țării. Deschizînd sesiunea Adunării unice a Principatelor acum într-adevăr Unite (încă nu se spunea oficial România, deși termenul era folosit curent chiar și de domn în proclamațiile sale), Cuza cerea deputaților abnegație pentru consolidarea acestui important act, uitarea dezbinărilor din trecut ; Unirea avea să îngăduie a da țării organizarea așteptată de atîta timp. „Guvernul meu, declara, este însărcinat a vă depune actul (nu-i spunea firman !) prin care s-au statornicit modificările la Convenția de la Paris. Eu însă, credincios misiunii ce mi-ați dat și cunoscînd dorința statornică a românilor de a rămîne uniți, *am proclamat înaintea d-voastră cît și înaintea țării Unirea definitivă a Principatelor* (s.n.). V-am zis că ea va fi precum România o va dori și simți."

În proclamația domnească, Al. I. Cuza nu pomenise nimic de vreo limitare a acestei Uniri. N-o făcu nici în declarația în fața adunărilor, învederînd că domnitorul nu se arăta dispus a lua în seamă firmanul, căruia de altfel nici nu-i zicea pe nume. Pe această linie, în invitația ce se făcu a doua zi consulilor, de a veni să-l felicite, nici măcar nu se pomenea de rolul puterilor în realizarea acestui act. Chițibușarii diplomați se sesizară, unii indispuși pînă și de cuvintele că „naționalitatea română este întemeiată" ;

abia după ce se modifică textul invitației, consulii se arătară și ei la palat.

După citirea mesajului, domnitorul nu mai plecă spre palat cu trăsura, ca altă dată, ci coborî pe jos dealul Mitropoliei, trecînd prin mijlocul a mii de oameni, unii veniți din sate, care-l salutară cu entuziaste aclamații, cîntînd *Hora lui Cuza,* după versurile lui Alecsandri :

„Frunză verde pom rodit,
De cînd Cuza s-a domnit,
Pîinele s-au mai dospit,
Ocele s-au mai mărit.
Cuza Vodă să trăiască
Oștile să le mărească,
Pe ciocoi să-i umilească,
Țară mîndră să-și croiască,
Pe clăcași să-i dezrobească,
Cu moșii să-i dăruiască".

Aceeași mulțime primi însă cu ostilitate pe membrii guvernului Catargiu, adus doar de cîteva zile la putere, strigînd la apariția lor : „jos fanarioții", „jos ciocoii". Masele erau convinse de bunele intenții ale domnitorului, și-i urau pe boierii care le oprimau. Tocmai atunci un ziar scria că Adunarea nu reprezintă decît cinci mii de mari proprietari și că deci n-are dreptul a vorbi în numele a cinci milioane de români, iar altul cerea o nouă lege electorală. Dar în loc de asta fu votată curînd o lege a presei, cu noi restricții, încît *Românul,* publicînd dezbaterile, apăru în doliu, iar altă foaie, *Reforma,* condusă de Valentineanu, apăru cu pagina albă, pe care scria dramatic : „România e lovită de moarte ; ne-am întors înapoi pe timpul domnului Tudor. Fanarioții sînt la putere. Eu îmi sfărîm pana astăzi".

În lunile următoare, Adunarea votează o serie de legi privind centralizarea și unificarea diverselor servicii ale statului. Prin martie, cînd Kogălniceanu (deputat mereu activ) propune ca țara să se numească oficial „România", în loc de „Principatele Unite", guvernul conservator nu-și însușește propunerea ; pusă la vot, deputații o resping.

La 1 mai intră în vigoare un nou tarif poștal, valabil pe întreg cuprinsul României. Pentru a simboliza unificarea realizată de curînd, au fost emise cu acest prilej noi mărci poștale, de asemenea valabile pentru ambele țări. Primele mărci poștale românești, emise în 1858, aveau imprimate pe ele capul de bour, semnul heraldic al Moldovei. Noile mărci, din emisiunea numită de filateliști „Principatele Unite", întruneau ambele atribute heraldice: vulturul și capul de bour, iar legenda nu mai apare acum scrisă în caractere cirilice, ca la vechea emisiune, ci în caractere latine, fiind luată cu doi ani în urmă măsura introducerii obligatorii a alfabetului latin. Unificarea celor două servicii de poștă înlătura astfel încă o barieră între Moldova și Țara Românească, acum unite pentru totdeauna.

Trecerea la o nouă orînduire, stabilirea unei noi legislații, crearea aparatului de stat unic și concentrarea administrației la București constituiau tot atîtea probleme complicate, necesitînd o politică abilă, care să nu jignească unele susceptibilități regionale. Entuziasmul general manifestat în țară nu avea să potolească patimile; uneltirile reacțiunii conservatoare continuau.

Stabilirea capitalei țării la București produse nemulțumiri în rîndurile păturilor avute, comerciale, din Iași, care-și vedeau atinse afacerile. Prin mutarea Adunării, a guvernului și a tuturor autorităților centrale, precum și a unui număr însemnat de funcționari, se producea o micșorare însemnată a comerțului, se reduceau posibilitățile de cîștig a numeroase categorii de orășeni, scădea prețul imobilelor. Actul pentru care manifestaseră altădată cu atîta entuziasm, lovea acum în interesele lor materiale. Nemulțumirea le era speculată în fel și chip de separatiști, încît pe ulițele orașului avură loc manifestări ostile regimului.

Situația creată preocupa serios pe Alexandru Ioan Cuza, care găsi prilej să declare că cunoaște și are în vedere „jertfa impusă vechii capitale a Moldovei, prin centralizarea serviciilor publice în București"; făgăduia că nu va cruța nimic spre a ridica, precum merită, orașul care a fost „leagănul Unirii".

Proces firesc, petrecut mai înainte în toate țările ajunse la unitate națională, centralizarea puterii impunea desigur și anumite sacrificii. Dacă teoretic Unirea se arăta la început sub o formă sublimă, acum cînd ea îmbrăca și forme concrete, mai puțin plăcute unora, entuziasmul de altădată se mai răci. Kogălniceanu sesizase cu justețe fenomenul, cînd arătase că dacă principiul se proclamă cu entuziasm, rareori el se păstrează cînd trebuie pus în aplicare : „atunci glasul interesului material stinge glasul entuziasmului".

UN GLAS ÎN PUSTIU

Cuza avea acum o singură Adunare și un singur guvern. Comisia de la Focșani nu mai exista. Mecanismul legislativ și administrativ se simplifica astfel într-o măsură considerabilă. Numai că rămînea în picioare dificultatea de care se izbise de la început : din cei aproape cinci milioane de locuitori, cîți număra țara pe atunci, abia vreo patru mii aveau drepturi politice. Iar aceștia erau, în primul rînd, marii proprietari de moșii. Îmbunătățirea soartei țăranului, la care Cuza nu încetase a se gîndi, nu se putea face deci cu o lege electorală care trimitea în Adunare tocmai pe dușmanii reformei agrare.

Domnitorul încercase o schimbare în politica sa internă, încredințînd unui conservator sarcina formării guvernului unic al țării, urmărind să-și asigure liniștea din partea adunărilor reunite. În fruntea noului cabinet se afla Barbu Catargiu. Astfel, conservatorii erau acum puternici nu numai în Adunare, ci și în guvern. Nu se putea crede însă că Alexandru Ioan Cuza ar fi așteptat vreo realizare din partea lor ; îi cunoștea prea bine pentru a se încrede în ei ; cei trei ani de domnie îi dezvăluiseră adevărata lor față.

Spre sfîrșitul lunii mai, cînd se apropia și încheierea sesiunii, veni rîndul chestiunii principale, în jurul căreia se învîrteau toate celelalte : problema agrară. Conservatorii reînviară același proiect profund nedrept, pregătit în

vara lui 1860 de Comisia de la Focşani, pe care însă Cuza nu acceptase să-l ia atunci în considerare. Avură loc lungi şedinţe. În două discursuri rămase celebre, Kogălniceanu combătu vehement proiectul de lege care anula în fond toate drepturile ţăranilor. Pînă atunci aceştia nu erau numai stăpînii braţelor lor, ci aveau şi un drept statornicit prin pravile şi tradiţie asupra pămîntului muncit de veacuri. Cu sinceritate şi patetism, cu apeluri repetate la umanitate şi patriotism, implorîndu-i pe deputaţi să nu drămuiască brazda de pămînt trebuitoare hranei ţăranilor, Kogălniceanu luă apărarea clăcaşilor.

Pe băncile Adunării se aflau însă în majoritate tocmai acei ce deţineau pămînturile. Limba lui Kogălniceanu nu era şi a lor. În zadar le ţinea el asemenea predici. I-ar fi trebuit alte arme, nu aceea a cuvîntului, care, deşi înflăcărat, răsuna în pustiu ; stăpînii de moşii, bogaţii, nu dau de bunăvoie, ci numai ceea ce li se smulge prin forţă. E o înţelepciune veche de cînd lumea, de cînd sînt asupriţi şi asupritori.

Discuţiile se prelungiră. Se încinse un duel oratoric intrat în analele elocinţei. Cinci ore în şir, trei prinţi şi trei miniştri s-au luptat cu Kogălniceanu, acuzîndu-l de jefuirea proprietarilor, însoţindu-i numele de fel de fel de epitete, printre care şi acela de „socialist", care constituia şi pe atunci o adevărată sperietoare pentru clasele avute. Luă cuvîntul şi Barbu Catargiu, şeful conservatorilor, socotit drept unul dintre oratorii de frunte ai vremii, care numi discursul lui Kogălniceanu drept o himeră ciudată. În aplauzele majorităţii, îl învinui şi-l stigmatiză în fel şi chip, ridicîndu-se împotriva împroprietăririi, numind poporul, cu dispreţ şi ostilitate, *pleavă* şi *gunoi*.

ULTIMUL DISCURS

Peste cîteva zile, la 8 iunie, se petrecu însă un fapt neaşteptat. În acea zi Adunarea discută propunerea foştilor paşoptişti de a se sărbători evenimentele de la 1848. Mai

violent ca oricînd, temător de orice manifestare populară, Barbu Catargiu se arătă categoric împotriva aniversării. În trandafirii buchetelor cu care masele voiau să sărbătorească ziua de 11 iunie (cînd pe dealul Filaretului se citise Constituţia pe care Bibescu a fost silit să jure), primul ministru vedea topoarele şi ciomegele ţăranilor porniţi spre Bucureşti la începutul anului. „Voi prefera a fi zdrobit, îşi încheia el discursul, decît a îngădui slăbirea liniştei ; voi prefera moartea, înainte de a călca sau a lăsa să se calce vreuna din instituţiile ţării".

Aceasta avea să fie şi cea de pe urmă a sa cuvîntare ; moartea îl aştepta la uşă. Numai peste cîteva ore, pe cînd ieşea de la şedinţa Adunării, plecînd în aceeaşi trăsură cu colonelul Nicolae Bibescu, prefectul poliţiei Capitalei, o mînă rămasă necunoscută, dar care exprima fără îndoială mînia poporului, trase cu pistolul, bine ochit, asupra primului ministru. Cel mai primejdios potrivnic al mişcării revoluţionare, cum l-a numit Xenopol, îşi încheia astfel cariera politică, iar discursul său din acea zi, în care, presimţind parcă ce-l aşteaptă, spusese că preferă moartea, avea să rămînă şi ultimul.

Se făcură numaidecît arestări masive. Dar cercetările nu duseră la nici un rezultat. Se trăsese de foarte aproape şi n-au lipsit bănuielile că B. Catargiu ar fi fost suprimat chiar de prefectul poliţiei, aflat în aceeaşi trăsură cu victima. I s-a şi zis apoi Bibescu-Pistol. Ba mai tîrziu se făcură în Cameră unele insinuări cu privire la amestecul lui Cuza, opoziţia lansînd părerea că uciderea n-ar fi fost înfăptuită fără ştirea acestuia. Oricum, asasinatul a rămas învăluit în mister, ţesîndu-se în jurul lui felurite legende.

Alexandru Ioan Cuza ar fi rămas, se spune, foarte afectat de acest atentat, gîndindu-se adesea, în anii următori, la ucigaşul încă nepedepsit, asupra căruia aducea cînd şi cînd vorba, îngîndurat ; se temea pesemne că l-ar putea aştepta şi pe el aceeaşi soartă ?

Chiar în ziua de 11 iunie, ca o batjocură la aniversarea evenimentelor petrecute cu 14 ani în urmă, Adunarea aprobă cu majoritate o lege agrară cu totul nedreaptă rămasă apoi literă moartă, căci înşişi miniştrii conservatori, dîndu-şi seama că n-au şanse, nu se grăbiră a o

supune sancțiunii domnitorului, care de altfel, în mesajul de închidere a sesiunii, dat în curînd, arăta limpede că n-avea de gînd să aprobe o asemenea lege.

Noul guvern se formă de astă dată sub președinția lui N. Crețulescu. Chemîndu-l, Cuza îi mărturisea că are nevoie de sprijinul oamenilor sinceri și devotați țării, deoarece „a venit timpul ca principiile despre care adesea am vorbit împreună să-și găsească în sfîrșit o serioasă aplicare".

AFIRMĂRI PE PLAN EXTERN

Încă de la începutul domniei, Alexandru Ioan Cuza a urmărit a cîștiga alianța Serbiei, socotind-o de folos într-o viitoare luptă comună pentru scuturarea jugului turcesc. Un om al său merse aici cu însărcinări speciale.

În 1862, în urma unei înțelegeri secrete, domnitorul aprobă și ajută să treacă prin țară, din Rusia spre Serbia, un transport de arme. Lungul convoi de vreo cinci sute de căruțe atrage însă atenția, alarmînd unele puteri, ca Austria și Anglia. Consulii Austriei și Angliei se prezentară la palat, cam iritați, unde cerură domnului lămuriri. Mereu demn, ferm și înțelept om de stat, Al. I. Cuza nu se lăsă intimidat. Aveau să primească răspuns, le spuse, prin ministrul său de externe. Neobișnuiți să fie tratați pe un asemenea ton, consulii se arătară de data aceasta și mai furioși. Numai după cîteva ceasuri, ei trimit domnitorului o notă colectivă — în fapt un ultimatum — prin care îi cer să oprească în 24 de ore transportul de arme. Dar Cuza le răspunde acum că agentul său pe lîngă Poartă a primit instrucțiuni de a trata problema cu ambasadorii puterilor la Constantinopol, iar pînă atunci consulii... să aștepte.

Îngrijorată, Poarta trimite o notă neprotocolară prin Omer Pașa, reprezentantul său în Comisia Europeană a Dunării. Dar Cuza, rămînînd mereu demn, îi răspunde acestuia prin Negri, aflat atunci la Galați, că scrisoarea

lui este redactată „sub o formă pe care nu vreu s-o accept". Totodată, domnitorul luă măsuri precise și îndrăzneţe pentru apărarea trecerii armelor peste Dunăre, la nevoie chiar prin luptă, fapt care a constituit un succes al politicii sale, sporindu-i prestigiul nu numai în ţară.

Dacă preda armele Turciei, cum i se ceruse, Cuza spunea că avea să fie lovit cu pietre pe străzi. O asemenea pretenţie constituia o încălcare a autonomiei ţării, iar el mai degrabă ar fi abdicat, decît să facă una ca asta.

În timp ce cancelariile discutau cu aprindere chestiunea, făcînd presiuni diplomatice, spre sfîrșitul anului 1862 armele și fuseseră trecute în Serbia, sub ocrotirea oștirii române, care primise ordine precise în acest sens. Pînă la urmă, probabil și pentru că faptul fusese consumat și le-ar fi creat noi complicaţii, puterile renunţară la anchetă. În urma marelui serviciu adus Serbiei, relaţiile dintre cele două ţări intrară într-o nouă fază, de bună colaborare.

În această vreme, Al. I. Cuza aprobă înfiinţarea reciprocă de agenţii diplomatice la București și la Belgrad. Tînărul stat român avea astfel cea de-a treia agenţie a sa (după cea de la Constantinopol și Paris). Agentul român în Serbia nu-i văzut însă bine de Austria, al cărui ambasador pe lîngă Poartă găsea de cuviinţă a se plînge guvernului său că s-ar urmări crearea unei confederaţii dunărene împotriva Turciei. I se părea că Principatele se poartă ca un stat independent și nu ca unul vasal, fapt de care nu era de loc mulţumit.

Intenţionînd să cumpere armament din Serbia, Cuza trimite acolo un ofiţer superior de artilerie, cu misiunea specială de a studia turnătoriile de tunuri. În toamnă, doi ofiţeri sîrbi participă la manevrele oștirii române, aducîndu-i cu acest prilej în dar lui Cuza, din partea regelui sîrb, o pușcă specială fabricată în Serbia. Peste doi ani, cînd ţara noastră dispunea ea însăși de un arsenal militar, domnitorul român întoarce darul primit ; prin același ofiţer, acum colonel și director al acestui așezămînt de tehnică militară, îi oferă principelui sîrb primele arme fabricate la București. Asemenea relaţii prietenești, cu totul normale între state vecine, determină însă pe marele vizir

să se plîngă agentului... englez că între cele două țări s-ar fi stabilit o înțelegere militară.

Datorită atitudinii sale demne față de Poartă, Cuza ajunsese a se bucura de simpatia țărilor asuprite de Turcia, devenind foarte popular în sud-estul Europei. Contribuise la această simpatie și purtarea lui față de supușii străini, aflați în număr mare nu numai la noi. Agentul român la Belgrad scria că principele Serbiei și-ar fi exprimat admirația față de „înțelepciunea de om de stat" dovedită de domnitorul român, ca și de curajul său deoseori manifestat.

Alexandru Ioan Cuza a arătat tot timpul simpatie refugiaților polonezi, care își aveau în România un centru important. Cînd, în ianuarie 1863, avură loc în Polonia evenimente revoluționare, răsculații au găsit la noi bună primire. Din caseta sa particulară, printr-un om de încredere, Cuza le-a împărțit ajutoare. Cei bolnavi au fost primiți în spitalele statului, iar presa a venit în ajutorul lor prin subscripții. Pînă la urmă au fost ajutați și oficial, din fondurile secrete ale guvernului. Prin doctorul Glück, medicul său, Cuza stabilise legături permanente cu conducerea revoluționarilor polonezi.

In vara lui 1863 se petrecu un incident la Costangalia, pe care opoziția îl folosi împotriva domnitorului. Peste 250 de polonezi (dar și de altă naționalitate) înarmați, venind din Turcia, au debarcat pe teritoriul român și, sub comanda unui colonel, au încercat să treacă prin Moldova. Veghind necontenit la neutralitatea țării, Cuza s-a văzut nevoit să împiedice o asemenea acțiune, care ar fi putut duce la un conflict. Dar polonezii nu se lăsară dezarmați. În cele din urmă, însă, au fost siliți să se predea, după care li s-a îngăduit să treacă în țara lor, fiind tratați, din ordinul domnitorului, cu multă grijă ; populația le-a arătat tot drumul o caldă prețuire. „Am cea mai mare simpatie pentru cauza voastră", declara Cuza unui reprezentant al polonezilor, făgăduindu-i să „închidă ochii" la trecerea unor grupuri mici de oameni și chiar de armament, în cantități modeste, care să nu stîrnească vîlvă și să nu compromită neutralitatea statului român.

„MONSTRUOASA COALIȚIE"

Convocată cu o lună mai devreme, în sesiune extraordinară, ca să voteze din timp întîiul buget unic, Adunarea se arătă de la început ostilă guvernului condus de N. Creţulescu. Nu lipsiră, de asemenea, nici atacurile făţiş agresive la adresa domnitorului. „Bibesciștii urzesc lucruri urîte, scria Orbescu unui prieten. Mi-e teamă de vreo mișelie."

Guvernul prezentă Adunării numeroase proiecte de legi pentru consolidarea administrativă a Unirii. Atît de urgentă era nevoia de a se da ţării o organizare, încît șeful guvernului recomandă ca, după ce vor fi văzute de o comisie de deputaţi, o serie de legi să fie adoptate „în bloc" și puse în lucrare, urmînd ca să fie supuse una cîte una discuţiei și aprobării Adunării, cu modificările pe care experienţa vieţii le va arăta ca trebuincioase. S-ar părea că o propunere mai conformă cu nevoile momentului respectiv nici că se putea face. Dar Adunarea nici nu voi să audă de așa ceva.

În anii precedenţi, bugetele nu fuseseră uneori votate nici pînă în vară. Cuza crezuse că de data aceasta va pune capăt unei situaţii anormale a finanţelor. Dar, ca și altădată, se înșelase. De patru luni se duceau interminabile discuţii, în timp ce pe birourile Adunării așteptau, încă din sesiunile trecute, numeroase proiecte de legi. La începutul lui martie 1863, sesiunea se închise fără a se fi realizat vreun progres în rezolvarea marilor și acutelor probleme ce stăteau în faţa poporului român.

Este epoca în care se forma în România o cîrdășie între moșierime și burghezie, cu nefaste urmări politico-sociale. Unirea aceasta a conservatorilor și liberalilor, adică a extremelor, părea cu totul nefirească. Partidul burgheziei, ţinut departe de putere, se afla pe aceleași poziţii cu conservatorii; după cum observă un istoric, I. Brătianu ajunsese în 1863 a vorbi asemenea lui Barbu Catargiu. Și unii și alţii urmăreau răsturnarea lui Cuza. Cu deplină dreptate, Cezar Bolliac profetiza: „O repetăm: coaliţia monstruoasă de astăzi nu poate duce la nici un rezultat bun, nici naţiunea, nici libertatea noas-

tră". Dreapta și stînga, albii și roșii, conservatorii reacționari, „retrograzi pe față", și liberalii „progresiști", „retrograzi mascați" își dăduseră mîna încheind o rușinoasă alianță potrivnică lui Cuza. Circulau în acea vreme asemenea versuri :

„După ce împreună mi s-au tăbăcit,
Roșii și cu Albii s-au încumetrit,
Însă nu se știe : Roșii au albit
Sau, mai bine, Albii au mai rumenit.
Roșii zic că Albii legea și-au călcat,
Albii zic că Roșii ling unde au scuipat,
Dar poporul zice : Toți sînteți ciocoi,
Unii vechi și alții cioclovine noi".

Încă de pe atunci gata la orice compromis, unii dintre foștii pașoptiști nu mai aveau nimic comun cu propria lor revoluție ; ei se manifestau deschis împotriva reformelor democratice susținute de Cuza, de Kogălniceanu și de ceilalți apropiați sfetnici ai săi.

De la o asemenea Adunare nu se putea aștepta deci nimic bun. Prin gura unui personaj dintr-un roman al său, scris în această vreme, D. Bolintineanu spunea că Adunarea, compusă în majoritate de oameni ce dau preferință ideilor vechi, „nu suferă nici un minister. De două ori fuse închisă, pentru că ceruse căderea ministerelor ; de două ori alegătorii trimiseră pe aceiași deputați. Ministerele se schimbară însă. Pe de o parte Adunarea se juca cu ministerele, nu făcea nici o lucrare și aceasta sistematicește ; pe de altă parte, ministerele, ocupate de politică, lăsau la o parte orice lucrare de administrațiune. Abia unele începeau o serie de lucrări și Adunarea le da vot de neîncredere ; ele lăsau locul altora, care veneau să strice tot ce ele făcuseră..."

Situația aceasta nu mai putea să dureze. Ea revolta pe oamenii cu dragoste de popor. Printre alții, Costache Negri îi scria lui Alexandru Ioan Cuza că, avînd dreptul, legalitatea și puterea nu va lăsa să se producă anarhie și dezordine din pricina „cîtorva ambițioși izolați, fără nici un răsunet în țară". Acest apel ca domnitorul să pună capăt unei situații intolerabile era poate și un ecou al

discuției avute cu ambasadorul englez la Constantinopol, care se arătase iritat de permanentele neînțelegeri dintre Cuza și Adunare. Diplomatul își îngăduise chiar a-i atrage atenția că „guvernul majestății sale" îl va lipsi de sprijinul său pe Cuza „dacă el nu merge în înțelegere cu Adunarea". Aroganta intervenție, amestecul amenințător în treburile interne ale statului român, îi erau desigur sugerate acestuia de boierimea conservatoare din țară, către care se îndreptau simpatiile Angliei. Ca un adevărat demn patriot, Negri îi răspunse însă cum se cuvenea, că în cazul acesta Cuza se va susține încă mai mult prin el însuși, avînd pentru aceasta țara „care e obosită de toate intrigile de răsturnare și ambițiile Camerei".

Cu prilejul votării răspunsului la mesaj, domnitorul fu învinuit că de patru ani nu se făcuse nici un pas înainte. Se veni cu un amendament la răspuns, în care guvernul lui Crețulescu era aspru criticat că înspăimîntase țara declarînd că finanțele se află în cea mai mare dezordine, iar Adunarea ar fi devenit „vatra unor conspirații". Printre altele, se imputa guvernului, și deci și lui Cuza, proasta stare a finanțelor și nesancționarea legii rurale.

Se încinseră discuții aprinse. Cu bună dreptate arătau unii că în cei patru ani care trecuseră de la îndoita alegere a lui Cuza fuseseră miniștri chiar cei ce semnau acum amendamentul. Lui Boierescu, de pildă, i se părea „un lucru ciudat" că din cele 48 de luni, în 38 au guvernat tocmai acei care se plîngeau. Iar generalul Florescu, ministrul armatei, o spuse mai direct că nu vede în aceste critici decît persoana domnitorului. În timp ce Panu îl învinuia că ar fi putut realiza Unirea deplină, după părerea sa, fără învoirea Europei, Florescu, mai realist, arată că domnitorului i se cuvenea întreaga recunoștință a țării pentru că înfăptuise Unirea „prin mijloace înțelepte și prudente", știind că nu-i era permis „să joace la loterie" destinele patriei sale, că majoritatea celor din Adunare se sfîșiaseră între ei prin lupte și intrigi de partid, sacrificînd interesele cele mai vitale ale țării „în setea răzbunărilor personale".

A fost cea mai furtunoasă sesiune a Adunării din tot timpul domniei lui Cuza. Numindu-l pe domn în derîdere „Napoleonul nostru cel mic", C. A. Rosetti scria cuiva în Franța că „lupta contra guvernamentalilor a fost dintre cele mai fierbinți; este destul să-ți spun că toți, împreună cu Domnul, se așteptau la orișice, chiar la o revoluție și la detronare". Pentru moment, însă, nu vruseseră să împingă lucrurile așa de departe. Îl denunța pe Cuza că pare dispus „să provoace un război civil, să ridice țăranii contra proprietarilor".

Mîhnit de atacurile ce se ridicau în acele zile de la tribuna Adunării, Cuza folosi prilejul întîlnirii cu o delegație a orașului Craiova, pentru a declara: „Am băgat de seamă că în țara noastră toți se uită la domn, pentru toate lucrurile. De greșește vreun subprefect, domnul este vinovat; de nu plouă, domnul este vinovat; într-un cuvînt, binele și răul sînt deopotrivă aruncate asupra domnitorului și numai asupra lui. Pentru acest cuvînt, m-am hotărît, fără a atinge cîtuși de puțin legile și datinele de azi ale țării, a mă ocupa, împreună cu miniștrii mei, de ocîrmuirea ei, într-un chip cu totul activ; pentru care vă rog pe toți, și ca domn și ca român, ca de cîte ori veți avea vreo nevoie, să veniți la mine; însă în toate plîngerile voastre să nu fiți povățuiți decît de spiritul de dreptate și de adevăr".

În consens cu domnitorul, Kogălniceanu îi lua tocmai în acele zile apărarea; „să nu imputăm unui singur om răul la care cu toții am contribuit; să nu facem din domnitorul nostru Cristul României și să cerem răstignirea lui". Intreba cu mirare pe deputați cum de socot că de la decadența, nămolul de abuzuri și vicii cauzate de urgia prin care trecuse țara, aceasta s-ar putea ridica dintr-o dată la perfecțiune, printr-o „vărguță magică?" El merse și de data aceasta la esența lucrurilor, arătînd că Adunarea nu vota bugetul pentru că domnul nu sancționase legea rurală propusă de proprietari. În jurul acestei vitale probleme, a proprietății, gravita întreaga viață politică a țării. Cuza nu primise legea rurală, fiindcă, zicea, nu răspundea dorințelor sale. Iar moșierimea voia să-l împiedice a realiza aceste dorințe. Poziția lui Cuza în-

furia dreapta. In același timp, extrema stîngă, cum erau socotiți pe atunci Brătianu, Rosetti, Golescu și alții, gîndea că o dată Unirea înfăptuită persoana lui Cuza nu mai este atît de necesară.

Față de situația creată în Adunare, unde dreapta și stînga își dăduseră mîna pentru a lupta împreună împotriva lui, Cuza nu putea întreprinde nici una dintre măsurile preconizate, decît ocolind pe deputați. Totuși bugetul trebuia trecut prin votul corpului legislativ, unde opoziția intenționa să se folosească de putere pentru a-l refuza și a sili astfel pe domnitor să abdice. În moțiunea adoptată, Adunarea declara că nu votează nici un buget pînă nu pleacă guvernul care nu se bucura de încrederea ei. Mai mult chiar, aprecia că perceperea dărilor este ilegală. Unii dintre deputați refuzau chiar plata impozitelor, lăsînd în mod demonstrativ a li se pune în vînzare mobilele. Pentru asemenea atitudine, generalii N. Golescu și G. Adrian au fost scoși din statul major al oștirii, ultimul fiind totodată dat în judecată și degradat.

Tot acum circulă o petiție cerînd aducerea unui domnitor străin. Guvernul trimise prefecților instrucțiuni s-o oprească. În Adunare răsunară din nou voci în același sens. D. Ghica, ca și Grigore Sturdza, deveniră ecoul dorinței opoziției, din care făceau parte nu mai puțin de 27 de pretendenți la domnie ! Firește, toți aceștia își ascundeau cu șiretenie intențiile, susținînd chestiunea principelui străin. Faptul că domnia lui Cuza fusese confirmată pe viață, iar nu pe cinci sau șase ani, îi umplea de nemulțumire și invidie, punîndu-le ambiția la grea încercare. Și întrucît nu puteau răsturna Convenția, căutau a-l răsturna pe domn.

Relațiile între Cuza și Adunare ajunseră astfel la o mare încordare. Cînd o comisie a Adunării, însoțită de stenografi, se prezentă la palat pentru a-i citi răspunsul la mesaj, îl găsi pe Cuza mai hotărît ca oricînd să se apere. Mai întîi el nu îngădui intrarea stenografilor în sală. Apoi, exprimîndu-se nu tocmai protocolar, refuză să primească „hîrtia", cum numi în derîdere răspunsul, invitînd comisia să-l predea guvernului, întrucît știa ce cuprinde. Cum Lascăr Catargiu (el era în fruntea dele-

gației) insistă totuși să-i dea citire, domnul îl opri printr-un gest energic, repetîndu-i invitația. Firește, gestul stîrni noi nemulțumiri. Adunarea se pregătise să facă din asta un „eveniment" ce urma a fi exploatat propagandistic ; Cuza însă îi dejucase planul.

Deși bugetul încă nu fusese votat, Cuza nu mai prelungi sesiunea, cum făcuse cu un an în urmă ; s-ar fi putut spune că abia aștepta ca deputații aceștia, care-l atacaseră timp de cîteva luni în chip și fel, să se întoarcă la moșiile și afacerile lor. În mesajul de închidere, folosi prilejul pentru a-i mustra că sînt patru luni de cînd îi convocase pentru a vota întîiul buget al țărilor unite și a pune capăt stării anormale a finanțelor și era nevoit să constate, cu părere de rău, că Adunarea legislativă a ieșit de pe tărîmul practic al lucrărilor, pierzîndu-se în discuții, în lupte de partide sau de persoane, irosindu-se un timp prețios fără nici un rezultat folositor. Fuseseră votate doar cîteva din legile prezentate, în timp ce atîtea altele, de mare importanță, unele depuse în trecutele sesiuni, precum și bugetul pe anul în curs, rămăseseră neluate în discuție. Ba o parte a deputaților chemase agenții publici a nu mai da ascultare ordinelor guvernului, iar pe cetățeni să nu mai plătească impozitele. Spre a evita evenimente mai neplăcute, se spunea în mesaj, domnitorul s-a văzut în imposibilitate de a prelungi peste data legală termenul de închidere a unei sesiuni, care ar fi trebuit să-și întrebuințeze mai bine zilele pentru a înzestra țara cu o serie de instituții privind dezvoltarea bogățiilor ei.

Trimițînd Adunarea în vacanță, Cuza lua opoziției unul din prilejurile de a-l combate. Dar coaliția nu dezarma. După nenorocita tradiție locală, un emisar al opoziției plecă peste hotare, la Viena și Paris, pentru a se plînge împotriva domnitorului și a unelti la înlăturarea lui. Cel care avea această josnică misiune era Știrbei ; mai pleacă, de asemenea, în toamnă, Eugeniu Carada.

Spre deosebire de altă dată, cu tot votul de blam primit, guvernul rămase la postul său. În această vreme, prin C. Negri, domnitorul încercă să afle părerea Constantinopolului, precum și a ambasadorilor, asupra în-

tenţiei sale. Într-un lung memoriu, arăta pe bună dreptate că Adunarea nu reprezenta voinţa ţării (dată fiind îngustimea extremă a legii electorale), iar deputaţii nu se ocupau de chestiuni de utilitate publică, ci mai ales de certuri individuale, făcînd mari şi necontenite greutăţi guvernului. De aceea preconiza suspendarea Adunării pentru o perioadă de cinci ani, necesară pentru a introduce toate acele reforme de care ţara avea nevoie, răstimp în care s-ar fi putut elabora pe îndelete o Constituţie. Propunea deci instituirea unui regim provizoriu, apreciind că ţara îl va accepta cu bucurie, „obosită de a mai îndura capriciile unei oligarhii nesupuse".

Domnitorul român vorbea ca un om de stat plin de răspundere, despre hotărîrea sa supremă. Dacă se adresa Puterilor, o făcea pentru că voia să se asigure împotriva unei eventuale intervenţii dinafară, întrucît călca prevederile Convenţiei. Actele sale îl arătaseră ca pe un om decis să acţioneze în interesul ţării ; intenţiile actuale trebuiau deci privite cu toată seriozitatea.

Londra scrise ambasadorului său la Poartă că mai degrabă Cuza să fie lăsat să abdice, iar Adunarea să aleagă pe un altul. Sugera chiar să fie aleşi doi domnitori, iar unirea realizată în 1859 să se desfacă.

După memoriu, care avusese numai caracterul de încercare, Cuza trimise la poartă şi un proiect de Constituţie cuprinzînd unele din măsurile arătate mai sus, inspirat din Constituţia lui Napoleon al III-lea, din 1852. Intenţiona să introducă această nouă Constituţie, care prevedea puterea personală, fără a mai aştepta vreo aprobare dinafară.

În deplin consens cu demersurile lui Cuza, N. Creţulescu, preşedinte al Consiliului de Miniştri, îi propune într-un raport să efectueze lovitura de stat. Vorbea despre reaua-credinţă a Adunării, despre pălăvrăgeala ei, care nu produsese nimic în patru ani şi se plîngea că această stare are o „influenţă fatală" asupra funcţionarilor. Pentru a se stîrpi abuzurile („gangrena ce ne-a ros şi ne roade încă", spunea Creţulescu în limbajul său de medic), se luă măsura de a se face cunoscute numele celor îndepărtaţi disciplinar din slujbe pentru a se îm-

piedica angajarea lor în altă parte. Mijlocul de scăpare din această „dureroasă" situaţie, era o măsură decisivă „reclamată de toţi" : suspendarea Adunării legiuitoare pe un timp limitat.

Îndemnuri asemănătoare mai primea Cuza şi din alte părţi. Hasdeu şi Cobălcescu, de pildă, îi cereau să acorde votul universal, instituind o dictatură trecătoare ; aşadar, gîndul său se întîlnea cu cel al opiniei publice.

S-a întîmplat însă ca, printr-o indiscreţie, proiectul de Constituţie să apară într-un ziar francez, ceea ce provocă protestul lui C. A. Rosetti. Domnitorul se văzu nevoit să-l declare apocrif şi să recomande lui Negri „rezervă absolută".

În această toamnă, Cuza trimite din nou pe V. Alecsandri la Paris, cu o scrisoare către Napoleon, prin care urmărea să obţină încuviinţarea tacită a acestuia pentru lovitura de stat ce pregătea, precum şi asigurarea că Principatele Unite nu vor fi cedate Austriei, aşa cum circulau noi zvonuri. În cazul izbucnirii unui război, îi propunea ca armata română să participe alături de Franţa pentru cîştigarea independenţei ţării. De această dată, împăratul se arătă însă mai rezervat ; convorbirea fu scurtă, iar scrisoarea nici măcar nu fu citită pe loc, cum se întîmplase cu alt prilej.

ESTE CHEMAT KOGĂLNICEANU

În ultimele luni crescuse şi mai mult ostilitatea împotriva guvernului Creţulescu. Pentru a slăbi starea de tensiune dintre guvern şi opoziţie şi, totodată, pentru a grăbi trecerea la înfăptuirea unor reforme de mult aşteptate, a căror întîrziere sporea nemulţumirea, îndeosebi în rîndurile maselor ţărăneşti, Cuza se hotărî să-l înlocuiască pe moderatul Creţulescu. În acest scop, la începutul lui octombrie 1863, domnitorul îl vizită la moşia acestuia de la Leordeni. În locul lui îl chemă în fruntea

guvernului pe Mihail Kogălniceanu. Alegerea îi fusese sugerată, se pare, de Costache Negri. În afară de primul ministru, nici un alt membru al guvernului — format din D. Bolintineanu, P. Orbescu, Papiu Ilarian, N. Rosetti-Bălănescu, Ludovic Steege și generalul Alexandru Iacovache — nu era deputat. Oprindu-se asupra lui Kogălniceanu pentru a-i încredința încă o dată puterea, de această dată peste ambele țări reunite, Cuza a avut desigur în vedere, înainte de toate, înflăcăratul său patriotism, lupta consecventă pentru realizarea reformelor democratice prevăzute încă în proclamația de la 1848, atitudinea din ultimii ani, cutezanța și energia de care se arătase în stare această puternică personalitate a epocii; îl socoti deci omul cel mai potrivit pentru realizarea îndrăznețului său plan.

Vorbind mai tîrziu despre chemarea sa în fruntea guvernului, la care a răspuns după unele ezitări, Kogălniceanu arăta că cel dintîi cuvînt care i-l adresase Alexandru Ioan Cuza cînd a intrat în palat a fost că acum sosise momentul de a se „dezlega chestia rurală".

De la început, Kogălniceanu adoptă o poziție de împăciuire, căutînd o punte de legătură cu puterea legislativă, o îndulcire a raporturilor ajunse în acel an la o maximă încordare: evită orice conflict, amînînd discuția asupra chestiunilor mai spinoase, care ar fi aținat din nou patimile politice, suspendă procesele de presă, ca și urmărirea celor ce refuzaseră ostentativ plata impozitelor. Conștient că fusese chemat dintr-o necesitate imperioasă, noul prim-ministru îi scria soției sale: „Sînt hotărît să slujesc cît timp voi avea convingerea că aș putea face ceva mare, că aș putea da o mînă de ajutor Domnitorului spre a scoate țara din haos. Nici nu-ți poți închipui cîtă experiență a adunat (e vorba de Cuza — n.n.) asupra oamenilor și lucrurilor din țară", adăuga mulțumit că e ajutat să-i cunoască mai bine pe munteni.

Cum era și de așteptat, plecarea lui Crețulescu produse în rîndurile coaliției oarecare acalmie. O relativă liniște domni o vreme în rîndurile Adunării, care votă fără opuneri o serie de legi prezentate de puterea executivă. Era însă liniștea dinaintea furtunii.

Alexandru Ioan Cuza manifestă în această vreme şi mai deschis unele tendinţe autoritare, urmărind se pare cucerirea unei poziţii în stat asemănătoare cu aceea dobîndită în Franţa de Napoleon al III-lea. De altfel, îl urma pe acesta în multe privinţe. Se remarcă faptul, nu lipsit de semnificaţie, că la deschiderea sesiunii Adunării el veni încins cu sabia, dînd unora prilejul să constate că se hotărîse a aplica forţa dacă deputaţii refuzau în continuare a vota legile ce li se înfăţişau. Îşi începu mesajul cu reluarea problemei neînţelegerilor din trecuta sesiune, care avuseseră ca efect direct şi întristător întîrzierea organizării ţării. Noul guvern era chemat a depune toate străduinţele pentru curmarea conflictului între cele două puteri în stat. Conciliant, făcea totuşi din nou apel la deputaţi de a da ţării, cu un ceas mai devreme, acele binefăcătoare reforme aşteptate de naţiune cu o legitimă nerăbdare. Echilibrul finanţelor era de mai mulţi ani zdruncinat. Se moşteniseră de la vechile guverne datorii însemnate. Chiar şi în anii din urmă, după Unire, se porniseră unele acţiuni fără a avea asigurate resursele băneşti necesare. Anunţînd o serie de noi proiecte de legi, în afara celor ce aşteptau încă din sesiunile trecute spre a fi luate în discuţie, recomanda cu tot dinadinsul pe acela privitor la soarta muncitorilor de pămînt. Proiectul de lege rurală pe care majoritatea Adunării îl votase cu un an în urmă, nu fusese sancţionat, întrucît, zicea, „nu îndestula interesele, nici ale clăcaşilor, nici ale proprietarilor şi încă mai puţin interesul naţional".

CUZA ÎŞI AMÎNĂ PLANURILE

Totul fusese pregătit pentru o anumită noapte de la sfîrşitul lunii noiembrie 1863. Dar chiar în ajun, Adunarea votă, fără vreo opoziţie, un credit de zece milioane

cerut de guvern pentru armată, fapt care făcea momentul nepotrivit celor plănuite. Membru în guvern, prieten al lui Cuza și om inițiat în tainele palatului, D. Bolintineanu ne-a lăsat o descriere aproape palpitantă a evenimentului ce urma să aducă în mîinile domnitorului întreaga putere de stat. Decretele respective erau gata întocmite, fără a fi însă cunoscute, zice el, de toți membrii guvernului.

În seara stabilită, domnul dădu o masă. În afară de miniștri, participau deputații cunoscuți ca partizani ai săi, precum și alții socotiți „nehotărîți". Bolintineanu notează că „prînzul fu splendid, dar un aer de tristețe plana pe frunțile celor inițiați în lovirea care era să se facă în acea noapte. Domnul însuși părea gînditor". Chiar și după-masă, „recepția în salonul galben fuse asemenea posomorîtă".

Spre miezul nopții, cînd invitații începură să plece, Cuza se retrase în camera de primire, invitînd membrii guvernului la un consiliu. Adînc impresionat de atmosfera de conspirație, romanticul Bolintineanu văzu pe coridoare „fizionomii teribile", oameni ai palatului, prefecți și subprefecți din județele vecine, comandanți ai oștirii — „toată puterea era pe picioare". Afară, trăsuri gata pregătite pentru 60 de persoane din opoziție care urmau a fi duse la Arnota și la alte mănăstiri. Mai lipsea doar ordinul pentru ca acțiunea, îndelung și minuțios pregătită, să înceapă. Se aflau pe această listă neagră nu numai boieri, ci și liberali care trăiseră o vreme în exil, după 1848. Numai A. G. Golescu-Albul, care avusese altădată pentru Cuza o atitudine prietenoasă, urma a fi trimis la moșia maică-si.

În fața miniștrilor, domnitorul puse problema „desființării Convenției în unele din părțile ei", printr-o lovitură de stat. O parte dintre miniștri se arătară împotriva celor plănuite. Chiar președintele Consiliului de miniștri s-ar fi pronunțat contra. Baligot [1], al cărui rol de

[1] În anii din urmă, la recomandarea lui V. Alecsandri, domnitorul își luase ca secretar particular pe francezul Baligot de Beyne. Acesta, prieten cu C. Negri, care de asemenea i-l recomandă, fusese

sfătuitor al domnului, îndeosebi în treburile externe, crescuse mult în această vreme, era de aceeași părere cu Kogălniceanu.

Este interesantă mărturia scriitorului că de față cu miniștrii, Cuza chemă pe cîțiva oameni ai săi, ca generalul Florescu și prefectul poliției, cerîndu-le părerea în legătură cu arestarea opozanților. Chemă, de asemenea, pentru aceeași problemă, pe Cezar Librecht, șeful poștelor și telegrafului, fapt care pune într-o lumină deosebită influența acestui personaj în treburile cele mai delicate ale politicii domnitorului. Pe lîngă aceea cunoscută, el îndeplinea și o funcție secretă, cu un caracter special, privind serviciul de informații de pe lîngă cabinetul lui Cuza. Putința de a controla discret poșta și telegraful, de a fi în legătură cu întreaga țară, urmărind mișcările opoziției, precum și cu străinătatea, îi era de mare folos într-o asemenea misiune. Mai înainte de discuția aceasta, Cuza se consultase în secret cu Costaforu și Boerescu, juriști renumiți ai vremii, care luaseră parte la masa domnească.

În cele din urmă, neîntîlnind acordul celor consultați, Cuza contramandă măsurile luate. Fu găsit, firește, și un pretext. Anume că persoanele ce urmau a fi ridicate aflaseră pesemne despre cele ce se puneau la cale împotriva lor și își părăsiseră din timp locuințele, ascunzîndu-se în case tăinuite.

Toate acestea lui Bolintineanu i se părură doar un joc politic, menit a speria oarecum opoziția și a o determina să meargă pe calea legală. Cuza însă nu renunța la ideea loviturii de stat, ci numai o amîna pentru o împrejurare mai favorabilă.

---

o vreme secretar la Consulatul francez din Constantinopol, unde arătase multă simpatie pentru cauza românească. De altfel, încă din 1848, ca ziarist, se împrietenise cu exilații români la Paris, ajutîndu-i în activitatea lor. Cuza făcuse din el nu numai un sfetnic devotat, ci și un prieten intim, folosindu-l mai întîi ca secretar, iar apoi și ca șef al cancelariei domnești, post în care dovedea o serioasă pricepere.

URIAȘE AVERI REINTRĂ ÎN PATRIMONIUL NAȚIONAL

Cu totul pe neașteptate, urmărind pare-se să cîștige de partea sa pe deputați, guvernul Kogălniceanu depuse în fața Adunării proiectul de lege privind secularizarea averilor mănăstirești. În afară de trei, toți cei prezenți primiră legea cu entuziasm și o votară numai după un ceas de discuții. De multă vreme nu se mai petrecuse un asemenea caz de unire în jurul unei legi propuse de guvern. Nici unul din cei ce luară cuvîntul nu avură obiecțiuni ; textul prezentat fu admis fără modificări, de asemenea caz nemaiîntîlnit de cine știe cît timp.

Acordul acesta aproape general își are, ca orice lucru, explicația lui. Majoritatea nădăjduia că li se vor da țăranilor pămînturile scoase de sub tutela mănăstirilor, iar proprietarii vor rămîne mai departe stăpîni pe moșiile lor.

Pentru răscumpărarea averilor secularizate (în fapt o naționalizare), Adunarea a mai votat, totodată, suma de 82 milioane lei, ceea ce însemna foarte mult față de bugetul general al țării. Dar călugării nu se arătară mulțumiți de sumă. Pînă la urmă nu li s-a mai plătit nici o despăgubire.

Cu deosebită bucurie primi poporul votarea secularizării. Din toate părțile soseau scrisori de mulțumire, felicitări. Aveau loc numeroase serbări în cinstea importantului eveniment. Cu acest prilej se bătu și o medalie comemorativă, în 700 de exemplare, plus două de aur pentru domn, în semn de omagiu (una era pentru Elena Cuza). O delegație a Adunării merse să-i mulțumească.

Secularizarea mai are meritul de a fi oprit înstrăinarea unor importante documente și valori artistice întrucît mănăstirile dețineau încă o mulțime de obiecte de mare valoare (icoane, manuscrise și tipărituri miniate, legate în aur și argint, împodobite cu pietre nestemate etc.).

Alexandru Ioan Cuza a poruncit să fie controlate gestiunile mănăstirilor, cu care prilej ieșiră la iveală nereguli uimitoare în evidența fondurilor, arendări de moșii pe preț de nimic, un șir nesfîrșit de abuzuri, pentru

care nu puțini egumeni fură destituiți și trimiși chiar în în fața tribunalelor.

Problema aceasta a mănăstirilor înstrăinate avea un lung istoric. Ahtiați după bunurile pămînțești, tăinuind documente, măsluind altele, călugării greci aduseseră în stăpînirea lor uriașe avuții. Regulamentul Organic obliga mănăstirile închinate de a contribui la cheltuielile statului cu un sfert din veniturile lor, prevederi rămase în bună parte literă moartă, căci egumenii greci nu voiseră să se supună. Semeții călugări nu înțelegeau să atîrne în nici un fel de guvernul român, constituind un fel de stat aparte. În timpul domniei lui Bibescu, ei ajunseseră să ceară ca arendarea moșiilor mănăstirești să se facă fără nici un amestec al autorităților civile. Dezgustat de lăcomia lor, Bibescu însuși a cerut a se comunica guvernului condițiile arendării, pentru a le uniformiza la toate mănăstirile, dar și pentru a pune capăt „jafurilor nerușinate ale arendașilor ce vin, sub falsul nume de egumeni, și despoaie fără teamă și fără mustrare de cuget, mănăstirile, precum și pe țărani, locuitorii lor care cu toate acestea nu le sînt robi".

De-a lungul anilor se statornicise obiceiul ca domnii și boierii avuți să facă danii mănăstirilor, nu numai în diferite obiecte de uz bisericesc, ci și în moșii, încît, cu vremea, ele ajunseseră să posede întinse pămînturi, exploatate după bunul plac al mai-marilor în ierarhia călugărească. Purtarea acestor călugări ghiftuiți și destrăbălați jignea sentimentul demnității naționale. Mănăstirile închinate nici măcar nu plăteau vreo dare statului. Veniturile lor nu erau controlate de nimeni, fiind risipite în scopuri străine de țară, de către „nămolul acela tot crescînd de călugări fără treabă și nepăsători".

Încă de la începutul domniei, Alexandru Ioan Cuza și-a înscris în programul său de reforme secularizarea averilor mănăstirești. În 1859, cînd printr-o carte vizirală Poarta le absolvise pe acestea de a contribui la cheltuielile statului, guvernul își manifestă autoritatea, punînd seches-

tru pe veniturile lor. După întoarcerea domnului de la Constantinopol, se luaseră și alte măsuri pentru a extinde autoritatea statului asupra bisericii.

În martie 1863, un consiliu de miniștri prezidat de însuși Cuza, socotind că limba națională fusese lăsată într-o poziție inferioară, fiind înlocuită treptat, în trecut, atît în oficierea cultului cît și în treburile publice, cu o limbă străină, hotărăște ca în toate bisericile și mănăstirile să se efectueze cultul numai în limba română. Un egumen care nu respectă dispoziția fu destituit și alungat.

Întrucît egumenii greci luau cu ei la plecarea din țară, fără a le mai înapoia, obiecte de preț și hrisoave de prin mănăstiri, se hotărî ca să nu li se mai elibereze pașapoarte pînă ce nu vor lăsa în locul lor garanți răspunzători. Tînăr ministru al cultelor, predecesor al lui Bolintineanu, Alexandru Odobescu a manifestat multă grijă pentru obiectele artistice prețioase aflate atunci în mănăstirile stăpînite de greci. Dînd indicații salvatoare, cu aprobarea lui Cuza, ca aceste valoroase piese de artă să fie adunate și trecute în seama autorităților, s-a pus capăt, într-o mare măsură, sustragerii lor. În anul următor, asemenea obiecte au intrat în patrimoniul Muzeului național de antichități, atunci reorganizat printr-un decret al lui Cuza. Totodată, unele documente de interes istoric au fost depuse în păstrare la Arhivele Statului.

Secularizarea înfăptuită la sfîrșitul anului 1863 constituia deci încununarea unui lung șir de măsuri luate de Cuza și miniștrii săi. Venise în sfîrșit timpul a fi rezolvată una din problemele de bază ale tînărului stat național, urmărită cu perseverență de Alexandru Ioan Cuza. În afară de Kogălniceanu și de predecesorul său, un rol direct în alcătuirea acestei legi, cît și în aplicarea ei fără tergiversări și compromisuri, l-a avut Bolintineanu. De la Constantinopol, C. Negri a susținut cu succes recunoașterea măsurii pe plan extern.

Atîtea bunuri înstrăinate reintrau acum în patrimoniul național, cu binefăcătoare urmări social-economice ; era vorba de un sfert din suprafața arabilă a țării, ca și de întinse păduri. Iată de ce călugării îl urau atît pe Cuza. Trecînd atunci pe la Constantinopol, o scriitoare franceză

a auzit de o rugăciune a călugărilor de la muntele Athos, în care-l implorau pe Dumnezeu să pedepsească pe acest „păcătos *(mécréant)* care ne răpește fără rușine bunurile noastre..."

Multă vreme au circulat felurite povestiri și legende în legătură cu atitudinea lui Cuza față de călugări. În mai toate, domnul este arătat ca un om drept, revoltat de dezmățul și abuzurile monahilor, constatate și personal, pe cînd umbla deghizat pe la mănăstiri, ca om sărac, cerînd adăpost și hrană. Peste tot sărmanul, sub al cărui veșmînt se ascundea domnitorul, era întîmpinat cu ostilitate, alungat, în cel mai bun caz tratat cu indiferență și dispreț.

Problema avea însă și serioase aspecte internaționale. În vizita sa la Constantinopol, dînd dovadă de abilitate și spirit diplomatic, Cuza nu vrusese să se angajeze în vreo discuție pe această chestiune. În ianuarie 1863, Ali-Pașa îi trimisese o notă de protest, folosind un ton aspru, aproape poruncitor : „Este surprinzător ca guvernul alteței voastre să se apuce să hotărască de la sine o chestiune care a fost obiectul conferinței de la Paris. De aceea guvernul împărătesc protestează formal contra oricărui act al alteței voastre, care ar avea de efect o despoiere sau o însușire a veniturilor mănăstirești..." Fără a se speria de nota „guvernului împărătesc", Cuza îi răspunse că în această chestiune nu este domnul românilor, ci „însăși România", iar consulului englez îi replică într-o zi cu fermitate că aici nu-i vorba de nici o chestiune internațională, ci de pămîntul țării.

IV APOGEU

Nu greşelile lui Cuza l-au răsturnat, ci faptele lui mari.

M. KOGĂLNICEANU

LOVITURA DE STAT

Trecuseră cîteva luni de la instalarea lui Kogălniceanu, și liniștea părea a fi restabilită în rîndurile Adunării, care votă în majoritate o serie de proiecte propuse de guvern. Liberalii radicali, nădăjduind că vor fi chemați să participe la conducere, încercau să se apropie de noul guvern, fapt care sili și pe conservatori să se arate mai conciliant. Dar calmul acesta n-avea să dureze mult. Pe la mijlocul lunii martie, Kogălniceanu depuse proiectul de lege rurală. Totodată, pentru a-l face cît mai larg cunoscut maselor țărănești, proiectul fu publicat în foaia oficială, stîrnind, cum era și de așteptat, o mare vîlvă. „De trei zile, scria *Românul*, nu mai este în nici o casă, în nici o prăvălie altă convorbire, altă dezbatere decît aceea a legii rurale."

Un comitet al Adunării, însărcinat cu analiza proiectului depus de guvern, veni cu contrapropuneri, cerînd, printre altele, ca legea să intre în vigoare abia după trei ani, iar despăgubirea plătită de țărani să fie cu mult mai mare. Avură loc dezbateri furtunoase. Guvernul fu criticat cu vehemență. Temător de ridicarea țărănimii, I. Brătianu îl acuza pe primul ministru de a fi aruncat acel proiect în țară fără a se gîndi că aruncă astfel „un tăciune", fapt pentru care „toată țara" era îngrijorată în fața „pericolelor" ce o amenință, și care pe el, unul, nu-l lăsau nici noaptea să doarmă. Cu un an în urmă, același Brătianu declarase că trebuie să se aștepte pînă ce moșierii vor

vedea că „modul proprietății de astăzi nu e cel mai profitabil pentru dînșii"; el propusese atunci să se înceapă cu alte reforme, ca moralizarea funcționarilor, garanțiile comerțului, institutele de credit. „Să nu atingem chestiunea proprietății: să căutăm mai întîi a înfrăți spiritele... căci un război civil este nenorocirea cea mai mare".

Legea rurală duse din nou la apropierea celor din coaliție. „Pînă acum vreo săptămînă, scria ministrul P. Orbescu, dreapta și stînga rupseseră coaliținea ce aveau. Acum, de cînd s-a dat chestiunea proprietății, iar s-au înnodat firele pe unde erau rupte și fac foc în contra ministerului cu toate bateriile."

După unele păreri, anumite interpelări ar fi fost sugerate chiar de domnitor, care urmărea să-l întărîte pe Kogălniceanu împotriva Adunării, pentru a-l convinge de necesitatea dizolvării ei și a trecerii la o politică internă autoritară, pe calea unei lovituri de stat. Fapt este că guvernul, punînd chestiunea de încredere, primi de astă dată vot de blam, pe cînd numai cu o lună înainte Adunarea respinsese aproape în unanimitate o moțiune de neîncredere prezentată de I. Docan, se pare tot la îndemnul lui Cuza.

În urma acestei situații, guvernul, potrivit Convenției, trebuia să demisioneze, sau domnitorul să dizolve Adunarea. Cuza, însă, avîndu-și planurile lui, recurse la altă cale.

Deși fusese prelungită în două rînduri cu cîte o lună, sesiunea Adunării, convocată încă din noiembrie, nu votase nici în acest an bugetul. Cuza o mai prelungi o dată, arătînd că, la redeschiderea fixată pentru ziua de 2 mai, guvernul va prezenta proiectul unei noi legi electorale. În răstimp, luase toate măsurile de mult plănuite. Sosise timpul actelor decisive; nu mai avea de ce șovăi. Situația devenise atît de încordată, încît nu-i mai rămînea altă alternativă decît să treacă la punerea în aplicare a proiectatei lovituri de stat. Hotărîtă să răstoarne guvernul ca să tărăgăneze astfel lucrurile, să umilească pe domn și să-l dezguste de putere, Adunarea nu intenționa să voteze nici măcar proiectul de lege rurală admis de comitetul delegat de ea. Explicînd mai tîrziu acest moment crucial în viața țării, Kogălniceanu spunea că îl chemase Cuza să-l

întrebe : „Dai legea rurală ? Și am zis : o dau. Mi-a adăugat însă că vrea să facă lovitura de stat, cu ocazia legii rurale. I-am răspuns că o voi face, însă cu o condiție : dacă Camera va refuza să o voteze. După ce s-a dat votul de blam, sau Cuza Vodă trebuia să se ducă și să hotărască streinii chestia rurală, sau să se facă lovitura de stat".

În afara opoziției deschis manifestate, Cuza se izbea acum, mai mult decît oricînd înainte, de vrăjmășia ascunsă a oligarhiei, care nu se putea împăca cu ideea pierderii privilegiilor, și lucra prin intrigi dintre cele mai mîrșave pentru răsturnarea lui. C. Șuțu, boier dintr-o familie cu aspirații la domnie, scria la Constantinopol : „Dacă preaputernicul împărat are încă milă de aceste provincii și nu voiește a le trăda în mîna a nisce tîlhari de drum mare, care au drept plan și bază ruinarea societății și răpirea marei și micei averi a tutulor claselor, pe cum au făcut cu moșiile mănăstirești ; să se milostivească *înainte de 2 a viitoarei luni mai* (s.n.), să ne izbăvească de biciu prin biruitoarele sale oștiri și să scape provinciile de lepra sanculoților, a căror șef este Prințul (e vorba de Cuza — n.n.) și adiutantul său, primul ministru (Kogălniceanu — n.n.), visul draculuí". Un alt boier, Panait Balș, uneltea cam în același sens.

Guvernul ordonă arestarea lor, precum și a unui medic, Lamberti, supus grec. La întoarcerea de la Constantinopol, se găsiseră asupra acestuia din urmă scrisori compromițătoare. Șuțu ceruse, de pildă, desfacerea Unirii și numirea de către Poartă a doi domni separați. Aflînd că zece mii de soldați turci se pregătesc să treacă Dunărea și să intre în țară, retrogradul boier exclama : „Dee domnul ! Dee domnul ! ! !" Curînd, cei trei trimit domnitorului lungi cereri de grațiere, prin care arătau căință pentru faptele lor antinaționale. Mereu iertător, Cuza dădu poruncă să se închidă procesul.

Nu i-ar fi fost prea greu lui Cuza să obțină de la puterile garante modificarea legii electorale ce însoțea Convenția. El și făcuse unele încercări în acest sens. Dar patriotul Negri îl sfătuise cu multă înțelepciune să renunțe. Ar fi însemnat, în fond, a solicita ajutorul dinafară într-o chestiune internă, știrbind autonomia țării, ar fi însemnat

să deschizi porțile unor viitoare alte amestecuri, să creezi precedente și să stîrnești apetituri. Nu, o asemenea cale nu se potrivea cu interesele țării.

Mai rămînea soluția la care nu o dată meditase, sfătuit în repetate rînduri și de colaboratorii săi apropiați : modificarea legii printr-un plebiscit care să-i dea puteri depline, trebuitoare pentru înfăptuirea acelor mari și atît de necesare reforme, care începeau cu cea mai de seamă dintre ele — chestiunea pămîntului. Spre această soluție, cum am văzut, îl îndemna și opinia publică.

Alexandru Ioan Cuza își petrecu sărbătorile din această primăvară la moșia sa din Moldova. Încă din 1862 cumpărase Ruginoasa (peste opt mii de hectare) de la moștenitorii lui Costache Sturdza, fiul fostului domnitor Ioniță Sandu Sturdza, dimpreună cu palatul în stil gotic construit pe la 1810. Alegerea făcută putea fi pusă și în legătură cu faptul că domnitorul voia în felul acesta, avîndu-și reședința de vară lîngă Iași, să le dea moldovenilor oarecare satisfacție, mai mult platonică, desigur, arătîndu-le că a rămas legat de ei, chiar după ce Bucureștii au devenit capitala celor două țări unite.

Aproape doi ani durase renovarea castelului, lucrările fiind supravegheate personal de Elena Cuza. Pentru amenajarea imensului parc fuseseră aduși grădinari vestiți de la Viena, iar o parte din mobilier fu comandată la Paris, în toamna lui 1863, la una dintre cele mai renumite case de specialitate ; costase peste 60 000 de franci. Mobilele grele, masive, din stejar și nuc sculptat, amestec de stiluri diferite (Renaștere și gotic), după gustul epocii, urmau a fi gata în primăvara anului următor și expediate pe Dunăre. I. Alexandri, reprezentantul nostru diplomatic la Paris, prieten al familiei Cuza, era împuternicit a face recepția comenzii și plata. Ambalarea și transportul mobilierului lăsară însă de dorit, deși se plătise pentru asta alte 7 000 de franci, căci sosi la Ruginoasa cu unele deteriorări.

Lui Cuza îi plăcea mult Ruginoasa : constituia, se spune, locul său favorit pentru odihnă. Prin Baligot, ceruse a i se organiza aici o bibliotecă, cuprinzînd și noutățile literare de la Paris. Glumeț cum îi era firea, Cuza spunea cîteodată

că i-ar plăcea să-şi petreacă aici timpul cînd nu va mai fi domn. Cu toate acestea, venea rar la Ruginoasa, şi numai pentru puţină vreme, admirînd mult locurile, parcul, iazul, stînd de vorbă cu oamenii din împrejurimi.

În schimb, Elena îşi petrecea aici cea mai mare parte din timp. Cînd nu se afla la Paris, unde familia Cuza avea un apartament în *rue de Tournon 8,* se retrăgea la Ruginoasa, unde-şi găsea un loc prielnic de refugiu, trăind aproape ca şi despărţită de soţ, arătîndu-se foarte preocupată de renovarea castelului. Nu mai era acum vorba de o curte boierească, ci de reşedinţa domnească, al cărui fast princiar trebuia să rivalizeze cu al marii boierimi. Sub pretext că supraveghează lucrările, Elena sta departe de intrigile de la curtea din Bucureşti. Avea, desigur, pentru asta şi motive mai intime, căci legăturile lui Cuza cu prinţesa Maria Obrenovici deveniseră de mult publice.

Amenajarea castelului fusese terminată ; arăta ca nou. Cuza şi Elena luaseră cu ei mai mulţi invitaţi, printre care pe nelipsitul Pisoschi, aghiotantul principelui, pe secretarul său, francezul Baligot de Beyne, precum şi pe prietenul din copilărie, devenit apoi cumnat, Iordache Lambrino, a cărui soţie, soră mai mică a Elenei, murise nu de mult. Cu prilejul inaugurării reşedinţei, avu loc şi o serbare la care participară şi ţărani din împrejurimi. Ştiind cele puse la cale, Alexandru Ioan Cuza răspunse la urările sătenilor cu făgăduiala că ceasul dezrobirii lor nu mai e departe. Împreună cu cumnatul său, se şi prinse în horă, cum mai făcuse şi altă dată, nu numai în tinereţe, la moşia tatălui său, ci şi ca domn, în vizita de la Craiova. Asemenea acte, premeditate sau spontane, nu puteau decît să-l facă şi mai popular în rîndurile ţărănimii.

Cînd se redeschise Adunarea, la 2 mai 1864, Kogălniceanu primi din mîna domnitorului, la palat, decretul pentru dizolvarea ei. Emoţionat, într-un exces de sentimentalism, primul ministru îi sărută mîna plin de recunoştinţă, conştient de importanţa actului istoric pe care-l săvîrşeau.

Încă de dimineaţă se adunase pe străzile din jurul Mitropoliei o mulţime de oameni, amintind de zilele lui ia-

nuarie 1859. Erau acolo țărani din satele apropiate, tîrgoveți și elevi de școală ; trăsurile își croiau cu greu drum prin mulțime.

Deputații trăiau un moment de mare încordare. Sosind și miniștrii, începură în sală șoapte și murmure ostile. Urcat la tribună, șeful guvernului ceru Adunării să voteze legea electorală anunțată prin mesajul domnesc. Dar majoritatea deputaților declarară printr-o moțiune că nu acceptă discutarea acestei legi decît cu un alt guvern. În vacarmul vociferărilor, Kogălniceanu anunță dizolvarea Adunării, depunînd pe biroul președintelui ei decretul domnesc. Enervat, părăsi sala, urmat de ceilalți membri ai guvernului. Surescitat cum era, uită să-și mai ia pălăria. Un școlar i-o dădu pe a sa să-și acopere capul pleșuvit.

Prevenită, armata ocupă numaidecît intrările în sală. Fără a fi prigoniți de nimeni, dar înfricoșați, cîțiva deputați săriră pe ferestre, sporind dramatismul situației. „Credeau că așa e datina a se face în astfel de ocazii", îi ironizează Bolintineanu. Lucrurile n-au luat totuși aspecte violente, de vreme ce un deputat găsi tocmai atunci prilej de a-l ruga pe poet, în calitatea sa de ministru, de a face o pensie unei femei sărmane.

După dizolvare, deputații s-au adunat în casa lui Otetelișanu. Printre ei se aflau, desigur, și oameni ai guvernului, veniți mai mult să audă ce se discută. În acest timp miniștrii se întîlniră la Kogălniceanu, în casele acestuia de la șosea. I se trimiseră primului ministru cîțiva ostași de pază, dar el îi refuză. De aici, membrii guvernului merseră în grup la palat, unde se ținu un consiliu. În sfîrșit, se putea lucra ! Cuza le prezentă toate decretele ce fuseseră dinainte pregătite, privind consolidarea noii situații create. Unii dintre demnitari le auzeau acum pentru întîia oară. Domnitorul restrînse cu acest prilej libertatea presei, socotind măsura absolut necesară în noile împrejurări. Adversarii libertății nu trebuiau să tulbure și să înșele opinia publică. Unii dintre miniștri ezitară să semneze asemenea restricții, dar Cuza le făgădui că măsura era numai temporară, pînă după efectuarea plebiscitului.

Domnitorul adresă acum o proclamație către țară, cerind națiunii să-și spună părerea asupra unei noi legi electorale ; cu toate că acorda drepturi mult mai largi, un mare

număr de oameni rămîneau totuși în afara prevederilor ei : nu era încă vorba de votul universal. Proclamația era redactată în termeni energici, concisi, după felul de a fi al lui Kogălniceanu, aflat în acea perioadă în centrul evenimentelor.

Simțind parcă nevoia de a se justifica în fața poporului pentru energicele sale acte, Cuza făcu acum un istoric al evenimentelor din ultimii cinci ani, cîți trecuseră de la Unire, arătînd că chiar de a doua zi după alegerea sa întîlnise o neîmpăcată opoziție și că în zadar chemase la putere partidele unul după altul, în zadar făcuse Adunării concesii după concesii, tolerînd chiar încălcări grave ale atribuțiilor domnului. Toate fuseseră fără folos. Uitate erau toate faptele sale, și desăvîrșirea Unirii, și redarea către domeniul național a averilor mănăstirilor închinate, iar drept răsplată pentru devotamentul său, alesul românilor nu găsise decît ultragiul și calomnia. Guvernele sale erau reduse la neputință. O asemenea stare de lucruri nu mai putea dăinui. „Nu-mi rămîne dar alta decît de a apela la națiune, la cetățenii de toată starea și de toată averea", declara domnitorul.

În aceeași zi Kogălniceanu anunța populația Capitalei că după o îndelungă răbdare, plecîndu-se glasului țării, alesul de la 5 și 24 ianuarie 1859 a închis o Adunare care de cinci ani ținea România în loc ; îi cerea a păzi liniștea și ordinea, laitmotivul mai tuturor asemenea proclamații. Printr-o circulară, prefecții județelor primeau cam aceleași instrucțiuni și indicația de a afișa peste tot proclamația lui Cuza. Urma a se cere adeziunea scrisă a tuturor funcționarilor administrativi la măsurile luate. Zilnic, prefecții erau obligați a raporta despre „starea județului". La rîndu-i, D. Bolintineanu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, adresa și el o circulară clerului, invitîndu-l a citi în toate bisericile proclamația domnitorului și Statutul care dezvolta prevederile Convenției (în fapt înlocuindu-le în cea mai mare parte), iar alta asemănătoare corpului profesoral.

A doua zi după închiderea Adunării, Cuza trecu în revistă trupele din garnizoana București, voind astfel să arate opoziției că el se bizuie, înainte de toate, pe forța armatei. Un ordin de zi chema oștirea să păstreze liniștea

publică și să vegheze ca voința românilor să se poată manifesta în toată libertatea. Mereu prudent, nu merse însă mai departe ; voind a se pune pe terenul legalității, aștepta mai întîi aprobarea nației pentru măsurile luate, ca și recunoașterea lor în afară, unde făcuse cu mult înainte sondările necesare.

În zilele de 10—14 mai se desfășură în întreaga țară plebiscitul. Chiar și fără înrîurirea guvernului, spune Bolintineanu, consultarea ar fi dat aceleași rezultate. Cu toate că unii dintre țărani, temători, lipsiră de la vot, bănuind în asta vreun recensămînt fiscal, succesul fu aproape total. Cele peste o mie de „Nu"-uri nici nu pot fi măcar luate în seamă, față de aproape 700 000 de „Da"-uri. În această privință, nu numai cifrele sînt însă grăitoare. Este vorba, înainte de toate, de atmosfera stîrnită în țară. Satele și orașele votară aproape în unanimitate pentru măsurile luate, afirmînd astfel voința națiunii întregi de a se trece la reformele preconizate.

Lovitura de la 2 mai, împreună cu principalele reforme ce i-au urmat, și îndeosebi cea agrară, reprezenta momentul de culme al unei aprige bătălii de clasă ce dura de mulți ani. Abia acum, după ce epuizase toate încercările de a convinge o Adunare refractară progresului social, domnitorul făcea apel la popor, sprijinindu-se pe votul său.

Alexandru Ioan Cuza nu putea să înlăture vechea stare de lucruri din țară, nu putea să promoveze principiile unei politici progresiste, de care era însuflețit, dacă nu se decidea la acest act energic. El își asumă deci rolul de a da o lovitură boierimii obtuze, căreia în zadar i se explicase, în repetate rînduri, că *propriul ei interes* cerea o reformă agrară. Toate încercările sale, ca și ale lui Kogălniceanu, de a-i scoate pe boieri din încrîncenata lor împotrivire, și de a alinia statul român în rîndurile țărilor civilizate, se loviseră de refuzul lor cel mai hotărît.

Apare astfel cît se poate de explicabil entuziasmul pe care-l trezi în popor trimiterea retrograzilor deputați pe la conacele lor. Țăranii, mai ales, jubilau, văzînd în faptele lui Cuza un act de bunăvoință pentru ei. Aveau loc peste

tot serbări şi mari manifestaţii populare. Oamenii credeau că a sosit momentul eliberării lor dintr-o robie seculară. Din toate colţurile ţării Cuza primi în aceste zile scrisori de mulţumire, de felicitări şi recunoştinţă, care nu-şi pot găsi explicaţia numai în iniţiativa, să zicem, a autorităţilor locale, al căror zel în această privinţă ar fi putut fi stimulat de niscaiva sugestii venite de sus. Adevărate explozii de bucurie, aceste scrisori exprimau mai ales o speranţă — aceea că venise, în sfîrşit, timpul multaşteptat pentru a se face dreptate. Cuza era numit „salvatorul şi eliberatorul" ţărănimii clăcaşe de sub „robia faraonilor".

În ziua aceea, de la palat şi pînă la Mitropolie, se înşirase o mulţime de oameni, atît pe uliţe cît şi la ferestre şi chiar pe case. „Dealul Mitropoliei, scria un contemporan, semăna cu un munte alcătuit de oameni." Cunoscut pentru simplitatea sa din primii ani, Cuza ţinea acum a da momentului toată solemnitatea cuvenită. Două rînduri de soldaţi se înşiraseră de-a lungul traseului, pînă în Dealul Mitropoliei, spre care domnitorul se îndrepta călare, avînd o mină veselă, pe deplin satisfăcută, precedat de un impozant alai şi urmat de statul său major şi plutoane de ostaşi.

După tedeum, cortegiul se înapoie la palat cu aceeaşi pompă, în uralele entuziaste ale mulţimii. Luna mai fiind prin excelenţă anotimpul florilor, i se aruncară domnitorului, din ambele părţi ale uliţelor şi de la ferești, nesfîrşite buchete de flori. Tot timpul sunară clopotele bisericilor şi cîntară în piete muzicile militare, sporind sărbătoreasca strălucire a zilei alese de Cuza pentru acea solemnitate.

Curînd salve de tunuri anunţau plecarea spre palat a unui cortegiu. În cele şase carete domneşti de gală se aflau mitropolitul, preşedintele Curţii de Casaţie şi membrii înaltei comisiuni numite de domn, care-i aduceau într-un cadru solemn, pe o pernă mare roşie, rezultatul oficial al plebiscitului ; ţara îi acorda puteri depline să înfăptuiască reformele atît de mult dorite.

Mitropolitul spuse că plebiscitul a sancţionat încă o dată actul de la 5 şi 24 ianuarie 1859, şi că speranţele poporului erau concentrate în persoana domnitorului ales

de el. „Eu nici că mă îndoiam de rezultatul votului național, răspunse Cuza. Făcînd un apel către națiune, punînd țara în poziținea de a se rosti ea însăși, eu eram încredințat că țara se va uni cu cugetările mele... că bunul său simț, că inteligentul său patriotism se vor grăbi a osîndi patimile nesocotite care de șase ani împiedică dezvoltarea fericirii publice. Votul ce dumneavoastră îmi prezentați nu este numai legitimațiunea actului din 2 mai. El este totodată și răsplătirea necontenitelor mele stăruințe pentru binele public și pentru emanciparea claselor împilate. Acest act este în ochii mei cea mai puternică încurajare ce-mi dă țara..." Devenit foarte palid, stăpînit de o puternică emoție, domnitorul trăia un înălțător moment de triumf; mai bine de cinci ani așteptase această clipă.

În mesajele sale și cu alte prilejuri, Cuza pomenise adesea, ca de un vechi titlu de noblețe, că înaintașii săi „și-au vărsat sîngele pentru drepturile țării". O repetă și acum, jurînd celor de față că și el va ști să moară pentru apărarea drepturilor României.

Urmă defilarea oștirii, în cap cu generalii, pe care domnitorul o primi din balconul palatului. Seara, orașul fu iluminat, iar în grădina Cișmigiu se desfășură o serată populară cu artificii și foc bengal. Diferite inscripții aminteau Unirea, secularizarea averilor mănăstirești, înarmarea țării etc. Apariția lui Cuza în loja teatrului, unde avu loc un spectacol festiv, stîrni îndelungi aplauze. Un cor de copii cîntă în fața unui bust al său.

Fusese o zi plină de entuziasm.

ÎNCĂ O DATĂ PE MALUL BOSFORULUI

Dincolo de hotare se auziră însă voci potrivnice. Unele ziare manifestară ostilitate față de actul de la 2 mai, cerînd intervenția în treburile lăuntrice ale țării, intrigi de care nu era desigur străină boierimea conservatoare.

În această atmosferă, pentru a-şi consolida situaţia în afară şi a împiedica o eventuală intervenţie militară străină, Alexandru Ioan Cuza hotărî să întreprindă o nouă călătorie la Constantinopol. Dată fiind situaţia ţării, avea nevoie acum şi de încuviinţarea puterii suzerane. Socotise însă necesar ca, înainte de asta, să se ţină plebiscitul. Căci dacă Adunarea dizolvată fusese aleasă doar de cinci mii de alegători, pentru politica sa îşi dăduseră adeziunea aproape şapte sute de mii de glasuri.

Privit de unele puteri ca un răzvrătit, acestea încercau să împiedice Poarta de a-l primi. Potrivnică recunoaşterii schimbărilor intervenite, Londra telegrafie ambasadorului său la Constantinopol că nu s-ar opune intrării oştilor otomane în România. Situaţia nu era de loc lipsită de primejdia unei intervenţii. Austria, la rîndu-i, o aştepta şi o dorea ; mereu vrăjmaş, ambasadorul austriac ar fi vrut ca Turcia să trimită un comisar la Bucureşti, întrucît se călcase din nou prevederile Convenţiei.

Chiar şi opoziţia din ţară acţiona în acest sens. D. Ghica îi scria lui A. Panu, plecat în Apus pentru a unelti împotriva domnitorului român, să se ducă numaidecît la Constantinopol, zădărnicind îndeplinirea dorinţelor lui Cuza. Tot lui Panu îi scria şi E. Carada, întrebîndu-l dacă „n-ar fi fost o ocaziune favorabilă de acţiune" pentru răsturnarea lui Cuza, faptul că el plecase din ţară.

Alexandru Ioan Cuza avea totuşi motive să se aştepte la o primire binevoitoare din partea Porţii, în urma îndelungatei şi abilei activităţi diplomatice desfăşurate acolo de bunul său prieten şi devotat colaborator C. Negri. Deşi într-o scrisoare oficială îi tăgăduise formal dreptul de a schimba Constituţia, Ali-paşa făgăduise totuşi că va lua în neîntîrziată cercetare dificultăţile de care se izbise Cuza, ceea ce, în limbaj diplomatic, putea să fie tradus şi ca o încuviinţare. Mai răuvoitoare se arătase Anglia. Consulul ei la Bucureşti scria şefului său la Constantinopol, parcă sugerîndu-i o asemenea sumbră perspectivă, că dacă Poarta nu voieşte să aibă o Românie independentă, „cel mai bun lucru ce poate face este *să reţină pe malul Bosforului* (s.n.) pe acest domn neastîmpărat şi ambiţios, cînd va ajunge acolo". Tare ar fi dorit ei să-l întîmpine soarta

lui Brîncoveanu... Erau însă alte vremuri... Tot ce mai putea face Turcia acum era găsirea unei modalităţi „de a putea bate în retragere în mod onorabil", după cum mărturisise Ali-paşa ambasadorului francez. De aceea, trimiţîndu-i prin Negri invitaţia de a veni la Constantinopol, Ali îi ceru lui Cuza să scrie Porţii, motivînd călcarea Convenţiei din pricina anumitor împrejurări.

Arătîndu-se şi de data aceasta abil diplomat, Cuza însărcină pe Negri să răspundă curtenitor că intenţionase mai de mult a face o vizită sultanului şi că deci se va folosi de prilej pentru a da *acestuia* lămuriri privind măsurile luate. Cu alte cuvinte, voia să discute cu şeful statului turc, pe care nu se îndoia că-l va convinge, iar nu cu miniştrii săi. Făgăduia însă că nu va pune în aplicare, decît după întoarcerea de la Constantinopol, măsurile privind noua organizare a statului.

Alexandru Ioan Cuza plecă spre sfîrşitul lui mai la Constantinopol fără gîndul de a se arăta acolo pocăit pentru faptele sale ; declara agentului austriac că nu este rolul Porţii şi nici al Puterilor de a se osteni cu organizarea lăuntrică a ţării, ale cărei adevărate nevoi numai el le cunoştea. Fu din nou tratat cu toată pompa cuvenită unui şef de stat. Ambasadorul francez relatează că sultanul îl primi pe domnitorul român a doua zi după sosire „cu foarte mare cinste". Cuza fu introdus în sala de recepţii a marelui palat prin uşa dinspre Bosfor, rezervată doar sultanului. Acesta îi luă mîna şi-l pofti pe divan lîngă el — cinste rezervată doar suveranilor. Nu-i făcu nici o obiecţiune, ci-i aminti despre angajamentele Turciei faţă de marile puteri, fără a folosi un ton de imputare.

Doctorul Carol Davila, care-l însoţea la Constantinopol, scria în ţară cu entuziasm despre onorurile ce i se făceau lui Cuza. Un vapor special al sultanului i-a condus la recepţia oficială. „Steagul românesc a fost ridicat la catargul cel mare, caiacurile Padişahului ne aşteptau, garda sub arme, marele vizir la uşă... Principele, liniştit, demn, concis în cuvintele lui, a petrecut 20 de minute cu Sultanul, pe urmă acest mare Padişah a venit să ne treacă în revistă... Din nou, marele vizir a condus pe Principe pînă

la poarta principală și ne-am întors la Palatul Europei, tot cu steagul român fîlfîind la catart..."

Avură loc o serie de recepții obișnuite cu asemenea prilejuri, Cuza fiind obiectul unor amabilități ale diplomaților acreditați pe lîngă Poartă. I se făcură totuși și observații mai puțin măgulitoare în legătură cu recentele sale acte de independență, dar el le primi „cu o desăvîrșită bună dispoziție", spune ambasadorul englez, ceea ce s-ar putea traduce și prin aceea că nu le luă în seamă. Numai ambasadorului austriac îi răspunse ceva mai ironic, arătînd că, de vreme ce Austria nu-l ajutase niciodată, nu era îndreptățită a se plînge de purtarea sa.

Măsurile preconizate de Cuza nu întîmpinară opunerea prea serioasă a Porții, care părea nepregătită, luată prin surprindere, și căuta, după obiceiul ei, să tărăgăneze lucrurile. Cuza avea o „aroganță calmă", apreciază un diplomat. Văzînd încetineala cu care lucrau turcii, intenționase se pare să lase totul baltă și să plece în țară, fără a mai aștepta rezultatul vizitei. O vreme nu se primi în țară nici o veste. Kogălniceanu avea deci motive să fie serios îngrijorat. Mai ales că opoziția, profitînd de prilej și luînd dorința ei drept realitate, răspîndi zvonul că domnitorul român ar fi fost arestat la Constantinopol.

În cele din urmă, lucrurile se aranjară. În ziua de miercuri 15 iunie, Davila scria soției : „Ne isprăvisem bagajele, fericiți de a pleca, cînd ni s-a trimis vorbă că marele vizir roagă cu insistență pe Alteța-sa să rămînă pînă luni..." Apoi : „Sîntem tratați cu o somptuozitate de necrezut. Turcii fac principelui cele mai mari onoruri... Afacerile parcă se îndreaptă și ne devin favorabile. La un dineu la ambasada engleză, principele a avut tot timpul un spirit perfect, a fost demn și mîndru. Sir Henry Bulwer (ambasadorul englez — n.n.) a rămas zăpăcit de felul limpede și franc cu care principele tranșa toate chestiunile unde naționalitatea română se găsea în joc".

La început, Cuza nu vru să cedeze nimic, nici chiar cînd i se pomeni de eventualitatea unei ocupații. La intervenția unor ambasadori, și probabil și la sfatul lui Negri, el consimți însă la unele modificări neesențiale, introduse de Poartă, care căuta mai mult un compromis pentru a

nu avea aerul că aprobă ceea ce domnul român hotărîse. În felul acesta, amorul propriu al guvernului otoman era satisfăcut. Aparențele erau salvate. Statutul și proiectul de lege electorală primiră astfel încuviințarea Porții și a puterilor garante.

Perfect diplomat, menajînd toate susceptibilitățile, Cuza numi noua Constituție, cu un titlu nevinovat, de *Act adițional la Convenția de la 1858*, avînd aerul că ea n-ar fi, chipurile, decît o dezvoltare a prevederilor stabilite la Paris. În realitate, după cum spunea mai tîrziu un istoric străin, ceea ce rămînea din această Convenție „nu era decît un giulgiu pentru o înmormîntare decentă".

Unele din intervențiile Porții nu puteau fi decît salutate de domnitorul român, care avea acum dreptul de a emite decrete între sesiunile corpurilor legiuitoare, introducînd astfel cu ușurință și rapiditate reformele pe care le credea utile. Cucerirea cea mai însemnată era însă faptul că pe viitor legile privind viața internă puteau fi schimbate și modificate fără aprobarea vreunei puteri dinafară. Cu alte cuvinte, țara își dobîndise autonomia. Cu acest succes se întoarse Alexandru Ioan Cuza în țară, după a doua sa călătorie la Constantinopol, unde Puterile fuseseră nevoite încă o dată să se plece în fața faptului împlinit, în fața voinței sale ferme și a poporului care-i dăduse aproape unanim aprobarea de a introduce reformele sociale îndelung așteptate.

Miniștri în guvernul condus de Kogălniceanu, D. Bolintineanu și P. Orbescu îi ies în întîmpinare la Giurgiu, unde domnitorul sosește pe un vas turcesc. În semn de curtenitor omagiu, Poarta îi dăduse două pașale, înalți demnitari ai guvernului turc, ca să-l însoțească pînă aici. Mai era de asemenea însoțit de ministrul de externe, N. Rosetti-Bălănescu, un favorit al său, precum și de alții.

După cum remarca Bolintineanu, domnul se întoarse schimbat de pe malul Bosforului. Se arătă „destul de rece" cu cei veniți să-l întîmpine ; „pe față se vedea nemulțumirea sufletului său".

În Capitală fusese organizată o mare paradă. Dar o ploaie torențială, izbucnită pe neașteptate, goni mulțimea spre adăposturi, astfel că parada fu „spartă", poetului părîndu-i-se a nu fi „semn bun".

Curînd, Bolintineanu şi Orbescu îşi dădură demisia din guvern. Cuza însă nu le-o primi îndată, astfel încît Bolintineanu mai apucă să ceară domnitorului, la începutul lui iulie, înfiinţarea Universităţii din Bucureşti, prin reunirea facultăţilor existente. Firește, Cuza îşi dădu numaidecît aprobarea. Se mai înfiinţară gimnazii şi şcoli noi, Conservatorul de muzică, Şcoala de arte frumoase (aceasta prin stăruinţa pictorilor Th. Aman şi Gh. Tattarescu).

De numele lui Cuza se mai leagă, printre altele, înfiinţarea, încă în octombrie 1860, a Universităţii din Iaşi, care-i poartă astăzi numele. Pe actul inaugural a fost pus sigiliul său domnesc. El se şi mîndrea de altfel de a fi fondatorul celui mai vechi aşezămînt universitar al ţării, inaugurat în acelaşi an cu Şcoala de arte frumoase şi Muzeul de artă ieşean.

PUTERI DEPLINE

În noua sa proclamaţie, domnitorul anunţa că fusese la Constantinopol pentru a întări autonomia ţării printr-o nouă înţelegere internaţională. Speranţele sale şi ale naţiunii se realizaseră. Modificările aduse acolo „nu schimbă şi nu lovesc în nimic existenţa şi bazele fundamentale ale instituţiilor aprobate de naţiune", iar aceste modificări nu erau decît provizorii. Abia acum România îşi căpătase autonomia. Le ceru românilor să fie mîndri de acest succes, la care cu toţii contribuiseră, el prin iniţiativa sa, iar ei prin votul lor, prin patriotismul şi înţelepciunea de care dăduseră dovadă.

Avînd acum puterea deplină în mîinile sale, Cuza se arătă hotărît de a sfîrşi cu trecutul. Noua Adunare urma a fi convocată abia în decembrie, peste cinci luni, timp în care, în baza puterilor ce-i fuseseră acordate prin plebiscit, voia să introducă fără zăbavă reformele pregătite. Scăpat de opoziţia sîcîitoare a unei Adunări ce constituise o frînă permanentă în activitatea sa, promulgă, una după

alta, cu o rapiditate cu totul neobișnuită, o serie de legi importante, al căror bilanț îl va face, plin de mîndrie, cu prilejul deschiderii noii camere, aleasă în baza noii legi electorale.

În lunile ce urmară loviturii de stat, Cuza și colaboratorii săi, și în primul rînd Kogălniceanu, se arătară însuflețiți de dorința unor reforme complexe, privind întreaga viață a statului. Unele dintre reforme, cum era aceea a introducerii noului calendar sau a sistemului metric, în locul patriarhalului „cot", diferit în Moldova față de Muntenia, aveau să se izbească însă de prejudecăți înrădăcinate de secole, într-o țară care fusese ținută atîta vreme sub dublul jug, al turcilor și al boierilor, sau al „turcilor dinlăuntru", cum li se mai spunea pentru a li se defini mai pregnant trăsăturile hrăpărețe.

Mai porniți acum decît oricînd împotriva lui Cuza, majoritatea boierilor îl blestemau înfuriați, întețindu-și uneltirile împotriva lui. Memoriile trimise peste hotare, în care îl acuzau cu violență de călcarea Convenției și introducerea dictaturii personale, se înmulțiră în această perioadă, ca și broșurile publicate în alte țări, menite a cîștiga opinia publică străină contra regimului instituit în România. Intimidată pentru o vreme, opoziția trecu la lucru din umbră, uneltind mai departe. Nu lipsiră însă nici lingușitorii.

PĂMÎNT ȚĂRANILOR

Reforma cea mai de seamă, cea mai așteptată de popor, era desigur reforma agrară. Asupra acestei importante legiuiri merită să zăbovim ceva mai mult, căci mai ales pentru înfăptuirea ei se hotărîse Cuza a lua calea loviturii de stat.

Dacă Regulamentul Organic însemnase pentru țărănime un „jug greu de fier", legiuirile ce-i urmară reprezentau, spune Iorga, „principiul mascat al totalei exproprieri a țăranului". Socotindu-l pe acesta doar „chiriaș", legea din

1851 declara cu nerușinare că „precum este săteanul stăpîn cu desăvîrșire pe sine și pe averea sa, asemenea este și proprietarul pe pămîntul său". Boierul putea să îndepărteze de pe moșia sa „pe cîți va socoti" dintre săteni, mai ales pe cei „îndărătnici" care „insuflă neorînduială și nesupunere în sat". Din diverse colțuri ale țării, i se scria cu încredere lui Cuza, îndemnîndu-l să treacă odată la fapte, pentru „a se bucura tot românul".

Cu toată firea sa îndrăzneață, Cuza se arătă nu o dată prudent în probleme de ordin social, cum era prin excelență cea agrară. Prezidat de însuși domnitorul, Consiliul de Stat, înființat încă înainte de lovitura de stat, se pronunță în majoritatea sa pentru amînarea aplicării legii. Cuza se declară de acord.

Mai clarvăzător, energicul Kogălniceanu se opuse însă cu hotărîre, mergînd pînă la a-și prezenta demisia, întrucît nu-și putea asuma răspunderea de a obliga pe țărani a mai face în continuare clacă. „În dosul fiecărui clăcaș mi-ar trebui cîte un jandarm, zisei domnitorului, și, dacă Măria-ta ai avea atîția jandarmi cîți sînt țăranii, și încă nu te-aș sfătui să faci din ei o asemenea întrebuințare... pentru că și jandarmii sînt clăcași sau fii de clăcași". Realistul om politic își da pe deplin seama că amînarea nu era cu putință, că ea ar fi însemnat „însăși condamnarea și sfărîmarea legii". Presa progresistă îi amintea, de asemenea, lui Cuza că fiind o problemă-cheie, chestiunea țărănească nu mai putea fi mult ocolită fără primejdia (pentru boieri, bineînțeles !) a unor grave tulburări sociale. La rîndu-le prefecții județelor, cărora li se ceruse a raporta regulat asupra stării de spirit, arătau guvernului în scris că este necesară aplicarea neîntîrziată a legii, pentru menținerea liniștei în țară.

La 14 august 1864, Cuza hotărî să promulge multașteptata lege agrară, prin care decreta că „pentru de-a pururea" claca a fost desființată și hotăra împroprietărirea sătenilor clăcași prin despăgubire, stabilind diferențiat, după numărul de vite ce-l poseda fiecare, cuantumul de suprafață arabilă alocată.

La aflarea știrii, o mare bucurie se întinse peste țară. Pentru întîia oară în istorie se obținea un astfel de drept :

țăranii nu mai erau legați de pămîntul moșierilor, nu mai erau clăcași ; fuseseră eliberați, trecuți în rîndul oamenilor ; era cea mai frumoasă zi din viața poporului. Au fost împroprietărite în total 467 840 familii țărănești, care au primit 1 766 258 ha de pămînt.

Din multe locuri Cuza primi telegrame și scrisori de mulțumire, unele pline de elogii, prin care împroprietărirea era glorificată, ridicată la înălțimea unui eveniment epocal. În toate județele se stîrni un puternic entuziasm. Erau cu adevărat clipe de bucurie publică. Cuza era socotit acum nu numai un domn nou, ci și un „om nou", așa cum îl numise Kogălniceanu. El căută să întărească cu pricepere efectele reformei agrare, prin călătorii în țară, unde fu primit cu multă însuflețire.

În privința legii și a modului cum ea s-a aplicat, sînt însă multe de spus. Țara dispunea de o „administrație incultă, incapabilă, coruptă pînă în măduva oaselor, rău plătită și deprinsă a privi leafa ca venit accesoriu" (R. Rosetti), venitul de căpetenie fiind ploconul, hatîrul, rușfetul, bacșișul, cunoscutul „mișcă din urechi" sau „unge osia". Or, țăranii n-aveau cu ce „unge osia". Cu toate ordinele venite de sus, era firesc deci ca dreptatea să fie totdeauna de partea proprietarului. Pe de altă parte, consiliile județene și alte organe chemate a aplica reforma și a judeca neînțelegerile ivite, erau formate tot din proprietari sau oamenii lor. Așa că, pe scurt, măsurătorile fură măsluite, moșierii își păstrară pămînturile cele mai roditoare, țăranilor dîndu-li-se cele mai netrebnice și mai îndepărtate ; li se închidea apoi drumul vitelor spre apă și izlaz etc. Șirul nedreptăților este încă lung. Cercetînd legea agrară de la 1864, aplicarea și urmările ei, Radu Rosetti, în *De ce s-au răsculat țăranii* conchide astfel : „Hotărît lucru, cu prilejul legii rurale afacerea cea bună au făcut-o proprietarii, nu sătenii", adăugînd că dacă ea nu intervenea ar fi avut loc o răscoală. „Nu știu, comentează el, dacă pentru țară era mai rău dacă răscoala avea loc atunci (cartea a apărut în 1907 — n.n.). Poate că în urma ei chestiunea se rezolva... mai bine decît s-a rezolvat prin lovitura de stat de la 2 mai." Iar Nicolae Iorga recunoștea și el că prin reforma agrară „se înlătura pri-

mejdia unei răscoale țărănești", căci pe alocurea țăranii refuzau boierescul și își „îndreptau coasele în formă de suliți". Se făcură însă „abuzuri monstruoase", largi întinderi de pământ cuvenite țăranilor, nefiind împărțite.

Înfăptuită, ca și Unirea, sub presiunea maselor, reforma agrară, cel mai important act al domniei lui Cuza, n-a rezolvat decît într-o măsură limitată problema țărănească. România rămînea încă o țară agrară, cu puternice rămășițe din perioada precapitalistă, depinzînd în mare măsură de capitalul străin. Moșierii au primit în schimb bani buni pentru pămîntul dat. Țăranii erau obligați să-l plătească statului, timp de 15 ani. Iar cînd nu avură cu ce, din pricina secetei, se îndatorară la cămătari și mai ales la arendași, vînzîndu-și pe nimica toată, pentru mulți ani înainte, brațele de muncă.

Curînd țăranii încep să ceară a fi scutiți de aceste răscumpărări, pe care ei le numesc „plata moșiei". Așadar, legea aceasta îndelung așteptată, pentru care Cuza recursese la lovitura de stat, crea la rîndul ei noi nemulțumiri, care se vor adînci cu vremea. Kogălniceanu însuși, autorul ei, recunoștea că „ a fost așa de rău aplicată încît mai bine nu s-ar mai fi aplicat", căci se făcuseră „dureroase strîmbătăți".

Rezolvarea chestiunii țăranilor avea drept scop, înainte de toate, consolidarea statului burghez, introducerea de relații capitaliste în agricultură, menținută pînă atunci într-o stare de „semibarbarie". Prin actele sale din această vară, Al. I. Cuza și-a sporit mult popularitatea, îndeosebi în rîndurile țărănimii. Nemulțumirile, cauzate de neajunsurile legii sau de strîmba ei aplicare, erau puse pe socoteala proprietarilor. Pentru țărani, Cuza rămînea mai departe singura lor nădejde de mai bine, binefăcătorul lor. Ei știau că pămîntul primit a trebuit smuls printr-un act de curaj din ghearele hrăpărețe ale proprietarilor întinselor moșii.

Om de acțiune, Alexandru Ioan Cuza însemna în domeniul faptelor ceea ce, pe plan teoretic, reprezenta sfetnicul său Kogălniceanu. Unirea lor, a gîndului cu fapta, într-o acțiune conștientă, condusă cu abilitate, duse în cele din urmă la realizarea reformelor de mult plănuite,

de care atîrna mersul înainte al tînărului stat național. De aceea, figurile lor au intrat în istorie legate de actele cele mai de seamă ale acestei epoci, atît de însemnate pentru ceea ce s-a numit cu dreptate renașterea României.

INTRIGI...

După lovitura de stat, Alexandru Ioan Cuza se arătă mai puțin modest, schimbîndu-și întrucîtva felul de a fi. Acorda acum mai multă importanță fastului și oricărui lucru privind întărirea prestigiului său. I se aprobă suma de 600 000 lei pentru cumpărarea de mobilier nou, necesar palatului de pe Podul Mogoșoaiei. Dacă înainte, de pildă, spunea unui favorit al său : „Ține socoteala de miniștri. Ei sînt consilierii tronului. Ei sînt responsabili", acum zicea miniștrilor : „Țineți socoteală că tronul este răspunzător". În realitate, afirmă Bolintineanu, favoriții săi conduceau treburile țării. Iar între aceștia și Kogălniceanu nu domneau relațiile cele mai bune. Camarila formată încă mai de mult în jurul lui Cuza, aproape că nici nu-și mai ascundea acum intrigile și urzelile.

Favoriții și camarila formau o adevărată putere ocultă, despre care tot poetul ne spune că de multe ori hotăra înaintea miniștrilor, influențînd numirea sau căderea guvernului, înțelegîndu-se cu Adunarea pentru a răsturna prin votul ei de blam un cabinet ce nu i se arăta docil. Guvernul, de pildă, nu se amesteca în instituțiile conduse de doctorul Davila și de Librecht, directorul poștei și telegrafului, devenite un fel de stat în stat. Îndeosebi acesta din urmă, avînd și o funcție specială, părea a fi centrul adevăratului guvern. Bucurîndu-se de cea mai mare trecere pe lîngă Cuza, ordona prefecților fără știrea titularului departamentului de interne, căruia i se substituia nu o dată. Miniștrii se temeau de el. Funcția sa îl punea în situația de a ști multe lucruri și de a afla, înaintea tuturor, orice veste. Cuza îl făcuse maior adjutant domnesc, acor-

dîndu-i o încredere nelimitată, declarată și public. Cînd un deputat, funcționar superior în Ministerul de Finanțe, propuse ca Adunarea să-i ceară lui Librecht a prezenta socotelile poștei și telegrafului pe ultimii cinci ani, acesta, socotindu-se ofensat, îl provocă la duel.

Asupra lui Librecht au circulat multe legende. Încă din februarie 1859 *Steaua Dunării* protestase vehement împotriva numirii lui ca director al telegrafului din Moldova, arătînd că numirea jignește pe români, că a trecut vremea cînd se spunea „așa a vrut Vodă" ; guvernul era chemat să dea acum socoteală de actele sale. Totuși, unificînd administrația poștei și telegrafului, Cuza extinse în același an atribuțiile lui Librecht și asupra Țării Românești. Nu era de altfel un caz unic, el înscriindu-se în spiritul timpului. Căile de comunicație, închisorile, finanțele fuseseră și ele în acea vreme date în seamă, pentru organizare, unor trimiși străini, iar în armată lucra o misiune militară franceză.

Bancher și cămătar, dînd bani cu poliță, arendînd moșii, acest Librecht, însurat cu o bogată grecoaică din Galați (Malaxa), era un om cu bani la bănci, cu echipaje luxoase ; își adusese mobilă din străinătate, cum făceau de altfel și alți boieri. Lucrînd cu soldați, își ridicase în strada Dionisie o casă arătoasă, cu o admirabilă grădină (unde se află astăzi Casa universitarilor), luate mai apoi la licitație de boierul Filipescu, fost în veacul trecut mareșal al curții regale. [1]

I s-a reproșat mult lui Cuza de a se fi lăsat înconjurat de camarila ajunsă cu vremea atotputernică la palat. În

[1] În vara lui 1866, Nicolae Golescu declara unui scriitor rus întîlnit pe Dunăre că toate treburile de cabinet ale lui Cuza ar fi trecut în mîinile, nu prea curate, ale lui Librecht ; fără el nimeni nu putea să obțină o licitație sau un post.

Destituit din funcție și arestat după detronarea lui Cuza, fu supus unei anchete. Deși ar fi dovedit risipă în banii publici, după vreun an Curtea îl achită, expulzîndu-l (cerut se pare de guvernul francez). Fusese de altfel singurul trimis în judecată ; probabil, s-a zis, pentru că era străin. Spirit aventurier, s-a stabilit apoi la Paris, unde intră într-o conspirație împotriva lui Napoleon. Descoperindu-se complotul, se refugiază la Londra.

afară de Librecht și de prințesa Maria Obrenovici (fiică a fostului ministru Catargi și văduvă a prințului sîrb Obrenovici, căruia îi născuse un fiu ce va ajunge rege al Serbiei), mai făceau parte dintre favoriți Nicolae Docan, văr al domnitorului, colonelul Pisoschi, pe care și-l făcuse aghiotant, și alte persoane nu întotdeauna dezinteresate; lui Cuza însă nu i s-a putut reproșa lipsa de cinste personală.

Prin intrigi, camarila îl făcu pe domnitor să vadă în primul său sfetnic, Kogălniceanu, un eventual rival la tron. Și tot acești favoriți, precum și unii dintre miniștri, influențară pe căi lăturalnice asupra Camerei. O parte dintre deputați își vor arăta curînd nemulțumirea împotriva primului ministru, socotindu-l brutal, irascibil, prea puțin dispus să-și plece urechea la părerile lor.

În toamna acestui an, între Cuza și Kogălniceanu interveni o puternică neînțelegere, ducînd nu numai la răcirea relațiilor dintre ei, dar, peste cîteva luni, și la demisia guvernului. Un soi de „gelozie" a fost numită atitudinea domnitorului față de cel ce fusese mîna sa dreaptă în realizarea celor mai importante acte din ultima vreme, întrucît Kogălniceanu atrăsese asupra lui o mare parte din recunoștința țărănimii pentru pămîntul primit. Era vorba, printre altele, de o călătorie a acestuia în Oltenia, unde fusese întîmpinat cu „entuziasmul cel mai nebunesc", îndeosebi de țăranii aflați încă sub proaspăta impresie a legii de curînd decretate. „Privighetoarea Moldovei", autorul unor discursuri celebre în istoria noastră parlamentară, ascultă acum, la rîndu-i, numeroase și înflăcărate cuvîntări de preamărire a faptelor sale și ale domnitorului.

Evident, Kogălniceanu nu avea numai prieteni. Intriganții din preajma lui Cuza, cărora nu prea înțelegea să le bată în strună, informară copios pe domn, și nu tocmai obiectiv, provocînd bănuiala și neîncrederea acestuia. N. Crețulescu (din iulie ministru la justiție) nu era străin de asemenea intrigi. Casa acestuia devenise un „centru pentru tînguirile proprietarilor", moderatul Crețulescu primindu-i și făgăduindu-le se pare „îndreptarea" legii rurale.

Ca urmare a lipsei de încredere, domnitorul îi cere acum lui Kogălniceanu ca diferitele probleme privind modul de aplicare a legii agrare să fie trecute prin Consiliul de Miniştri, îngreuind astfel rezolvarea lor. Pretenţia întîmpină proteste. Pe la începutul lui septembrie, Kogălniceanu îi scrie domnitorului că decît a statornici un asemenea principiu mai bine să-l schimbe pe el, care a ajuns „atît de nenorocit, încît să nu mai aibă voie a aplica legile ce sînt de competinţa sa". Se mai plîngea că, după întoarcerea din „nenorocita călătorie", găsise o situaţie cu totul schimbată, că domnul i-a făcut aspre imputări în faţa celorlalţi miniştri, într-un conflict între el şi Creţulescu, dovedindu-i, zicea, că nu mai era Preşedinte de Consiliu „decît cu numele". Mai multe depeşi primite de la Cuza, toate pe un ton de vederată neîncredere, îl îndreptăţeau a presupune că nu mai putea conta pe bunăvoinţa acestuia.

Într-o altă scrisoare, adresată lui N. Rosetti-Bălănescu, afirma că pretutindeni făcuse lauda domnitorului, atribuindu-i „lui şi numai lui singur, tot meritul marelor fapte îndeplinite". N. Creţulescu întrebuinţa însă „clevetirea" pentru a veni în locul său, loc pe care i-l ceda „cu plăcere". Hotărît să-şi dea demisia, n-o făcuse fiind sfătuit de prieteni, întrucît a doua zi ar fi fost răsturnate frumoasele sale legi. Bălănescu, intim al domnitorului, era rugat să se ducă la Ruginoasa (Cuza se afla atunci acolo) şi să se hotărască : „Sau să aibă încredere în mine şi să fiu tratat ca Preşedinte al Consiliului, sau să mă lase să mă duc în linişte". Era convins că impulsivul Cuza a început a se sătura de el, şi cerea să i-o spună în faţă. „Nu voi lua cu mine altă părere de rău, zicea patriotul om de stat, decît aceea de a vedea că, o dată noi duşi, toate faptele noastre cele mari şi toate lucrările noastre se vor duce pe gîrlă", apreciere cuprinzînd o bună doză de vanitate, dar nu prea departe de adevăr.

Încercînd să dea incidentului alura unei mici „gîlceve", Cuza îi scrie pe un ton împăciuitor, deosebit de cald, încredinţîndu-l de întregul său sprijin. Cu intenţia vădită de a-l îmbuna, îi amintea că au făcut împreună acte mari, hotărînd chestiuni vitale pentru ţară. Îl îndemna să fie mereu acel luptător invincibil de la *Steaua Dunării*.

Împăcarea intervenită între cei doi n-a durat însă mult. Intrigile continuară. Spre sfîrşitul lui ianuarie, anul următor, Cuza se arătă grăbit să-i primească demisia. Peste cîţiva ani, cînd nu va mai fi domn, întîlnindu-l la Viena, îi va spune cu un sentiment de tardivă remuşcare : „Eşti răzbunat ! Căci n-ai căzut tu, am căzut eu".

PREOCUPĂRI DE ALT ORDIN

Retras pentru o vreme la Ruginoasa, unde fuseseră terminate reparaţiile castelului şi amenajarea parcului, Cuza se arăta acum preocupat de o problemă foarte delicată. Cu o stîngăcie de regizor inabil, înscenase în primăvară salvarea unui copil de la marile inundaţii ce avuseseră loc în Capitală, cînd apele capricioase ale Dîmboviţei se revărsaseră peste cîteva mahalale, pustiindu-le. Cuza a mers călare la faţa locului, să-i vadă şi să-i ajute pe sinistraţi. Într-o cunoscută gravură, Theodor Aman, numit chiar în acel an director al Şcolii de arte frumoase atunci înfiinţate, ni-l înfăţişează în mijlocul unor cocioabe pe jumătate cuprinse de apă, cu oameni urcaţi pe acoperişuri, implorînd ajutor. Domnitorul are alături pe generalul medic Carol Davila, şi pe un ofiţer, probabil aghiotantul său, tustrei călări, înaintînd prin apele ajunse pînă mai sus de burta cailor, în mahalaua Tabaci din marginea Dîmboviţei, unul din cartierele lovite de nenorocire.

Sub pretextul destul de cusut cu aţă albă că nu se îndura să abandoneze pe un băieţel ai cărui părinţi, chipurile, „se înecaseră", Cuza îl aduse la palat, botezîndu-l cu numele său. În realitate era însă vorba de copilul favoritei sale, „secret" ştiut de toată lumea, şi bineînţeles şi de Elena. Cuza mai avea în vedere că în curînd urma să vină pe lume şi al doilea copil, de asemenea „din părinţi necunoscuţi", adică tot al lui şi al aceleiaşi Maria Obrenovici. Şi se gîndea să-l adopte şi pe acela, de astă dată direct, fără a mai pune la cale salvarea sfintelor apa-

rențe ; începutul trebuia făcut deci de pe acum, cu acest prim vlăstar.

După atîtea luni de cînd nu se văzuseră, adică dinaintea plecării sale la Constantinopol, Cuza sosi la Ruginoasa, unde Elena își petrecuse toată vara departe de intrigile palatului, pentru a o convinge să accepte a deveni mama acestui copil, situație fără îndoială destul de umilitoare. La urma urmei, dacă însăși Poarta îi aprobase actele de îndrăzneală în domeniul politic, de ce atunci femeia care se numea de peste douăzeci de ani soția lui nu i-ar fi îngăduit și ea un act, tot de îndrăzneală ? Dar unei asemenea situații Elena i-ar fi preferat pare-se despărțirea definitivă. De la moșia sa din Solești, Catinca Rosetti, căreia fiica revoltată îi ceruse sfatul, o îndemnase să mai chibzuiască ; mama Elenei trăise și văzuse multe. Astfel că balanța înclină în favoarea soțului, Elena acceptîndu-i în cele din urmă propunerea.

Va fi fost poate la mijloc și un gînd ambițios. Neacceptarea situației nu l-ar fi dus oare pe Alexandru Cuza, care ținea cu orice preț să aibă urmași, la despărțirea definitivă și la urcarea pe tron, alături de el, a mamei copilului, mai tînără cu vreo zece ani și incomparabil mai frumoasă decît ea ? Întrebarea cîntărise desigur greu în zbuciumul ei din acele zile. Rațiunea dovedindu-se mai tare, Elena consimți să se ocupe de creșterea micului Alexandru. În pofida slăbiciunilor omenești ale necredinciosului ei soț, ea îl mai iubea încă pe acest om cu fire veselă, optimistă, căruia soarta îi hărăzise să ajungă primul domnitor al Principatelor Române Unite.

Cuza se înapoia la București într-o bună dispoziție. De cîtva timp, aproape toate îi mergeau în plin. De astă dată izbutise să rezolve nu numai starea civilă a urmașului său, dorința legitimă de a-și crește copilul pe lîngă el, ci o problemă de ordin mult mai înalt. Căci, cu toate repetatele sale declarații că ar fi gata oricînd să abdice, e greu de crezut că nu urmărea să-și consolideze tronul, obținînd, fie și printr-o lovitură de stat, realizarea unei domnii ereditare. Exemplul lui Napoleon Bonaparte nu putea decît să-l ispitească. Fiindu-i recunoscută domnia pe viață, nu puțini erau aceia cărora această viață li se

părea... prea lungă și ar fi dorit să-i pună capăt înainte de vreme, pentru ca în locul lui Cuza să vină ei sau vreun docil prinț străin, gata să le slujească interesele, să le apere privilegiile de care țineau, cum dovediseră, cu ghearele și cu dinții.

Cum era lucru bine știut că Elena nu-i putea da un fiu, adoptarea micului Alexandru putea rezolva problema. Copilul acesta juca deci un rol important în calculele sale politice. Puterea e ca vinul cel bun și vechi : cine a gustat o dată din dulcea ei beție îi vine greu să renunțe la ea, să nu facă totul pentru a o păstra sieși. Așadar, nu era vorba numai de un firesc sentiment patern. Pentru asta lucrurile s-ar fi aranjat și altfel. Copii naturali mai avuseseră și alții. Și mai aveau. Dar nu se grăbeau să-i înfieze. Politica, rațiunea de stat cer însă nu o dată compromisuri și aranjamente ; prin excelență om al epocii sale, Cuza va proceda în consecință.

Deocamdată, înțelegerea cu Elena avea să rămînă în cadrul familiei, fiind abia în primăvara anului următor oficializată.

BILANȚ BOGAT

La începutul lui decembrie se deschise ca de obicei sesiunea Adunării. Cei mai mulți dintre deputați erau necunoscuți, cu nume lipsite de rezonanță ; doar unii dintre cei vreo 20 de țărani fuseseră și în Adunările ad-hoc. Un ziar îi numea „oameni onești și patrioți". Favorabili guvernului, Cuza nu va întîmpina deocamdată din partea Adunării nici o opoziție. Proiectul de răspuns la mesaj, altădată prilej de lungi și furtunoase dezbateri, va fi votat acum în unanimitate.

Deschizînd el însuși sesiunea celor două corpuri legiuitoare, numite tot mai frecvent acum Camera și Senatul, domnitorul făcu o expunere a succeselor dobîndite în ultimele cinci luni. Într-adevăr, avea despre ce vorbi ; bi-

lanțul se arăta deosebit de bogat. Iar Cuza n-ar fi fost om de stat înțelept dacă ar fi lăsat să-i scape acest prilej solemn pentru a înfățișa deputaților, și prin ei întregii țări, înfăptuirile din acest răstimp, legiferate într-un ritm neobișnuit. Și este interesant de subliniat că multe din aceste legiuiri, privind în fond aspectul juridic al statului burghez, au dăinuit decenii în șir, unele trecînd chiar și în veacul nostru, cu neînsemnate modificări ulterioare.

Domnitorul avea motive să se arate satisfăcut. Noua lege electorală trimisese pe băncile Camerei deputați entuziasmați de regimul instituit, pe a căror colaborare se putea conta. Și de data aceasta explică de ce luase în primăvară o asemenea energică hotărîre, aprobată de țară, precum și în afară, de către puterile garante. Amintea apoi de binevoitoarea primire ce i se făcuse la Constantinopol, onoruri pe care, e drept, le socotea „date înseși României".

Acum, în urma plebiscitului, de cînd se considera ales al întregului popor, și dobîndise puteri excepționale, actele sale deveniseră mai autoritare. În mesaj apare mai frecvent decît în trecut referirea la propria persoană, multe din fraze începînd cu acel „eu..." întîlnit de obicei acolo unde se instaurează puterea personală. Reaminti de reformele propuse Adunării cu ani în urmă, însă amînate sau refuzate mereu. O dată investit cu „dreptul de a opri răul și de a face binele", spune el într-un limbaj cu rezonanțe cronicărești, n-a întîrziat de a săvîrși singur ceea ce n-a putut dobîndi prin concursul Adunării. Se remarcă în acest „singur", tendința tot mai evidentă acum de a-și atribui merite ce ar fi trebuit puse, măcar în parte, și pe seama colaboratorilor săi, ca de pildă Kogălniceanu, cu care însă nu se mai afla în bune raporturi.

Deputații erau invitați să compare cei cinci ani ai unui regim tulburat de lupta partidelor cu marile acte înfăptuite în numai cinci luni ale unei administrații „liniștite, tari și respectate". Evident, orice comparație nu putea fi decît în favoarea politicii inaugurate prin actul de la 2 mai. Cuza nu trecu ușor peste aceste înfăptuiri într-adevăr însemnate, ci le înșirui într-un bilanț impresionant atît prin bogăția reformelor adoptate, cît și prin importanța și complexitatea unora : o descentralizare a administrației prin

înființarea consiliilor comunale și județene, un nou cod penal și un nou cod civil (bazat pe principiile codului napoleonian), făcînd să dispară „cele de pe urmă rămășițe ale separatismului dintre ambele țări surori", legea instrucțiunii publice, cu învățămîntul primar obligatoriu, introducerea sistemului metric, apoi legea unor exproprieri necesare pentru lucrări de utilitate publică, înființarea unei case de consemnații, o nouă lege de recrutare și de organizare a armatei și altele formau șirul acestor realizări, la care mai trebuie adăugată, desigur, cea principală : reforma agrară. Asupra acesteia domnitorul se opri ceva mai mult, făcînd și de această dată unele remarci interesante pentru definirea poziției sale într-o „chestie gravă și critică pentru toate țările unde s-a rezolvat". Ținea să sublinieze că „în interesul ordinii și chiar al proprietății" a trebuit să decreteze legea rurală din 14 august. Într-un viitor apropiat, cei dintîi care „vor binecuvînta roadele acestei legiuiri *vor fi înșiși stăpînii de moșii*" ; guvernul său luase „măsurile cele mai energice" de a li se plăti, la timpul și în cifrele stabilite de lege, despăgubirile cuvenite.

Toate aceste reforme și legi, aprobate într-un timp într-adevăr scurt, erau strîns legate de nevoile afirmării orînduirii burgheze. Totuși, prin caracterul lor progresist față de trecut, erau binevenite pentru întregul popor. Chiar cu limitele impuse de slaba dezvoltare a burgheziei, de renunțarea ei, în bună măsură, la ideile afirmate la 1848, legiuirile acestea, din care Alexandru Ioan Cuza își făcea acum un merit personal, erau menite a împinge înainte tînărul stat românesc. Este semnificativ că ele au trebuit să fie impuse cu forța, de elemente cu gîndire mai înaintată pentru vremea lor, cum erau Cuza și Kogălniceanu, împotriva moșierimii obtuze, ca și a unei părți din burghezie care se aliase cu cea dintîi, încheind tocmai în această perioadă monstruoasa coaliție. Cu multă dreptate observa Xenopol că pe cînd în alte țări se făceau revoluții din partea poporului pentru lărgirea legii electorale, „la noi revoluția trebuie să plece de sus, pentru a întări prin ea puterea ocîrmuirii".

Cuza își mărturisea dorința și ambiția de a face ca, sub domnia lui, poporul român să dobîndească „toate libertățile de care se bucură națiunile cele mai înaintate". Conștient de

puterea concentrată în mîinile sale, se grăbea să precizeze că dacă nu deschisese „mîna întreagă" pentru a da mai mult, este pentru că nu o dată s-au văzut partide anarhice „servindu-se de armele libertăţii, de presă şi de tribună, spre a ucide libertatea". Iar el nu voia „a expune la furtuni" tinerele instituţii, înainte de a prinde rădăcini în pămîntul României. O dată însă consolidate aceste instituţii, poporul urma să fie „fără grijă pentru viitor". Declara încă o dată, „în chipul cel mai solemn", a avea conştiinţa misiunii sale, aceea de „a funda statul şi societatea română... pe baza marilor principii ale egalităţii şi civilizaţiei moderne", idee pe care Cuza a urmărit-o cu perseverenţă de-a lungul celor şapte ani de domnie.

Ca urmare a dezvoltării economiei ţării, a intensificării comerţului, la 1 ianuarie 1865 se introduse un nou tarif poştal, redus destul de substanţial, după ce mai fusese încă o dată micşorat, la 1 mai 1862. Pentru întîia oară apărea acum pe mărci indicaţia „Poşta română" (cele vechi nu purtau nici o referire la ţara emitentă). Noile mărci imprimate în culorile naţionale reproduceau în desenul central efigia domnitorului. Totodată, se introduse şi calendarul gregorian, trecîndu-se de la 31 decembrie 1864 direct la 13 ianuarie 1865. Măsura era justificată şi raţională, dar vrăjmaşii săi, îndeosebi tagma călugărească, se folosiră de ignoranţa maselor pentru defăimarea persoanei domnitorului, acuzîndu-l de... catolicism.

Una din acţiunile conduse cu perseverenţă de Alexandru Ioan Cuza, pe linia întăririi autonomiei ţării, a fost şi aceea a separării bisericii ortodoxe române de patriarhia grecească de la Constantinopol. Prin ianuarie 1865, o lege promulgată de domn declara autocefalia bisericii române. Căsătoriile urmau a se încheia la primării, de către ofiţeri ai stării civile, nu de către preoţi, ca pînă atunci, iar divorţurile trecură şi ele din puterea acestora pe seama tribunalelor.

În vigoare în alte ţări, măsurile au stîrnit proteste la patriarhia din Constantinopol, care trimise aici un delegat al său. Acesta însă nu fu primit de nici unul dintre miniştri, şi cu atît mai puţin de domn. Delegatul, pe nume Cleobulos, adresează episcopilor o circulară, cerîndu-le spri-

jinul împotriva domnitorului țării. Totodată, se plînge consulilor puterilor străine. Purtarea lui îi aduce însă alungarea peste Dunăre.

La vreo lună după incident, pentru a așeza lucrurile în adevărata lor lumină, Cuza adresează patriarhului din Constantinopol o amplă și documentată scrisoare, întocmită se spune de o comisie formată din cei mai subtili juriști ai țării. Pe un ton în aparență respectuos, dar foarte ferm, domnitorul român declara că „respinge cu energie orice amestec al oricărui sinod străin, al oricărei biserici străine și al oricărei cap al unei biserici străine în afacerile dinlăntrul și în disciplina bisericii române". Scrisoarea aceasta, împreună cu cea adresată vizirului în toamna aceluiași an, cum se va vedea mai jos, ambele publicate și răspîndite în broșuri, constituie documente atotgrăitoare pentru politica de demnitate națională promovată de Cuza de-a lungul domniei sale.

AMĂRĂCIUNI

Om fiind, și nu dintre cei mai perfecți, Cuza nu fu scutit, firește, de un șir de greșeli. Poate că una dintre cele mai regretabile, care contribui mult la izolarea sa, a fost îndepărtarea lui Kogălniceanu, în urma intrigilor camarilei, după ce aproape un an și jumătate îi fusese un colaborator atît de util și apropiat.

Kogălniceanu era și el vanitos, uneori tiranic, urmărind adeseori și un interes particular (era posesorul unei fabrici de postav, avea două moșii proprii, pe altele le va ține în arendă, iar mai tîrziu își va mai cumpăra una). Cu toate acestea era o personalitate proeminentă a epocii. Plecarea lui i-a cauzat mult rău domnitorului, șubrezindu-i pozițiile politice.

Efectuarea reformei agrare întîrziind mult peste data stabilită a intra în vigoare (23 aprilie), numeroase pămîn-

turi rămaseseră nelucrate. În zadar guvernul ordonase prefecților să-i silească pe țărani să are. Aceștia încă nu știau care le vor fi ogoarele.

Guvernul se afla în fața unui enorm deficit bugetar ; armata și funcționarii nu erau plătiți de luni de zile. Proiectata călătorie a domnului în Apus, unde urmărea să spulbere efectul propagandei desfășurate acolo de emisarii coaliției, fu deci amînată. Pe de altă parte, situația internă reclama prezența sa aici. Avea pentru asta motive întemeiate. Trebuia să nu ofere altor țări, Turciei în primul rînd, pretexte pentru intervenții armate. Este fără îndoială un merit al lui Cuza și al unora dintre colaboratorii săi de a fi știut să folosească orice contradicții între interesele puterilor europene, și a trage din asta întreg folosul pentru întărirea autonomiei țării.

Studiind cu atenție această epocă, pe baza unui vast material oferit de arhivele diplomatice din diverse țări, un istoric american (Riker) avea să scrie cu deplin temei că ar fi o explicație mult prea simplistă de a pune greutățile, de care se izbea Cuza, pe socoteala nepriceperii sale în problemele statului. Chiar dacă avea unele defecte, toate reformele și inovațiile întreprinse erau cu prisosință îndreptățite. Datorită însă condițiilor de dezvoltare, și înainte de toate asupririi turcești, țara rămăsese într-o stare de înapoiere semifeudală. Nici a zecea parte din populație nu știa carte. Boierimea lacomă, mărginită și retrogradă, se bucura de privilegii la care nu înțelegea să renunțe, iar clasa cea nouă, burghezia, cu puține excepții, își dovedise nu o dată propria-i îngustime de vederi și înclinarea spre compromisuri.

Cuza urmărea de fapt acum, în condițiile noi, să realizeze ceea ce nu putuse face Revoluția de la 1848. În aceasta constă meritul său și al oamenilor apropiați, cuvenindu-se a fi citat aici, mai întîi, Kogălniceanu. Iar una dintre lipsuri fu și aceea de a nu se fi înconjurat întotdeauna de asemenea sfetnici.

Crezînd probabil că schimbînd guvernul poate schimba și situația, Cuza chemase în iarnă pe C. Bozianu, vicepreședinte al Consiliului de Stat, om supus, dar neavînd nici

pe departe autoritatea predecesorului său. Dar și acest guvern căzu în iunie. Domnitorul dădu din nou satisfacție deputaților. Ajunsese acum se pare la convingerea necesității păstrării unor bune raporturi cu Camera, de vreme ce schimbă, în mai puțin de o jumătate de an, la cererea acesteia, două guverne, căutînd astfel să prevină orice conflict.

Este adevărat că Alexandru Ioan Cuza fusese recunoscut domn pe viață. Dar viața e atît de scurtă ! Mai ales cînd ești și bolnav cum era el, chinuit deseori de astmă, avînd din această pricină perioade de oarecare inactivitate pe care adversarii se arătau gata a le socoti ca o delăsare. Afară de asta, cum istoria arată, viața unui om, chiar domnitor fiind, nu e chiar atît de sigură... Întemeierea unei dinastii i-ar fi dat un sentiment de mai mare siguranță, o garanție în plus de stabilitate.

Iată de ce în răspunsul la mesaj, un amendament introdus probabil la sugestia sa, vorbea despre adoptarea principiului eredității. Din păcate însă Cuza nu avea urmași legitimi. Căutase să înlăture acest neajuns adoptînd pe cei doi fii naturali, ai căror părinți erau declarați necunoscuți. Dușmanii săi însă au știut să-i speculeze slăbiciunile, situația conjugală echivocă, permanentizarea legăturilor cu Maria Obrenovici, care țintea, se pare, la rolul de doamnă a țării. Răspîndind pe seama lui Cuza și a favoritei sale cele mai felurite zvonuri, ei făceau aceasta nu din niscaiva sentimente morale, ci urmăreau să-l discrediteze în ochii mulțimilor, să-l ponegrească, pentru ca detronarea pregătită cu febrilitate, organizat, să apară nu ca un act împotriva măsurilor sale progresiste, nu ca o lovitură împotriva celui ce dăduse pămînt țăranilor — ci ca o răsturnare a unui domn fără prestigiu.

Fără îndoială că Green, consulul englez, se menținea pe aceeași linie ostilă lui Cuza, cînd scria acum șefului său că domnitorul român trăiește „retras cu totul departe de lume, neîngăduind nimănui să se apropie de el afară de o mînă de acoliți devotați, care ar fi cei din urmă să-i spună adevărul și cei dintîi să-l părăsească". Retragerea la Ruginoasa în această vreme era însă determinată de starea sănătății. Că nu-i făcea nici o plăcere să-i asculte pe acești consuli și să-i vadă în fiece săptămînă, era un

lucru evident. Istoricul american citat nota cu multă ironie că dacă domnitorul nu putea fi văzut acum de consuli, preferînd să se joace cu urși domesticiți, cum se spunea, era pentru că această preocupare constituia „o distracție mai liniștitoare desigur decît aceea de a asculta șacali străini !"

În primăvara acestui an Cuza trecu printr-o perioadă grea. Dacă lovitura de stat îi dăduse depline puteri, nu era însă mai puțin adevărat că noua situație îi crease și răspunderi mai mari. Acum nu mai putea arunca vina pe o adunare turbulentă și nesupusă. Neajunsurile din țară — și erau destule ! — îl priveau direct, într-o măsură însemnată. După un an de zile, entuziasmul său se mai răcise ; cu atît mai mult al poporului.

La 20 mai 1865, Sultana Cuza încetă subit din viață, în urma unui atac de cord. Domnitorul plecă numaidecît la Galați, unde rămase o noapte întreagă de tristă priveghere, într-o stare sufletească proprie unor asemenea împrejurări. Pentru conturarea trăsăturilor caracterului său, care fugea de tot ce se opunea simplității vieții, notăm faptul că interzise cu indignare ca la ceremonia funebră să cînte muzica militară, cum plănuiseră autoritățile locale.

Foarte slăbit dintr-o dată, obosit, Cuza sosi la Ruginoasa mult îmbătrînit, deși avea numai 45 de ani, într-atît îl mișcase moartea mamei sale. Aflată la Solești, împreună cu primul fiu adoptiv, Elena fu chemată telegrafic de cei din anturajul domnului, alarmați de înfățișarea lui atît de abătută. Se știa că Alexandru Ioan Cuza era periodic scuturat de friguri. Suferea apoi și de o boală de inimă, iar astma, boală veche la el, luase acum o formă mai gravă. Cei din preajmă îl sfătuiră să plece undeva, în străinătate, să-și îngrijească sănătatea, ceea ce el avea să facă în curînd.

La cîteva zile după închiderea sesiunii extraordinare a Camerei, plecă în Germania, la băile de la Ems, însoțit de cîțiva prieteni, printre care cumnatul său Lambrino și colonelul Pisoschi. Cu acest prilej, adresa o proclamație către țară, anunțînd că cei șapte ani de muncă și de griji i-au zdruncinat într-atît sănătatea, încît se vede silit a se

duce pentru un scurt timp peste graniță. De la Ems, Cuza îi scrie lui N. Creţulescu, urmaşul lui Bozianu la şefia guvernului, că se simte mai bine de cînd e acolo. Îi da indicaţii ca din toamna acelui an să nu mai fie închiriată casa de la Iaşi [1] care servea de reşedinţă pentru domnitor, fiind „o cheltuială inutilă". Pentru nevoile domnitorului, spunea el cu o frumoasă modestie, s-ar putea pregăti cîteva camere în palatul administrativ sau la vreuna din mănăstiri.

INCIDENTUL DE LA 3 AUGUST

La începutul lui august, profitînd de lipsa lui Cuza din ţară, coaliţia „îşi încearcă norocul", punînd la cale o revoltă în piaţa Sf. Anton, înăbuşită de guvern cu energie. Era un preludiu la noaptea de 11 februarie, dar Cuza nu ţinu seama de avertisment. Inspiratorii tulburărilor ţinteau foarte departe. Ei ar fi vrut să se folosească de absenţa domnitorului pentru a proclama răsturnarea lui, iar apoi să-i închidă graniţele, ţinîndu-l dincolo de hotare, ca persoană indezirabilă.

În legătură cu evenimentele din 3 august 1865, N. Golescu pretindea la cîteva luni după detronarea lui Cuza că miniştrii acestuia (Creţulescu şi Florescu) ar fi pus la cale răscoala. El (Golescu), Rosetti şi Brătianu şi-ar fi dat seama şi n-au ieşit în stradă. Au fost totuşi arestaţi timp de vreo lună, pînă cînd Cuza, întorcîndu-se în ţară, îi pune în libertate. Nu putea fi vorba de un lucru spontan, fără pregătire şi fără amestecul direct al opoziţiei. În acest sens au ieşit ulterior la iveală numeroase documente şi mărturii.

Cum s-a ajuns totuşi la această răscoală ? Se instituise de curînd monopolul tutunului, pentru ca statul să-şi creeze noi venituri necesare echilibrării bugetului mereu

[1] Aflată pe strada Lăpuşneanu, aproape de Piaţa Unirii, clădirea aceasta cu parter şi un singur etaj, construită în 1806, a servit lui Cuza ca reşedinţă provizorie între 1859—1862. Ea adăposteşte astăzi *Muzeul Unirii*, organizat acum cîţiva ani.

deficitar. Măsura stîrnise nemulțumiri în rîndurile negustorimii. Apoi, în legătură cu semnalarea unei epidemii de holeră în porturile dunărene, o ordonanță municipală interzicea comerțul ambulant cu fructe și legume, practicat mai ales de olteni, obligați acum să închirieze gherete în piață, pentru a fi supuși unor elementare reguli sanitare de prevenire a epidemiei. Era, așadar, o măsură obișnuită de ordine, cu totul îndreptățită. Ea stîrni însă proteste anarhice și împotriviri violente ; gheretele din piață fură sfărîmate și arse, se produseră și alte dezordini, fu atacată primăria.

Firește, poliția și apoi armata interveniră cu promptitudine. Avu loc o „încăierare de piață", cum fu numit incidentul, soldată însă cu vreo 20 de morți și mulți răniți. Ca de atîtea ori în asemenea împrejurări, morții fură îngropați noaptea, pe furiș, pentru a nu stîrni vîlvă. În vreo trei ore, ordinea fu restabilită. În restul țării incidentul nu avu nici o urmare.

Aflînd despre cele petrecute, Cuza le califică drept un lucru „deplorabil". Acești oameni, scria el primului ministru, nu au deci nimic sfînt, ei vor fi totdeauna instrumentele dușmanilor țării. Sublinia faptul curios că unele ziare din străinătate, desigur inspirate de complotiști, publicaseră încă cu zece zile înainte știri despre niște tulburări la București.

Mai interesante, decît însuși incidentul, sînt însă dedesubturile lui și țelurile urmărite, întrucît această ciocnire avea un tîlc mai adînc, a cărui descifrare dădu la iveală serioase implicații politice, o întreagă conspirație a coaliției. Așa, de pildă, consulul francez scria că „de 12 zile se vorbea de o apropiată revoluție". Tot el mai arăta că radicalii i-ar fi propus generalului Florescu sprijinul lor, ca acesta, folosind armata, să pună mîna pe putere și printr-un plebiscit să devină domnitor. Încercările lor nu izbutiseră. Deci pe armată nu se puteau bizui. Cu atît mai mult nu se puteau bizui acum, în urma reformei agrare, pe țărănime. Le rămînea doar calea complotului, pentru care lucrau de zor. După spusele consulului austriac, cu o zi înainte de această „falsă revoluție populară", cum avea s-o numească Nicolae Iorga, fruntași ai monstruoasei coa-

liții se întruniseră „ca și în alte dăți", discutînd despre „cum ar putea scăpa de Cuza" și ce persoană să instaleze în locul lui.

Alarmat, guvernul făcu demersuri pe lîngă domnitor să se înapoieze în țară. Aflată tot la Ruginoasa, de unde urmărea cu firească îngrijorare evoluția evenimentelor, Elena îi scria și ea în același sens. Păstrîndu-și calmul, Cuza rămase însă mai departe la Ems, arătînd astfel că se simte stăpîn pe situație, că cele petrecute în țară nu i se păreau atît de grave încît să reclame întoarcerea sa. S-ar putea însă să fi fost aici și un calcul politic, o atitudine deliberată, pentru a nu face jocul adversarilor, arătînd că s-ar speria de uneltirile lor.

În drum spre țară, domnitorul se opri la Viena, apoi la Lemberg, pentru mai multe zile. În loc să țină drumul spre București, merse mai întîi la Ruginoasa. În lipsa lui, luase foc tîrgul Fălticenilor. O delegație a sinistraților îi ieși în cale, primind din caseta personală suma de 300 de galbeni ajutor.

Șefului guvernului îi scria că a sosit sănătos, dar se simte obosit de drum și mai cu seamă de efectul curei. Întrucît „spiritele sînt foarte liniștite în țară" (credea oare sincer ?) și „ordinea obișnuită domnește pretutindenea", nu socotea urgentă prezența sa în Capitală. Mai rămase vreo zece zile la Ruginoasa, unde se afla Elena și fiul adoptat în primăvară. (Al doilea va fi adoptat în această toamnă.) Arăta acum mai bine, mai odihnit. Băile îi priiseră ; avea o bună dispoziție.

În acel sfîrșit de vară, vremea frumoasă, calmă îndemna la odihnă. Parcă presimțea că nu va mai călca niciodată prin acele locuri și că acum își lua rămas bun pentru totdeauna de la ele ! Deși anunțase că pleacă liniștit, încredințat că glasul său chemînd la ordine va fi ascultat, acum, la întoarcerea în țară, era nevoit să constate, într-o proclamație, „tristele evenimente" petrecute în lipsa lui și „dureroasa impresie" ce i-au produs.

La 30 august, cu prilejul zilei numelui său, printr-un act de generozitate cu care o parte din miniștri nu fură de acord, îi amnistie pe toți cei implicați în incidentul de la 3 august. Făcu acest act, pare-se, la propunerea lui N. Rosetti-Bălănescu, ministrul său de externe.

UN RĂSPUNS DEMN

După două luni de vacanță departe de viesparul politic al Capitalei, întoarcerea în mijlocul acelorași intrigi nu era de natură să-i mențină domnitorului buna dispoziție. Uneltirile adversarilor îl sîcîiau ; curînd se simți iarăși obosit. În afară de asta, boala îi măcina pe încetul sănătatea. Prin octombrie, Nicolae Golescu, aflat și el printre conspiratori, îi scria Anei Davila, nepoata sa : „Principele a fost foarte bolnav ; Davila i-a lăsat sînge, *dar nu atît cît am fi dorit* (s.n.). Toate ziarele străine și mai cu seamă cele franceze încep a-l lovi tare".

În această toamnă, opoziția își înteți acțiunile. Emisar al coaliției, I. Brătianu se grăbi să plece în Apus, pentru a cîștiga bunăvoința guvernelor străine. În ultima vreme, guvernul francez manifestase o atitudine mai rece și chiar ostilă domnitorului român. În cercurile diplomatice se vorbi iar de vechiul proiect al cedării Principatelor române Imperiului austriac.

Un asemenea proiect nu putea decît să neliniștească Poarta. Poate și aceasta explică, cel puțin în parte, scrisoarea lui Ali-pașa, care într-o formă voalată îi făcea lui Cuza imputări că n-ar ști sau n-ar putea să conducă țara. Devenită publică, o asemenea scrisoare era departe de a potoli agitațiile, ea atingînd însăși prestigiul domnitorului. Marele vizir aflase cu părere de rău despre evenimentele din București, calificîndu-le drept „expresia brutală a unei nemulțumiri generale". Îndemna pe Cuza să se grăbească a lua măsurile trebuitoare pentru a satisface în marginea legalității și dreptății „păsurile națiunii".

Cu toată forma protocolară, scrisoarea constituia totuși un amestec în treburile țării ; ea fusese evident inspirată de dușmanii lui Cuza. Dar aceștia jubilau prea devreme.

Răspunsul constituie un act diplomatic de o fermă demnitate. Cuza începea prin a spune că nu-și poate ascunde „mirarea" pricinuită de scrisoarea vizirului. Se aștepta să găsească în ea „o comunicație intimă, o preschimbare de idei ce pot primi ca trebuitoare bunele noastre raporturi", deci de situare pe plan egal, ca de la țară la țară, iar nu de supunere. Or, acest caracter fusese compro-

mis prin publicarea scrisorii în organul oficial al Porții, chiar înainte de a ajunge la Cuza, publicitate „cel puțin inoportună". Întrebîndu-se dacă o asemenea acțiune era de natură a menține neatinse acele principii de autoritate a unui guvern al cărui respect interesa deopotrivă „securitatea Imperiului Otoman și liniștea României", amintea vizirului, unul din semnatarii Convenției de la Paris, din 19 august 1858, că Principatele Unite, în termenii formali ai acestei Convenții, „se administrează liber și afară de tot amestecul Înaltei Porți". Evenimentele din august avuseseră ca pretext „niște măsuri de igienă" asemănătoare celor luate și la Constantinopol la venirea holerei. Fără deplina cunoștință a faptelor, lipsit de informații directe, vizirul se rostise într-un fel care ar putea să fie răstălmăcit „ca o adevărată încurajare" de către cei interesați.

Întreaga scrisoare, devenită publică prin răspîndirea în broșură, era alcătuită pe acest ton de apărare hotărîtă a autonomiei naționale, pe care Poarta începuse a-l întîlni tot mai mult pe aceste meleaguri. Din toate colțurile țării, Cuza primi felicitări entuziaste pentru atitudinea sa patriotică.

SEMNE DE OBOSEALĂ

La rîndu-i, și Franța își arăta acum nemulțumirea cu privire la situația din România. Spre sfîrșitul lui septembrie apărură în presa oficioasă de la Paris unele note critice la adresa regimului lui Cuza, exploatate firește aici de vrăjmașii săi.

De aceea, poate, la începutul lui octombrie, Alexandru Ioan Cuza găsi cu cale să adreseze lui Napoleon o scrisoare. Se pare că ea nu ajunse în mîinile împăratului decît mult mai tîrziu. Felul cum pune problemele în această scrisoare nu trădează numaidecît, cum s-ar crede la prima vedere, o intenție precisă de abdicare, căci atunci n-ar mai fi avut nevoie de atîtea argumente, ci constituie mai

degrabă un act de abilitate diplomatică pentru a obține un mai mare sprijin din partea Franței în apărarea tronului său. Sub forma unui simplu sfat, îi cerea lui Napoleon să-i răspundă că Franța e gata să-l sprijine mai departe. Avea nevoie de acest răspuns pentru întărirea autorității sale în fața celor ce, nu fără îndreptățire, începuseră a vorbi despre răceala Franței și chiar de ostilitatea guvernului ei față de Cuza. În scrisoare își făcea loc amărăciunea pentru atitudinea din ultima vreme a împăratului francez.

Tocmai atunci tînărul Bibescu se afla la Paris, urmărind să cîștige simpatii pentru aducerea sa în fruntea statului român. Se vîntura, de asemenea, cu mai multă stăruință decît în trecut, ideea unui prinț străin. În ochii Franței, Cuza rămînea însă un om mai sigur decît acesta, cu toate că era bănuit de a încerca acum să se apropie de Rusia. În legătură cu mașinațiunile diplomației europene, N. Crețulescu scria în această vreme lui Bordeanu, ajutorul lui Negri la Constantinopol, că domnitorul Alexandru Ioan Cuza este sătul de a fi privit ca unealtă a unei țări sau alteia ; el nu era „nici francez, nici rus, nici austriac, ci român și nimic alt decît român."

La deschiderea noii sesiuni legislative, Cuza nu se mai arată atît de încîntat de măsurile sale, cum fusese numai cu un an în urmă. Deși pomeni și de data aceasta de înfăptuirile regimului, simți nevoia de a face o declarație care fără îndoială va fi ajutat mult acțiunii conspirative a vrăjmașilor săi. Singura sa ambiție, spunea cu solemnitatea cuvenită împrejurărilor, „este aceea de a păstra dragostea poporului român", de a fi „folositor nației, menținînd neatinse drepturile ei". Atingînd chestiunea delicată a domniei, dorea să fie bine știut că niciodată persoana sa nu va constitui o piedică la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare a fost fericit a contribui. „În Alexandru Ioan I-iu, domn al românilor, românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclamat în Adunarea ad-hoc și Camera electivă din Moldova marile principii ale regenerației României" ; primise îndoita sa alegere „ca expresiunea neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru Unire,

— însă numai ca un depozit sacru". Atitudinea sa neașteptată produse, se pare, uimire. Un consul cu care avusese mai înainte o convorbire, înțelesese că domnitorul voia să se retragă, fiind obosit și sătul de atîtea intrigi.

Dușmanii nu-l crezură, și continuară să uneltească mai departe, cu și mai mare înverșunare, urmărind chiar să-l suprime dacă va fi nevoie ; declarația le ușurase mult acțiunile.

Cuza intenționa să se retragă peste cîteva luni, cînd socotea că va fi dus pînă la capăt reformele plănuite. Așa cel puțin spusese cumnaților săi. Complotiștilor însă nu le convenea o atare situație, care i-ar fi adus lui Cuza o aureolă morală, o glorie sporită, un imens prestigiu politic, și așa considerabil în rîndurile maselor populare, îndeosebi ale țărănimii. Coaliției îi trebuia nu o abdicare de bună voie, ci o detronare spectaculoasă, o „revoluție", cum a fost numit complotul nocturn, după care să-l poată ponegri în voie, aruncîndu-i în vină cîte și mai cîte, pînă și propriile ei acte, fapte și propuneri ; conspiratorii se grăbiră deci să i-o ia înainte, întețindu-și urzelile.

După ce vorbi de abdicare, Cuza se trezi izolat, într-o poziție însingurată, nu lipsită de dramatism. Cei ce îl slujiseră pînă atunci din interes, căutau a nu se afla în preajma lui cînd se va prăbuși : ca de obicei, își îndreptau privirile spre alte stele în perspectivă. Nici Camera, după ce-i ascultă declarația, nu i se mai arătă atît de supusă. Îngrijorați pentru starea de lucruri din țară, numeroși deputați își manifestară opoziția împotriva actelor guvernului și deci și a domnitorului. Cum li se încuviințase dreptul de interpelare, mulți se folosiră de el din plin.

Orice critică la adresa guvernului era acum primită cu mulțumire. Cînd cineva aduse învinuiri miniștrilor, fu aplaudat. Se dăduseră antreprize fără licitație, și deci fără concurență ; o importantă concesiune pentru armată, în valoare de zeci de milioane, nu fusese publicată în *Monitor ;* în același mod primăria Capitalei concesionase construirea unor hale și piețe ; se dăduseră poduri în antrepriză cu 15% peste deviz ; se plătise pietrișul la o șosea cu 400 lei „stînjenul cubic", în loc de 160 cît se plătise mai înainte ; se cumpărase un șlep din credite extraordinare, fără votul Camerei, toate călcări de legi pe tărîm financiar, unde

situația țării era dezastruoasă. Asemenea abateri, dezvăluite, scădeau desigur simpatiile deputaților pentru guvern, mai ales că răspunsurile celor interpelați erau destul de îngăimate, echivoce.

O situație grea domnea mai ales în domeniul financiar. Guvernul ceruse Adunării să voteze de urgență un împrumut de 40 de milioane, pentru acoperirea deficitului bugetar. Căci în timp ce veniturile reale ale țării abia atingeau 125—130 de milioane, cheltuielile se urcau la 165 de milioane. Însuși șeful guvernului, alarmînd spiritele, se plîngea că nu poate plăti pe funcționari și pensionari, și nici chiar... diurnele deputaților. Argumentul acesta se arătă convingător. Camera aprobă cu majoritate un împrumut mai mic, de numai șase milioane, dar imediat.

Cei din preajma domnitorului nu prea se dovedeau grijulii să respecte legile și normele constituționale. „Poate domnul se înșela el însuși, spune Xenopol, cînd credea că a dat poporului conducerea țării, pe care în realitate și-o luase el". Iar Cuza se afla înconjurat de diverși oameni nu tocmai curați, știind să tragă foloase de pe urma autorității ce și-o cîștigase ocrotitorul lor.

După dobîndirea domniei personale, potrivnicii lui Cuza își luară rămas bun de la gîndul doborîrii lui prin mijloace, ca să zicem așa, legale. Deși pricini de nemulțumire în țară erau destule, domnitorul mai era încă privit cu simpatie pentru actele sale, și o răscoală ca aceea din august nu se arătase eficientă. Rămînea deci cealaltă cale, a conspirației, a complotului subteran, pregătit în taină. Chiar din vara lui 1864 se formă o așa-zisă societate a progresului, compusă din oameni ostili regimului instaurat. Iar în iunie anul următor mai mulți dușmani ai lui Cuza, ca I. Brătianu, D. Ghica, A. Panu, Gr. Brîncoveanu, Gh. Știrbei și C. Brăiloiu semnară un legămînt redactat de C. A. Rosetti, „ca la caz de vacanță a tronului", cum se exprimau ei ocolit (vacanță ce aveau s-o provoace prin detronare), să susțină prin toate mijloacele aducerea unui domn străin.

În vara acelui an bîntuise o mare secetă în țară. După ce, în primăvară, inundațiile pricinuiseră pagube însemnate agriculturii, săptămîni și luni întregi nu mai căzuse nici o picătură de ploaie, încît țăranii intrară în iarnă cu ham-

barele goale. Foametea era însoțită de o epidemie de tifos și holeră ; însuși doctorul Davila, trimis să lupte pentru stăvilirea ei, se îmbolnăvi și zăcu o vreme.

La calamitățile naturii se adăugaseră și defecțiuni de alt soi, cauzate de modul cum fusese efectuată reforma agrară. Pe lîngă lipsurile proprii legii, despre care s-a vorbit în altă parte, interveniseră amînări în aplicarea ei ; pînă la urmă, numeroase pămînturi rămăseseră neînsămînțate. Proasta stare a agriculturii se răsfrîngea negativ în aprovizionarea orașelor. O dată cu toamna începură a lipsi alimentele de pe piață. Țara trecea printr-o serioasă criză. An de an crescuse deficitul bugetar. Sporirea armatei, ca și centralizarea puterii de stat, necesitau cheltuieli suplimentare, care nu aveau de unde fi acoperite.

De cum dădu frigul, proprietarii de pămînturi, ca și arendașii, al căror număr era mereu în creștere, începură a încheia bune afaceri, dînd țăranilor flămînziți porumb și grîu, aflat de cine știe cînd prin magaziile lor, cerîndu-le în schimb să se angajeze că împreună cu familiile lor vor munci pe moșiile rămase chiar și după reformă foarte întinse.

Acum, cînd căzuse zăpada, vreme numai bună pentru deschiderea sezonului de petreceri, seară de seară răsunau pe Podul Mogoșoaiei clopoțeii elegantelor echipaje boierești. Sănii trase de cai focoși, crescuți în renumite herghelii, se încrucișau pe ulițele înguste ale Capitalei ; vizitiii își duceau stăpînii la „soarele", la nesfîrșite partide de cărți, sub lumina marilor policandre ale saloanelor luxoase, mobilate acum după moda cea nouă a Europei.

De la o vreme aveau un subiect în plus de „conversație" și distracție : pamfletele împotriva lui Cuza, răspîndite în număr tot mai mare. Indolenți, risipitori și superficiali, ducînd o viață de trîndăveală, mulți dintre acești mari proprietari nici nu știau prea bine pe unde le sînt moșiile ; le lăsau mai mult pe seama administratorilor și arendașilor. Cuza și Kogălniceanu încercaseră să le strice tihna și buna rînduială a lucrurilor. Îndeosebi asupra primului aruncau acum boierii toată hula. Cuza urmărise să înfăptuiască principiile formulate de revoluția pașoptistă, și izbutise în parte. Voise a împinge tînărul stat național român pe un făgaș nou, acela cerut de dezvoltarea forțelor

social-economice, şi izbutise, de asemenea, în bună parte. Îşi ridicase însă împotrivă-i atît moşierii cît şi burghezia, care se uniseră pentru a-l înlătura.

COMPLOTUL

Opoziţia scosese împotriva lui Cuza un ziar clandestin, numit simbolic *Clopotul*, redactat pare-se de Eugeniu Carada. Conspiratorii se întîlneau în Pasajul Român, la doi paşi de palat. Invitat şi el acolo şi pus în curent cu cele ce se pregăteau, dr. C. D. Severeanu spune în amintirile sale că a refuzat să intre în conspiraţie, dîndu-şi însă cuvîntul că nu-i va denunţa.

Aproape noapte de noapte erau împrăştiate prin curţi şi pe străzi pamflete defăimătoare la adresa lui Cuza. Chiar şi pe zidurile palatului domnesc se lipeau afişe injurioase, anunţînd că în curînd va fi de închiriat. Cuza şi guvernul său rămîneau însă într-o stare de nepăsare. Declaraţia din Cameră îndepărtase pe unii susţinători ; îi mai rămăseseră acum puţini oameni credincioşi. Chiar şi unii dintre cei apropiaţi, pe care îi încărcase de favoruri, considerau că totul e sfîrşit.

După spusele lui Bolintineanu, toată ţara ştia că se urzeşte o răsturnare, toată ţara era îngrijorată, numai la palat nimeni nu credea în aceste prevestiri. În raporturi apropiate cu domnitorul, Alexandru Beldiman, prefectul poliţiei, va povesti mai tîrziu că discuta adesea cu Cuza despre conspiraţia ce se pregătea. Crezînd în devotamentul armatei, el se socotea apărat ; ori de cîte ori Beldiman îşi exprima teama de a nu fi ucis, zîmbea şi îi spunea că „românul nu e asasin". Într-o zi, ostenit de atîta nepăsare, Beldiman i-a zis : „Măria-ta, nu uita pe Barbu Catargiu !" „Românul care l-a ucis nu era un asasin, ci un fanatic. Fanatici sînt la toate popoarele", îi răspunse Cuza. Temîndu-se de un atentat, în zadar îl conjura Beldiman de a nu ieşi seara pe jos din palat, cum avea obiceiul. În această vreme, „scrisori anonime, avertismente verbale curgeau

droaie", dezvăluind complotul în pregătire. Îi era oare lui Cuza atît de indiferent ce se va petrece ? Cert este că nu acționa. Căzut pesemne într-o stare de apatie, nu lua nici o măsură de apărare.

Plănuită pentru ziua de Anul nou, nu se știe din ce pricină lovitura fu amînată apoi pentru 24 ianuarie. În această zi de aniversare a Unirii, se organizase un spectacol la Teatrul Național, la care își da concursul și o trupă italiană. Și atunci, la sosirea lui Cuza în București, se dăduse aici o serbare, la care, de asemenea, fusese invitată o trupă italiană. Coincidențe !...

Consulul rus îi prevenise pe miniștri că se pusese la cale un atentat. Aceștia, la rîndu-le, îi atraseră atenția lui Cuza, dar el nu-i luă în seamă ; participă la festivitate și stătu apoi la bal pînă la două din noapte. Se făgăduise cuiva o mie de ducați pentru a-l asasina aici pe Cuza. Dar conspiratorii își amînară din nou planul. În curent cu culisele politice, consulul italian șopti ministrului de externe român : „Țara voastră stă pe un vulcan ; regret că sînt consul și nu pot să vă spun mai multe". Aflînd de asta, Cuza rămase mai departe nepăsător.

Se împlineau șapte ani de cînd Alexandru Ioan Cuza își făcuse intrarea triumfală în București. Pentru aniversarea evenimentului, se dădu un bal la curte. Conjurații ar fi vrut să-l ridice acum pe Cuza sau să-l suprime. Dar își amînară încă o dată lovitura. Era totuși cel din urmă bal al său, căci peste două zile va fi detronat.

Căpeteniile complotiștilor atraseseră de partea lor o serie de ofițeri, chiar și dintre cei din imediata apropiere a domnitorului, cum era colonelul Nicolae Haralambie, comandantul unui regiment de artilerie, care trecea drept unul dintre devotații lui Cuza, bucurîndu-se de atenția acestuia. Avea, apoi, oarecare popularitate în rîndurile armatei. De aceea, poate, conjurații și-au oprit ochii asupra lui. Părea de oțel la suprafață, spune un colaborator al său, dar avea voință slabă, era nehotărît. Robit unei pasiuni pentru o femeie din aristocrație, care era în legătură cu conspiratorii, aceasta l-ar fi convins să accepte a lua parte la complot. În urmă, s-a căit pentru fapta sa, ca și alții, de altfel, care și-au manifestat regretul în diverse forme, unii ajungînd chiar la sinucidere.

Al. Candiano-Popescu, unul dintre ofițerii din conjurație, a făcut legătura între maiorul Lecca și colonelul Haralambie. Acesta din urmă ezitase o vreme. Ar fi cedat insistențelor numai după ce i s-au dat asigurări că și C. A. Rosetti, în care avea încredere, face parte din conspirație. Se pare că Haralambie avea mijloace materiale reduse ; Cuza îi plătise de curînd o făloasă uniformă de colonel. În ce-l privește pe primul, era un moșier destul de bogat, căci Al. Candiano scrie : „Lecca are avere, n-are nevoie de grad și de pîine de la Cuza, ca să trăiască".

Fără participarea grupului de ofițeri, reușita complotului ar fi fost îndoielnică. Batalionul de vînători, aflat de gardă în acea noapte la palat, era comandat de maiorul Lecca. Așa că ordinul primit, de a întări santinelele, venea în ajutorul conspiratorilor, căci asta și voiau să facă, dar în cu totul alt scop.

Strecurîndu-se cu abilitate printre soldații de pază, în seara aceea s-a prezentat la palat un tinerel, băiat de prăvălie trimis de Cezar Bolliac, cerînd insistent a vorbi cu vodă. Cuza tocmai atunci cobora la masă ; îl primi numaidecît, aflînd de la el că peste noapte va izbucni „revoluția". După obiceiul locului, domnitorul voi să-i ofere o liră. Însă băiatul, jignit, îl refuză cu demnitate, spunîndu-i : „N-am venit să cer pomană. Voiesc a-ți spune că la miezul nopții patru mii de oameni sînt gata a suna clopotele de la toate bisericile, a se arunca asupra cazărmii Malmaison, a lua puște, și a veni la palat pentru a sili pe Măria-ta să abdice."

Cuza mai primise destule asemenea înștiințări. Totuși, impresionat, îl chemă la el pe Beldiman, prefectul poliției, și pe comandantul garnizoanei, colonelul Alexandru Zefkari. Cutezătorul tînăr le repetă și lor ceea ce spusese lui Cuza. Cei doi fură certați că nu știu nimic. Beldiman avea „informații pozitive că conspiratorii părăsiseră cu totul planul unei revoluțiuni". Totuși plecă să se informeze. Merse la prefectură, unde dădu ordin ca la orele zece întreg personalul pus sub ordinele sale să se afle la poliție. Pînă atunci colindă mahalalele cele mai populate, unde găsi „liniștea cea mai deplină". Nu însă în mahalale trebuiau căutați conspiratorii. Ei se aflau în plin centru, chiar sub nasul poliției...

Prefectul primi asigurări că în Capitală domnea liniștea. În cazărmi, însă, după cum avea să afle abia a doua zi, lucrurile nu stăteau tot așa. Înainte de miezul nopții, îl văzu iarăși pe Cuza, căruia, sigur de el, îi declară plin de ifose că „o revoluțiune în București sau în țară este imposibilă". Complotiștii își aleseseră rău momentul, i-ar fi spus Cuza, întrucît în acea noapte palatul era păzit de vînătorii batalionului creat de el.

La plecare, Beldiman fu însoțit pînă la trăsură de căpitanul Mălinescu, unul dintre conspiratori, comandantul gărzii din acea noapte, care-l văzuse urcînd scările palatului și se speriase că vrea pesemne să-l scoată în acea noapte pe Cuza în oraș. Exagerata politețe a ofițerului urmărea un anumit scop ; voia să se încredințeze dacă nu cumva domnitorul îmbrăcase mantaua și șapca lui Beldiman (cum făcea nu rareori cînd pleca incognito), mai ales că prefectul poliției își ridicase gulerul mantalei, afară fiind frig. (Mai tîrziu, Mălinescu s-a sinucis din pricina remușcărilor de a fi participat la complot.)

În drum spre casă, un șef de sergenți îi raportă că tăiase toate funiile de la clopotele bisericilor, pentru a lua astfel conspiratorilor posibilitatea de a le trage în acea noapte. După alte surse, însă, inițiativa aparținuse chiar prefectului. Faptul că el, după 32 de ani, cînd povestește, o pune pe seama unui subaltern, se datorește poate jenei explicabile de a mărturisi un asemenea ridicol episod.

Ajuns acasă, vajnicul prefect chemă ca de obicei trăsura pentru dimineața, iar el, parcă asemenea lui Pristanda, „scrofulos la datorie", se culcă un pic. „Stătui mai bine de un ceas pe gînduri și, îmbrăcat, mă aruncai pe pat pentru a fi gata la orice întîmplare". După vreo două ceasuri somnul îi fu însă întrerupt. Un căpitan însoțit de vreo douăzeci de soldați (or fi fost poate mai puțini, dar prefectului, buimac, atîția i se părură !) intrară în odaia sa și îl declarară arestat „din ordinul domnitorului."

Conspiratorii pregătiseră totul, pînă la amănunt. Oameni ai lor se instalaseră din vreme în clopotnița bisericii Crețulescu, de lîngă palat, de unde puteau ține sub observație ferestrele de la apartamentul lui Cuza.

Urmau a da de ştire cînd se vor stinge luminile, pentru a se trece la realizarea acţiunii.

Deşi, cum am văzut, chiar în acea seară i se spusese că va fi detronat, Cuza se mulţumise doar să dubleze santinelele ; nu credea în trădarea ostaşilor. Comentînd cu mirare această nepăsare, Bolintineanu scrie că cineva ar fi putut să creadă că însuşi domnul s-ar fi înţeles cu conspiratorii pentru a-l aresta şi detrona.

Căpeteniile complotului se adunaseră la I. Ghica. Pe Clemenţei, la C. A. Rosetti, se organizase un bal. Toate ferestrele erau luminate, pentru a îndepărta bănuiala poliţiei. În schimb, în beciuri se lucra cu înfrigurare. Invitaţii la bal erau tocmai complotiştii. Ghica şi Rosetti se aflau în Piaţa Teatrului, urmărind atenţi desfăşurarea planului.

Pe strada aproape pustie, fuseseră scoase cîteva tunuri, avînd roţile înfăşurate în paie, pentru a nu face zgomot şi a nu atrage atenţia (Al. Candiano-Popescu neagă acest lucru). Spre orele patru, conspiratorii pătrunseră în palat, îndreptîndu-se spre apartamentul domnului. Un prieten al lui Cuza, găsit dormind pe o canapea, fu arestat. Uşa dormitorului fiind încuiată, cîţiva soldaţi o forţară, fără greutate, cu baionetele. Trezit din somn, Cuza se pomeni peste el cu un grup de ofiţeri. Cu amărăciune, recunoscu printre ei chipurile livide ale cîtorva chiar din gardă. I se ceru să abdice. Actul respectiv era gata pregătit. În lipsă de masă, unul dintre conjuraţi îşi pleacă spatele, iar Cuza, plin de scîrbă, îl semnă cu mîna tremurîndă. Rămas în puterea lor, aceştia îl obligară să se îmbrace în civil, temîndu-se probabil de prestanţa uniformei ; obişnuiţi cu supunerea, soldaţii ar fi putut, cine ştie, să şovăie. Pe cînd în faţa unui civil, era altceva. O santinelă va povesti mai tîrziu că au fost întorşi cu spatele ca să nu-l vadă trecînd. „După ce au ieşit am priceput eu viclenia şi răutatea lor şi mult m-am căit că nu i-am oprit. Nimeni n-a venit să mă mai schimbe. Pînă în ziuă am plîns pe scările odăii lui. Se dusese bietul Cuza, el care ne-a dat pămînt şi ne-a făcut atîta bine."

„Potrivit dorinţei naţiunii întregi", suna actul de abdicare, Cuza depunea „cîrma guvernului în mîinile unei locotenenţe domneşti şi a unui minister ales de popor".

Erau aici cîte cuvinte atîtea neadevăruri. Complotiştii nu aveau bineînţeles sprijinul poporului, şi nici nu puteau să-l aibă. De aceea ei au recurs la o conjuraţie militară. Dimineaţa, după ce Cuza fusese dus, colonelul Haralambie, văzînd străzile goale, a întrebat îngrijorat pe C. A. Rosetti : „Unde vă este poporul" ? Poporul rămăsese deoparte, nu participase la complot. Nici măcar soldaţii somnoroşi, scoşi noaptea din cazarmă şi mînaţi spre centrul oraşului, nu ştiau bine ce se întîmplă. Abia a doua zi poporul află că „domnul nu mai este". Şi nici atunci, nici o forţă politică n-a făcut apel la mulţime ca să-l readucă pe tron. Oamenii de la 1848, zicea Valentineanu, se coalizaseră cu „reacţionarii cei clasici".

Monstruoasa coaliţie îşi sărbătorea victoria.

Răsturnarea lui Cuza n-a antrenat de loc masele, fiind doar o acţiune a forţelor reacţionare, deşi în mesajul Locotenenţei domneşti se spunea fără nici o jenă că „naţiunea întreagă s-a revoltat". Multe se făceau acum în numele bietului popor, al aşa-zisei „voinţe naţionale", de care complotiştii abuzau la fiece pas. Vreme îndelungată, apoi, presa şi discursurile „februariştilor" numiră „revoluţie" această conspiraţie nocturnă.

Urcat într-o trăsură închisă gata pregătită, Cuza fu dus sub pază în casa unui „februarist". Trăsura era a lui Ion Ghica iar „vizitiul" din această noapte era un anume Ciocîrlan în casele căruia de lîngă Spitalul Colţei avea să fie ţinut fostul domnitor în arest. Totul se desfăşura în cea mai mare taină, sub ocrotirea întunericului.

Locotenenţa domnească era formată din trei dintre conspiratori : liberalul Nicolae Golescu, conservatorul Lascăr Catargiu şi colonelul Nicolae Haralambie, reprezentant al armatei. Pînă la venirea în Bucureşti a lui L. Catargiu, moldovean, îi ţinea locul D. A. Sturdza. Bănuit de mult de Cuza că vrea să-i ia locul, fapt pentru care nu-l prea suferea, Ion Ghica deveni şeful guvernului şi ministru de externe. Încă pe la începutul anului 1861, Vasile Alecsandri îi scria că vorbise de curînd cu domnitorul ; „cred că trebuie să-ţi împărtăşesc uimirea lui la vederea unei anumite apropieri care s-ar fi produs acum în urmă între tine, Brătienii şi compania. O asemenea unire este posibilă ?" Mai înainte de asta, ambasadorul englez la Con-

stantinopol, Bulwer, caracteriza astfel duplicitatea fostului bey de Samos : „Sub aparența modestiei, nutrește o nemăsurată ambiție. Sub aparența sincerității, îl consider un intrigant iscusit și hotărît, iar sub aerul unui om drept și cumpănit, abia cu greu ascunde un spirit implacabil de ură și răzbunare".

Ceilalți miniștri erau : D. A. Sturdza, D. Ghica, maiorul Lecca, I. Cantacuzino, P. Mavrogheni și C. A. Rosetti. În locul acestuia din urmă figurase în noaptea complotului I. Bălăceanu ; abia dimineața s-a făcut schimbarea, la cererea lui Haralambie. Este interesant de subliniat că nu mai puțini de șase dintre membrii noii cîrmuiri năzuiseră în 1859 să fie ei înșiși domni în cele două țări.

Chiar la 11 februarie abdicarea lui Cuza apăru în *Monitor*. Și tot în aceeași zi, la prînz, grăbiți a pune poporul în fața unui fapt împlinit, complotiștii convocară cu mare urgență, într-o ședință extraordinară, Camera și Senatul. Se aflau în aceste corpuri legiuitoare oameni aleși în timpul lui Cuza, care-i aplaudaseră nu o dată cu entuziasm măsurile luate și votaseră legile propuse de guvern ; ei se supuseră acum fără împotrivire noilor stăpîni.

Mistificînd lucrurile, noul guvern numit de Locotenența domnească (nu „ales de popor" cum suna actul de abdicare) declară în fața senatorilor și deputaților, în mesajul întocmit de C. A. Rosetti, că „fostul domn" ar fi recunoscut că abdicarea sa era „cerută de către națiune", că „poporul întreg al Capitalei a dorit, a cerut, a efectuat și a salutat cu entuziasm această abdicare". Dacă istoria cunoaște atîtea încercări de falsificare a adevărului, apoi aceasta era fără îndoială una dintre cele mai grosolane. Ion Ghica declara cu perfidie că „dacă s-a arestat fostul domnitor, aceasta s-a făcut pentru cuvîntul ca nu cumva vreun om rău crescut să-și permită a insulta pe o persoană care guvernase țara, și căreia trebuia să i se dea respectul ce se cuvine celui ce este pus sub ocrotirea și paza guvernului". Era adică declarat „prizonier de stat". Anunță apoi că s-au sigilat hîrtiile lui Cuza. D. A. Sturdza, fostul secretar al acestuia, s-a grăbit să pună mîna pe arhiva domnitorului.

Intimidate de măsurile complotiștilor, Senatul și Camera se arătară mai mult decît servile. În locul lui Cuza, aflat în acel moment arestat, docilii senatori și deputați

aclamară în aceeași zi un nou domn, cu un nume lung ca de operetă : „Alteța sa Regală Filip Eugeniu Ferdinand Maria Clement Balduin Leopold George, Comite de Flandra, Duce de Saxonia", nepot al regelui Belgiei. Filip I, nume care nu spunea nimic nimănui, lua locul lui Alexandru Ioan I. Izbucniră chiar și urale. Ba se depuse pe loc și jurămîntul față de noul domn.

Ridicolul situației apăru și mai sporit peste cîteva zile, cînd se află că cel proclamat domn cu atîta ușurință refuză tronul oferit. Probabil din prudență ; auzise ce soartă avusese Cuza, și era în drept să-și spună că dacă un pămîntean pățise astfel, la ce s-ar fi putut aștepta el, despre care aproape nimeni pînă atunci nu auzise în România ?

În timp ce Cuza se afla în casa lui Costache Ciocîrlan, om al lui C. A. Rosetti, un grup de adunătură îi striga sub fereastră injurii și insulte. Cuza știa însă cum se organizează asemenea manifestații și se consola probabil cu gîndul că nu poporul se afla acolo. Pe seară, pesemne pentru mai multă siguranță, fostul domnitor fu dus la palatul Cotroceni, și pus sub o puternică gardă, comandată de căpitanul Al. Candiano-Popescu, unul dintre ofițerii conjurației. Agenții puterilor cerură noului guvern aprobarea de a-l vedea, însă I. Ghica nu le răspunse pe dată. Rămas credincios fostului domnitor, colonelul Solomon arătă între timp consulului francez că vrea să încerce o răscoală, dar nu fu încurajat în planurile sale. Scîrbit de cele petrecute, el își dădu demisia din cadrele armatei, în semn de protest împotriva trădării ofițerilor ce luaseră parte la complot.

Obținînd cu greu autorizația solicitată, consulul Tillos, îmbrăcat în mare ținută, merse în vizită la Cuza. „Să intre, dar era mai bine să mă fi lăsat în pace", ar fi răspuns, nepăsător, fostul domnitor.

Consulul îi declară că este autorizat a exprima regretul lui Napoleon pentru cele petrecute. Împăratul francez îi oferea ajutorul în vederea restabilirii pe tron. Resemnat în fața noii situații, Cuza îl asigură că el însuși, de mai multă vreme, dorise să se retragă de pe scaunul țării ; nu aștepta acum decît să redevină liber, pentru a se întoarce la viața obișnuită, ca oricare cetățean.

Bucuria acestei vieți simple îi fu însă refuzată. Nu mai era acum acel ce fusese înainte de 1859. Popularitatea cîștigată între timp ar fi constituit o primejdie permanentă pentru succesorul său, ca și pentru cei ce-l alungaseră din scaun ; de aceea nu i se îngădui rămînerea în țară.

Cuza fu vizitat de asemenea de soție și de cei doi copii adoptați, care după detronare își găsiseră adăpost în casa doctorului Davila. Colonelul Solomon o întîlni în drum pe Elena și o rugă să-i spună fostului domn că nu întreaga armată se solidarizează cu conjuraților. El și generalul Florescu, împreună cu numeroși alți ofițeri neamestecați în complot, îi rămăseseră devotați. Așteptau doar un cuvînt de la el pentru a-l elibera și a-l așeza din nou în scaunul de domnie. Cuza o primi pe Elena surîzător, însă foarte palid. Își mîngîie copiii cu mîna tremurîndă, sugrumat de emoție. „Fii liniștită, o îndemnă. Vom pleca din țară și vom trăi departe ; s-a săvîrșit un act mișelesc."

Garda lui Candiano-Popescu sta la pîndă. Elena n-a putut să-i șoptească totul, dar l-a făcut totuși să înțeleagă planul colonelului Solomon. Cuza nu manifestă însă nici o dorință în acest sens. În orice caz n-ar fi făcut-o printr-o vărsare de sînge.

Cuza ar fi putut să revină la domnie, căci în realitate doar un grup de ofițeri îl trădaseră. Tocmai pe aceștia îi umpluse de favoruri. Nici conspiratorii însă nu se lăsară mai prejos ; simțind că nu se pot sprijini decît pe ofițeri ce-și călcaseră jurămîntul, îi încărcară și mai vîrtos cu onoruri. Maiorul Lecca fu numit, ca preț al trădării săvîrșite, ministru de război, pe cînd colonelul Haralambie făcea parte din Locotenența domnească. Prezența sa în acest triumvirat își avea rostul ei, noul regim urmărind să-și asigure, înainte de toate, concursul forței armate.

Mîhnit foarte și dezamăgit de trădarea grupului de ofițeri, scîrbit de uneltirile coaliției, ostenit de atîtea hărțuieli, în orice caz cu sănătatea zdruncinată, Alexandru Ioan Cuza părăsea acum România pentru a nu o mai vedea niciodată, deși contribuția sa la realizarea tînărului stat unitar fusese dintre cele mai importante. În acea seară de duminică 13 februarie îl însoțeau pînă la șosea miniștrii

de interne și justiție, colonelul Cornescu, căpitanul Costescu și un comisar civil, Anton Arion.

Poate că acum, trecînd pe aceleași străzi, închis într-o trăsură oarecare și sub pază militară, să-i fi venit în minte ziua intrării sale în capitala Țării Românești, cu șapte ani în urmă. Era tot duminică, tot o zi de februarie și-l însoțea alaiul venit să-l salute, ca pe nici un alt domn român vreodată. Parcă nimic nu se schimbase. Se afla tot în trăsură, iar paza și însoțitorii puteau fi luați drept garda și suita... Trecea pe aceleași ulițe înghețate, pe lîngă aceleași ferestre în dosul cărora adversarii săi își sorbeau triumful. Dincolo însă de casele acestea se întindeau cartierele sărace ale orașului, iar mai departe, cufundate în întunericul înghețat al nopții, se găseau satele, atîtea, cu cele cîteva milioane de țărani. Cel ce pleca acum în surghiun pentru a doua oară, și pentru toți cei șapte ani cîți va mai trăi, le vrusese binele și li-l făcuse, poate nu atît cît ar fi vrut. Prin lupta sa și a lui Kogălniceanu, prin stăruințele altor patrioți, li se făcuse totuși o brumă de dreptate. Îi va fi sunat, poate, în urechi strigătul lor din Adunarea ad-hoc : „Că toți ne-au bătut... și mai de niciunele n-am avut..." Nici acum nu aveau mare lucru. Dar, oricum, primiseră ceva pămînt. Aveau legi mai înaintate. Se desființase, măcar pe hîrtie, pedeapsa cu bătaia. Fuseseră scoși din „rîndul dobitoacelor"...

La despărțire, își luă rămas bun cu multă demnitate de la membrii noului guvern și ai Locotenenței domnești, care ținuseră să fie de față. „Dea domnul să meargă țării mai bine fără mine decît cu mine", le zise. Apoi, descoperindu-se, strigă cu glas tare, străbătut de emoție : „Să trăiască România !"

Alexandru Ioan Cuza pleca pe drumul pribegiei. La graniță îmbrățișă santinela română, salutînd astfel țara de la care își lua rămas bun pentru totdeauna.

V TRECEREA ÎN LEGENDĂ

Cît or fi români pe lume
Cît va fi pe cer un soare
A lui Cuza mare nume
Să fiți siguri că nu moare...

V. ALECSANDRI

ÎN PRIBEGIE

Însoțită de fratele său, C. Catargiu, fost aghiotant domnesc, Maria Obrenovici plecă numaidecît pe urmele lui Cuza, ajungîndu-l din urmă la graniță, astfel că fură găzduiți cu toții la același hotel din Brașov. Poliția locală avu grijă să le anunțe la Viena sosirea; prințesa Obrenovici fusese luată drept soția celui detronat. Peste cîteva zile, după cum le fusese înțelegerea, Elena și copiii sosiră și ei la Brașov, unde însă nu mai aflară pe nimeni; Cuza plecase mai departe. Vrăjmașilor nu le scăpară situația aceasta, cel puțin penibilă, și o speculară prin toate mijloacele.

Umilită, Elena chemă telegrafic pe fratele său Constantin Rosetti, cerîndu-i ajutorul. N-ar fi putut îndura să se reîntoarcă singură în țară. Încercînd s-o despartă de Cuza, fratele telegrafie în acest sens la Soleşti, mamei lor, al cărei cuvînt mai atîrna încă greu în familie, precum și fratelui mai mic, Dimitrie, iar el plecă la Viena pentru a lămuri situația cu Alexandru Cuza. Acolo, însă, Elena se arătă din nou iertătoare, trecînd cu vederea rătăcirile soțului; împărtășindu-i exilul, se va ocupa de educația copiilor adoptați.

În capitala Austriei, Cuza se întîlni cu ambasadorul Franței, ducele de Grammont. Hotărît să respecte făgăduiala, refuză sprijinul ce i se oferi, în numele lui Napoleon, de a fi reîntronat. Tot aici, primi vizita unei delegații

din țară ; era îndemnat să revină, dar el nu se arătă bucuros de asta.

Îndată după detronare, începu o intensă campanie de defăimare a regimului lui Cuza și a oamenilor săi. Numeroși funcționari ai aparatului de stat fură înlocuiți cu partizani ai conspiratorilor.

Deși plebiscitul fu aspru criticat de presa noului regim, corpurile legiuitoare, ca și întreaga legislație, se păstrară mai departe. Nu se putea tăgădui, de altfel, că Statutul introdus de fostul domnitor, prevăzînd dreptul țării de a face orice legi înăuntru, fără a mai cere vreo încuviințare dinafară, însemna o mare cucerire pentru autonomia statului român.

În primăvară se organiză un nou plebiscit. Radu Rosetti povestește că numărul țăranilor veniți la curtea părinților săi, unde fuseseră chemați să voteze, era „excesiv de mic". În zadar a rămas masa mai multe ceasuri pe același loc. „Tata trimise pe primar să vadă de ce nu vine grosul locuitorilor comunei și să le grăbească venirea... dar nu mai veni aproape nimeni." În schimb, țăranii s-au strîns la primărie, unde au „silit" pe notar să modifice textul oficial, în sensul că nu votează pentru Carol. Întrebați asupra motivelor hotărîrii lor, au răspuns că „nu au avut nici un temei de nemulțumire împotriva lui Cuza care li-a dat pămînturile și i-a scăpat de boieresc și nu vor să aleagă pe *Hopînțol*, un neamț pe care nu-l cunoaște nimenea". Și după cîte își amintea scriitorul, comuna sa a fost departe de a fi singura din țară care a manifestat asemenea simțăminte, dar aceste manifestațiuni au fost cu îngrijire ascunse de guvern. Rosetti avea temeiuri foarte serioase să creadă că cifrele plebiscitului au fost modificate de autorități. Chiar I. Eliade Rădulescu recunoștea că a votat cu prefectul de poliție alături, „conjurat și silit moralmente" să voteze pentru Carol.

La 3 aprilie, la Iași, avu loc o demonstrație separatistă, soldată cu morți și răniți. Se știa că încuviințarea Unirii fusese condiționată, în 1861, de domnia lui Cuza. Răsturnarea acestuia dădu prilej unor boieri, negustori și călugări (aceștia nemulțumiți de secularizarea averilor mănăsti-

rești) să-și arate încă o dată lipsa de demnitate, prin adresarea unei petiții către Poartă. Unirea, ziceau ei, fiind desfăcută de drept prin alungarea lui Cuza, cereau un guvern deosebit pentru Moldova și un domnitor propriu, adică revenirea la starea dinainte de 1859.

În fruntea celor ce unelteau pentru separare se afla ambițiosul moșier N. Rosetti-Roznovanu ; el urma să fie proclamat domn al Moldovei. Separatiștii se foloseau și de nemulțumirea celor ce fuseseră altădată unioniști și alături de Cuza, a cărui detronare înfăptuită de „munteni" îi jignise în sentimentul lor de „moldoveni", care dăduseră țării pe domn.

Prin mai 1866, Elena scria soției lui Davila, prin colonelul Pisoschi, mulțumindu-i pentru grija purtată în zilele grele din februarie. „Am rătăcit tot timpul prin Germania, Italia și Franța, pentru a ne putea așeza undeva. Nu a fost posibil, și am fost forțați să venim, pentru a ne opri cîtva timp cel puțin, la Paris." Anunța că în iunie vor pleca la băile de la Ems și îi trimitea un inel, rugîndu-l să-l poarte în amintirea sa. Pisoschi mai aducea, printre altele, o scrisoare a lui Cuza către vechiul său prieten Vasile Alecsandri, retras de cîțiva ani la Mircești, decepționat de viața politică. În iulie, poetul îi răspundea că primise scrisoarea adusă de colonelul Pisoschi, care mai adăugase și noutăți ce-l făcuseră fericit că dușmăniile nu au atins nicidecum libertatea spiritului prietenului său. „Sigur că destinul dumitale este de invidiat. După ce ai domnit timp de șapte ani și ai semnat cu numele dumitale acte mari care vor ilustra paginile istoriei noastre politice și sociale, iată-te retras din luptă, printr-o trădare neașteptată..." Prin februarie 1867, Cuza scria cu amărăciune cuiva din țară că aștepta cu nerăbdare viitoarea lună aprilie spre a se putea întoarce la Ruginoasa. Aflase însă că în contra realizării acestei dorințe „ar urma piedici văzute și nevăzute".

Într-adevăr, acele piedici „văzute și nevăzute" l-au pus în situația de a nu se putea întoarce în patrie. Conducînd-o pe Elena și pe copii pînă la granița Moldovei, Cuza rămase cîteva zile la Lemberg, unde I. Brătianu trimise pe prefectul de Suceava, rudă a lui Cuza, să-i anunțe că gu-

vernul considera indezirabilă prezența sa pe teritoriul României.

Îndîrjit de asemenea atitudine, spre sfîrșitul lui aprilie, Cuza se hotărî să-i scrie lui Carol. Din pricina plecării grăbite, zicea, lăsase încurcate interesele sale particulare. Fusese apoi amestecat într-un proces civil și-și simțea amenințată averea copiilor. Dorea să se reîntoarcă la moșia sa de la Ruginoasa. „Redevenit simplu cetățean în țara mea, aspir numai la fericirea de a găsi în ea, împreună cu familia mea, existență liniștită și rezervată care convine deprinderilor și situației mele." Arăta poziția sa, mărturisită public, cu privire la problema aducerii unui domn străin și înșiruia, ca într-un bilanț, înfăptuiri ca Unirea, împroprietărirea clăcașilor, secularizarea, legea electorală și altele. Foarte protocolară, scrisoarea urmărea să-l convingă pe Carol a-i încuviința reîntoarcerea în țară.

Dar dușmanii vegheau. Îl știau pe Cuza iubit de popor. Detronarea, exilul, aducerea Hohenzollernului și greaua situație a țării, îl ridicaseră și mai mult în ochii mulțimilor, creîndu-i un fel de aureolă. Toată campania împotriva lui nu-i știrbise popularitatea. Credința țăranilor că boierii l-au alungat pentru că le dăduse pămîntul, rămînea un fapt de netăgăduit, oricît zel ar fi depus ponegritorii săi, iar prezența lui în țară le-ar fi tulburat acestora liniștea ; oricînd o reîntronare a fostului domn ar fi fost posibilă. Carol îi refuză deci întoarcerea. Cuza trebuia să stea departe de țară. Cît mai departe ; pe pămîntul românesc nu mai era loc pentru el.

Tot atunci, din București, Baligot adresa ministrului de externe al Franței o lungă scrisoare, protestînd împotriva intențiilor ce i se atribuiau lui Cuza. Cunoscînd intervenția către Carol, ministrul francez trimisese o notă îngrijorată la București. Se temea că, bucurîndu-se de simpatie în țară, fostul domn ar putea să revină și fără voie, provocînd tulburări. Franța avusese în istoria sa cel puțin un exemplu ; exilat pe insula Elba, Napoleon I își reluase tronul pentru cele 100 de zile.

După detronarea lui Cuza, Baligot rămăsese în România încă 13 luni, documentîndu-se, zicea, pentru alcătuirea unei istorii a evenimentelor la care fusese nu numai mar-

tor. Plecase în aprilie la Paris. Întorcîndu-se în luna următoare, i se interzisese intrarea în România. Nevoit a se plînge consulului francez, primește încuviințarea abia după aproape două săptămîni de așteptare, la Rusciuk. Ajuns la București, fostul secretar al lui Cuza află că este bănuit a fi autorul unor scrisori publicate într-un jurnal din Paris, bineînțeles favorabile fostului domnitor. I-ar fi dus apoi acestuia petiții cuprinzînd numeroase semnături și rugămintea de a reveni în țară. Se credea că acum venise cu anumite însărcinări din partea lui Cuza, al cărui instrument era considerat.

Sătul de intrigile anumitei prese din capitala Franței, în septembrie 1867, după ce Elena și copiii se înapoiară de la Ruginoasa, Cuza se mută cu întreaga familie lîngă Viena, la Döbling, unde își cumpără o vilă cu parc. De aici mergeau mai ușor la Baden, la Biarritz, pentru a-și îngriji sănătatea.

În anul următor, prin aprilie, Cuza primi aici vizita ambasadorului francez la Viena, același diplomat Grammont, care se strădui timp de peste două ore să sondeze ce intenții ar avea fostul domnitor în cazul răsturnării lui Carol. Vizita aceasta trebuie pusă fără îndoială în legătură cu noile planuri ale activei diplomații franceze, dat fiind că în asemenea probleme nimic nu se întreprinde fără un anumit scop.

Se vorbea foarte serios despre posibilitatea aducerii pe tronul Spaniei a unui prinț de Hohenzollern, problemă în care Franța nu fusese consultată, iar împăratul avea temeiuri să se teamă de o încercuire. Carol fu bănuit de amestec direct în această chestiune. De aceea, ministrul de externe francez avea să declare fără înconjur agentului român la Paris că din moment ce el „conspiră împotriva intereselor franceze, Franța este îndreptățită să facă tot posibilul pentru a-l răsturna".

La convorbire asistă și Baligot, rezumînd conștiincios discuțiile. După politicoase banalități și schimburi de complimente, oaspetele atacă direct chestiunea. În curînd avea să înceapă războiul cu Prusia. Franța nu vedea o altă persoană mai nimerită pentru a-i lua locul lui Carol. După ce

ambasadorul îi înfățișă planurile politicii franceze, Cuza îl întrebă :

„— Dar în sfîrșit care este scopul, aveți un proiect hotărît, voiți să provocați o schimbare, să faceți un gol ?"

„— N-ar fi greu", îi răspunse diplomatul francez.

Privind problema de pe poziția unor înalte interese naționale, Cuza îi declară cu demnitate că nu e vorba nici de Carol, nici de liberali, ci de țară. „În ceea ce mă privește, nu vreau cu nici un preț să reîncep misiunea de altădată. Dar, dacă mi-aș vedea țara amenințată de o mare primejdie, dacă un mare interes românesc ar reclama acțiunea mea... în ziua aceea voi fi gata, orice ar putea să mă coste."

Trecînd printr-o situație financiară jenantă, Cuza îi scria în acest an lui Pisoschi să intervină pe lîngă generalul maghiar Klapka, pentru a-i restitui o însemnată sumă de bani împrumutată pe cînd se afla la Ems, înainte de detronare. „Pe cît am fost de bucuros să-i fac acest serviciu, pe atît îmi este de neplăcut că sînt constrîns să i-l amintesc. Situația mea de azi are însă imperioase cerințe"...

Moșia de la Ruginoasa fusese arendată vărului său Docan, dar acesta nu se dovedi de loc bun platnic, profitînd de lipsa stăpînului din țară. Murind Docan, nici soția acestuia, Smărăndița, nu se arătă prea grijulie cu plățile, ceea ce-i atrase proteste repetate din partea lui Cuza.

În țară, în acest timp, creștea opoziția împotriva lui Carol și a politicii sale. Noua lege electorală restrînsese și mai mult drepturile poporului. Cu un an în urmă, într-o carte despre *Moldavia* apărută la Petersburg, publicistul rus Vasile Kebsiev scria : „Aici vin toți parveniții mai dotați ori neisprăviți din Apus, ce-și caută norocul și care îi îndepărtează pe locuitorii autohtoni de la servicii, de la negoț și de la meșteșuguri. În mîinile străinilor se află capitalurile și influența... În urma principelui Carol pășește o ceată întreagă de germani cruzi, care cu toate strigătele și protestele intelectualilor de aici, ocupă funcție după funcție..."

Un alt călător rus, descriind orașul Galați, arăta că în vitrinele fotografilor erau expuse portretul lui Cuza și al soției sale.

„— Pentru ce-l mai expuneți pe Cuza, și încă în ramă de aur și pictat în culori ?“ — a întrebat el.

„— Dar dacă vine din nou aici ?“ i s-a răspuns.

În 1868 se acordase lui Strousberg concesiunea căilor ferate românești, în condiții oneroase pentru țară. Întreg personalul însărcinat cu supravegherea și executarea lucrărilor venise din Germania. Curînd ieșiră la iveală grave nereguli, risipă, delapidări, prelungire nemotivată a traseului pentru a spori cîștigul realizat prin diferența între costul efectiv la kilometru de cale ferată și prețul enorm impus prin concesiune. Din aceasta reieșea numai la o singură linie peste cinci milioane de lei încasați în plus. Un adevărat atentat asupra averii naționale, unit cu lovirea grosolană a demnității ; societatea își avea sediul la Berlin, iar comisarul guvernului român fusese numit un neamț, omul de casă al Hohenzollernilor.

Însuși I. Ghica recunoștea că numărul adepților lui Cuza crescuse, că pretutindeni se vorbea acum cu voce tare de o apropiată reîntoarcere a lui pe tronul țării. Dacă ar muri Carol, zice el, Cuza ar fi chemat numaidecît. Guvernele erau desconsiderate. Datoria publică creștea cu un milion și jumătate piaștri lunar.

În lumina acestei situații, evenimentul din ianuarie 1870, cînd Alexandru Cuza fu ales deputat de Mehedinți, în colegiul al IV-lea, adică al țăranilor, pe un loc rămas vacant, trebuie socotit fără doar și poate ca un act de fățișă opoziție împotriva lui Carol, căruia i se arăta, și prin asta, de partea cui era simpatia poporului român. Mandatul fiind validat de Cameră, președintele îi trimite lui Cuza o telegramă la Viena, invitîndu-l „să binevoiască a veni să-și ia locul în Adunare“, alături de ceilalți deputații.

Fostul domnitor refuză însă mandatul. În ședința Camerei din 27 februarie 1870, se citi o scrisoare a sa : puternice temeiuri îl opreau de a primi această onoare. Vedea în această alegere o dovadă că țara n-a uitat ce a făcut pentru ea. Cu prefăcută naivitate, *Românul* se întreba : „Care să fie cauza că principele Cuza reînvie deodată și devine la modă în colegiile electorale din România ? D-l Dumitru Ghica... a zis în Cameră că această alegere este

«un avertisment». De către cine şi cui se dă acest avertisment ?"

Cu acest prilej avu loc un nou schimb de scrisori între Carol şi Cuza, evidenţiind cu limpezime politeţa falsă a primului, nobleţea caracterului şi patriotismul celuilalt. Cu francheţe şi amărăciune, dar şi cu mîndrie, Cuza îi spuse lui Carol, şi prin el detronatorilor săi, ce gîndea despre propriile-i fapte şi despre poziţia sa actuală. Dacă ne-au rămas de la el numeroase proclamaţii, discursuri, ordine de zi şi declaraţii străbătute de simţul demnităţii, apoi scrisoarea de răspuns, trimisă acum succesorului său, capătă o valoare oarecum testamentară. În urmă cu trei ani, Carol crezuse că era mai bine să nu se întoarcă în ţară predecesorul său ; acum, însă, întrucît situaţia s-ar fi schimbat, iar alegerea lui Cuza fusese validată de Cameră, el nu putea decît să se unească, bineînţeles „cu toată inima", la hotărîrea comună.

De ce nu primea Cuza o întoarcere în asemenea condiţii ? Din cele ce urmează, sîntem îndreptăţiţi să credem că prevala în hotărîrea sa acel sentiment al mîndriei jignite. Scrisoarea (mai degrabă o declaraţie politică) reamintea că atunci cînd ceruse a reintra în ţară ca simplu cetăţean el nu năzuise decît la fericirea de a găsi aici, împreună cu familia, un trai pe măsura gusturilor şi poziţiei sale. „Aţi răspuns invocînd consideraţii sugerate de sfetnicii de atunci, consideraţii constituţionale îmi scrieţi astăzi... Adevărul este că măsuri silnice fură luate fără ştirea Camerei. Aceste acte ale ministerului vostru, erau oare ele constituţionale ? Nu o cred ; eu păstrasem toate drepturile mele de cetăţean român. Eşisem din ţară, după cererea mea, după cum o dovedeşte scrisoarea mea către capul guvernului provizoriu din 1866 ; nici o lege nu mă lovise cu surghiunul. Pentru ce nu aş fi putut trăi ca simplu cetăţean în patria mea ? În timpul domniei mele, nu am deschis eu liber porţile înaintaşilor mei, principilor Bibescu, Ştirbei, Vogoride ?"

Forma interogativă a acestor adevăruri nu aştepta desigur nici un răspuns. Din scrisoarea lui Carol, redactată în fraze ce ocoleau adevărul, Cuza înţelesese că prezenţa lui în ţară putea crea încurcături serioase guvernului, din care pricină se hotărîse a trăi departe de România. Ca şi

în 1867, dar cu mai multă precizie, cu un ton mai ferm, amintea încă o dată că fără a se lăsa oprit de încurcăturile dinăuntru și dinafară, îndeplinise punct cu punct programul ce și-l propusese : Unirea, crearea unei oștiri naționale, împroprietărirea clăcașilor și acordarea de drepturi politice, înapoierea către țară a unei mari părți din pământul uzurpat de un cler străin, codul egalității civile, autonomia bisericii, instrucția publică gratuită și obligatorie, concesionarea unor drumuri și poduri și, în sfîrșit, autonomia țării. Toate acestea erau prezentate la modul ideal, ca realizări perfecte și ca acte aparținînd doar persoanei sale. Nu pomenea de nici unul dintre colaboratori, după cum despre lupta poporului nu spunea o vorbă. Nu dintr-o zadarnică mîndrie se întorcea însă acum la trecut, ci pentru a arăta că nici un gînd ascuns nu-i insuflase demersul din 1867. „Cetățean român, aveam și o repet am dreptul de a trăi în țara mea, și acest drept a căpătat chiar acuma, fără a mea știre, consfințirea încrederii concetățenilor mei și un vot al Camerei, consfințirea cea mai constituțională ce se poate pretinde. Și cu toate acestea nu voi face întrebuințare de acest drept."

Poate că asocierea lui Carol de Hohenzollern la hotărîrea Camerei, și mai ales apelul acestuia la „lealitatea și la patriotismul său" îl jignise cel mai mult pe acest moldovean mîndru de faptul că strămoșii săi își dăduseră sîngele pentru libertățile țării ; un străin venit de ieri, de alaltăieri pe aceste meleaguri, abia pocind cîteva cuvinte românești, să aibă cutezanța de a-i vorbi despre patriotism lui Alexandru Ioan Cuza ! „Patriotismul meu, îi răspunse Cuza, este de o potrivă cu a mea demnitate ; el îmi interzice un demers care v-ar crea, este loc de a se teme, serioase încurcături, și lealitatea mea mă osîndește la surghiun. Nu pot da scumpei mele țări dovadă mai reală a profundei mele iubiri pentru ea."

Cu tot tratamentul urmat în fiecare an, starea sănătății sale se înrăutățea. Socotind clima de la Döbling, cu iernile ei prea aspre, neprielnică, medicii îl sfătuiră să plece în Italia, sub soarele sudului. Prin mai, Cuza anunța cumnatului său din țară că a vîndut cu mare părere de rău casa de lîngă Viena și s-a mutat la Florența, unde a cumpărat

o mică vilă (multă vreme îi va purta apoi numele). Aici Cuza mai trăi o vreme „desțărat", nu fără a primi invitații, pe felurite căi, de a-și relua domnia.

La începutul lui 1872, D. Cariagdi, fost o vreme ministru, îi scria din Napoli, printre altele, că în ceea ce privește situația din țară „nu mergem decît din rău în rău; ruină în finanțe, prăpădiți în opiniunea publică, neprizați în afară..." „Cea mai mare parte din cîți au fost în contra măriei-voastre, afirma Cariagdi, și-au recunoscut rătăcirea, și văd că numai măria-voastră ați putea pune capăt nenorocirii." Spera că Alexandru Ioan Cuza va uita nerecunoștința unora și va reveni „ca fiu iubit al patriei". Era informat, zicea, că faimosul Candiano-Popescu, cel care în vara lui 1870 proclamase republica la... Ploiești, și care la 11 februarie 1866, ca ofițer, fusese amestecat în complotul nocturn, venise anume la Florența pentru a implora fostului domnitor iertare.

Conștient că faptele sale intraseră de mult în domeniul istoriei și urmărind atent desfășurarea vieții politice din țară, Cuza găsește prilej de a rectifica unele păreri ale contemporanilor săi. Astfel, în aprilie 1872, trimite unui vechi prieten, P. Grădișteanu, pușca sa de vînătoare, pentru a o păstra în amintirea zilei de 2 mai 1864, „o mare dată în istoria noastră și, nu o spun fără mîndrie, o frumoasă dată în viața mea..." Protestase totdeauna, zicea, împotriva denumirii de „lovitură de stat" pentru acțiunea de la 2 mai, care fusese o lovitură de stat numai în ceea ce privește neatîrnarea națională. Oameni netrebnici încercaseră a calomnia acest act. Nu uitase că vocea lui Grădișteanu „s-a ridicat totdeauna inimoasă în parlament, de cîte ori atacuri răuvoitoare s-au arătat contra actului de la 2 mai. Ați înțeles că această revoluție cuprindea în pîntecele ei prosperitatea viitoare a patriei noastre mult iubite și ați găsit cele mai nobile accente pentru a o apăra împreună cu toată țara".

Din acest an ne-a rămas de la Cuza un alt document, de alt ordin, care-i luminează frumusețea caracterului și noblețea sufletească. Deși în ultimul an al domniei nu mai avusese relații strînse cu Dimitrie Bolintineanu, el nu-l

uitase totuşi. Sărac şi bolnav, poetul se afla acum internat la Spitalul Pantelimon, într-o stare jalnică. Pentru a-l ajuta, prietenii cei mai apropiaţi organizaseră o loterie cu cele cîteva lucruri ale sale. Din depărtare, într-un mod foarte delicat, fostul domnitor îi trimite la spital, în iunie 1872, o scrisoare puţin obişnuită, ca din partea unui negustor, avînd următorul scurt cuprins :

„Domnul meu,

În comerţul ce am făcut sînt vreo cîţiva ani, am abuzat de încrederea mai multor clienţi dintre care unul eşti dumneata.

Astăzi însă am hotărît a-mi plăti aceste datorii şi vă rog a primi suma de lei *patrusute treizeci şi doi* ce luasem libertatea a vă împrumuta".

Discreţia lui Cuza este emoţionantă ; îl cunoştea bine pe poet şi nu voia să-i jignească sensibilitatea. Suma atît de precisă, 432 de lei, fusese anume aleasă pentru a avea aerul autenticităţii.

În iarnă, Cuza se simţi şi mai rău. Temîndu-se pesemne că nu va mai avea mult de trăit, îşi făcu chiar testamentul : „Prea iubiţii mei fii Alexandru şi Dimitrie adoptaţi de mine şi de prea iubita mea soţie Elena doamna, fără părinţi cunoscuţi, conform legilor în vigoare ca singurii mei moştenitori vor împărţi deopotrivă între dînşii toată averea mea mişcătoare şi nemişcătoare, aşa precum se va afla la deschiderea moştenirii".

Elenei îi lăsa pentru toată viaţa uzufructul unei a treia părţi, după încetarea uzufructului legal ce va avea ca mamă asupra întregii moşteniri. Din tutela instituită, în afară de Elena, făceau parte arhiepiscopul Calinic Miclescu şi căpitanul Efrem Gherman, vărul Mariei Obrenovici. Oricare dintre ei înceta din viaţă, tutela trebuia completată totdeauna cu o altă persoană. În caz că copiii mureau înainte de vîrsta cerută pentru a testa sau fără a face testament, averea trebuie să servească la crearea şi întreţinerea unui azil de copii găsiţi, ce urma a-i purta numele. După moartea sa, o persoană căreia nu i se arăta numele, era indicată să primească 7 000 de napoleoni de aur la prezentarea unui act olograf în limba franceză şi datat 8 ia-

nuarie 1873, ca și testamentul. În această persoană trebuie probabil identificată Maria Obrenovici, mama celor doi copii adoptați.

În toată această peregrinare familia Cuza a fost însoțită și de Maria Obrenovici. De obicei, ea trăgea la același hotel și îi vizita adesea, pentru a-și vedea fiii. Elena acceptase compromisul. În timp ce Maria se afla mereu, și la Florența, prezentă lîngă Cuza, Elena venea deseori în țară, reclamată de mersul afacerilor moșiei, dînd, se pare, dovadă de oarecare aplicație în asemenea treburi, moștenită de la mama ei. Deși frații îi cereau să divorțeze, ea rămase mai departe lîngă soțul bolnav, mereu îngăduitoare față de slăbiciunile lui.

Maria Obrenovici, femeia care a jucat un rol însemnat în viața lui Cuza, va muri tot în străinătate, la numai trei ani după fostul domnitor, din pricina unei boli cronice de stomac. Adusă ca și el în țară, a fost înmormîntată la Sf. Spiridon din Iași. Cronica vremii i-a atribuit ambiții nemăsurate. S-ar putea însă a fi vorba aici și de exagerări pătimașe. Faptul că l-a însoțit pe Cuza în exil, cînd nu mai era domn, și că a acceptat totuși să trăiască atîta vreme în umbra lui, nedespărțindu-l de Elena, arată totuși o anumită afecțiune și o statornicie în sentimente.

În primăvară, Cuza își duse copiii la învățătură la Heidelberg, oraș universitar german, unde aflase că se găseau și fiii lui Costache Manolache Epureanu. Trecînd Alpii, fostul domnitor răci pe drum, ajungînd la destinație bolnav. Medicii crezură că-i vorba de o răceală obișnuită. Dar era vorba de o boală de inimă. După miezul nopții, în ziua de 15 mai 1873 (stil nou), Alexandru Ioan Cuza se stinse sub privirile neputincioase ale soției...

În toamna lui 1859, se gîndise să aducă acasă oasemintele lui Bălcescu și a trimis în acest sens o delegație la Palermo, unde, cu șapte ani în urmă, înflăcăratul patriot murise neștiut de nimeni, departe de țară și de prieteni. Dar ele n au fost găsite. Alexandru Ioan Cuza avea să aibă o soartă mai bună. Aduse în țară, rămășițele sale pămîntești și-au găsit odihna aici, în țărîna Moldovei strămoșilor săi.

DOLIUL ȚĂRII

După detronarea lui Cuza, mulți dintre cei ce se bucuraseră de reforma agrară fuseseră cuprinși de teamă că, nemaifiind apărați de nimeni, boierii le vor lua înapoi pămînturile. Cu atît mai vîrtos înclinaseră să creadă asta atunci cînd Adunarea deputaților trecuse la discuția proiectului de lege privind învoielile agricole. Atît de îngrijorătoare devenise starea de spirit a țăranilor, încît prefecții primiră ordin telegrafic să facă cunoscut în toate comunele rurale că pămîntul ce s-a dat foștilor clăcași este proprietate a lor de care nimeni nu se poate atinge. Avură loc răscoale ale grănicerilor, care nu-l voiau pe Carol domn, ci pe Cuza, căci el le dăduse „puștile și pămîntul".

Moartea lui Cuza a însemnat un adevărat doliu național; o dată cu el, țărănimea îngropa și speranța că fostul domnitor ar putea reveni pentru a-i face dreptate. Guvernul dorea cît mai puțină vîlvă în jurul înmormîntării. Se dăduseră ordine secrete de a nu se trage clopotele prin satele pe unde avea să treacă trenul mortuar și se luaseră măsuri severe pentru a împiedica participarea țăranilor la marea adunare de doliu. În acele zile, țăranii erau puși în toate părțile la prașilă, sub strictă supraveghere. La Dorohoi, cîțiva cetățeni de frunte au fost închiși mai multe ore, dîndu-li-se drumul numai după ce s-au angajat că nu se vor duce cu ei și grupurile de țărani ce se formaseră în fiecare comună.

Unul dintre foștii deputați țărani în Adunarea ad-hoc, Simion Stanciu, a însoțit sicriul de la Vereşti pînă la Ruginoasa, strigînd către țăranii adunați prin toate gările, în ciuda autorităților, să vină să-și ia rămas bun de la fostul lor domn.

În dimineața zilei de 27 mai 1873, trenul mortuar sosi în gara Iței, iar în după-amiaza aceleiași zile la Ruginoasa, unde castelul fusese cernit. De-a lungul parcursului, gările fuseseră și ele, de asemenea, îmbrăcate în doliu.

După cei șapte ani de domnie, trecuseră tot atîția de cînd Cuza fusese alungat. Șapte ani în care numele lui fusese hulit de o mînă de asupritori, dar proslăvit de poporul cel mare scos din șerbie. Și iată că acum venise ziua

întoarcerii sale de pe meleagurile pribegiei. În toată Moldova și în toată țara, a jale băteau clopotele. Îl plîngeau și ele, pe limba lor, pe Vodă Cuza, vestindu-i sfîrșitul. Degeaba dăduseră poruncă dușmanii să tacă glasul poporului. Cine-ar fi putut să-i asculte ?

Veniți de la depărtare de poște, mii și mii de țărani de toate vîrstele ieșiseră la calea ferată și prin gări, așteptînd trecerea înceată și solemnă a trenului mortuar. Cu ochii înotînd în lacrimi, unii îngenuncheau, plîngîndu-l nu atît pe defunct, cît propria lor soartă amară ; simțeau că pierduseră un sprijin, o nădejde.

După mai bine de 30 de ani, M. Sadoveanu evoca acele zile prin vorbele unui unchiaș care-l văzuse pe domnitorul Cuza : „Am auzit noi că s-a dus prin străinătăți și acolo a murit de inimă rea... S-a aflat atuncea prin sate că are să-l aducă pe Vodă Cuza cu trenul, pe la Burdujeni... Era vară, cald și frumos, și cîmpiile numai verdeață... Și cum s-a dat vestea prin sate, a început a porni norodul de pretutindeni, ca să iasă înaintea trenului, prin gări... Era atunci într-o duminică, și lume de pe lume, norod mult se strînsese într-o parte și-n alta a drumului de fier... Și-am așteptat noi, am așteptat, și într-o vreme s-a arătat și trenul, venind încet-încet, ca la înmormîntare... Și oamenii tăceau cît vedeam cu ochii în lungul liniei și toți stăteau cu capul gol... Trecea trenul și pe urmă se luau și ei încet în urma lui... Dar în gară la Liteni s-a oprit... Și era Vodă așezat în sicriu, într-un vagon deschis, împodobit cu cununi de flori și cu perdele negre... Și cum s-a oprit vagonul, a început a sui norodul : bătrîni, femei, copii, bărbați, toți se suiau ca să-l vadă și să-l sărute... M-am suit și eu — și l-am văzut cît era de frumos, de voinic, și tînăr încă... și parcă dormea... M-a pălit așa o jale pentru părintele nostru, că am început a plînge... Și toți pe cîți i-a făcut el gospodari pe pămîntul ista, toți la cîți făcuse dreptate și erau acolo — toți lăcrămau..."

Trenul se tîra anevoie, urmărit de jalea multor ochi. Salve de tunuri îi anunțară sosirea. Șase țărani și tot atîția proprietari (presa făcea distincția pînă și în asemenea momente !) coborîră sicriul și îl purtară pînă la biserică, unde

fu depus. Apoi, țărani și militari făcură necontenit de gardă, pînă la 29 mai, cînd avu loc înmormîntarea.

În acea zi, trenuri după trenuri soseau aici din toate direcțiile, aducînd mii de oameni, îndeosebi țărani, dar și alte categorii sociale, delegații ale județelor și orașelor, precum și alții veniți din vrerea lor, din îndemnul inimii, pentru a aduce cel din urmă salut lui Cuza.

O mulțime de oameni se adunaseră atunci la Ruginoasa. Numărul lor era apreciat de unele ziare la peste zece mii. Altele la mai mult. C. Bacalbașa credea că au fost cel puțin treizeci de mii de persoane. Cu toate măsurile luate de autorități de a stăvili drumul țăranilor, vestea făcuse repede înconjurul țării, și de pretutindeni, înfruntînd opreliștile, oameni din popor se duceau să fie de față la înhumarea aceluia pe care-l socoteau binefăcătorul lor. Ei nu-l uitaseră în toți acei ani pe Cuza. Cu cît greutățile vieții erau mai mari și mizeriile îndurate din partea asupritorilor mai nesuferite, cu atît gîndul lor se îndrepta spre cel plecat departe, nădăjduind că la el ar fi putut să găsească sprijin și înțelegere.

În imaginația sa, poporul îi croise lui Cuza dimensiunile propriului său suflet însetat de dreptate. El își cîștigase pentru totdeauna un loc în marea și recunoscătoarea inimă a mulțimilor.

O asemenea adunare de oameni era un lucru puțin obișnuit pentru acea vreme. Prezența lor acolo se datora imensului prestigiu ce și-l cîștigase Cuza, și nu într-o mică măsură antipatiei poporului împotriva lui Carol. Era deci, într-un anume fel, o manifestare ostilă acestuia, masele vrînd să arate, și cu acest prilej, încotro se îndrepta simpatia lor. Doliul general al țării fu socotit deci, nu fără temei, o manifestare politică împotriva prințului străin. Îndeosebi țăranilor, pentru care toți domnii și toate guvernele fuseseră nedrepte, asupritoare, detronarea lui Cuza, la atît de puțină vreme după reforma agrară, le apăruse ca un act al proprietarilor care voia să le ia înapoi pămîntul. În închipuirea lor, Cuza a continuat astfel să rămînă un om ce le-a vrut binele, dar n-a fost lăsat de boierii cei răi să-l înfăptuiască.

Într-o broşură apărută chiar în acel an, prin îngrijirea Asociaţiei lucrătorilor tipografi din Iaşi, se arăta că poporul adunat la Ruginoasa plîngea „drepturile sale pierdute, mîndria ţării umilite"... Cuza, se spunea, dăduse maselor dreptul de a spera la un viitor mai bun, el întărise autonomia României, făcînd din ea statul în jurul căruia popoarele asuprite din sud-estul Europei îşi puseseră „speranţa lor de emancipare", aluzie semnificativă pentru meritele ce i se atribuiau lui Cuza.

Cuvintele ce-i adresase Kogălniceanu în Adunarea de la Iaşi, în acea memorabilă zi de 5 ianuarie 1859, nu fuseseră uitate nici după trecerea celor 14 ani : „Fii bun mai ales cu acei pentru care mai toţi domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi" — îl îndemnase sfetnicul său. Cuza nu fusese nici nepăsător, nici rău ; el încercase să fie bun cu cei mulţi. Iar aceştia nu-l uitaseră ; îl plîngeau acum ca pe un adevărat binefăcător. Cele petrecute la 29 mai 1873, la Ruginoasa, la lumina zilei, erau, printre altele, o dezaprobare a celor întîmplate cu şapte ani în urmă, la 11 februarie 1866, la Bucureşti, sub ocrotirea nopţii ; masele răspundeau acum complotiştilor de atunci.

Nici în faţa morţii nu se potolise ura acestora. Înmormîntarea lui Cuza le prilejuise a-şi arăta încă o dată hidosul chip moral. Ziarele *Românul* şi *Presa* scriseră că ar fi participat doar... vreo şapte sute de persoane ; totul s-ar fi desfăşurat după programul stabilit de guvern, care lăsase, măre doamne, ca lucrurile să se petreacă în „cea mai absolută libertate". Răspunzîndu-le, *Observatorul* arăta că „deşi organe a două partide diametral opuse" cele două ziare au vizibil acelaşi scop şi acelaşi interes : „acela de a atenua sau chiar de a denatura caracterul şi importanţa adunării de la Ruginoasa".

Elena venise ceva mai înainte pentru a pregăti cele de cuviinţă ; era slăbită, împutinată, îmbătrînită. Veniseră Vasile Alecsandri, care trăia retras la Mircesti, şi bunul Costache Negri, de la Tg. Ocna, vechii prieteni şi sfetnici. Pe ei doi îi vestise mai întîi Elena, prin telegraf. Veniseră

apoi Kogălniceanu, Grădișteanu, Petru Poni și atîția alții. Călătorind uneori clandestin, pe sub vagoane, veniseră și țărani de departe, oameni fără nume și fără să fie chemați de nimeni.

Alexandru Ioan Cuza era îmbrăcat civil, cum ceruse Elena. Avea la picioare două săbii dăruite de județe, în semn de omagiu, după ce se înapoiase de la Constantinopol. Tricolorul ce-i acoperea sicriul (aflat astăzi la Muzeul militar) avea scrise de jur împrejur marile sale fapte. A vorbit, printre alții, „omul de la 2 mai", M. Kogălniceanu : „Nu este în lumea aceasta totul deșertăciune, rămîne ceva statornic ; rămîn faptele mari care sînt nepieritoare..." Cuza, spuse el, n-are nevoie de istoriograf, căci singur și-a scris istoria prin legile și actele sale. Aducîndu-și aminte de ceea ce-i urase cu ani în urmă, declară că atunci națiunea voia legi noi și oameni noi. Cuza a fost un om nou și a făcut legi noi. „Nu greșelile lui l-au răsturnat, ci faptele lui..."

Poetul Vasile Alecsandri scrise pentru placa mormîntului :

„Văzutu-te-am în pace suind scara măririi
Și în pace luînd calea augustă a nemuririi,
O, scumpe amice, Domn mare, nume cu splendoare
Sădit pe miriade de limpezi izvoare,
O clipă apărut-ai în plaiul veșniciei,
Și veșnici mari fapte lăsat-ai României,
Năltînd din părăsire antica-i demnitate,
Prin magica unire și sacra libertate :
Ca norul plin de mană, ce trece și revarsă,
O ploaie roditoare pe brazda care-i arsă,
Și stînd apoi departe, în urma lui privește,
Cum brazda se deschide și cîmpul înflorește.
Așa și tu din ceruri, ai dulcea mîngîiere,
Să vezi a Țării tale frumoasa reînviere,
Tu ai stîrpit, cu sceptrul, unelte de robire,
Din suflete și cîmpuri sămînța de șerbire,
Acum te odihnește gustînd eterna pace,
În taina maiestoasă, a morții care tace,
Lăsînd o lume întreagă la tine să gîndească,
Și a ta legendă, Cuza, cu față s-o rostească.
Sînt nume destinate ca numele tău mare,
Să stea neclintit pe a timpului hotare
Și veșnic să răspîndă o falnică lumină
Pe secolii ce în taină trecînd li se închină".

LEGENDA LUI CUZA

Închipuirea poporului, atît de bogată, a creat lui Cuza numeroase legende, atribuindu-i, în afara calităţilor sale reale, însuşiri pe măsura dorinţelor maselor populare. Aceste mase flămînde de dreptate, de omenie, de demnitate naţională, atîta amar de vreme înăbuşite, voiau întruchipate în el vitejia, bunătatea, spiritul nepărtinitor.

Chiar dacă a avut unele slăbiciuni şi scăderi omeneşti, desigur mult şi răuvoitor exagerate de cercurile ostile politicii sale, Alexandru Ioan Cuza a rămas în istoria noastră ca una dintre cele mai luminoase figuri. Cu prilejul centenarului naşterii sale, în 1920, Iorga spunea că dacă ar dori cineva „să cuprindă într-o formulă marea personalitate a lui Vodă-Cuza, ar trebui să spună că el a fost un om vrednic de legenda sa şi că în jurul său s-a creat o legendă vrednică de dînsul". Sub domnia lui, pentru întîia oară ţăranii au căpătat pămînt. Pentru aceasta şi pentru alte fapte progresiste ale sale, Cuza a fost preamărit de masele populare, iar figura lui a intrat în creaţia folclorică, alături de a lui Ştefan cel Mare şi Tudor Vladimirescu.

Încă în viaţă fiind, se creaseră despre el numeroase legende, mai toate avînd un anumit tîlc, exprimînd o năzuinţă a poporului care-l dorea drept şi bun cu cei mici, aspru şi necruţător faţă de împilatori, adică faţă de boieri, de negustori şi călugări. Era transpunerea modernă a vechilor legende şi basme populare, în care binele învinge totdeauna răul.

Fără a fi susţinută de vreo organizaţie politică, căci după cum am văzut partidele se uniseră pentru a-l alunga, legenda lui Cuza crescu în amploare şi se menţinu apoi multă vreme, ajungînd pînă în zilele noastre. Încercările numeroşilor săi vrăjmaşi de a distruge acest mit, prin născocirea unor păcate inexistente şi prin exagerarea unora reale, dar firești, obişnuite epocii şi clasei sale, n-au putut ştirbi faima personalităţii sale. Cu temei s-a spus că, după ce a dat ţăranului dreptul său, aşa cum era înţeles atunci

de către spiritele mai înaintate, „el a fost pus la marea încercare de a-şi menţine punctul lui de vedere împotriva tuturora, împotriva tuturor intrigilor, tuturor tendinţelor de răzbunare, împotriva conservatorismului boierimii de tradiţiune, ca şi împotriva ipocritului idealism liberal, pentru ca, la urmă, neputînd birui nici pe unul, nici pe altul, să cadă înaintea coaliţiei care, prin felul cum a răsturnat pe om, a înălţat opera pe care omul o îndeplinise".

Cuza rămînea apoi pentru totdeauna cel dintîi domn al ţărilor Unite, domnul Unirii, fapt ce reprezintă, iarăşi, un mare merit. El n-a fost numit, ci ales, şi încă în unanimitate, în ambele ţări. Ales nu ca un *nume* mare, răsunător, însă tîrînd după el amintirea nefastă a trecutului, ci ca un *om* nou, întruchipînd voinţa naţională.

Pentru multe din faptele sale, a meritat recunoştinţa nu numai a contemporanilor, ci şi a generaţiilor următoare. El n-a avut parte de blestemul cuvenit tiranilor detronaţi. Dimpotrivă, scîrbite de politica celor ce i-au urmat, mulţimile l-au regretat. Zadarnice au fost încercările vrăjmaşilor de a-l detrona din sufletul, din amintirea şi recunoştinţa purtată de masele largi ale poporului, care-i pomeneau numele cu veneraţie, întrucît fusese călăuzit în acţiunile sale de idei înaintate, progresiste.

Au circulat multe istorisiri despre Cuza, în legătură cu firea sa dreaptă. Unele au apărut şi în presă, sau adunate în diferite broşuri şi cărţi : amintiri, întîmplări reale sau născocite, toate contribuind cu puterea legendei la întreţinerea acelei aureole create în jurul fostului domnitor. Atîţia dintre oamenii acelei vremi mărturiseau că l-au văzut şi au vorbit cu el, că umbla pe drumuri în straie schimbate, cercetînd şi pedepsind nedreptăţile, ajutînd şi mîngîind pe cei sărmani şi năpăstuiţi.

În strălucita-i limbă, a scris şi Mihail Sadoveanu despre această legendă, arătînd cu înţelepciune că în necazurile şi aspiraţiile lui nedesluşite, gata să-i atribuie trăsături şi lumini ideale, poporul întrupase în Cuza dorinţe de schimbări şi de dreptate, devenind în ochii norodului umilit „un fel de principiu al binelui".

EPILOG

Bolnăvicioși, moștenind o sănătate șubredă, cei doi fii ai lui Cuza avură un sfîrșit trist și timpuriu, după o tinerețe lipsită de strălucire. După moartea fostului domnitor, francezul Baligot de Beyne, rămînînd în continuare pe lîngă Elena, se ocupase multă vreme de educația lor. Cu toții locuiră mai mult la Paris, unde fiul cel mare urmă Facultatea de drept și unele cursuri de istorie. În 1882, Baligot însă muri, iar Elena se fixă curînd la Ruginoasa. În acești ani își mări moșia de la Barboși, cumpărînd o alta, alăturată și ceva mai mică, Hocenii.

Suferind de o boală de piept, fiul cel mic, Dimitrie, își făcu în 1886 testamentul în favoarea fratelui său, și plecă la Paris unde îndrăgise o actriță. Luîndu-i îndată urma, Elena îl înduplecă cu greu să se întoarcă acasă, unde nu prea ținu socoteală de sfatul medicilor, continuînd a trăi după capul său. Fire irascibilă, în octombrie 1888 se împușcă. Elena spuse însă că ar fi murit de ftizie. Fu înmormîntat la Ruginoasa, la dreapta tatălui său. „Sărmana Doamnă !, scria Vasile Alecsandri soției sale, aflînd vestea. Ce viață necăjită pentru dînsa, de cînd au crescut băieții mari !"

Celălalt fiu, Alexandru, suferea ca și tatăl său de o boală de inimă. După sfatul mamei adoptive, încercase într-un timp să participe la viața politică. Purta prestigiosul nume de principele Alexandru A. Cuza. Era, cum s-ar spune, fiul tatălui său. Iar memoria acestuia era încă vie. Dar complotiștii de la 1866 mai ședeau încă și acum de veghe. Fiul fostului domnitor, purtînd același nume, putea reprezenta oricînd un pericol pentru ei. Cît se ținuse de petreceri și de jocuri de cărți, nu-l prea luaseră în seamă. Cînd deveni însă unul din fondatorii ziarului *Adevărul*, se schimbă numaidecît socoteala. A fost de ajuns să scoată capul, și dușmanii tatălui său au și sărit pe el, dezlănțuind împotrivă-i o furibundă campanie. Ca și Cuza altădată, fiul se văzu deci nevoit să renunțe la mandatul de deputat de Mehedinți (iarăși coincidență !), unde fusese propus și ales în primăvara lui 1888. Motiva că nu-i este permis să facă

parte dintr-o adunare „prezidată de acel nelegiuit care a trădat pe domnitorul încredințat pazei sale" (Era vorba de fostul maior D. Lecca).

Contrar avizului medicilor și al Elenei (ea îl cunoștea mai bine decît oricine), Alexandru se căsători în anul următor cu Maria Moruzi. Cu peste un veac în urmă, străbunul acesteia, Vodă Constantin Moruzi (încă o coincidență !) poruncise decapitarea lui Ioniță Cuza, strămoșul său. Nu erau se pare la mijloc decît meschine interese. Familia Moruzi știa desigur de boala viitorului ginere. Îi atrăsese de altfel atenția, îngrijorată, chiar Elena. Moruzeștii voiau să-l moștenească de frumoasa-i avere ; cu toată opunerea Elenei, i se puse condiția, înainte de celebrarea căsătoriei, de a-și face testamentul. Sentimentele se cîntăreau în arginți. Tînărul și nesocotitul principe se grăbi s-o facă pe Maria Moruzi moștenitoarea averii sale. Testamentul fu depus la tribunalul din Fălticeni, iar tinerii plecară, în toamnă, într-o călătorie în străinătate.

În primăvara următoare, Elena primea o telegramă alarmantă : nefericitul fiu adoptiv se îmbolnăvise la Madrid de aceeași boală ca și tatăl său. Grijulia mamă se grăbi să plece într-acolo, dar la Cluj o prinse din urmă știrea morții. Plecat în voiaj de nuntă, Alexandru avea să se reîntoarcă pe catafalc. Fu înhumat la stînga tatălui său. Acum Alexandru Ioan Cuza îi avea pe amîndoi fiii alături. Și astfel neamul lui se stinse fără urmași.

Devenită acum prințesa Maria Moruzi-Cuza, tînăra văduvă rămase moștenitoarea întregii averi. Cum era de așteptat, familia ei, mamă și frați, se mutară cu toții la Ruginoasa, unde Elena, aproape de 70 de ani, ajunse curînd un fel de tolerată. Stingheră printre Moruzești și privită pieziș, își găsi adăpost în altă parte. Doar demult putrezitul ei soț rămînea acolo, în curtea bisericii, avîndu-și într-o parte și alta pe cei doi fii.

După scurtă vreme se vorbi iară de Ruginoasa. Tînăr inginer în slujba căilor ferate, Ionel Brătianu lucra tocmai pe atunci în această parte a țării. Și cum castelul nu era departe de gară, iar Maria Moruzi îi arăta destul interes, începu a-și petrece aici o bună parte din timp. Istoria își are farsele ei ! Fiul complotistului de la 1866 se instală curînd în fosta casă a lui Cuza. Perspicace, bătrîna Moruzi

ar fi vrut să-l aibă acum de ginere pe Brătianu, ale cărui perspective în viața politică le intuia.

Dacă s-ar fi petrecut oriunde în altă parte, legătura dintre cei doi nu i-ar fi privit desigur decît pe ei. Dar Ruginoasa era un loc istoric ; acolo odihnea cel ce fusese domnitorul Unirii. Faptul a indignat opinia publică. Presa progresistă a luat atitudine împotriva vlăstarului Brătianului și a prea curînd consolatei văduve.

Temîndu-se că scandalul stîrnit ar putea dăuna carierei sale politice, dar poate și mai mult de faptul că urma să aibă un copil, Brătianu căută să plece din acele locuri. Amenințat cu pistolul de fratele „victimei", consimți să se căsătorească pentru a repara o așa-zisă „onoare" pierdută ; se despărți însă îndată. Astfel, Maria Moruzi se reîntoarse la numele ei de fată.

Intrat pentru o vreme în stăpînirea spitalului *Caritatea* din Iași, castelul Ruginoasa deveni spital de copii, iar mai apoi sanatoriu pentru ceferiștii tuberculoși.

*

* *

După cinci decenii de la evenimentele din ianuarie 1859, amintirea fostului domnitor se bucura încă de o uriașă popularitate. La începutul anului 1909, avură loc mari serbări în toată țara, serbări pe care, spune Iorga, oficialitatea nu le-a voit, fiind organizate în ciuda ei. Cu acest prilej numele lui Alexandru Ioan Cuza a fost îndelung și cu entuziasm aplaudat. O jumătate de veac trecuse peste lume. Atîția dintre foștii săi prieteni și vrăjmași nu mai erau. Negri murise și el doar după trei ani, Alecsandri în 1890, iar în anul următor Kogălniceanu.

Doar Elena Cuza, relicvă vie a unei epoci duse, supraviețuise tuturor. Înveșmîntată mereu în rochie cernită, trăia retrasă la Piatra, într-o căsuță modestă, avînd alături nu vreo rudă, nu pe vreunul dintre nepoți, ci o cameristă franțuzoaică, adusă de prin Elveția. La 2 aprilie 1909, cînd se apropia de 84 de ani, se stinse și ea. Cu doi ani mai înainte, pusese să se dezgroape osemintele lui Cuza. Cu propriile-i mîini, slabe și tremurînde, spălase ceea ce mai

rămăsese din fostul ei soț, așezîndu-i oscioarele în cripta bisericii nu demult restaurate. Tot aici se păstrau oseminte le celor doi fii, ale mamei, aduse de la Galați, precum și ale unchilor săi. Numai ea, Elena, după propria-i dorință, fu îngropată la Solești, în mormîntul mamei sale. Despărțiți au trăit o bună parte din viață, separați aveau să rămînă și după petrecerea lor din această lume...

Încă mai demult se formase la Iași, pentru ridicarea Monumentului Unirii, un comitet cuprinzînd printre cei 40 de membri pe A. D. Xenopol și Petru Poni. Prin liste de subscripție publică, se adună în cîțiva ani suma necesară plății sculptorului Romanelli, precum și a celorlalte cheltuieli. Statuia fu dezvelită la 27 mai 1912. Cu 39 de ani în urmă, intrase în țară trupul neînsufletit al lui Alexandru Ioan Cuza. La solemnitate au vorbit, printre alții, istoricii A. D. Xenopol și N. Iorga, precum și săteanul Dumitru Solomon.

Trei zile a durat în Iași sărbătorirea lui Cuza „Era greu pămîntul de atîta norod!" — spune Mihail Sadoveanu. Nici la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare, își aminteau ieșenii, nu năvăliseră atîția oameni în capitala Moldovei. Înțesate erau străzile din centru, iar în preajma monumentului „n-aveai unde zvîrli un ac". Venise popor mult de la țară, de la Turnu Severin pînă la Dorohoi, oameni cu fețe arse de vînturi, unii dîrzi încă, alții umbriți de tristețe și suferinți. „Un cuvînt de recunoștință înflorea pe toate buzele."

De atunci și pînă în zilele noastre, Alexandru Ioan Cuza a rămas una din cele mai populare figuri istorice, căreia mult încercatul nostru popor avea să-i păstreze amintirea cea mai vie, înscrisă azi nu numai pe frontispiciul Universității din Iași, în anii domniei lui întemeiată, ci și în inima mare, caldă, a mulțimilor recunoscătoare. Iar trecerea implacabilă a timpului nu va face să pălească niciodată strălucirea numelui său, alături de al atîtor alți bărbați de seamă ai națiunii române.

BIBLIOGRAFIE

Alcătuirea acestei lucrări a cerut, firește, consultarea unui bogat material bibliografic pe care, dat fiind specificul colecției, nu l-am indicat de fiecare dată. Nici aici, de altfel, nu-l vom da în întregime, fiind vorba de un lung șir de titluri: articole din presa vremii, proclamații, cuvîntări, scrisori, ordine de zi etc. ale lui Alexandru Ioan Cuza, amintiri ale unor contemporani ai săi, prefețe și note la diverse volume, precum și de unele piese din arhiva Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România și a Bibliotecii Centrale de Stat.

Din scrierile colaboratorilor săi direcți (Kogălniceanu, Alecsandri, Bolintineanu, Negri, Crețulescu etc.) am căutat să redăm ceea ce ni s-a părut semnificativ pentru conturarea trăsăturilor epocii respective. Alexandru Ioan Cuza fiind un om de stat, a trebuit să ne referim uneori mai pe larg la problemele politice de bază ale vremii sale.

Pe lîngă lucrările mai jos arătate, autorul a mai folosit numeroasele studii și contribuții privind perioada Unirii publicate de Dan Berindei, îndeosebi în revista *Studii*.

*
* *

Acte și documente relative la istoria renașterii României, vol. I—X. 1889—1909.
Alexandru Ioan Cuza, București, 1932 (patru conferințe).
Anul revoluționar 1848, I, în Moldova, Editura de Stat, 1950.
G. Barbu, *Nicolae Kretzulescu*, Ed. Științifică, 1964.

Dan Berindei, *Din începuturile diplomației române*, Ed. Politică, 1965.
D. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, București, 1868.
Lucia Borș, *Doamna Elena Cuza*, Ed. Națională Ciornei, f. a.
R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă*, Buc., 1931.
R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României la Belgrad*, 1934.
G. Călinescu, *Gr. Alexandrescu*, Editura pentru literatură, 1962.
N. Corivan, *Precizări cu privire la funcțiile publice ocupate de Alexandru Cuza pînă la alegerea lui ca domn*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, Ed. Academiei, 1965.
Documente privind Unirea Principatelor, vol. I—III, Ed. Academiei, 1959—1964.
G. Duzinchevici, *Cuza-Vodă și revoluția polonă în 1863*, București, 1935.
Elena Perticari-Davila, *Din viața și corespondența lui Davila*, 1935.
I. C. Filitti, *Alegerea de la 24 ianuarie 1859*, București, 1938.
N. Gane, *Amintiri* (1848—1891).
Gh. Georgescu-Buzău, *Mihail Kogălniceanu, Înnoitorul*, Editura de stat, 1947.
C. C. Giurescu, *Suprafața moșiilor mănăstirești secularizate la 1863*, *Studii*, nr. 2, 1959.
C. C. Giurescu, *Tranzitul armelor sîrbești prin România sub Cuza Vodă* (1862), în *Romanoslavica*, XI, 1965.
D. Hîncu, *Kogălniceanu*, Ed. Tineretului, 1962.
I. Hudiță, *Franța și Cuza-Vodă*, București, 1941.
N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IX.
N. Iorga, *100 de ani de la nașterea lui Cuza Vodă*, București, 1920.
N. Iorga, *Cuza Vodă și dușmanii săi a doua zi după detronare*, Văleni-de-Munte, 1909.
Istoria României, vol. IV, Ed. Academiei, 1964.
M. Kogălniceanu, *Profesie de credință*, Ed. Tineretului, 1962.
M. Kogălniceanu, *Discursuri parlamentare din epoca Unirii*, Ed. științifică, 1959.
Alex. Lepedatu, *Omul de la 2 mai — învinsul de la 11 februarie. Mărturii despre Unire*, Ed. Tineretului, 1959.
V. Mihordea, *Răscoala grănicerilor de la 1966*, Ed. Academiei, 1953.
G. C. Nicolescu, *Viața lui V. Alecsandri*, Editura pentru literatură, 1962.
N. T. Orășanu, *O pagină a vieții mele, sau 22, 23 și 24 ianuarie, 1859.*
D. Păcurariu, *Ion Ghica*, Editura pentru literatură, 1965.

General A. Candiano-Popescu, *Amintiri din viața-mi*, vol. I, Buc., 1944.
T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România*, Buc., 1944.
I. Roman, *D. Bolintineanu*, Ed. Tineretului, 1962.
R. Rosetti, *Amintiri din copilărie*, Buc., 1908.
R. Rosetti, *Amintiri din tinerețe*, Buc., 1927.
R. Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, Buc., 1908.
G. Sion, *Suvenire contimporane*, Buc., 1888.
Dr. C. D. Severeanu, *Din amintirile mele*, vol. II, Buc., 1929.
V. Slăvescu, *Domnitorul Cuza și Victor Place*, Buc., 1942.
Chivu Stoica, *100 de ani de la Unirea țărilor române*, Ed. Politică, 1959.
Studii privind Unirea Principatelor, Ed. Academiei, 1960.
I. G. Valentineanu, *Alegerea, detronarea și înmormîntarea lui Cuza Vodă*... Buc., 1898.
E. Vîrtosu, *Romanatul, moneda lui Cuza Vodă*, Buc., 1941.
A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I-II, Iași, 1903.
A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, Buc., 1910.
A. D. Xenopol, *Nicolae Kretzulescu*, Buc., 1915.

CUPRINS

I TREPTE

Din cronici 7
Anii tinereții 9
În vîltoarea revoluției 12
Exilul 19
Înseninare 27
Un caimacam ambițios... 32
...Și un altul tot atît de slugarnic 34
Răsunătoarea demisie 36
Anularea alegerilor 40
Adunarea ad-hoc 42
Dureri... 44
Șeful oastei moldovene 48
„Turcii dinăuntru" 50

II AFIRMĂRI

Domn al Moldovei 55
„Ziua cea mare a veacului" 65
Primirea în București 77
Primele greutăți 81
În dilemă 86
Îndrăzneală 90

Conflicte 92
Afirmarea demnității naționale 93
„Iavaș, iavaș"... 103
Ce voia Cuza ?... 105
Alegeri inutile 109
Călătoria la Constantinopol 111
Admonestarea mitropolitului 116
Incident diplomatic 118
Alte alegeri inutile 120
„Revoluția de sus" 125

III ÎMPLINIRI

Consolidarea Unirii 135
Un glas în pustiu 144
Ultimul discurs 145
Afirmări pe plan extern 147
„Monstruoasa coaliție" 150
Este chemat Kogălniceanu 157
Cuza își amînă planurile 159
Uriașe averi reintră în patrimoniul național 162

IV APOGEU

Lovitura de stat 169
Încă o dată pe malul Bosforului 178
Puteri depline 183
Pămînt țăranilor 184
Intrigi... 188
Preocupări de alt ordin 192
Bilanț bogat 194
Amărăciuni 198
Incidentul de la 3 august 202
Un răspuns demn 205
Semne de oboseală 206
Complotul 211

În pribegie 223
Doliul țării 235
Legenda lui Cuza 240
Epilog 242
Bibliografie 247

Redactor responsabil : MARIA CROICU
Tehnoredactor : GHEORGHE CHIRU

Dat la cules 19.09.1966. Bun de tipar 04.011.1967. Apărut 1967. Comanda nr. 5269. Tiraj 30 160. Broşate 27 100+legate 3060. Hîrtie tipar înalt A de 80 g/m² 540×840/16. Coli editoriale 13,42. Coli de tipar 16. Planşe 8 A. t. 11 552. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 R—94

Tiparul executat sub comanda nr. 60.614 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

Alexandru Ioan Cuza.
Litografie de Carol Popp de Szathmary

Stema Moldovei și a Țării Românești
din *Cartea despre datorii*, de N. Mavrocordat, Buc. 1719.

Mihail Kogălniceanu

Costache Negri

Deputaţii săteni
din Adunarea ad-hoc a Moldovei

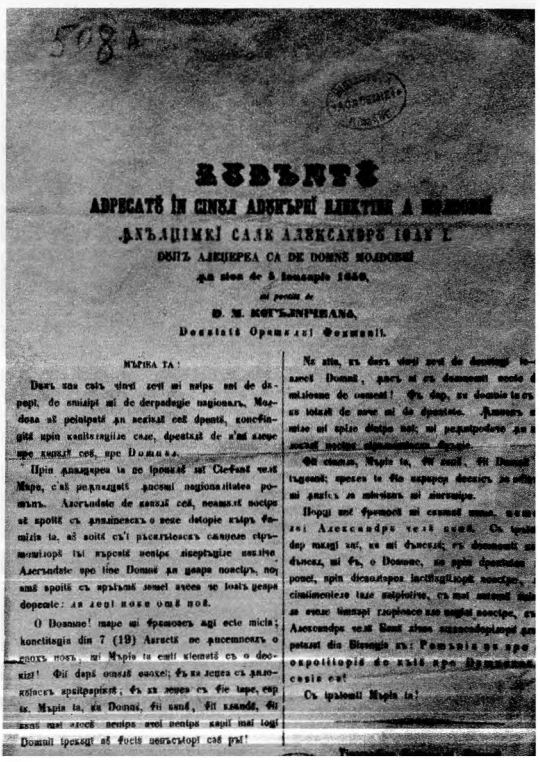
5084

ЗЪВЪНТЪ

ДОСТОЙНО ЗА ЦИНСТЬ ДОМНЪСКІЙ ИЗБРАНІЙ АДУНЪРІ ЕЛЕКТИВЕ А МОЛДОВЕІ

ДЪТРЪ АЛЕКСАНДРЪ ІОАН І.

ДЪТРЪ АЛЕКСАНДРЪ СА ДЕ ДОМНЪ МОЛДОВЕІ

дин ніоу де 5 Іенуарію 1859,

ши рострс де

Д. М. КОГЪЛНИЧЕАНУ,

Деснтатъ Оргинзаці Обштещи.

МЪРІА ТА!

Дакъ ам сърі віцї зечї ші нопе ам де дрепт, де ешіріпі ші де дерпъдеріе нефіоасъ, Мъдъла ам пріміпдъ дін ачестъ сфынтъ, конфіндъ ніпъ ла ліпіщіреа сале, дрептатеа де а ме ліпре ніпе ліпіщъ сеї, ніпе Домпеле.

Ніпе дрептатеа та ам ліпдрептъцітъ Сфынтъ Ліпіщъ, сърі ліпдрептъцеще пъдежділе ноастре пъдіопале ші ліпіщъріле ноастре. Ачестъ дрептате ніпе фъкъ ліпдрептъціці ші ліпіщъці ліпаінтеа ліпіщъріі ліптрегі ліпіщъ. Ачестъ дрептате ніпе фъкъ ліпдрептъціці ші ліпіщъці ліпаінтеа ліпіщъріі ліптрегі ліпіщъ.

Solemnitatea deschiderii Adunării ad-hoc a Țării Românești. Litografie de Carol Popp de Szathmary

Unirea Principatelor, de N. Grigorescu

Hora Unirii la Craiova, de Th. Aman

Dîmboviţa din 24 ianuarie 1859 salută alegerea lui Cuza.

ANUL I. — 1859. № 31. Simbătă, 24 Ianuarie

DÎMBOVITA

Fóiâ politicâ şi litterarâ.

Redactorŭ responsabilŭ DIMITRIE BOLINTINEANU.

PRINCIPATELE UNITE.

Bucureşti 24 Ianuarie.

Astăzi Sъmъtъ Adunarea naţională din Bъkureşti a ales Domn Ţъrei pe domnul Moldovei ALESANDRU IOAN I KÆZA.

Hristu'aceastъ fantъ se konstatъ kъ daka Fraţii noştri de neste Milkov aŭ dat esemnulŭl de simtimente patriotiye antiye, Romъnii de dinkoaŭ de Milkov aŭ rъnsuns kъ aceeaşi mъrire. Demnŭ fraţi de a fi soiţi, ei aŭ dovedit astăzi inkъ odatъ intr'aceastъ luptъ nobilъ şi sa-

tratъt inkъt sinşi miloane de Romъnŭ, de aceiaşi origi nъ, religie, limbъ, de aceleaşi drekъt, de acelaşi fiitor, aceleaşi trebsinge şi aspiraţii. insemneazъ astăzi n nsţin de kъt cel mai mik şi mai nensţinvios nonol d lsme. Askra kърios în analele istoriei naţiilor! Ace nonol Romъn, în timpŭl aŭt de lsute, nu a fost niş od tъ sanss kъ armele, şi tot-d'auna a trebsit aŭ asfe voinţa veşinilor aŭt. Ne kъt timpŭ ţinea armele în mъn frantea sa era ridikatъ. Viktoria era kъ sine: dar i dacъ ye se renaşza sa minst, suiritsl neknirel, ka şi sne tra xidsos arma armiilor Romъne nu rodea laurii vikt riilor sale. Astăzi aceşt suirit asţue aţnţele de viaţъ de tinerege al aceştŭl nonol. De kând Hrinvinatele de venirъ, politiveunte, fiinţe kontenţente ye nriimesk viaţ

Al.I. Cuza, primul domn al
Principatelor Române Unite.

Unirea Principatelor
de Th. Aman

Medalie bătută în cinstea alegerii de la 24 ianuarie a lui Cuza. Sculptor: E. Farochon

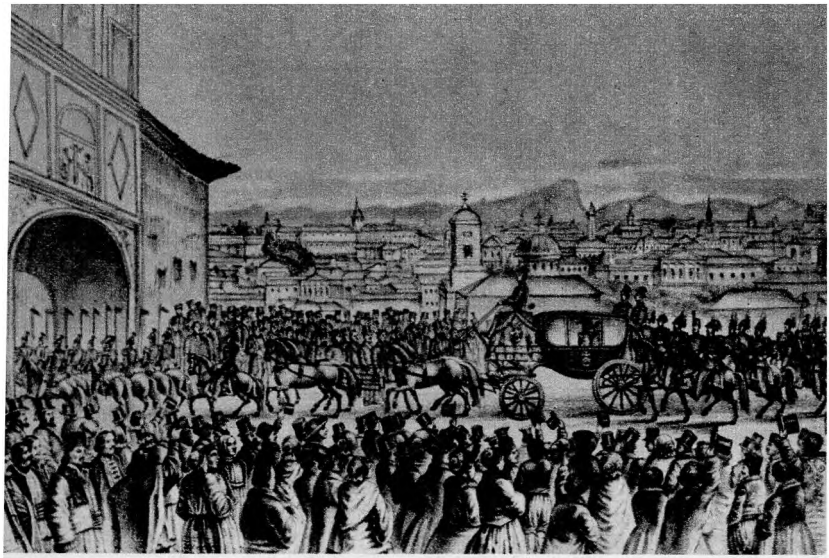

Domnitorul Al.I. Cuza soseşte la deschiderea Adunării Ţării Româneşti în ziua de 29 februarie / 12 martie 1860. Litografie de C. Danielis

Proclamaţia domnitorului Al.I. Cuza către săteni cu prilejul reformei agrare din 1864. Aspecte din activitatea ţăranilor. Litografie de D.A. Papazoglu.

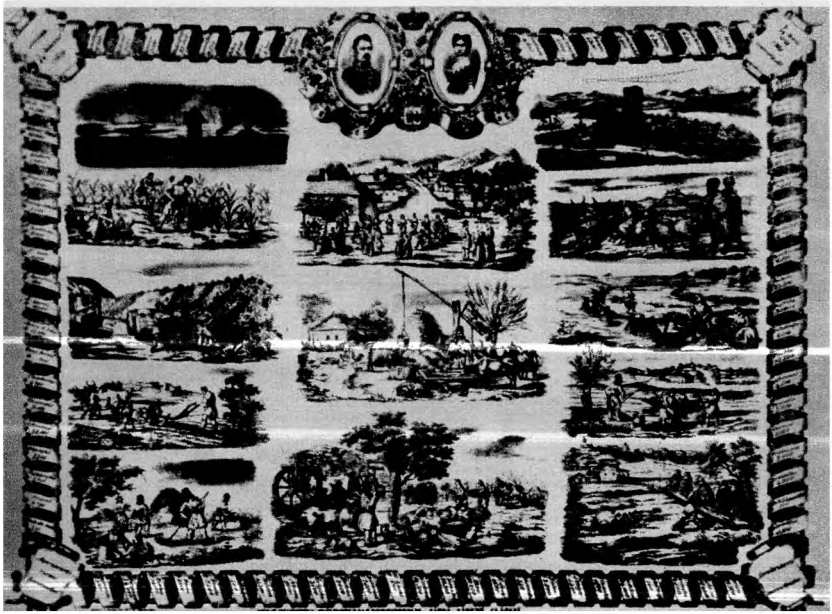

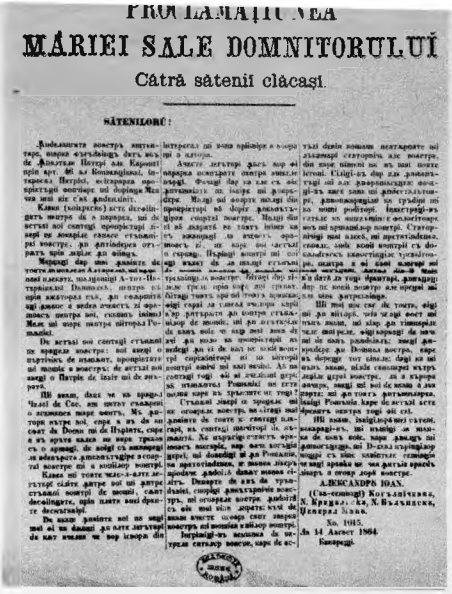

PROCLAMAȚIUNEA
MĂRIEI SALE DOMNITORULUĬ
Cătră sătenii clăcași

SĂTENILORU!

Proclamația din 14 august 1864 către sătenii clăcași

Cuza Vodă și moș Ion Roată, pictură de D. Stoica

Elena Cuza

Al.I. Cuza

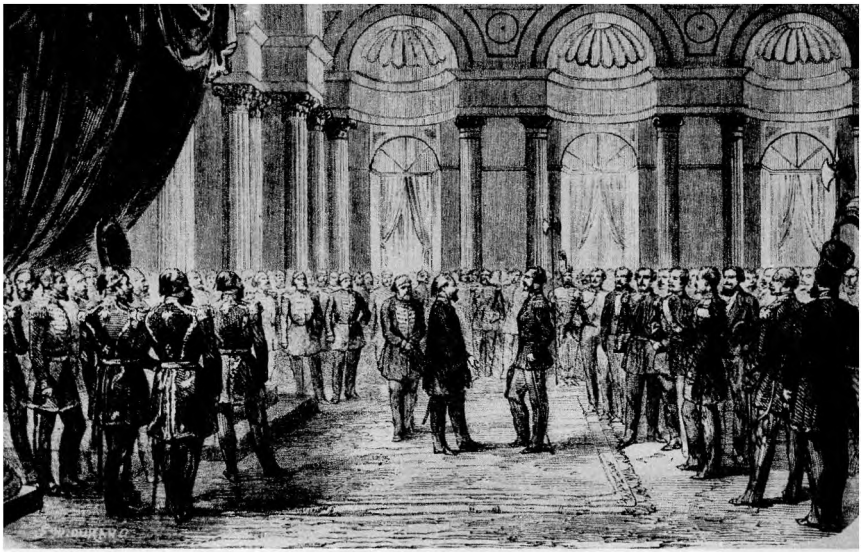

Primirea lui Alexandru Ioan Cuza de către sultan (După un desen de Grandchamp, publicat în *l'Illustration* din 10 noiembrie 1860)

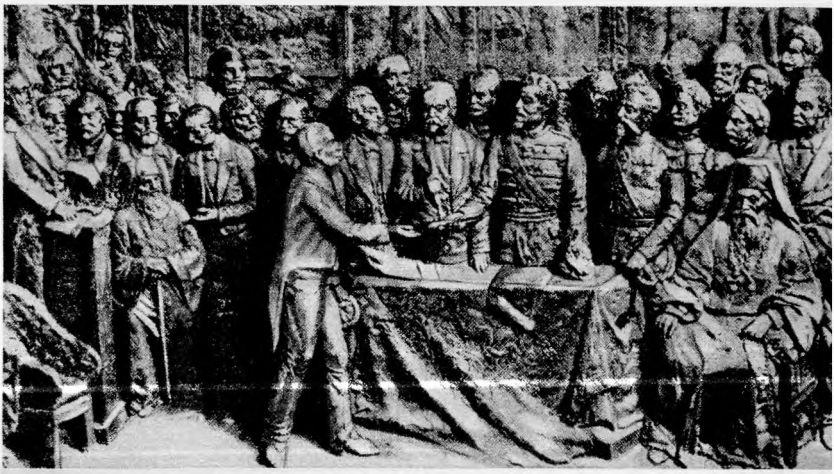

Al.I. Cuza inaugurează Universitatea din Iași la 26 oct. 1860. Basorelief de W. Hegel

Dimitrie
Bolintineanu

No. 30,222, Octombre 22.

ALECSANDRU IOAN I,

Cu mila lui Dumneçeŭ şi voinţa Na-
nală, Domnŭ Principatelor-Unite-Române;

La toţi de faţă şi viitori sănĕtate:

Asupra raportului presentat de Minis
Nostru, Secretar de Stat la Departamentul
telor şi Instrucţiunei Publice, sub No. 3

Am decretat şi decretămŭ:

Art. I. Se institue la Academia din B
curescĭ o scólă superióre de littere, în sc
de a forma profesori gimnasiali în ra
limbilor clasice şi moderne, ale literatur
filosofiei, istoriei şi geografiei.

Art II. Regulamentul acestei scóle se
probă, şi se va pune în lucrare de la 1
bre, anul curente.

Art. III. Spesele necesarie se vor
ri, pînă la 31 Decembre 1863, din re
budgetului Instrucţiunei Publice, ear de
Januarie 1863, se vor trece în budgetul
tului, conformŭ trebuinţei. pînă la com
rea cu tóte catedrele necesarie.

Art. IV. Ministrul Nostru, Secretar de
la Departamentul Cultelor şi Instrucţiunei
blice, este însărcinatŭ cu esecutarea Dec
de faţă.

Datŭ în Bucuresci, la 30 Octombre, 1
ALECSANDRU IOAN.

Decretul prin care Al. I Cuza aprobă
înfiinţarea facultăţii de litere

Universitatea din București înființată prin decretul semnat de Al.I. Cuza

Al.I. Cuza vizitînd cartierul Tabaci în timpul inundațiilor, de Th. Aman

Al.I. Cuza — medalie

LEI 8

EDITURA TINERETULU